

ชื่อโครงการวิจัย

แนวทางการส่งเสริม อนุรักษ์ และพัฒนา ซอบังชาวผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์
Guidelines for Encourage, Conservation, and Development
the Saw-Bang of Phu-tai people, Kalasin Province

โดย

ผศ.ดร.พิทยวัฒน์ พันธะศรี

โครงการวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม
ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๘

บทคัดย่อ

ซอไม้ไผ่หรือซอบัง เป็นซอที่ทำด้วยไม้ไผ่ทั้งปล้อง แตกต่างจากลักษณะโดยทั่วไปกับซอของไทยในภูมิภาคอื่นๆ ทั้งการขึ้นสายเทียบเสียงและวิธีการบรรเลงมีความแตกต่างกับซอชนิดอื่นๆ โดยทั่วไป สภาพการณ์ปัจจุบันวัฒนธรรมการทำและบรรเลงซอบังอยู่ในขั้นวิกฤติ เนื่องจากไม่มีผู้สืบทอดวัฒนธรรมการดนตรีแขนงนี้ จึงทำให้ผู้ที่เห็นความสำคัญและต้องการเรียนรู้เครื่องดนตรีซอบังไม้ไผ่แทบที่จะไม่มีในปัจจุบัน การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์การวิจัย ๒ ประการ คือ ๑. เพื่อศึกษาองค์ความรู้ของซอบังชาวผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์ ที่เกี่ยวข้องกับลักษณะทางกายภาพ ระบบเสียง บทเพลง บทบาทหน้าที่ในสังคมและวัฒนธรรม ๒. เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริม อนุรักษ์ และพัฒนา ซอบังชาวผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร การสังเกต การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม ตั้งแต่เดือนตุลาคม ๒๕๕๗

ผลการวิจัยพบว่า องค์ความรู้ของซอบังชาวผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์ ด้านลักษณะทางกายภาพพบความแตกต่างกันอยู่ ๒ ลักษณะ คือ ลักษณะที่ ๑ เป็นซอบังไม้ไผ่เจาะรูขยายเสียงทางด้านหลัง ลักษณะที่ ๒ เป็นซอบังไม้ไผ่เจาะรูขยายเสียงทางด้านหน้าซอ มีลักษณะท่าทางการบรรเลงสามลักษณะ คือ การนั่งบรรเลงแบบธรรมดาที่วางตัวซอบนหน้าขา การนั่งบรรเลงแบบใช้เท้าประกบตัวซอ และการยืนบรรเลง มีวิธีการบรรเลงสองลักษณะ คือ รูปแบบโบราณคือซอบังไม้ไผ่มีสองสายและปรับตั้งเสียงของสายซอให้มีระดับเสียงเดียวกันแต่มีหน้าที่ที่แตกต่างกัน โดยสายที่หนึ่งหรือสายเอกทำหน้าที่เป็น “สายบรรเลงทำนอง” ส่วนสายที่สองหรือสายรองทำหน้าที่เป็น “สายเสียงประสานยืน” (Drone) และรูปแบบทั่วไปคือจะใช้สายหลักสองสายปรับตั้งเสียงให้มีระดับที่แตกต่างกัน โดยให้มีระดับเสียงห่างกันเป็นคู่สี่ (4th Perfect) ซึ่งในการศึกษาระบบเสียงของซอบังไม้ไผ่ครั้งนี้พบระบบเสียงที่แตกต่างกัน ๓ ระบบ คือ ระบบสองสายเสียงเท่ากัน ระบบสองสายเสียงไม่เท่ากัน และระบบสามสาย

บทเพลงที่พบได้แก่ ลายพ่อนเกี่ยวหางนกยูง ลายล่องของ ลายลำให้พร ด้านบทบาทหน้าที่ในสังคมและวัฒนธรรมของซอบังไม้ไผ่ของชาวผู้ไทนั้นในอดีตจำแนกได้เป็นสองบทบาท คือ บทบาทของซอบังในบริบทเฉพาะกลุ่มบุคคล และบทบาทของซอบังในบริบทเชิงพิธีกรรม

แนวทางการส่งเสริมซอบังชาวผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์ คือ ๑. ส่งเสริมให้มีการบรรเลงซอบังไม้ไผ่ชาวผู้ไททุกรูปแบบที่ควรจัดให้มีได้ ๒. ส่งเสริมให้คนในชุมชนได้เรียนรู้และตระหนักถึงความสำคัญของซอบัง ให้ผู้ชมได้รับความรู้ความเข้าใจในการชมและฟังการบรรเลงดนตรีของชาวผู้ไท ๓. ส่งเสริมให้มีการประชาสัมพันธ์เผยแพร่วัฒนธรรมดนตรีผู้ไทให้แพร่หลายทั้งในประเทศและต่างประเทศ ๔. ส่งเสริมให้มีการผลิตเครื่องดนตรีให้มากและหลากหลายขนาดตามความเหมาะสมของผู้บรรเลง

แนวทางการอนุรักษ์ซอบังชาวผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์ คือ ๑. จัดศูนย์แสดงเครื่องดนตรีเพื่ออนุรักษ์ และให้ความรู้แก่บุคคลทั่วไปในรูปแบบพิพิธภัณฑ์และกิจกรรมส่งเสริมคุณค่าทางเอกลักษณ์ ๒. อนุรักษ์ผลงานของปราชญ์ศิลปินชาวบ้าน บทเพลงผู้ไท และอนุรักษ์การเล่นต่างๆ ที่ใช้ดนตรีประกอบ ๓. ปลุกฝังค่านิยมที่ดีให้แก่กลุ่มเยาวชน ถ่ายทอดองค์ความรู้สู่เยาวชนรุ่นใหม่สร้างสายสัมพันธ์อันดีระหว่างครูกับศิษย์

แนวทางการพัฒนาซอบังชาวผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์ คือ ๑. ปรับปรุงรูปแบบการบรรเลงให้ทันสมัย และผสมผสานวัฒนธรรมดั้งเดิมกับวัฒนธรรมเพลงสมัยใหม่ ๒. การประยุกต์ใช้อุปกรณ์สมัยใหม่ ๓. พัฒนาเครื่องดนตรีให้เป็นผลิตภัณฑ์เชิงพาณิชย์ ๔. ใช้อุปกรณ์ทันสมัยช่วยในการเรียนการฝึก

Abstract

“Saw Mai Phai or Saw Bang”, Isan bamboo fiddle, is a type of Isan music instrument made from Bamboo wood. The instrument has specific characteristics both in terms of production and play which are different from local fiddles in other parts of Thailand. In the current situation, the Isan Bamboo fiddle is in the critical period because artists who still produce and play the instrument are hardly found. The purposes of the current study were to investigate 1) knowledge of Isan Bamboo fiddles of Phu Thai, a race in Northeastern Thailand, in Kalasin Province, Thailand in terms of sound system, songs, and role in society and culture and 2) promoting model to conserve and develop the Isan bamboo fiddles of Phu Thai people in the area. The data were collected by document analysis, observation, in-depth interview, and focus group discussion in October 2014.

The results of the study showed that in investigation of Phu Thais' bamboo fiddle knowledge, two physical characteristics were found. The first type was the bamboo fiddles put holes in the back and the second type was the instruments put hole in the front. It was also found that there were three sitting positions of play including traditional setting position placing the instrument on the legs of artists, setting position placing the instrument between the feet of the artists, and the standing position. In terms of playing method, two main methods were found including the ancient play having two stringstuned to have the similar sound with different functions. The first string functioned as melodic player, and the second string functioned as the main chorus (Drone). Another playing method was found in general playing style. The artists tuned two string in different levels of 4th perfect. Three different styles of tuning were also found which were same level tuning, different level tuning, and three string instruments.

In terms of songs used in the plays of the Isan fiddle, “FonKeaw Hang Nook Yoong” (Peacock tail), “Long Khong” (Flowing Mekong River), and “Lum Hai Bhorn” (Blessing dance) were found.

In terms of social and cultural roles, it was found that the instrument played 2 different roles including role on individuals and role in ceremony.

In case of promoting model, Kalasin province proposed 4 main principles to promote Isan bamboo fiddle including 1) promoting playing of Bamboo Saw to Phu Thai people by every method possible, 2) implementing the importance of the instrument and contributing of Isan bamboo fiddle knowledge to the people in the area, 3) promoting Phu Thai culture which included the plays of Isan Bamboo fiddles in both domestic and international levels, and 4) contributing the producing of the instrument having various characteristics according to the needs of artists.

In terms of the model to conserve Isan Bamboo fiddles, Kalasin province proposed three main methods which were 1) establishing of Isan music museum to conserve and

educate people the knowledge of the instrument, 2) preserving of the local philosophers' products: Songs and playing methods, and 3) implanting social values to conserve tradition of playing the instrument to youths and transfer the knowledge of Isan bamboo fiddles to the next generation of teachers and pupils.

Finally, three developing methods were found including 1) improving playing styles to fit the needs of modern markets and the combination of traditional cultures and modern music cultures, 2) integrating of modern instruments, 3) commercial developing of the instruments, and 4) using of modern instruments in training of the instrument.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความอนุเคราะห์อย่างยิ่งจากรองศาสตราจารย์ ดร.มานพ วิสุทธิแพทย์ รองศาสตราจารย์ ดร.ณรงค์ชัย ปิฎกัรชต์ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เจริญชัย ชนไฟโรจน์ ที่ให้คำปรึกษาในการทำวิจัยครั้งนี้

ขอขอบคุณพระครูเมตตาคุณากรณ์ เจ้าคณะอำเภอภูฉิมารายณ์ ดร.พระครูศรีธรรมโกศล รองเจ้าคณะอำเภอภูฉิมารายณ์ นายไสว ภูผาศรี นายสีหัต อุทโท นายบุญเลิศ ภูวิเลิศ นายบุญเลิศ พันฟู นายหมวน โฆษิต รวมทั้งผู้ที่เข้าร่วมประชุมกลุ่ม ให้ข้อมูลและให้ความช่วยเหลือในการเก็บรวบรวมข้อมูลทุกท่านที่สละเวลาตลอดจนให้ความร่วมมือในการติดต่อประสานงานและการต้อนรับอย่างดียิ่ง

ขอขอบคุณกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม ที่ได้ให้การสนับสนุนงบประมาณในการทำงานวิจัยฉบับนี้

คุณค่าและประโยชน์จากงานวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบเป็นเครื่องบูชาปราษฎ์ศิลป์ปณิธานของถิ่นทุกท่านที่สรรค์สร้างและสืบทอดมรดกทางภูมิปัญญาให้ตกทอดแก่ลูกหลาน และผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่างานวิจัยฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการสืบทอดศิลปะการดนตรีประจำถิ่นอีสานแห่งนี้สืบต่อไป

พิทยวัฒน์ พันธะศรี

กรกฎาคม ๒๕๕๙

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ข
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญภาพ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฎ
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
หลักการและความเป็นมา.....	๑
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๓
คำถามหลักในการวิจัย.....	๔
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	๔
นิยามศัพท์.....	๔
กรอบแนวคิดการวิจัย.....	๔
บทที่ ๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับดนตรีพื้นบ้านอีสาน.....	๖
เอกสารเกี่ยวกับการละเล่นพื้นบ้านอีสาน.....	๑๑
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับผู้ไท.....	๑๒
บริบทพื้นที่.....	๑๗
ทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย.....	๒๐
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๒๒
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการศึกษา	๓๒
พื้นที่ที่ทำการศึกษาวิจัย.....	๓๒
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	๓๒
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	๓๓
วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๓๓
การจัดกระทำและวิเคราะห์ข้อมูล.....	๓๔
การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	๓๕
บทที่ ๔ ผลการศึกษาข้อมูล.....	๓๖
องค์ความรู้ของซอบังชาวผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์.....	๓๖
ลักษณะทางกายภาพ.....	๓๖
ลักษณะการบรรเลง.....	๖๙
วิธีการบรรเลง.....	๗๒

สารบัญ (ต่อ)

ระบบเสียง.....	๗๕
บทเพลง.....	๘๓
บทบาทหน้าที่ในสังคมและวัฒนธรรม.....	๘๘
แนวทางการส่งเสริม อนุรักษ์ และพัฒนา ชอบั้งชาวผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์.....	๙๕
แนวทางการส่งเสริมชอบั้งชาวผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์.....	๙๕
แนวทางอนุรักษ์ชอบั้งชาวผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์.....	๑๐๑
แนวทางการพัฒนาชอบั้งชาวผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์.....	๑๑๒
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๑๒๐
สรุปผลการวิจัย.....	๑๒๐
อภิปรายผล.....	๑๓๐
ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้.....	๑๓๔
ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป.....	๑๓๕
บรรณานุกรม.....	๑๓๖
ภาคผนวก.....	๑๔๐
ประวัติผู้วิจัย.....	๑๔๓

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
๑.๑	กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	๕
๒.๑	แผนที่จังหวัดกาฬสินธุ์.....	๑๗
๒.๒	แผนที่แสดงอำเภอภูผินารายณ์ อำเภอเขาวง อำเภอนาคู อำเภอสหัสขันธ์ และ อำเภอคำม่วง.....	๑๙
๔.๑	นายสีหัต อุทโท.....	๓๗
๔.๒	บัตรประชาชนนายสีหัต อุทโท.....	๓๗
๔.๓	บ้านพักอาศัยของนายสีหัต อุทโท.....	๓๗
๔.๔	ประตูทางเข้าหมู่บ้านหนองห้าง.....	๓๘
๔.๕	ลักษณะทางกายภาพของซอบั้งไม้ไผ่.....	๓๙
๔.๖	ส่วนหัวซอ.....	๓๙
๔.๗	ด้านในกระบอกไม้ไผ่ส่วนหัวซอบั้งไม้ไผ่.....	๔๐
๔.๘	การเจาะรูลูกบิดให้มีลักษณะการไขว้กัน.....	๔๐
๔.๙	ลูกบิดสายซอบั้งไม้ไผ่.....	๔๑
๔.๑๐	สายซอบั้งไม้ไผ่.....	๔๒
๔.๑๑	รัดอกสายซอ.....	๔๒
๔.๑๒	หย่องสายซอ.....	๔๓
๔.๑๓	ช่องขยายเสียงซอบั้งไม้ไผ่.....	๔๓
๔.๑๔	ความกว้างของช่องขยายเสียงซอบั้งไม้ไผ่.....	๔๔
๔.๑๕	ส่วนล่างซอบั้งไม้ไผ่.....	๔๔
๔.๑๖	คันสีซอบั้งไม้ไผ่.....	๔๕
๔.๑๗	การผูกสายเอ็นด้านมือจับคันสี.....	๔๕
๔.๑๘	การผูกสายเอ็นด้ายปลายคันสี.....	๔๖
๔.๑๙	ยางไม้ต้นซาดใช้ผูกกับคันสีซอบั้งไม้ไผ่ของนายสีหัต อุทโท.....	๔๖
๔.๒๐	บัตรประชาชนนายไสว ภูผาศรี.....	๔๗
๔.๒๑	นายไสว ภูผาศรี.....	๔๗
๔.๒๒	บ้านพักนายไสว ภูผาศรี.....	๔๘
๔.๒๓	ลักษณะทางกายภาพของซอบั้งไม้ไผ่ของนายไสว ภูผาศรี.....	๔๙
๔.๒๔	ส่วนหัวซอของนายไสว ภูผาศรี.....	๕๐
๔.๒๕	ด้านในกระบอกไม้ไผ่ส่วนหัวซอบั้งไม้ไผ่ของนายไสว ภูผาศรี.....	๕๐
๔.๒๖	การใส่ลูกบิดซอบั้งไม้ไผ่ของนายไสว ภูผาศรี.....	๕๑
๔.๒๗	ลูกบิดซอบั้งไม้ไผ่ของนายไสว ภูผาศรี.....	๕๑
๔.๒๘	สายลวดเบรกรถจักรยานนำมาทำสายซอไม้ไผ่ของนายไสว ภูผาศรี.....	๕๒
๔.๒๙	สายซอบั้งไม้ไผ่ของนายไสว ภูผาศรี.....	๕๒
๔.๓๐	การผูกรัดดอกซอบั้งไม้ไผ่ของนายไสว ภูผาศรี.....	๕๓

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
๔.๓๑	รัดอกสายซอบั้งไม้ไผ่ของนายไสว ภูผาศรี.....	๕๓
๔.๓๒	หย่องสายซอบั้งไม้ไผ่ของนายไสว ภูผาศรี.....	๕๔
๔.๓๓	ช่องขยายเสียงซอบั้งไม้ไผ่ของนายไสว ภูผาศรี.....	๕๕
๔.๓๔	ขนาดช่องขยายเสียงซอบั้งไม้ไผ่ของนายไสว ภูผาศรี.....	๕๕
๔.๓๕	ส่วนล่างซอบั้งไม้ไผ่ของนายไสว ภูผาศรี.....	๕๖
๔.๓๖	คันทีสอบั้งไม้ไผ่ของนายไสว ภูผาศรี.....	๕๖
๔.๓๗	การผูกสายเอ็นด้านมือจับคันทีสอบั้งไม้ไผ่ของนายไสว ภูผาศรี.....	๕๗
๔.๓๘	การผูกสายเอ็นท้ายปลายคันทีสอบั้งไม้ไผ่ของนายไสว ภูผาศรี.....	๕๗
๔.๓๙	ยางไม้ต้นชาติใช้ผูกกับคันทีสอบั้งไม้ไผ่ของนายไสว ภูผาศรี.....	๕๘
๔.๔๐	บัตรประชาชนนายบุญเลข พันพู่.....	๕๘
๔.๔๑	นายบุญเลข พันพู่.....	๕๙
๔.๔๒	นายบุญเลิศ ภูวิเลิศ.....	๕๙
๔.๔๓	ลักษณะทางกายภาพของซอบั้งไม้ไผ่ของนายบุญเลข พันพู่.....	๖๐
๔.๔๔	ส่วนหัวซอของนายบุญเลข พันพู่.....	๖๑
๔.๔๕	ด้านในกระบอกไม้ไผ่ส่วนหัวซอบั้งไม้ไผ่ของนายบุญเลข พันพู่.....	๖๑
๔.๔๖	การใส่ลูกบิดซอบั้งไม้ไผ่ของนายบุญเลข พันพู่.....	๖๒
๔.๔๗	ลูกบิดซอบั้งไม้ไผ่ของนายบุญเลข พันพู่.....	๖๒
๔.๔๘	สายลวดนำมาทำสายซอไม้ไผ่ของนายบุญเลข พันพู่.....	๖๓
๔.๔๙	สายซอบั้งไม้ไผ่ของนายบุญเลข พันพู่.....	๖๓
๔.๕๐	การผูกรัดดอกซอบั้งไม้ไผ่ของนายบุญเลข พันพู่.....	๖๔
๔.๕๑	รัดอกสายซอบั้งไม้ไผ่ของนายบุญเลข พันพู่.....	๖๔
๔.๕๒	หย่องสายซอบั้งไม้ไผ่ของนายบุญเลข พันพู่.....	๖๕
๔.๕๓	ช่องขยายเสียงซอบั้งไม้ไผ่ของนายบุญเลข พันพู่.....	๖๖
๔.๕๔	ขนาดช่องขยายเสียงซอบั้งไม้ไผ่ของนายบุญเลข พันพู่.....	๖๗
๔.๕๕	ส่วนล่างซอบั้งไม้ไผ่ของนายบุญเลข พันพู่.....	๖๗
๔.๕๖	คันทีสอบั้งไม้ไผ่ของนายบุญเลข พันพู่.....	๖๘
๔.๕๗	การผูกด้ายสายเบ็ดด้านมือจับคันทีสอบั้งไม้ไผ่ของนายบุญเลข พันพู่.....	๖๘
๔.๕๘	การผูกด้ายสายเบ็ดปลายคันทีสอบั้งไม้ไผ่ของนายบุญเลข พันพู่.....	๖๘
๔.๕๙	ยางไม้ต้นชาติใช้ผูกกับคันทีสอบั้งไม้ไผ่ของนายบุญเลข พันพู่.....	๖๙
๔.๖๐	ลักษณะการนั่งบรรเลงแบบธรรมดา.....	๗๐
๔.๖๑	ลักษณะการใช้มือซ้ายจับตัวซอ.....	๗๐
๔.๖๒	ลักษณะการใช้มือขวาจับคันชัก.....	๗๐
๔.๖๓	ลักษณะการนั่งบรรเลงแบบใช้เท้าประกบตัวซอ.....	๗๑
๔.๖๔	ลักษณะการใช้เท้าประกบตัวซอ.....	๗๑

สารบัญญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า	
๔.๖๕	ลักษณะท่าทางการยืนบรรเลง.....	๗๒
๔.๖๖	สายบรรเลงทำนองและสายเสียงประสานยืน (Drone).....	๗๓
๔.๖๗	ลักษณะการลากหางมาให้สีสัมพันธ์กับสายซอบังไม้อันทั้งสองสาย.....	๗๔
๔.๖๘	การตั้งระดับเสียงระบบสามสายของนายสีหัด อุทโท.....	๗๕
๔.๖๙	การตั้งระดับเสียงระบบสองสายเสียงเดียวกันของนายสีหัด อุทโท.....	๗๖
๔.๗๐	การตั้งระดับเสียงระบบสองสายเสียงเดียวกันของนายไสว ภูผาศรี.....	๗๘
๔.๗๑	การตั้งระดับเสียงระบบสามสายของนายสีหัด อุทโท.....	๘๑
๔.๗๒	โน้ตเพลงลายลำเพลิน.....	๘๓
๔.๗๓	โน้ตเพลงลายพ็อนเกี่ยวหางนกยูง.....	๘๔
๔.๗๔	โน้ตเพลงลายล่องของ.....	๘๔
๔.๗๕	โน้ตเพลงลายลำให้พร.....	๘๕
๔.๗๖	โน้ตเพลงลายเดินดง.....	๘๖
๔.๗๗	โน้ตเพลงลายผู้ไท นายสีหัด อุทโท.....	๘๗
๔.๗๘	โน้ตเพลงลายเกี่ยวสาว.....	๘๗
๔.๗๙	โน้ตเพลงลายผู้ไท นายไสว ภูผาศรี.....	๘๘
๔.๘๐	การบรรเลงซอบังไม้อันร่วมกับเครื่องดนตรีผู้ไท ในงานประชุมกลุ่มที่วัดสิมนาโก ตำบลนาโก อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ วันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.....	๙๖
๔.๘๑	การบรรเลงซอบังไม้อันร่วมกับเครื่องดนตรีผู้ไท ในงานบุญบายศรีสู่ขวัญข้าวคุณลานสืบตำนานพระแม่โพสพเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ณ วัดเสวตวันวนาราม หมู่ที่ ๑ ตำบลเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ ในวันที่ ๕ - ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.....	๙๖
๔.๘๒	ภาพหมู่ผู้ที่มีร่วมประชุมกลุ่มที่วัดสิมนาโก ตำบลนาโก อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์.....	๙๗
๔.๘๓	การบรรเลงซอบังไม้อันร่วมกับเครื่องดนตรีผู้ไทประกอบการพ็อนรำ ของกลุ่มแม่บ้านบ้านนาโก ตำบลนาโก อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์.....	๙๘
๔.๘๔	การพ็อนรำประกอบการบรรเลงดนตรีผู้ไท ของกลุ่มแม่บ้านบ้านนาโก ตำบลนาโก อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์.....	๙๘
๔.๘๕	ภาพหน้าเว็บไซต์อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์.....	๙๙
๔.๘๖	เว็บไซต์ยูทูปที่มีการนำเอาซอบังไม้อันลงเผยแพร่.....	๙๙
๔.๘๗	การเรียนรู้เครื่องดนตรีพื้นบ้านชาวผู้ไทของชาวบ้านนาโก ที่วัดสิมนาโก บ้านนาโก ตำบลนาโก อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์.....	๑๐๐
๔.๘๘	พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นผู้ไทวัดสิมนาโก อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์.....	๑๐๒
๔.๘๙	ส่วนจัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นผู้ไทวัดสิมนาโก อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์.....	๑๐๒

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า	
๔.๙๐	นายสีหัต อุทโท ถวายชอบั้งไม้ไผ่แก่ดร.พระครูศรีธรรมโกศล รองเจ้าคณะอำเภอกุฉินารายณ์.....	๑๐๒
๔.๙๑	นายไสว ภูผาศรีถวายชอบั้งไม้ไผ่แก่ดร.พระครูศรีธรรมโกศล รองเจ้าคณะอำเภอกุฉินารายณ์.....	๑๐๓
๔.๙๒	นายบุญเลิศ ภูวิเลิศ ถวายชอบั้งไม้ไผ่แก่ดร.พระครูศรีธรรมโกศล รองเจ้าคณะอำเภอกุฉินารายณ์.....	๑๐๓
๔.๙๓	การแสดงการฟ้อนผู้ไทของกลุ่มแม่บ้านบ้านนาโก ที่วัดสิมนาโก บ้านนาโก ตำบลนาโก อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ วันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.....	๑๐๔
๔.๙๔	การแสดงขับลำผู้ไทของกลุ่มแม่บ้านบ้านนาโก ที่วัดสิมนาโก บ้านนาโก ตำบลนาโก อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ วันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.....	๑๐๔
๔.๙๕	ตัวอย่างแผ่นบันทึกเสียงเพลงพื้นบ้านอีสาน ซึ่งผู้ไท.....	๑๐๕
๔.๙๖	นายสีหัต อุทโท.....	๑๐๖
๔.๙๗	นายพุดศักดิ์ ดุลชาติ.....	๑๐๖
๔.๙๘	นายนิรมิต คำมัน.....	๑๐๗
๔.๙๙	นายสุรชัย โคตรพัฒน์.....	๑๐๗
๔.๑๐๐	นายวิษณุ อุทโท.....	๑๐๘
๔.๑๐๑	นายวุฒิชัย สุระเสียง.....	๑๐๘
๔.๑๐๒	การบรรเลงดนตรีผู้ไทบ้านหนองห้าง งานบุญเดือนสามจังหวัดกาฬสินธุ์.....	๑๐๙
๔.๑๐๓	เยาวชนที่สนใจการบรรเลงชอบั้งไม้ไผ่.....	๑๐๙
๔.๑๐๔	หอพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นผู้ไท วัดสิมนาโก อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์.....	๑๑๑
๔.๑๐๕	โปงลาง และกลองตุ้ม ในหอพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นผู้ไท วัดสิมนาโก อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์.....	๑๑๑
๔.๑๐๖	กลองยาวและฉาบในหอพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นผู้ไท วัดสิมนาโก อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์.....	๑๑๑
๔.๑๐๗	ลักษณะการยืนบรรเลงชอบั้งไม้ไผ่.....	๑๑๓
๔.๑๐๘	ไม้ค้โครโฟนไร้สาย.....	๑๑๔
๔.๑๐๙	ปิ๊กอัพรับสัญญาณเสียงของกีตาร์ไฟฟ้า.....	๑๑๔
๔.๑๑๐	ตัวอย่างลักษณะขอไฟฟ้าติดปิ๊กอัพใส่ในตัวซอที่มีจำหน่ายในปัจจุบัน.....	๑๑๕
๔.๑๑๑	เครื่องจักสานบ้านหนองห้าง ตำบลหนองห้าง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์.....	๑๑๖
๔.๑๑๒	ตัวอย่างแผ่นบันทึกภาพและเสียง (VCD) การสอนตีตีพิน.....	๑๑๗
๔.๑๑๓	ตัวอย่างการสอนสี่ซอผ่านเว็บไซต์ยูทูป.....	๑๑๗

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
๔.๑	การวัดระดับเสียงระบบสองสายเสียงเดียวกันของนายสีหัด อุทโท.....	๗๖
๔.๒	เปรียบเทียบระบบเสียงแบ่งเท่ากับผลการวัดระดับเสียงของซอบั๊งนายสีหัด อุทโท	๗๗
๔.๓	การวัดระดับเสียงระบบสองสายเสียงเดียวกันของนายไสว ภูผาศรี.....	๗๘
๔.๔	เปรียบเทียบระบบเสียงแบ่งเท่ากับผลการวัดระดับเสียงของซอบั๊งนายไสว ภูผาศรี	๗๘
๔.๕	แสดงผลการวัดเสียงและหาค่าเฉลี่ยของสายเปิดระบบสองสายเสียงไม่เท่ากัน.....	๗๙
๔.๖	เปรียบเทียบระบบเสียงแบ่งเท่ากับผลการวัดระดับเสียงของซอบั๊งนายสีหัด อุทโท	๘๐
๔.๗	แสดงผลการวัดเสียงและหาค่าเฉลี่ยของสายเปิดแบบโบราณ.....	๘๑
๔.๘	เปรียบเทียบระบบเสียงแบ่งเท่ากับผลการวัดระดับเสียงของซอบั๊งนายสีหัด อุทโท	๘๒

บทที่ ๑ บทนำ

หลักการและความเป็นมา

อีสานเป็นพื้นที่ที่มีความเป็นดนตรีสูงสุดในประเทศไทย ความวิจิตรพิสดารซับซ้อนของทำนองเพลงอีสานเป็นเครื่องแสดงออกถึงความเจริญของสังคมในอดีต ความเป็นชาวอีสานมีลักษณะเด่นกว่าชาวพื้นเมืองใดๆ ก็ว่าได้ในดินแดนชาวสยาม ทั้งนี้ก็เพราะว่าอีสานเป็นแหล่งวัฒนธรรมที่ใหญ่โตมาก่อนมีผู้คนจำนวนมาก ทำนองเพลงอีสานมีความซับซ้อน ดนตรีที่บรรเลงประกอบมีความวิจิตรพิสดารมากกว่าภาคใดๆ (สุกรี เจริญสุข. ๒๕๓๘ : ๑๔๕) โดยในจำนวนกลุ่มชนที่อาศัยในภาคอีสานนี้กลุ่มผู้ไท หรือ ภูไท เป็นกลุ่มชนหนึ่งที่มีวัฒนธรรมการดนตรีที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๒๖ : ๕๕๓) อธิบายว่า ผู้ไท เป็นชนชาติไทยสาขาหนึ่งแถวสิบสองจุไทย

ถวิล จันลาวงค์ (๒๕๑๕ : ๒ - ๑๒) ได้บรรยายประวัติผู้ไทไทยสรุปได้ว่าเมื่อราวพุทธศักราช ๔๐๐ ไทยได้เริ่มอพยพมาจากดินแดนจีนภาคใต้ บริเวณมณฑลฮุนหน่า กุยจี๊ว กวางสี กวางตุ้ง แยกกันออกเป็น ๒ พวก ไปตั้งภูมิลำเนาอยู่แถบแม่น้ำสาละวินพวกหนึ่ง เรียกกันว่าไทใหญ่ (ผู้ยว) ตั้งตัวเป็นอิสระได้เมื่อพุทธศักราช ๘๐๐ มีราชธานีอยู่ที่เมืองพง มีอาณาเขตกว้างขวาง อีกพวกหนึ่งอพยพต่อลงไปทางใต้มาอยู่ที่หนองแสหรือน่านเจ้า ระหว่างแม่น้ำดำกับแม่น้ำแดงเป็นแหล่งที่มีความอุดมสมบูรณ์ ปกครองกันเป็นอาณาจักร เรียกว่าอาณาจักรน่านเจ้าหรืออาณาจักรหนองแสคาดว่าประมาณพุทธศักราช ๑๒๕๐ และพวกนี้ได้อพยพแยกย้ายกันออกไปอีกเป็น ๔ สาย สายที่ ๑ อพยพไปทางตะวันออก เข้าอยู่ปะปนกับพวกกวางตุ้งและไหหลำที่อพยพมาจากเสฉวน สายที่ ๒ อพยพไปตั้งถิ่นฐานตามลำแม่น้ำแดงและเลยไปสมทบกับสายที่ ๑ ก็มี สายที่ ๓ อพยพไปทางตะวันออกเฉียงใต้ถึงเมืองแสนหวิ ตองอู หงสาวดี วกขึ้นไปทางเมืองยะไข่ จิตตะกองของพม่า แถบแม่น้ำสาละวิน แม่น้ำอิรวดี และมีกลุ่มย่อยอพยพไปทางมณฑลอัสมัซของอินเดีย ตั้งถิ่นฐานอยู่แถบแม่น้ำพรหมบุตรเรียกว่า ไทอาหม พวกที่อยู่ข้างเมืองแสนหวิได้อพยพต่อมาอยู่ที่เมืองพงและวกลงมาอยู่ที่เชียงใหม่บ้าง ลำพูนบ้างตามแต่หัวหน้าจะพามา สายที่ ๔ อพยพมาทางใต้บริเวณที่ลุ่มแม่น้ำโขงมาตั้งอยู่ที่เมืองเสียมมัว (ไทยประชุม) ระยะเวลาแล้วอพยพแยกย้ายกันต่อไปอีกเป็น ๒ สาย ดังนี้ สายหนึ่งตรงลงมาทางใต้ มาตั้งอยู่ที่เมืองเชียงรุ่ง ต่อมาได้อพยพเคลื่อนย้ายไปยังเขมรรัฐ นครเงินยาง พะเยา นครเขลาง สุโขทัย พระบาง (นครสวรรค์) และพวกที่ลงมายังเมืองพระบางนี้ต่อมาก็แยกย้ายเป็นกลุ่มย่อยๆ กระจายกันไปอยู่ในเมืองต่างๆ ในภาคกลางและภาคใต้ของประเทศไทย อีกสายหนึ่งตรงลงมาทางตะวันออกเฉียงใต้ไปตั้งเมืองแก่ง (เดียนเบียนฟูของเวียดนามในปัจจุบัน) พวกนี้กระจายกันออกเป็นกลุ่มย่อยหลายกลุ่ม ตั้งมั่นอยู่ที่เดิมก็มี อพยพต่อไปก็มี กลุ่มหนึ่งอพยพไปอยู่แถบเมืองสอง ทุงเชียงคำ (ทางตะวันออกของเมืองหลวงพระบางของลาวในปัจจุบัน) และกลุ่มนี้เองต่อมาก็ได้อพยพมาอยู่ในภาคอีสานของประเทศไทยแถบจังหวัดอุดรธานี หนองคาย ขอนแก่น ร้อยเอ็ด กาฬสินธุ์ มหาสารคามและที่อื่นๆ

สอดคล้องกับเกรียงไกร หัวบุญศาล (๒๕๕๔ : ระเบิด) ที่ได้กล่าวถึงการอพยพเข้าสู่ประเทศไทยของคนเผ่าผู้ไทได้มีผู้แบ่งการอพยพออกเป็น ๓ ครั้งใหญ่ๆ คือ

การอพยพครั้งที่ ๑ การอพยพของคนเผ่าผู้ไทเข้าสู่ประเทศไทย (สยาม) สมัยสมเด็จพระเจ้าตากสิน แห่งกรุงธนบุรี ตรงกับประวัติศาสตร์ของไทย (สยาม) ในระหว่าง พ.ศ. ๒๓๒๑ - พ.ศ. ๒๓๒๒ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชแห่งกรุงธนบุรี ทรงมีรับสั่งให้คนผู้ไทดำที่อพยพเข้ามาจำนวนมากนี้ไปตั้งบ้านเรือนอยู่ที่เมือง

เพชรบุรี แต่ไทย(สยาม) เรียกคนผู้ไทดำว่า “ลาวทรงดำ” เพราะคิดว่าเป็นคนลาว เนื่องจากอาศัยอยู่ในประเทศลาว

การอพยพครั้งที่ ๒ การอพยพของคนเผ่าผู้ไทเข้าสู่ประเทศไทย(สยาม)สมัยรัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ โดยหลังจากเมื่อหลวงพระบางถูกกองทัพเมืองเวียงจันทร์ตีแตกแล้วนั้น เมืองแถนและเมืองพวนซึ่งเคยอยู่ภายใต้อำนาจของเมืองหลวงพระบาง ได้พากันแข็งข้อไม่ยอมขึ้นตรงต่อเมืองเวียงจันทร์ กองทัพเวียงจันทร์จึงยกทัพเข้าตีเมืองแถนและเมืองพวน จนกระทั่งเมืองทั้งสองแตก กองทัพเมืองเวียงจันทร์ได้กวาดต้อนคนเผ่าไทยดำ ลาวพวน เป็นเชลยส่งกรุงเทพฯ สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ทรงมีรับสั่งให้นำคนเผ่าผู้ไทดำกลุ่มนี้ไปอยู่ที่เพชรบุรีเหมือนคนเผ่าไทดำกลุ่มแรกที่เข้ามาประเทศไทย คนผู้ไทดำหรือที่คนไทยเรียกว่าลาวทรงดำ ทั้งสองครั้งที่อพยพเข้ามาด้วยการถูกเกณฑ์เข้ามาทั้งสองครั้งจึงมารวมตัวกันอยู่ในเมืองเพชรบุรีเพียงแห่งเดียว

การอพยพครั้งที่ ๓ การอพยพของคนเผ่าผู้ไทเข้าสู่ประเทศไทย(สยาม)สมัยรัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ การอพยพของคนเผ่าผู้ไทเข้าสู่ประเทศไทยในครั้งนี้ นับเป็นการอพยพครั้งใหญ่ที่สุด โดยอพยพเข้ามาในสมัยสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ นอกจากคนผู้ไทแล้วยังมีคนเผ่าอื่นๆบริเวณฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงอพยพเข้ามาในฝั่งขวาแม่น้ำโขงคือภาคอีสาน และมีบางส่วนที่ถูกส่งมาสู่ภาคกลางของประเทศไทย การอพยพเข้ามาสู่ประเทศไทยของคนเผ่าผู้ไทครั้งนี้ ยังได้แบ่งการอพยพออกเป็นหลายกลุ่ม ดังนี้คือ

กลุ่ม ๑ เป็นกลุ่มคนเผ่าผู้ไทที่อพยพมาจากเมืองวังของประเทศลาว กลุ่มนี้ถูกกวาดต้อนให้มาตั้งถิ่นฐานอยู่ตามที่ต่างๆ ในอำเภอคำม่วง อำเภอสหสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

กลุ่ม ๒ เป็นกลุ่มคนเผ่าผู้ไทที่อพยพมาจากเมืองวังของประเทศลาวเช่นเดียวกันกับกลุ่มที่ ๑ โดยได้ถูกกวาดต้อนมาตั้งถิ่นฐานอยู่ตามที่ต่างๆ อำเภอภูผินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

กลุ่ม ๓ เป็นกลุ่มผู้ไทที่อพยพมาจากเมืองวังประเทศลาวเช่นเดียวกัน โดยถูกกวาดต้อนให้มาตั้งถิ่นฐานอยู่ในที่ต่างๆในอำเภอพรรณานิคม อำเภอเมืองสกลนคร อำเภอพังโคน อำเภอบ้านม่วง อำเภอดงเจริญ อำเภอวาริชภูมิ จังหวัดสกลนคร

กลุ่ม ๔ กลุ่มคนเผ่าผู้ไทกลุ่มนี้อพยพมาจากเมืองวังและเมืองคำอ้อ โดยได้ไปตั้งถิ่นฐานที่บ้านหนองสูงและบ้านคำชะอี ในปัจจุบันขึ้นอยู่กับ จังหวัดมุกดาหาร

ทั้ง ๔ กลุ่มนี้ถูกกวาดต้อนมาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยประมาณ พ.ศ. ๒๓๘๔-๒๓๘๗ ในรัชกาลที่ ๓

กลุ่ม ๕ เป็นกลุ่มคนเผ่าผู้ไทที่อพยพมาจากเมืองวัง ประเทศลาว แต่อพยพมาก่อนคนเผ่าผู้ไท ๔ กลุ่มแรก โดยได้อพยพมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๗๓ ปัจจุบันอาศัยในอำเภอนาแก อำเภอเรณูนคร อำเภอธาตุพนม อำเภอศรีสงคราม อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม

กลุ่ม ๖ เป็นกลุ่มคนเผ่าผู้ไทที่อพยพมาจากเมืองตะโปน (เซโปน) มีประมาณ ๑,๘๔๗ ครอบครัว อพยพมาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านช่องนาง ต่อมาได้ยกช่องนางเป็นเมืองเสนางคนิคม ปัจจุบันมีชาวผู้ไทอาศัยอยู่ในอำเภอเสนางคนิคมและอำเภอชานุมาน จังหวัดอำนาจเจริญ

กลุ่ม ๗ เป็นกลุ่มคนเผ่าผู้ไทที่อพยพมาจากเมืองตะโปนเช่นกันกับกลุ่มที่ ๖ โดยได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านคำเมืองแก้ว ต่อมายกขึ้นเป็นเมืองคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

กลุ่ม ๘ เป็นกลุ่มคนเผ่าผู้ไทที่อพยพมาจากเมืองกะปอง ประเทศลาว โดยมาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านปลาเป่า ถูกยกเป็นเมืองเมืองวาริชภูมิ คนผู้ไทในอำเภวาริชภูมิจุดนี้เรียกว่า “ผู้ไทกะปอง” ซึ่งคงจะแผลงมาจากกะปอง

บุญยงค์ เกศเทศ (๒๕๓๖ : ๑๑๓ - ๑๑๔) กล่าวว่า ผู้ไทย เป็นชนเผ่าที่มีอยู่ประมาณ ๑ แสนคนเศษ ตั้งภูมิลำเนาอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำโขงและแถบเทือกเขาภูพานและยังมีผู้ไทยที่ตั้งภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดราชบุรี และจังหวัดเพชรบุรีอีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งเรียกว่า “ลาวโซ่ง” เมื่อกลุ่มผู้ไทยเข้ามาตั้งถิ่นฐาน ในประเทศไทยใหม่ๆ จะอยู่โดดเดี่ยวและอิสระโดยมีผู้ปกครองตนเอง หลังจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงจัดระบบการปกครองของภาคตะวันออกเฉียงเหนือใหม่ในปลายศตวรรษที่ ๑๙ แล้ว พวกผู้ไทยได้เข้ามาอยู่ในครอบครองของไทยเป็นกลุ่มชนเผ่าที่มีหน้าเป็นรูปไข่ ผิวขาว นวลเกลี้ยง กิริยามารยาทแช่มช้อย มีอัธยาศัยไมตรีอันดี

ศิลปะการแสดงที่โดดเด่นของชาวผู้ไทย ได้แก่ การฟ้อนผู้ไทย ซึ่งเป็นการแสดงด้วยท่าทางที่นุ่มนวลอ่อนช้อย จากท่าทางที่ประดิษฐ์จากความเชื่อ ธรรมชาติรอบตัวและวรรณกรรมท้องถิ่น ผสมผสานเข้ากับ ความงดงามของสาวผู้ไทยที่มีธรรมชาติผิวพรรณขาวผุดผ่องและกิริยามารยาทที่นุ่มนวลอ่อนหวาน เป็นนาฏศิลป์ที่ติดตราตรึงใจแก่ผู้ได้ชม ส่วนดนตรีที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวผู้ไทยอันมี พิณ หรือ กระจับปี่ในภาษาผู้ไทย แคนและปี่ผู้ไทย ภาษาผู้ไทยเรียกไค้ และซอบังไม้ไผ่ ลักษณะการบรรเลงลายมีสองทำนอง ได้แก่ ผู้ไทยทางน้อยและผู้ไทยทางใหญ่ ใช้ในการประกอบการฟ้อนและการขับลำของชาวผู้ไทย เรียกว่า ลำผู้ไทย (สุเทพ ไชยจันทร์. ๒๕๕๖ : ๓๐๔) ซึ่งสอดคล้องกับเจริญชัย ชนไพโรจน์ (๒๕๒๙ : ๑๗) ได้กล่าวถึงเครื่องดนตรีของชาวผู้ไทยว่ามีมากมายหลายอย่าง ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นเครื่องดนตรีเก่าแก่ทั้งสิ้น เครื่องดนตรีเหล่านี้หากจะแบ่งประเภทตามลักษณะการแบ่งเครื่องดนตรีของไทยก็จะแบ่งได้ดังนี้

๑. เครื่องตี ได้แก่กระจับปี่ และโกล
๒. เครื่องสี ได้แก่ซอ
๓. เครื่องตี ได้แก่หมากกลิ้งกล่อม ฆ้อง พางฮาด กลองแต่ กลองตุ้ม กลองกระเบื้อง กลองทาง หมากกับแก้ว สิ่ง และแส่
๔. เครื่องเป่า ได้แก่ปี่ แคน และโหวด

เครื่องดนตรีที่น่าสนใจที่สุดก็คือเครื่องดนตรีประเภทสีชนิดหนึ่งที่เรียกว่า ซอไม้ไผ่หรือซอบัง หรือนักวิชาการแห่งก็เรียกว่าซอผู้ไทย เป็นซอที่ทำด้วยไม้ไผ่ทั้งปล้อง แตกต่างจากลักษณะโดยทั่วไปกับซอของไทยในภูมิภาคอื่นๆ ทั้งการขึ้นสายเทียบเสียงและวิธีการบรรเลงมีความแตกต่างกับซอชนิดอื่นๆ โดยทั่วไปสภาพการณ์ปัจจุบันวัฒนธรรมการทำและบรรเลงซอบังอยู่ในขั้นวิกฤติ เนื่องจากไม่มีผู้สืบทอดวัฒนธรรมการดนตรีแขนงนี้ ด้วยขั้นตอนกรรมวิธีการประดิษฐ์เครื่องดนตรีที่ต้องใช้ความเชี่ยวชาญ และวิธีการบรรเลงที่ต้องใช้ความอดทนในการฝึกฝน จึงทำให้ผู้ที่เห็นความสำคัญและต้องการเรียนรู้เครื่องดนตรีซอบังไม้ไผ่แทบที่จะไม่มีในปัจจุบัน (สีทัด อุทโท. ๒๕๕๘ : สัมภาษณ์) จากการศึกษาสำรวจเบื้องต้นในพื้นที่อำเภอกุฉินารายณ์ และอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดกาฬสินธุ์ ก็พบเพียงผู้สูงอายุจำนวนน้อยเท่านั้นที่รู้จักและมีประสบการณ์เคยเห็นเครื่องดนตรีชนิดนี้ ซึ่งก็เป็นสถานการณ์ที่รอวันวัฒนธรรมการดนตรีชนิดนี้จะหายไป ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาแนวทางการส่งเสริม อนุรักษ์ และพัฒนา ซอบังชาวผู้ไทย จังหวัดกาฬสินธุ์

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อศึกษาองค์ความรู้ของซอบังชาวผู้ไทย จังหวัดกาฬสินธุ์ ที่เกี่ยวข้องกับลักษณะทางกายภาพ ระบบเสียง บทเพลง บทบาทหน้าที่ในสังคมและวัฒนธรรม
๒. เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริม อนุรักษ์ และพัฒนา ซอบังชาวผู้ไทย จังหวัดกาฬสินธุ์

คำถามหลักในการวิจัย

๑. องค์ความรู้ของซอด้วงชาวผู้ไทจังหวัดกาฬสินธุ์ที่เกี่ยวข้องกับลักษณะทางกายภาพ ระบบเสียง บทเพลง บทบาทหน้าที่ในสังคมและวัฒนธรรม เป็นอย่างไร
๒. จะมีแนวทางการส่งเสริม อนุรักษ์ และพัฒนา ซอด้วงชาวผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์อย่างไร

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

การศึกษาแนวทางในการส่งเสริม อนุรักษ์ และพัฒนาซอด้วงชาวผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นการสร้างแนวทางในการอนุรักษ์ และส่งเสริมวัฒนธรรมดั้งเดิมของชนชาวอีสานเพื่อที่จะนำไปสู่การจัดทำโครงการด้านการอนุรักษ์ และส่งเสริมวัฒนธรรมทางดนตรีของท้องถิ่นอย่างเป็นระบบและสอดคล้องประสานกัน ของหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และชุมชน ซึ่งประโยชน์ แนวทาง และกลุ่มเป้าหมายที่คาดว่าจะได้รับประโยชน์ ดังนี้

๑. ได้ทราบถึงองค์ความรู้ของซอด้วงชาวผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์ ที่เกี่ยวข้องกับลักษณะทางกายภาพ ระบบเสียง บทเพลง บทบาทหน้าที่ในสังคมและวัฒนธรรม
๒. ได้แนวทางการส่งเสริม อนุรักษ์ และพัฒนา ซอด้วงชาวผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์

นิยามศัพท์

ซอด้วง หมายถึง ซอที่ทำจากไม้ไผ่ทั้งปล้อง เหลาเนื้อไม้ไผ่ให้บางและใช้สายลวดสองสายซึ่งตามความยาวของปล้องไม้ไผ่ และสีโดยใช้คันชักที่ทำจากไม้ไผ่และเส้นเอ็น

องค์ความรู้ของซอด้วง หมายถึง การศึกษาลักษณะทางกายภาพ ระบบเสียง บทเพลง บทบาทหน้าที่ในสังคมและวัฒนธรรมของซอด้วงชาวผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์

การส่งเสริม หมายถึง การช่วยเหลือสนับสนุนซอด้วงชาวผู้ไทและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับซอด้วงชาวผู้ไทให้ดีขึ้น

การอนุรักษ์ หมายถึง การรักษาระวังป้องกันไม่ให้ซอด้วงและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับซอด้วงชาวผู้ไทสูญหายไป

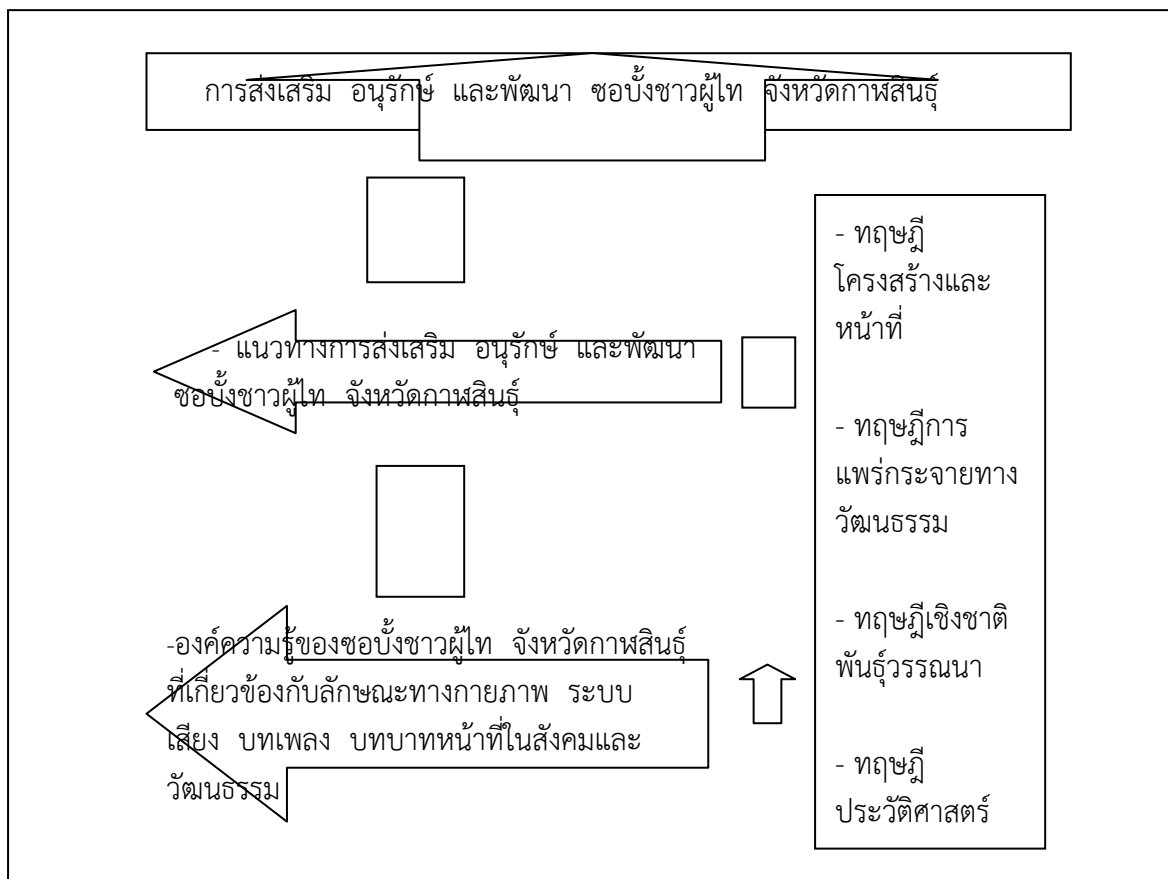
การพัฒนา หมายถึง การปรับปรุง เปลี่ยนแปลงซอด้วงและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับซอด้วงชาวผู้ไทให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบัน

บทบาทความสำคัญ หมายถึง การที่เครื่องดนตรีซอด้วงชาวผู้ไทได้มีส่วนร่วมหรือเป็นองค์ประกอบในกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งในวัฒนธรรมวิถีชีวิตของชาวผู้ไท

กรอบแนวคิดของการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ในการเสนอกรอบแนวความคิดผู้วิจัยได้เสนอแนวคิดทฤษฎีประกอบการวิจัยดังนี้คือทฤษฎีประวัติศาสตร์ (Historical Theory) ทฤษฎีเชิงชาติพันธุ์วรรณา (Ethnological Theory) ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (The Diffusion Theory of Culture) และทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ (Structural-Functional Theory) เพื่อเสนอกรอบแนวคิดดังนี้

๑. กรอบแนวคิดเกี่ยวกับ องค์ความรู้ของซอด้วงชาวผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์
๒. กรอบแนวคิดเกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริม อนุรักษ์ และพัฒนา ซอด้วงชาวผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์

ภาพประกอบ ๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ ๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องแนวทางการส่งเสริม อนุรักษ์ และพัฒนา ซอบั้งชาวผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งมีวัตถุประสงค์การวิจัย ๒ ประการ คือ ๑. เพื่อศึกษาองค์ความรู้ของซอบั้งชาวผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์ ที่เกี่ยวข้องกับลักษณะทางกายภาพ ระบบเสียง บทเพลง บทบาทหน้าที่ในสังคมและวัฒนธรรม ๒. เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริม อนุรักษ์ และพัฒนา ซอบั้งชาวผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์ ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยต่างๆ ตามประเด็น

๑. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับดนตรีพื้นบ้านอีสาน
 ๒. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการละเล่นพื้นบ้านอีสาน
 ๓. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับผู้ไท
 ๔. บริบทพื้นที่
 ๕. ทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย
 ๖. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- โดยมีรายละเอียดดังนี้

๑. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับดนตรีพื้นบ้านอีสาน

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (๒๕๒๙ : ๕๒ - ๕๓) ได้กล่าวถึงซอบั้งหรือซอกระบอกว่าเป็นเครื่องสายใช้สี่ ทำด้วยกระบอกไม้ไผ่ ชิงข้อทั้ง ๒ ด้าน ปอกเปลือกและเหลาจนบาง ช่องเสียงอยู่ด้านตรงข้ามกับด้านที่ชิงสาย ด้านบนของซอมีลูกบิด ชิงสาย ๒ อัน สายทำด้วยลวด ใช้สี่ด้วยคันชัก ขนาดของซอประมาณ ๗ เซนติเมตร ยาวประมาณ ๔๕ เซนติเมตร คันชักทำด้วยไม้เนื้ออ่อนหรือไม้ไผ่ ยาวประมาณ ๔๐ เซนติเมตร ชิงหางม้า ไม่ทราบว่ามีมาแต่ครั้งใด แต่เล่นกันมานานแล้ว การเทียบเสียงโดยขึ้นเสียงเดียวกันทั้ง ๒ สาย แต่ใช้กดเป็นทำนองเฉพาะสายเอก ส่วนสายสองใช้เป็นเสียงเสพ (เสียง Drone) นิยมขึ้นเสียงเป็นคู่ ๑ คู่ ๔ หรือ คู่ ๕ ใช้บรรเลงเอกเทศหรือประสมวงดนตรีของชาวผู้ไท โดยบรรเลงเพื่อความบันเทิงทั่วไป ประกอบการรำ การฟ้อน (ผู้ไท)

ธวัช ปุณโณทก (๒๕๒๔ : ๑๑ - ๑๔) กล่าวว่าวัฒนธรรมดนตรีและการละเล่นในภาคอีสานมี ๒ ลักษณะ คือ การละเล่นดนตรีพื้นบ้านแบบไทยลาว และการละเล่นดนตรีพื้นบ้านแบบไทยเขมร โดยวัฒนธรรมดนตรีกลุ่มอีสานเหนือ หรือวัฒนธรรมไทยลาว เป็นวัฒนธรรมดนตรีที่อยู่บริเวณที่ราบสูงมีภูเขาทางด้านใต้และทางด้านตะวันตกไปจรดกับลำน้ำโขงตอนเหนือ และทางตะวันออกมีเทือกเขาภูพานกั้นแบ่งบริเวณนี้ออกเป็นที่ราบตอนบนที่เรียกว่า แอ่งสกลนคร ได้แก่บริเวณ จังหวัดกาฬสินธุ์ ขอนแก่น ชัยภูมิ นครพนม หนองคาย อุดรธานี มหาสารคาม ร้อยเอ็ด เลย มุกดาหาร ยโสธร และอุบลราชธานี ส่วนภาษาที่ใช้ส่วนใหญ่ใช้ภาษาไทยอีสานหรือภาษาลาว เพราะคนกลุ่มนี้สืบทอดวัฒนธรรมมาจากกลุ่มแม่น้ำโขง โดยบรรพบุรุษจะอพยพมาจากดินแดนล้านช้าง ซึ่งอยู่ทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงเข้ามาตั้งภูมิลำเนาในภาคอีสานตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ กลุ่มชนส่วนใหญ่ในภาคอีสานนี้เรียกทั่วไปว่ากลุ่มชนไทยลาว และยังมีกลุ่มชนบางส่วนอาศัยอยู่โดยทั่วไปได้แก่ ผู้ไท แสด ย้อ โส้ โย้ย ข่า เป็นต้น

สุกรี เจริญสุข (๒๕๓๘ : ๑๔๕) ได้กล่าวถึงเพลงพื้นบ้านอีสานยังอยู่ในจิตใจคนไทยทั้งชาติ เพราะเหตุผลว่า

๑. เพลงพื้นบ้านอีสานไม่ได้ผูกไว้กับกาลเวลา เป็นเพลงที่ใช้ได้ทุกฤดูกาล เมื่อกาลเวลาเปลี่ยนไป ฤดูกาลเปลี่ยนไป เพลงอีสานก็ยังเป็นที่นิยมเล่นบรรเลง เพลงอีสานจึงเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์แห่งเสียงของมนุษยชาติได้อย่างดีเยี่ยม

๒. เพลงอีสานมีพัฒนาการทำนองเพลงและความเป็นดนตรีสูง ทำนองเพลงอีสานยังคงมีปรากฏใน เพลงลูกทุ่ง ลูกกรุง ลูกเทศ

๓. เพลงอีสานเป็นเพลงที่เต็มไปด้วยวิญญาณ วิญญาณเป็นเรื่องของชีวิต การซึมซับชีวิตของ ศิลปวัฒนธรรมในสังคมต้องอาศัยความเข้าใจซึ่งวิญญาณแห่งชีวิต เพลงอีสานเป็นการถ่ายทอดชีวิตของชาว อีสาน ทั้งชีวิตความเป็นอยู่ ความสวยงามในด้านศิลปะ

๔. เพลงอีสานต้องอาศัยความสามารถที่เรียกว่า “ศิลปิน” ในการร้องและบรรเลง กล่าวคือต้อง อาศัยความสามารถเฉพาะในการแสดง ว่าจะจะเป็นใครก็ได้เหมือนลักษณะของเพลงพื้นบ้านทั่วไป เพลงพื้นบ้านอีสานจึงเป็นสุนทรียศาสตร์สำหรับชีวิตไทย ที่ฝังอยู่ในสังคมอันยาวนาน ปัญหาของเพลง พื้นบ้านก็คือ ขาดการปรุงแต่งให้ทันกับยุคและสังคม ซึ่งโดยลักษณะของเพลงชาวอีสานมีลักษณะเด่น ๖ ประการ คือ

๑. ใช้บันไดเสียงระบบ ๕ เสียง (Pentatonic Scale) ๑ ๒ ๓ ๕ ๖ เมื่อเทียบกับบันไดเสียงดนตรี ตะวันตก

๒. แนวเพลงส่วนใหญ่บรรเลงเป็นคู่ ๘ (Octave) แล้วมีทำนองประกอบ เพื่อให้จังหวะและทำ หน้าที่เป็นทำนองสอด (Counter Melody)

๓. ท่วงทำนองเพลงส่วนใหญ่แฝงสำเนียงคร่ำ รำพึงรำพัน

๔. เป็นทำนองสั้นๆ วกไปเวียนมา การเลื่อนไหลของทำนองเป็นไปอย่างต่อเนื่อง

๕. ความช้าเร็วของจังหวะ (Tempo) ปานกลางและค่อนข้างเร็วเร้าใจ

๖. โครงสร้างของเพลงประกอบด้วยทำนอง ๓ ส่วนด้วยกัน คือ ส่วนแรกเป็นทำนองเกริ่นเพลง (Introduction) ส่วนที่สองเป็นทำนองหลัก (Theme) และส่วนที่สามเป็นทำนองขยาย (Variation) นิยม การด้นโดยอาศัยทำนองหลักเป็นแนว

สำเร็จ คำโมง (๒๕๒๒ : ๑๐ - ๑๗) ได้ศึกษาเกี่ยวกับดนตรีพื้นบ้านอีสาน วงดนตรีอีสาน ลักษณะ ของเครื่องดนตรีอีสานชนิดต่างๆ เช่น ซุง โหวด โปงกลาง และหีน เป็นต้น

เจริญชัย ขนไฟโรจน์ (๒๕๒๖ : ๑๙ - ๕๕) ได้ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องดนตรีและการละเล่นพื้นบ้าน อีสาน ซึ่งได้กล่าวถึงเครื่องดนตรีของชาวอีสานเหนือ และเครื่องดนตรีของชาวอีสานใต้อีกด้วย ดังต่อไปนี้ ประเภทของเครื่องดนตรีของชาวอีสานเหนือ แบ่งเป็น ๔ ประเภท ดังนี้

๑. เครื่องดีด ได้แก่ พิณ

๒. เครื่องสี ได้แก่ ซอปี่ หรือซอกระปอง ซอบังไม้ไผ่

๓. เครื่องตี ได้แก่ โปงกลาง กลองกิ่ง หมากกั๊บแก๊บ ผางฮาด กลองยาว สิ่ง(ฉิ่ง) และแสลง (ฉาบ)

๔. เครื่องเป่า ได้แก่ แคน โหวด สะนู

ประเภทของเครื่องดนตรีอีสานใต้ แบ่งออกเป็น ๔ ประเภท ดังนี้

๑. เครื่องดีด ได้แก่ พิณ

๒. เครื่องสี ได้แก่ ซอด้วง ซออู้

๓. เครื่องตี ได้แก่ ระนาด ซ้องวง ซ้องราง โทน รำมะนา ตะโพน ฉิ่ง ฉาบ

๔. เครื่องเป่า ได้แก่ โหวด ปี่อ้อ

วีณา วิสเพ็ญ (๒๕๒๖ : ๘) ได้ศึกษาเกี่ยวกับวงกันตรึมว่าเป็นวงดนตรีพื้นเมืองที่นิยมเล่นกันในเขตอีสานใต้ ได้แก่ จังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ และศรีสะเกษมีสาระสำคัญที่กล่าวถึงประวัติการเล่นกันตรึม จุดมุ่งหมายการเล่น โอกาสที่ใช้แสดง วิธีแสดงและเครื่องเช่นไหว้ครูเกี่ยวกับความเชื่อหากในตอนท้าย ได้อธิบายถึงบทเพลงและทำนองเพลงกันตรึม ว่ามีจำนวน ๒๘๘ทำนองเพลง

กมล เกตุศิริ (๒๕๒๘ : ๑๘๙ - ๒๐๗) ได้ศึกษาเกี่ยวกับเพลง ดนตรี และการละเล่นพื้นบ้านชาวอีสานจังหวัดสุรินทร์ พบว่า ทำนองดนตรีที่ใช้ประกอบการรำสากเมืองสุรินทร์ในจังหวัดที่เรียกว่า จับปี่ หมายถึง จังหวัดที่ผู้รำสากต้องก้าวเท้าค่อนข้างเร็วและต้องเหยียบเท้าลงระหว่างสากดำขาวทั้งสองเท้า ตามลีลาการรำรำที่ได้รับบุซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากทำนองเพลงของภาคอีสานตอนเหนือ ให้ใช้แคนและพิณบรรเลง เช่น ดนตรีที่ใช้ในงานศพของชาวสุรินทร์ จะมีวงดนตรีตุ้มโมงสำหรับบรรเลงประกอบศพ ประกอบด้วย ปี่ไล ๑เลา ซ้องหุ่ย ๑ใบ กลองเพลขนาดใหญ่ ๑ใบ และซ้องวงจำนวน ๘ใบ

วิโรจน์ เอี่ยมสุข (๒๕๒๗ : ๑๔๕ - ๑๖๔) ได้ศึกษาเกี่ยวกับเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานใต้ว่า เครื่องดนตรีที่นิยมกันอย่างแพร่หลายมีอยู่มากมายหลายอย่าง จำแนกประเภทเครื่องดีดได้แก่ กระจับปี่ พิณน้ำเต้า ประเภทเครื่องสี ได้แก่ ซอ ประเภทเครื่องตี ได้แก่ กลองกันตรึม และประเภทเครื่องเป่า ได้แก่ ปี่อ้อ ปี่เจียง เป็นต้น นอกจากนี้ยังกล่าวถึงรายละเอียดรูปร่างลักษณะของเครื่องดนตรีแต่ละชนิด ตลอดจนประวัติความเป็นมาและการเทียบเสียง เป็นต้น

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (๒๕๒๘ : ๒๗ - ๙๔) ได้ศึกษาเกี่ยวกับเครื่องดนตรีอีสาน รูปร่าง ลักษณะ ประวัติ การเทียบเสียง การประสมวง บริเวณที่นิยมบรรเลงและโอกาสที่บรรเลง โดยกล่าวไว้ดังต่อไปนี้

๑. ใช้เพื่อการบันเทิงทั่วไป ทั้งในยามปกติและเทศกาล งานมงคล ได้แก่ พิณ ซอปี่ ซอกระป๋อง ซอบัง ซอกระบอก โปงกลางหรือขอลอ แคน ฉิ่ง ฉ่าง
๒. ไม่ใช้ในการประโคน ประสมวงหรืองานใดๆ เป็นการเล่นแก้เหงาเฉพาะบุคคลได้แก่ หุ่น
๓. ใช้ดีเพื่อการบันเทิง ประชันขันแข่ง เอาชนะกัน มีกรรมกรเป็นผู้ตัดสินชี้ขาด มักดีในงานบุญต่างๆ โดยเฉพาะงานบุญบั้งไฟ ได้แก่ กลองกิ่ง
๔. ใช้สำหรับประกอบ “ลำ” ของหมอลำกับแก้ม ที่รำออกทำออกทาง ได้แก่ หมากกับแก้ม (กรับ)
๕. ในกระบวนแห่เนื่องในโอกาสงานบุญต่างๆ ได้แก่ พวงฮาด (ซ้องโบราณไม่มีปี่ม)
๖. ใช้เกี่ยวกับงานรื่นเริงทั้งหลาย เช่น ขบวนแห่กฐิน ผ้าป่า แห่นาค แห่ขันหมาก ได้แก่ กลองยาว
๗. ใช้ในการเล่นหมอลำ การฟ้อนและขบวนแห่ ได้แก่ กลองตุ้ม และใช้ในขบวน แห่งานบุญ โดยเฉพาะงานบุญพระเวสฯ ได้แก่ กลองตั้ง (รำมะนาใหญ่)
๘. ใช้เกี่ยวกับงานรื่นเริงทุกโอกาส ได้แก่ พิณไห พิณน้ำเต้า ซอกระดองเต่า และซอเขาควาง
๙. ใช้เกี่ยวกับงานศพ ได้แก่ ปี่โชน ปี่แน เป็นต้น
๑๐. ใช้ในงานรื่นเริง การทรงเจ้าเข้าผี การรักษาโรค ได้แก่ ปี่อ้อ แคน

พูนพิศ อมาตยกุล (๒๕ : ๒๘ : ๓๕ - ๖๒) ได้ศึกษาเกี่ยวกับวงดนตรีพื้นเมืองอีสานบรรเลงเพลงไทยภาคกลาง และได้อธิบายลักษณะของเครื่องดนตรีอีสานที่สำคัญแต่ละชนิด เช่น พิณ โหวด โปงกลาง กลอง เป็นต้น บางชนิดจะมีรูปภาพแสดงเครื่องดนตรีประกอบเสียงด้วย

ปรีชา พิณทอง (๒๕๓๒ : ๙๐๘) ได้ศึกษาเกี่ยวกับดนตรีโดยกล่าวถึงชื่อเครื่องดนตรี รวบรวมชื่อเครื่องดนตรีอีสาน และข้อความที่มีเครื่องดนตรีที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมอีสานแต่ละเรื่อง

วิทยาลัยครูสุกลนคร (๒๕๒๑ : ๑ - ๕๒) ได้รวบรวมบทความทางวิชาการเกี่ยวกับวัฒนธรรม พิณพ์เผยแพร่เนื่องในงานนิทรรศการมรดกอีสาน ซึ่งได้กล่าวถึงเรื่องต่างๆ ไว้หลายเรื่อง เช่น เรื่องอารยธรรมอีสาน

โปงกลาง : สัญญาณการค้าต่างแดน แคน : ดนตรีสะท้อนชีวิตอีสาน เรื่องดนตรีอีสาน ได้กล่าวเกี่ยวกับการแบ่งประเภทของเครื่องดนตรีอีสานว่าแบ่งประเภทของเครื่องดนตรีอีสานได้ ๔ ประเภทดังนี้

๑. เครื่องดนตรีประเภทใช้ดีด ของอีสานแท้ๆ นั้น ได้แก่ซึง หรือซุง (พิณ) ทำด้วยไม้ รูปร่างคล้ายกีตาร์ แต่ฝีมือไม่ประณีตนัก ซึ่งหรือซุงมีสาย ๓ - ๔ สาย เป็นสายเอกสองสาย สายทุ้มสองสาย ที่คันทิ้งหรือค้ำม มีนมคล้ายนมจะเข้ เพื่อใช้นับเสียงเวลาดีด ให้เป็นเสียงสูงต่ำ พิณ หรือซุงนี้ถือเป็นเครื่องดนตรีพื้นเมืองเวลาเล่นก็เล่นเป็นเพลง ซึ่งเรียกว่า ลาย โดยมากมักเล่นคู่กันกับแคน

๒. เครื่องดนตรีประเภทที่ใช้สี ได้แก่ ซอ ซอนี้แทนที่จะทำด้วยไม้กับกะลามะพร้าว กลับทำด้วยไม้กับปี่ โดยใช้ปี่หรือกระปองแทนส่วนที่เป็นกะลามะพร้าว ซอนี้มีสองสาย คือ สายเอก และสายทุ้ม ส่วนคันทิ้งนั้นทำเช่นเดียวกับคันทิ้งของซอสามสาย เวลาสีไม่เหมือนกับคันทิ้งของซอฮู้หรือซอด้วง ซึ่งหางม้าของคันทิ้งอยู่ระหว่างสายทั้งสอง ส่วนซอที่ทำด้วยปี่หรือกระปองนี้คันทิ้งอยู่ข้างนอก สีเช่นเดียวกับไวโอลินหรือซอสามสาย การเล่นก็เล่นเป็นลายเช่นเดียวกับซุง หรือพิณ

๓. เครื่องดนตรีประเภทตี ได้แก่ สิ่งหรือฉิ่ง สาบ (ฉาบเล็ก) กั๊บแก็บ (กรับ) กอง (กลอง) แส่ง (ฉาบใหญ่) และโปงกลาง สำหรับฉิ่ง ฉาบ ทำด้วยโลหะต่างๆ เช่น ทองเหลือง ทองแดง และเครื่องลงหินกรับและโปงกลางทำด้วยไม้ ส่วนกลองนั้นทำด้วยไม้กับหนังสัตว์ เป็นพวกเครื่องหนัง

๔. เครื่องดนตรีประเภทใช้เป่า ได้แก่ แคน แคนเป็นเครื่องดนตรีที่เป่าประสานเสียงขับลำนำหรือลำ เพลงแคนมีหลายเพลง มีหลายทำนองเรียกว่า ลาย เช่นลายสุดสะแนน ลายโป้ซ่าย ลายสร้อย ผู้เป่าแคน เรียกว่า หมอแคน เสียงของแคนนี้ในตอนแรกใช้เป่าแทนเสียงโปงกลางได้ หรือจะใช้เป่าแทนเสียงลำก็ได้ เสียงแคนที่เป่าแทนนี้เรียกว่า ลาย เช่น ลายแมงกูดอมดอก หมายความว่า แมลงกูดกำลังตอมเกสรดอกไม้ ไพบูลย์ ตรีเดซี (๒๕๓๒ : ๑๗) ได้ศึกษาถึงดนตรีพื้นบ้านอีสาน สรุปได้ว่าดนตรีพื้นบ้านอีสาน คือ ดนตรีที่เกิดขึ้นจากการบรรเลงด้วยเครื่องดนตรีของท้องถิ่นอีสาน และการร้องที่มีเสียงภาษาท่วงทำนองลีลา กระแสเสียงที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่นอีสานซึ่งมีการสืบทอดติดต่อกันมา โดยอาศัยการจดจำเป็นสำคัญ และนอกจากนี้ยัง แบ่งกลุ่มดนตรีออกเป็น ๓ กลุ่ม ดังนี้

๑. ดนตรีพื้นบ้านกลุ่มวัฒนธรรมโคราช มีลักษณะเด่น คือ การเล่นเพลงโคราชซึ่งประกอบด้วยบทเพลงฝ่ายชาย และฝ่ายหญิงสองคนร้องโต้ตอบกัน โดยไม่มีเครื่องดนตรีบรรเลงประกอบแต่อย่างใด

๒. ดนตรีพื้นบ้านกลุ่มวัฒนธรรมกันทรวิชัย เป็นดนตรีของชาวสุรินทร์ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ ลักษณะเด่นของดนตรีกลุ่มนี้มีดนตรีประเภทขับร้องที่เรียกว่า เจริญและดนตรีที่บรรเลงด้วยเครื่องดนตรี ได้แก่ วงกันทรวิชัย วงปี่พาทย์ และวงมโหรี

๓. ดนตรีพื้นบ้านกลุ่มวัฒนธรรมหมอลำ เป็นกลุ่มวัฒนธรรมกลุ่มใหญ่ที่สุดของชาวอีสาน มีดนตรีประเภทขับร้องที่เรียกว่า ลำ โดยมีเครื่องดนตรี คือ แคนเป่าประกอบคลอประสานเสียง เครื่องดนตรีของกลุ่มวัฒนธรรมนี้ ได้แก่ แคน พิณ โปงกลาง

ธิดา โมสิกรัตน์ และคนอื่นๆ (๒๕๓๒ : ๒๖๐ - ๒๘๕) ได้ศึกษาเกี่ยวกับลักษณะของดนตรีพื้นบ้านที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมอื่นๆ เช่น พิธีกรรม การทำงาน เป็นต้น นอกจากนี้ ดนตรียังเป็นส่วนประกอบที่สำคัญในพิธีกรรมและประเพณีต่างๆ อีกด้วย

พูนพิศ อมาตยกุล (๒๕๒๙ : ๓๕ - ๖๒) ได้ศึกษาการใช้วงดนตรีพื้นเมืองอีสานบรรเลงเพลงไทยภาคกลาง ได้อธิบายลักษณะของเครื่องดนตรีอีสานที่สำคัญแต่ละชิ้น เช่น พิณ โหวด โปงกลาง กลอง เป็นต้น ซึ่งบางชนิดจะมีรูปภาพแสดงเครื่องดนตรีประกอบเสียง

นภาลักษณ์ สุวรรณธาดา และคนอื่นๆ (๒๕๓๑ : ๒๒๒ - ๒๒๔) ได้ศึกษาเกี่ยวกับลักษณะของดนตรีพื้นบ้าน โดยการให้คำนิยามที่ว่าด้วยดนตรีพื้นบ้าน กล่าวถึงหน้าที่ของดนตรีพื้นบ้าน และยังได้กล่าวถึงดนตรี

พื้นบ้านว่า เกี่ยวข้องกับกิจกรรมอื่นๆ เช่น พิธีกรรม การทำงาน เป็นต้น นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงดนตรีว่าเป็นส่วนประกอบสำคัญในพิธีกรรมและประเพณีต่างๆ อีกด้วย

แนวทางในการส่งเสริมและอนุรักษ์ดนตรีไทยให้คงอยู่สืบไป ควรมีแนวทางส่งเสริมดังนี้

- ๑ . ส่งเสริมให้มีการบรรเลงดนตรีไทยให้เป็นที่รู้จักทุกรูปแบบที่ควรจัดให้มีได้
- ๒ . ส่งเสริมให้ประชาชนที่อยู่ในจังหวัดหรือสถานที่จัดงานนั้น ได้มีโอกาสเรียนรู้เรื่องดนตรีไทย
- ๓ . ส่งเสริมให้มีความเข้าใจในการดูและฟังเพลงไทย
- ๔ . ส่งเสริมให้ครูดนตรีได้มีโอกาสแสดงฝีมือให้เป็นตัวอย่าง
- ๕ . ส่งเสริมให้มีการแสดงดนตรีประกอบการละเล่นหรือแสดงนาฏศิลป์ประกอบดนตรี
- ๖ . ส่งเสริมให้ผู้มาชมได้รับความรู้เกี่ยวกับดนตรีไทยมิใช่แต่การฟังอย่างเดียว

งานอนุรักษ์ได้แก่

- ๑ . อำนวยไวซึ่งประเพณีในการดนตรีของไทย เช่น พิธีไหว้ครู
- ๒ . อนุรักษ์ช่างทำเครื่องดนตรีไทย
- ๓ . อนุรักษ์การละเล่นต่างๆ ที่ใช้ดนตรีประกอบ
- ๔ . อนุรักษ์เพลงเก่า หรือทางบรรเลงเก่าๆ ที่กำลังสูญไป หรือที่มีผู้รู้จักน้อย
- ๕ . อนุรักษ์ศิลปินเพลงไทย โดยการเชิญมาร่วมงาน มาร่วมการแสดง
- ๖ . ให้มีการประกวดโสตทัศนวัสดุที่นิสิตนักศึกษาจัดทำขึ้น หรือให้นำมาเสนอ รวมทั้งอนุญาตให้ผู้

ที่สนใจค้นคว้าเพลงเก่า นำแถบบันทึกเสียง แถบบันทึกภาพที่ตนรวบรวมไว้ หรือค้นคว้ามาได้ มาแสดง

จำหน่ายจ่ายแจก ตลอดจนการประกวดเครื่องดนตรีต่างชนิด ทั้งของเก่าและทำขึ้นใหม่ (พูนพิศ อมาตยกุล. ๒๕๓๑ : ๑๐๘ - ๑๑๑) ซึ่งสอดคล้องกับหลักในการส่งเสริมการดนตรีไทยให้เจริญขึ้นนั้นมีหลักสำคัญอยู่ ๔

- ๑ . จะต้องมีการสะสมและสืบต่อเนื่องกันมาโดยไม่ขาดระยะ
- ๒ . จะต้องไม่ปล่อยให้ศิลปะประเภทนี้มีอยู่อย่างใดก็คงมีอยู่อย่างนั้น หรือหายหกดกหลงไปตามกาลเวลา แต่ตรงกันข้าม จะต้องพยายามคิดค้นให้มีแปลงและใหม่เพิ่มเติมจากของเดิมอยู่เสมอ และต้องให้เข้ากันด้วยดีกลมกลืนกับของเก่าด้วย
- ๓ . จะต้องส่งเสริมเพื่อให้แพร่หลายไปในหมู่ชนชาตินั้นเองและถ้าสามารถทำได้ก็ให้เผยแพร่ไปถึงชาติอื่นๆ ทั้งใกล้และไกล
- ๔ . จะต้องรู้จักปรับปรุงและแก้ไขให้เหมาะสมกับสิ่งแวดล้อมเฉพาะหน้าและสภาพของเหตุการณ์ปัจจุบัน (วิเชียร กุลตัญญ์. ๒๕๐๐ : ๑ - ๑๓)

ยุทธศาสตร์ทั้ง ๔ ที่ดำเนินงานผ่านมาและภารกิจสำคัญที่จะดำเนินการต่อไปของกระทรวงวัฒนธรรม มีดังนี้

- ๑ . รักษาสืบทอดวัฒนธรรมของชาติและความหลากหลายของวัฒนธรรมท้องถิ่นให้คงอยู่อย่างมั่นคง
- ๒ . สร้างค่านิยมและจิตสำนึกภูมิปัญญาไทย
- ๓ . นำทุนทางวัฒนธรรมของประเทศมาสร้างคุณค่าทางสังคมและเพิ่มพูนทางเศรษฐกิจ
- ๔ . บริหารจัดการองค์ความรู้ ด้านศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม

(กระทรวงวัฒนธรรม. ๒๕๔๘ : ๑๑)

๒. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการละเล่นพื้นบ้านอีสาน

เครือจิต ศรีบุญนาถ (๒๕๓๔ : ๓๔) ได้ศึกษาการพ่อนลำและการละเล่นพื้นบ้านอีสาน กล่าวว่าดนตรีละเล่นที่ใช้ประกอบพิธีกรรมเรื่อยมาในอดีตจะใช้วงกันตรึมบรรเลงบทเพลงกันตรึม เป็นบทเพลงที่มีความไพเราะแสดงความศักดิ์สิทธิ์ ท่วงทำนองส่วนใหญ่จะโหยหวน นอกจากจะบรรเลงเพลงครุแล้วจะบรรจุคำร้องให้สอดคล้องกับเหตุการณ์ในช่วงนั้น เครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบพิธีกรรมเรื่อยมาในอดีตประกอบด้วยกลองกันตรึม ซอด้วง ปี่สลับ ฉิ่ง กรับ โหม่ง

จารุบุตร เรืองสุวรรณ (๒๕๒๐ : ๒๐ - ๓๘) ได้ศึกษาเกี่ยวกับวิวัฒนาการของการละเล่นพื้นเมืองอีสานในหนังสือของดีอีสาน โดยมีเนื้อหากล่าวถึง เรื่องวิวัฒนาการละเล่นพื้นเมืองประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ ตลอดจนเครื่องดนตรีที่ประกอบกับการละเล่นพื้นเมืองและการแสดงพื้นเมืองต่างๆ เช่น วงโปงลาง ประวัติความเป็นมาของโปงลาง และเพลงที่บรรเลง

จารุวรรณ ธรรมวัตร (ม.ป.ป. : ๑ - ๒๑๑) ได้ศึกษาวิจัยบทบาทของหมอลำต่อสังคมอีสานในช่วงกึ่งศตวรรษ พบว่า หมอลำมีบทบาทต่อสังคมอีสานในด้านต่างๆต่อไปนี้

๑. บทบาทในพิธีกรรม ด้านผ่อนคลายความตึงเครียดควบคุมพฤติกรรมทางสังคม สร้างเอกภาพในสังคมพร้อมเพรียง ส่งเสริมดนตรีพื้นบ้านและการละเล่นพื้นบ้านเป็นการลดช่องว่างวิถีชีวิตแบบเก่าและใหม่ เพราะวิถีชีวิตแบบเก่าจะให้ความสำคัญด้านจิตใจมากกว่าแบบใหม่

๒. บทบาทในฐานะมหรสพในด้านให้ความบันเทิงให้การศึกษอบรมสั่งสอนเผยแพร่ศาสนาและรักษาบรรทัดฐานของสังคม สร้างเอกภาพทางการเมืองและความคิดโดยการเสนอข้อมูลที่เป็นบรรทัดฐานทางสังคมฮีตสิบสองคองสิบสี่ และเป็นเครื่องสื่อสารชาวบ้านเป็นกรณีพิเศษเพื่อใช้ในพิธีศพโดยเฉพาะ ปรับปรุงลีลาของทำนองเพลงให้กลมกลืนกับบรรยากาศแห่งความเศร้า เช่น เพลงมอญยาดเล่ และเพลงมอญร้องไห้ เป็นต้น เมื่อบิดามารดา และครูบาอาจารย์ถึงแก่ความตาย ลูกหลานและศิษย์ต้องไปร้องให้แสดงความกตัญญู ซึ่งเป็นประเพณีที่ชาวมอญถือปฏิบัติมาช้านาน

สุกิจ พลประดม (๒๕๔๐ : ๑ - ๕) ได้ศึกษาเกี่ยวกับเชื้อชาติของชาวอีสานที่มีต่อดนตรีพื้นบ้านตามแบบของตนเอง เช่น

๑. เผ่ามอญ ได้แก่ พวกขมุหรือผู้ทึง พวกซอง พวกไล่ พวกแสก พวกกะลอง พวกข้าพรวัว ส่วยหรือกวยเขมร

๒. เผ่าไทย ได้แก่ ไทยโคราช ไทยอีสานหรือลาว

คนไทยที่อยู่ในภาคอีสาน มีเชื้อชาติเป็นคนหลายเผ่าพันธุ์ ซึ่งแต่ละเผ่าจะมีวัฒนธรรมเป็นของตัวเอง และการเปลี่ยนแปลงพัฒนามาโดยลำดับจนถึงปัจจุบัน ทางด้านดนตรีพื้นบ้านของเชื้อชาติต่างๆ ปัจจุบันถูกผสมผสานจากวัฒนธรรมดนตรีพื้นบ้านอีสานไปเช่นเดียวกัน การแสดง การละเล่นของเขาจึงเป็นเพียงการแสดงสาธิตทางวัฒนธรรมเท่านั้น

สุจริต บัวพิมพ์ (๒๕๓๘ : ๒๑) ได้ศึกษาความเป็นมาของดนตรีพื้นบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือว่ามีวิวัฒนาการอยู่ ๓ ระยะ โดยใช้เวลาวิวัฒนาการมาเป็นเวลานานนับพันปี ซึ่งเริ่มจากการเลียนแบบเสียงธรรมชาติ ป่าเขาลำเนาไพร เสียงฝนตก ระยะต่อมาใช้วัสดุพื้นเมืองมาเป่าเลียนเสียงธรรมชาติ เช่น ใบไม้ ต้นหญ้าปล้อง ไม้ไผ่ และระยะที่ ๓ วิวัฒนาการจากเครื่องหนัง สายหนัง จนเป็นวิวัฒนาการขั้นสูงสุดของดนตรีพื้นบ้าน มีความละเอียด ความยาวของเสียงเพิ่มขึ้น มีการผสมผสานจนเกิดเป็นดนตรีพื้นบ้าน เช่น กรับ โปง โปงลาง ระนาด ซ้อง กลอง โหวด ปี่ พิณ เป็นต้น

วีณา วิสเพ็ญ (๒๕๓๓ : ๒๐) ได้กล่าวไว้ว่าการร้องรำทำเพลงของชาวอีสานนั้นจะแตกต่างกันออกไปตามสภาพความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียมประเพณีและสภาพภูมิศาสตร์ เนื่องจากอีสานเป็นผืนแผ่นดิน

กว้างใหญ่ และการแสดงต่างๆจะมีลักษณะใกล้เคียงกันตามกลุ่มจังหวัด การร้องรำทำเพลงนั้นมักปรากฏในเทศกาลหรืองานประเพณีในเดือนต่างๆของภาคอีสาน

ชัชวาล วงษ์ประเสริฐ (๒๕๓๕ : ๒ - ๓) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการแสดงพื้นบ้านว่าเป็นการแสดงที่สะท้อนวัฒนธรรมของกลุ่มชนชาวอีสานเหนือและอีสานใต้ ทำให้มีความหลากหลายของการแสดง และมีสีสันเพิ่มขึ้น การแสดงของชาวอีสานแบ่งเป็น ๓ประเภท คือ เพลงพื้นบ้าน ละครพื้นบ้าน และการฟ้อนพื้นบ้าน

ลัดดา พันสนอก (ม.ป.ป : ๑๐๕ - ๑๑๗) ได้กล่าวถึงกลุ่มอีสานเหนือหรือกลุ่มวัฒนธรรมหมอลำหมอลำแคน ซึ่งได้สืบทอดวัฒนธรรมมาจากกลุ่มแม่น้ำโขง ชาวอีสานเหนือถือว่าดนตรีเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต โดยการถ่ายทอดสืบทอดกันมาชั่วลูกชั่วหลาน นับว่าชาวอีสานมีความร่ำรวยในด้านศิลปการดนตรี เพลง และการขับร้อง รวมทั้งการละเล่น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงชีวิตและเอกลักษณ์ประจำถิ่นอย่างไม่ซ้ำแบบใคร

๓. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับผู้ไท

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๒๖ : ๕๕๓) อธิบายว่า ผู้ไท เป็นชนชาติไทยสาขาหนึ่งแถบสิบสองจุไทย และ ส.พลายน้อย (๒๕๑๗ : ๒๔๖) ได้อธิบายคำว่าผู้ไทไว้ดังนี้

“... ผู้ไทเป็นชื่อคนไทพวกหนึ่ง ซึ่งยังแบ่งออกเป็นไทยขาว ไทยดำ บ้างก็ว่ามีไทยแดงอีกพวกหนึ่ง ที่แยกกันไปก็เพียงชื่อเท่านั้น คืออาศัยความผิดแผกของสีเครื่องนุ่งห่มเท่านั้น ขนบประเพณีของพวกผู้ไทว่าสร้างบ้านเรือนที่อยู่ก็เป็นแบบเดียวกับไทยอื่นๆ แปรกแต่พวกญาติพี่น้องมักรวมกันอยู่ในเรือนหลังเดียวกัน ไม่กั้นห้องหับให้มีคิติด คมมีแต่กางมุ้งเป็นหลักๆ ไปเป็นแถวเท่านั้น ที่เรียกว่าผู้ไทดำหรือผู้ไทขาวเกิดจากขนบธรรมเนียมการทำศพ เพราะผู้ไทขาวไม่เผา นุ่งขาวห่มขาวทำการเช่นไหว้และมีวงซู้ยเช่นเดียวกับจีน แต่พวกผู้ไทดำ ใช้ธรรมเนียมเผา นุ่งห่มดำ ถ้าจำเป็นฝั่ก็มีบ้าง อย่างไทยภาคกลาง...” ถวิล จันลาวงค์ (๒๕๑๕ : ๒ - ๑๒) ได้บรรยายประวัติผู้ไท สรุปได้ว่า เมื่อราว พุทธศักราช ๔๐๐ ไทยได้เริ่มอพยพลงมาจากดินแดนจีนภาคใต้ บริเวณมณฑลฮกเกี้ยน กวางไส และกวางตุ้ง แยกกันออกเป็น ๒ พวก ไปตั้งภูมิลำเนาอยู่แถบแม่น้ำสาละวินพวกหนึ่งเรียกกันว่าไทยใหญ่(เงี้ยว) ตั้งตัวเป็นอิสระได้เมื่อ พุทธศักราช ๘๐๐ มีราชธานีอยู่ที่เมืองพง มีอาณาเขตกว้างขวาง อีกพวกหนึ่งอพยพต่อไปทางใต้มาอยู่ที่หนองแสหรือน่านเจ้า ระหว่างแม่น้ำดำกับแม่น้ำแดง เป็นแหล่งที่มีความอุดมสมบูรณ์ ปกครองกันเป็นอาณาจักรเรียกว่าอาณาจักรน่านเจ้าหรืออาณาจักรหนองแส คาดว่าประมาณ พุทธศักราช ๑๒๕๐ และพวกนี้ได้อพยพแยกย้ายกันออกไปอีกเป็น ๔ สาย สายที่ ๑ อพยพไปทางตะวันออก เข้าอยู่ปะปนกับพวกกวางตุ้งและไหหลำที่อพยพมาจากเสฉวน สายที่ ๒ อพยพไปตั้งถิ่นฐานตามลำแม่น้ำแดงและเลยไปสมทบกับสายที่ ๑ ก็มี สายที่ ๓ อพยพไปทางตะวันออกเฉียงใต้ ถึงเมืองแสนหวี ตองอู หงสาวดี วกขึ้นไปทางเมืองยะไข่ จิตตะกอง ของพม่า แถบแม่น้ำสาละวิน แม่น้ำอิรวดี และมีกลุ่มย่อยอพยพไปทางมณฑลอัสมัของอินเดีย ตั้งถิ่นฐานอยู่แถบแม่น้ำพรหมบุตร เรียกว่าไทอาหม พวกที่อยู่ข้างเมืองแสนหวีได้อพยพต่อมาอยู่ที่เมืองพงและวกลงมาอยู่ที่เชียงใหม่บ้าง ลำพูนบ้างตามแต่หัวหน้าจะพามา สายที่ ๔ อพยพมาทางใต้บริเวณที่ลุ่มแม่น้ำโขง มาตั้งอยู่ที่เมืองเสียมมัว (ไทยประชุม) ระยะเวลาแล้วอพยพแยกย้ายกันต่อไปอีกเป็น ๒ สาย ดังนี้

สายหนึ่งตรงลงมาทางใต้ มาตั้งอยู่ที่เมืองเชียงรุ่ง ต่อมาได้อพยพเคลื่อนย้ายไปยังเขมรรัฐ นครเงินยาง พะเยา นครเขลาง สุโขทัย พระบาง (นครสวรรค์) และพวกที่ลงมายังเมืองพระบางนี้ต่อมาก็แยกย้ายเป็นกลุ่มย่อยๆ กระจายกันไปอยู่ในเมืองต่างๆ ในภาคกลางและภาคใต้ของประเทศไทย

อีกสายหนึ่งตรงลงมาทางตะวันออกเฉียงใต้ไปตั้งเมืองแกลง (เดียนเบียนฟู ของเวียตนามในปัจจุบัน) พวกนี้ กระจายกันออกเป็นกลุ่มย่อยหลายกลุ่ม ตั้งมั่นอยู่ที่เดิมก็ อพยพต่อไปก็มี กลุ่มหนึ่งอพยพไปอยู่แถบ

เมืองสอง ทุ่งเชียงคำ (ทางตะวันออกของเมืองหลวงพระบางของลาวในปัจจุบัน) และกลุ่มนี้เองต่อมาก็ได้อพยพมาอยู่ในภาคอีสานของประเทศไทยแถบจังหวัดอุดรธานี หนองคาย ขอนแก่น ร้อยเอ็ด กาฬสินธุ์ มหาสารคามและที่อื่นๆ อีก พงศาวดารเมืองโลกกล่าวว่าชาวผู้ไทยมี ๓ พวก คือ

ผู้ไทยชาวที่อยู่เมืองไล เมืองเจียน เมืองมุน และเมืองยาง รวม ๔ เมือง พวกนี้มีผิวขาวกว่า ผู้ไทยกลุ่มอื่น ในงานพิธีต่างๆ เช่นงานศพนิยมนุ่งห่มขาวมีหมู่บ้านต่างๆ (เรียกว่าเมือง) ถึง ๑๑ หมู่บ้าน นอกจากปักหลักตั้งถิ่นฐานอยู่ใน ๔ เมืองดังกล่าวแล้ว บางกลุ่มก็เคลื่อนย้ายไปอยู่ที่เมืองพงสาสี หลวงพระบาง และแขวงหัวพัน (ซำเหนือ) ของประเทศลาวในปัจจุบัน

ผู้ไทดำ มีอยู่ที่เมืองแกง เมืองควาย เมืองดุง เมืองม่วย เมืองลา เมืองโม่ เมืองหวัด และเมืองซาง รวม ๘ เมือง พวกนี้มีผิวขาวเช่นกัน แต่นิยมนุ่งห่มดำ ใช้ผ้าทอด้วยฝ้ายพื้นเมืองย้อมสีครามหรือสีดำ มีหมู่บ้านต่างๆ ถึง ๑๑ หมู่บ้านเช่นกัน นอกจากจะอยู่ที่เมืองต่างๆ ดังกล่าวแล้ว บางกลุ่มก็อพยพมาอยู่ในแขวงหัวพัน (ซำเหนือ) เชียงขวาง เวียงจันทน์ คำม่วน สุวรรณเขต ของประเทศลาวในปัจจุบัน บางกลุ่มก็อพยพต่อมายู่ในประเทศไทย

ผู้ไทแดง พวกนี้มีเป็นจำนวนน้อยอยู่แถบลุ่มแม่น้ำแดง ทางตอนเหนือของประเทศเวียดนามและมีบ้างทางแขวงหัวพัน (ซำเหนือ) ของประเทศลาว การแต่งกายของพวกนี้ชอบใช้ผ้าสีแดงหรือขลิบตามริมเสื้อด้วยไหมสีแดง

โดยที่เมืองหลักของผู้ไทยชาวมี่ ๔ เมือง ของผู้ไทดำมี ๘ เมือง ส่วนไทยแดงมีเล็กน้อย ไม่มีหลักเมืองจึงรวมเมืองหลักได้เป็น ๑๒ เมือง จึงเรียกกันว่า “สิบสองผู้ไทหรือสิบสองจุไท” และบางแห่งก็เรียกเป็นสิบสองเจ้าไท

ผู้ไทที่เข้ามาอยู่ในประเทศไทยนั้น ถูกกวาดต้อนมาก็มีและที่อพยพเข้ามาเองเพราะทราบว่ามีแหล่งทำมาหากินที่ดีก็มี ที่มาจากแขวงต่างๆ ของประเทศลาวนั้น ส่วนใหญ่ถูกกวาดต้อนมาด้วยเหตุผลทางการเมือง การสงครามในอดีต ประกอบกับประเทศไทยสมัยนั้นมีพลเมืองน้อยจึงต้องการผู้คนมาช่วยสร้างบ้านเมือง เมื่อพุทธศักราช ๒๓๗๗ ไทยทำสงครามกับญวนเพื่อแย่งประเทศเขมร ระหว่างนั้นพระมหาสงครามรองแม่ทัพคนหนึ่ง พร้อมด้วยอุปฮาดเมืองเวียงจันทน์ (ที่ไทยจับได้)

ราชบุตรเมืองกาฬสินธุ์ และพระพิชัยอุดมเดชเจ้าเมืองภูแล่นช้าง ได้ยกกองทัพไปกวาดต้อนราษฎรจากเมืองวังแขวงเวียงจันทน์ เมืองเซโปน เมืองพิณ เมืองพอง แขวงสุวรรณเขต ประเทศลาวเข้ามาอยู่ในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก เมื่อพุทธศักราช ๒๓๗๙ เจ้านครจำปาศักดิ์ (นาค) ได้รับคำสั่งจากพระยาเดชาบุชิตซึ่งมาตั้งซัดดาทัพอยู่ที่เมืองอุดมมิชัย กัมพูชา ให้เป็นกองส่งเสบียงและลาดตระเวนรักษาด่านทางแดนญวน และจัดให้ท้าวพระยาคุมพลออกลาดตระเวนและเกลี้ยกล่อมพวกผู้ไทและพวกซำในเมืองวัง เมืองเซโปน เมืองพิณ และเมืองพอง ได้มาอีกมาก โดยให้มาตั้งภูมิลำเนาอยู่ในภาคอีสาน แต่มีบางกลุ่มหลังจากสงครามสงบแล้วได้อพยพกลับ

สอดคล้องกับเกรียงไกร หัวบุญศาล (๒๕๕๔ : เว็บไซต์) ได้กล่าวถึงการอพยพเข้าสู่ประเทศไทยของคนเผ่าผู้ไทได้มีผู้แบ่งการอพยพออกเป็น ๓ ครั้งใหญ่ๆ คือ

การอพยพครั้งที่ ๑ การอพยพของคนเผ่าผู้ไทเข้าสู่ประเทศไทย (สยาม) สมัยสมเด็จพระเจ้าตากสิน แห่งกรุงธนบุรี การอพยพของคนเผ่าผู้ไทครั้งที่ ๑ นี้เกิดขึ้นในสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินแห่งกรุงธนบุรี ตรงกับประวัติศาสตร์ของไทย(สยาม) คือ ในระหว่าง พ.ศ. ๒๓๒๑ - พ.ศ.๒๓๒๒ โดยในครั้งนั้น กองทัพไทย (สยาม) นำโดยเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก (รัชกาลที่ ๑ ในเวลาต่อมา) กับเจ้าพระยาสุรสีห์ (บุญมา) ได้ยกกองทัพที่มีทหารสองหมื่นคนเข้าไปตีหัวเมืองลาว ตั้งแต่เมืองจำปาศักดิ์ถึงเมืองเวียงจันทน์

ในขณะที่กองทัพไทยกำลังล้อมเมืองเวียงจันทน์อยู่นั้น เมืองหลวงพระบางซึ่งเป็นอริกับเมืองเวียงจันทน์ได้ส่งกองทัพมาช่วยไทยตีเมืองเวียงจันทน์ด้วย กองทัพไทยและกองทัพเมืองหลวงพระบางล้อมเมืองเวียงจันทน์อยู่นานถึง ๔ เดือนเศษก็สามารถตีเมืองเวียงจันทน์แตก กองทัพไทยจึงได้ถือโอกาสผนวกลาวทั้งหมดรวมทั้งเมืองหลวงพระบางซึ่งมาช่วยไทยตีเมืองเวียงจันทน์เข้าเป็นเมืองขึ้นหรือประเทศราชตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

หลังจากเมืองเวียงจันทน์แตกใน พ.ศ. ๒๓๒๒ ฝ่ายไทยได้ให้กองทัพเมืองหลวงพระบางยกทัพไปตีหัวเมืองทางตะวันออกของเมืองหลวงพระบาง ประกอบด้วยเมืองทันต์ (ญวนเรียกว่าชื่อหวี) เมืองม่วย สองเมืองดังกล่าวนี้เป็นเมืองของคนเผ่าผู้ไทดำ ซึ่งอยู่ริมเขตพรมแดนของญวน เมื่อตีได้เมืองทันต์ เมืองม่วยแล้ว ได้กวาดต้อนเอาครอบครัวผู้ไทดำเป็นจำนวนมากข้ามแม่น้ำโขงจากฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงคือประเทศลาว มาสู่ฝั่งขวาแม่น้ำโขงคือฝั่งประเทศไทย โดยในช่วงของการกวาดต้อนผู้ไทดำจากเมืองทันต์นั้น เมืองทันต์ยังอยู่ในเขตประเทศลาว แต่ในปัจจุบันเมืองทันต์อยู่ในเขตเวียดนามเหนือ ส่วนเมืองม่วย ในปัจจุบันอยู่ในเขตประเทศลาว

สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชแห่งกรุงธนบุรี ทรงมีรับสั่งให้คนผู้ไทดำกลุ่มนี้ไปตั้งบ้านเรือนอยู่ที่เมืองเพชรบุรี แต่ไทย(สยาม)เรียกคนผู้ไทดำว่า “ลาวทรงดำ” เพราะคิดว่าเป็นคนลาว เนื่องจากอาศัยอยู่ในประเทศลาว

ในประวัติศาสตร์ช่วงนั้น ผู้ไทขาวส่วนใหญ่ยังคงอาศัยอยู่ที่เมืองแกน (เมืองแกง) ไม่ได้ถูกกวาดต้อนมาด้วย คนเผ่าผู้ไทดำ เมืองทันต์ เมืองม่วย สองเมืองนี้นับเป็นผู้ไทระลอกแรกที่ถูกอพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทย โดยอาศัยอยู่ที่เมืองเพชรบุรีเป็นแห่งแรก

การอพยพครั้งที่ ๒ การอพยพของคนเผ่าผู้ไทเข้าสู่ประเทศไทย (สยาม) สมัยรัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ คนเผ่าผู้ไทได้อพยพเข้ามาในสมัยรัชกาลที่ ๑ ประมาณ พ.ศ. ๒๓๓๕-๒๓๓๘ แต่ก่อนที่คนเผ่าผู้ไทจะอพยพเข้ามาสู่ประเทศไทยในครั้งนี้ ได้เกิดเหตุการณ์หนึ่งขึ้นกล่าวคือ กองทัพเมืองเวียงจันทน์ได้ยกทัพไปตีเมืองหลวงพระบาง หลังจากที่กองทัพเมืองเวียงจันทน์ตีเมืองหลวงพระบางแตกแล้ว เมืองเวียงจันทน์ได้จับกษัตริย์ของเมืองหลวงพระบางส่งกรุงเทพฯ

หลังจากเมืองหลวงพระบางถูกกองทัพเมืองเวียงจันทน์ตีแตกแล้วนั้น เมืองแกนและเมืองพวนซึ่งเคยอยู่ภายใต้อำนาจของเมืองหลวงพระบาง ได้พากันแข็งข้อไม่ยอมขึ้นตรงต่อเมืองเวียงจันทน์ กองทัพเวียงจันทน์จึงยกทัพเข้าตีเมืองแกนและเมืองพวนจนกระทั่งเมืองทั้งสองแตก กองทัพเมืองเวียงจันทน์ได้กวาดต้อนคนเผ่าไทยดำ ลาวพวน เป็นเชลยส่งกรุงเทพฯ สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ รัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ทรงมีรับสั่งให้นำคนเผ่าผู้ไทดำกลุ่มนี้ไปอยู่ที่เพชรบุรีเหมือนคนเผ่าผู้ไทดำกลุ่มแรกที่เข้ามาประเทศไทย คนผู้ไทดำหรือที่คนไทยเรียกว่าลาวทรงดำ ทั้งสองครั้งที่อพยพเข้ามาด้วยการถูกเกณฑ์เข้ามาทั้งสองครั้งจึงมารวมตัวกันอยู่ในเมืองเพชรบุรีเพียงแห่งเดียว

การอพยพครั้งที่ ๓ การอพยพของคนเผ่าผู้ไทเข้าสู่ประเทศไทย (สยาม) สมัยรัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ การอพยพของคนเผ่าผู้ไทเข้าสู่ประเทศไทยในครั้งนี้ ๓ นี้ นับเป็นการอพยพครั้งใหญ่ที่สุด โดยอพยพเข้ามาในสมัยสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ นอกจากคนผู้ไทแล้วยังมีคนเผ่าอื่นๆบริเวณฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงอพยพเข้ามาในฝั่งขวาแม่น้ำโขงคือภาคอีสาน และมีบางส่วนที่ถูกส่งมาสู่ภาคกลางของประเทศไทย

สาเหตุของการอพยพของคนเผ่าผู้ไทครั้งใหญ่นี้เกิดจากความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างไทยกับญวน กล่าวคือรัฐบาลไทยในสมัยรัชกาลที่ ๓ เกิดความขัดแย้งอย่างรุนแรงกับรัฐบาลญวน เนื่องจากญวนพยายามที่จะขยายอิทธิพลเข้ามาครอบครองลาวและเขมร ซึ่งทั้งลาวและเขมรในขณะนั้นต่างก็เป็นประเทศราชของประเทศไทย ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นนี้มีความรุนแรงจนกระทั่งนำไปสู่สงครามระหว่างไทยกับญวน โดย

สงครามระหว่างไทยกับญวนเกิดขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๗๖ – พ.ศ. ๒๓๙๐ สมรภูมิจนถึงการรบส่วนใหญ่อยู่ในประเทศเขมร สงครามที่เกิดขึ้นทำให้ฝ่ายไทยและฝ่ายญวนต้องใช้สรรพกำลังและทรัพยากรไปอย่างมากมาย

ทางฝ่ายประเทศไทยได้เกณฑ์เอาราชภรรยาจากทางภาคอีสานของไทยเป็นจำนวนมากไปเป็นทหาร การทำสงครามกันทั้งฝ่ายไทยและฝ่ายญวนต่างก็แย่งชิงความได้เปรียบทางสงครามโดยต่างฝ่ายต่างก็ส่งกองทัพเข้ากวาดต้อนเอาผู้คนจากลาวฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงไปตั้งถิ่นฐานอยู่ในชัยภูมิที่ฝ่ายตนสามารถจะควบคุมผู้คนเหล่านั้นได้ เพื่อให้คนเหล่านี้เป็นกำลังพลของตนเอง การอพยพเข้ามาสู่ประเทศไทยของคนเผ่าภูไทครั้งที่ใหญ่ที่สุดนี้ ยังได้แบ่งการอพยพออกเป็นหลายกลุ่ม ซึ่งขอแบ่งและเรียงลำดับออกเป็น ๘ กลุ่ม (สุวิทย์ ธีรศาสดา และ ณรงค์ อุปัญญา อ้างถึงใน เกรียงไกร หัวบุญศาล. ๒๕๕๔ : เว็บไซต์) ดังนี้คือ

กลุ่ม ๑ เป็นกลุ่มคนเผ่าภูไทที่อพยพมาจากเมืองวังของประเทศลาว กลุ่มนี้ถูกกวาดต้อนให้มาตั้งถิ่นฐานอยู่ตามที่ต่างๆ ได้แก่

อำเภอสหพันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ มีประมาณ ๓๐๐ หลังคาเรือน หรือมีประชากรรวมกันประมาณ ๑,๒๐๐ คน โดยตั้งถิ่นฐานอยู่ตามหมู่บ้านต่างๆ มีจำนวน ๔ หมู่บ้าน อันได้แก่ บ้านโพน บ้านหนองยางเหนือ บ้านหนองยางใต้ ตำบลโพน

ตำบลทุ่งครอง มีจำนวน ๔ หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านทุ่งครอง บ้านเก่าเตื่อ บ้านคำม่วงและบ้านหนองสะพัง

ตำบลสำราญ มีจำนวน ๕ หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านหนองแขง บ้านค้อ บ้านจาน บ้านหนองซ่าง บ้านหนองแขง บ้านท่า ปัจจุบันบ้านเหล่านี้ขึ้นกับอำเภอคำม่วงและขึ้นอยู่กับอำเภอสหพันธ์มีจำนวน ๒ หมู่บ้าน ซึ่งอยู่ในตำบลโนนศิลา มีจำนวน ๒ หมู่บ้าน คือ บ้านตงไร่ และบ้านคอนผึ้ง

กลุ่ม ๒ เป็นกลุ่มคนเผ่าภูไทที่อพยพมาจากเมืองวังของประเทศลาวเช่นเดียวกันกับกลุ่มที่ ๑ โดยได้ถูกกวาดต้อนมาตั้งถิ่นฐานอยู่ตามที่ต่างๆ ดังนี้

อำเภอภูผินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ คนเผ่าภูไทกลุ่มนี้เป็นกลุ่มใหญ่มีประชากรรวมกันประมาณ ๑๔,๕๒๑ คน

ตำบลบัวขาว มีจำนวน ๕ หมู่บ้าน

ตำบลแจนแลน มีจำนวน ๔ หมู่บ้าน

ตำบลแล่นซ่าง มีจำนวน ๕ หมู่บ้าน

ตำบลสงเปือย มีจำนวน ๖ หมู่บ้าน

ที่ตำบลคุ้มเก่า มีจำนวน ๑๑ หมู่บ้าน

กลุ่ม ๓ เป็นกลุ่มผู้ไทที่อพยพมาจากเมืองวังประเทศลาวเช่นเดียวกัน โดยถูกกวาดต้อนให้มาตั้งถิ่นฐานอยู่ในที่ต่างๆ ได้แก่

เมืองพรรณานิคม (อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร) ซึ่งในสมัยนั้นเรียกว่าบ้านพังพร้าว (จากการสำรวจในปี พ.ศ. ๒๕๑๓) พบว่าในอำเภอพรรณานิคม ตอนนั้นมี ๗ ตำบล มีคนเผ่าผู้ไททั้ง ๗ ตำบล มีคนผู้ไท จำนวน ๑๑ หมู่บ้าน ตำบลสว่าง มีจำนวน ๑๗ หมู่บ้าน ตำบลนาโน มีจำนวน ๑๐ หมู่บ้าน ตำบลห้วยบ่อ มีจำนวน ๑๐ หมู่บ้าน ตำบลไร่ มีจำนวน ๙ หมู่บ้าน ตำบลพอกน้อย มีจำนวน ๗ หมู่บ้าน และ ตำบลวังยาง มีจำนวน ๑ หมู่บ้าน รวมกันมีจำนวน ๖๕ หมู่บ้าน

อำเภอเมืองสกลนคร ๑๓ ตำบล ๔๘ หมู่บ้าน

อำเภอพังโคน จำนวน ๔ ตำบล มีจำนวน ๒๓ หมู่บ้าน

อำเภอบ้านม่วง มีจำนวน ๓ ตำบล มีจำนวน ๑๖ หมู่บ้าน

อำเภอวานรนิวาส มีจำนวน ๔ ตำบล ในจำนวน ๘ หมู่บ้าน

อำเภอกุสุมาลย์ มีจำนวน ๒ ตำบล ใน ๔ หมู่บ้าน

อำเภอสว่างแดนดิน มีจำนวน ๒ ตำบล ในจำนวน ๓ หมู่บ้าน

อำเภอกุตบาก มีจำนวน ๑ ตำบล ในจำนวน ๓ หมู่บ้าน อำเภอวาริชภูมิ มีจำนวน ๔ ตำบล ในจำนวน ๔ หมู่บ้าน

กลุ่ม ๔ กลุ่มคนเผ่าผู้ไทกลุ่มนี้อพยพมาจากเมืองวังและเมืองคำอ้อ โดยได้ไปตั้งถิ่นฐานที่บ้านหนองสูงและบ้านคำชะอี ในปัจจุบันขึ้นอยู่กับ จังหวัดมุกดาหาร

ทั้ง ๔ กลุ่มนี้ ถูกกวาดต้อนมาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยประมาณ พ.ศ. ๒๓๘๔-๒๓๘๗ ในรัชกาลที่ ๓

กลุ่ม ๕ เป็นกลุ่มคนเผ่าผู้ไทที่อพยพมาจากเมืองวัง ประเทศลาว แต่อพยพมาก่อนคนเผ่าผู้ไท ๔ กลุ่มแรก โดยได้อพยพมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๗๓ มาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านห้วยหัวขัว บ้านบ่อจันทร์ และบ้านดงหวาย ทางการได้ยกบ้านดงหวายเป็นเมืองเรณูนคร ในครั้งนั้นมีประชากรประมาณ ๒,๖๔๘ คน (การสำรวจในปี พ.ศ. ๒๕๑๓) มีคนผู้ไทอาศัยอยู่ใน จังหวัดนครพนม ๑๓๑ หมู่บ้าน ในจำนวน ๕ อำเภอ ได้แก่ อำเภอนาแก มีจำนวน ๗๘ หมู่บ้าน อำเภอเรณูนคร มีจำนวน ๒๘ หมู่บ้าน อำเภอธาตุพนม มีจำนวน ๑๔ หมู่บ้าน อำเภอศรีสงคราม มีจำนวน ๗ หมู่บ้าน อำเภอเมือง มีจำนวน ๔ หมู่บ้าน

กลุ่ม ๖ เป็นกลุ่มคนเผ่าผู้ไทที่อพยพมาจากเมืองตะโปน (เซโปน) มีประมาณ ๑,๘๔๗ ครอบครัว อพยพมาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านช่องนาง ต่อมาได้ยกช่องนางเป็นเมืองเสนางคนิคม ปัจจุบันขึ้นอยู่กับ จังหวัดอำนาจเจริญ ในปี พ.ศ. ๒๕๒๕ มีคนผู้ไทอาศัยอยู่จำนวน ๕ หมู่บ้าน ในจำนวน ๒ อำเภอ ได้แก่ อำเภอเสนางคนิคมและอำเภอชานุมาน

กลุ่ม ๗ เป็นกลุ่มคนเผ่าผู้ไทที่อพยพมาจากเมืองตะโปนเช่นกันกับกลุ่มที่ ๖ โดยได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านคำเมืองแก้ว ต่อมายกขึ้นเป็นเมืองคำเขื่อนแก้วในปี พ.ศ. ๒๓๘๘

กลุ่ม ๘ เป็นกลุ่มคนเผ่าผู้ไทที่อพยพมาจากเมืองกะปอง ประเทศลาว โดยมาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านปลาเป่า ถูกยกเป็นเมืองในปลายสมัยรัชกาลที่ ๔ พ.ศ.๒๔๑๐ เป็นเมืองวาริชภูมิ คนผู้ไทในอำเภอวาริชภูมิมีจำนวน ๔ ตำบล ได้แก่ ตำบลวาริชภูมิ มีจำนวน ๑หมู่บ้าน อยู่ในตำบลคำบ่อ ๑๒ หมู่บ้าน อยู่ในตำบลปลาไหลจำนวน ๙ หมู่บ้าน และในตำบลเมืองลาด มีจำนวน ๗ หมู่บ้าน คนผู้ไทกลุ่มนี้เรียกว่า “ผู้ไทกะปอง” ซึ่งคงจะแผลงมาจากกะปอง

บุญยงค์ เกศเทศ (๒๕๓๖ : ๑๑๓-๑๑๔) กล่าวว่า ผู้ไท เป็นชนเผ่าที่มีอยู่ประมาณ ๑ แสนคนเศษ จะตั้งภูมิลำเนาอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำโขงและแถบเทือกเขาภูพาน เช่นจังหวัดนครพนม มีในอำเภอคำชะอี ธาตุพนม อำเภอเมือง และนาแก จังหวัดมุกดาหาร มีอยู่ที่ กิ่งอำเภอหนองสูง หนาแน่นที่สุดในทุกตำบลและหมู่บ้าน ในจังหวัดสกลนคร มีอำเภอวาริชภูมิ จังหวัดกาฬสินธุ์ มีในอำเภอภูพานารายณ์ สหัสขันธ์ เขาวง ยังมีผู้ไทที่ตั้งภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดราชบุรี และจังหวัดเพชรบุรีอีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งเรียกว่า “ลาวโซ่ง” เมื่อกลุ่มผู้ไทเข้ามาตั้งถิ่นฐาน ในประเทศไทยใหม่ๆ จะอยู่โดดเดี่ยวและอิสระ โดยมีผู้ปกครองตนเอง หลังจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงจัดระบบการปกครองของภาคตะวันออกเฉียงเหนือใหม่ในปลายศตวรรษที่ ๑๙ แล้ว พวกผู้ไทได้เข้ามาอยู่ในครอบครองของไทยเป็นกลุ่มชนเผ่าที่มีหน้าเป็นรูปไข่ ผิวขาว นวลเกลี้ยง กิริยามารยาทเข้มข้อย มีอัธยาศัยไมตรีอันดี

ทองคุณ หงส์พันธ์ (๒๕๒๒ : ๖) ได้กล่าวว่า นอกจากมีผู้ไทขาว ผู้ไทดำ และยังมีผู้ไทแดง และผู้ไทลายอีกด้วย คงจะเรียกชื่อเพื่อสอดคล้องกับสีของเสื้อผ้าที่สวมใส่ ชื่อผู้ไทขาต่างๆ นี้ยังสะท้อนให้เห็นถึงความแตกแยกทางประวัติศาสตร์และการเมืองของผู้ไทด้วยกันเอง ชื่อที่ต่างกันเหล่านี้อาจจะไม่มีความหมายสำคัญนัก เพราะในระยะหลังได้รับวัฒนธรรมไทย – ลาวเข้าไปปะปนมาก จากการสำรวจเมื่อปี พุทธศักราช ๒๕๐๕ พบว่าทรงผมดั้งเดิมของพวกผู้ไท และการใส่ต่างหูเงินขนาดใหญ่ อันเป็นลักษณะเดิมประจำของพวกผู้ไทนั้น

พบที่บ้านกุดมอด อำเภอภูผินารายณ์ และ บ้านโนนทอง อำเภอเรณูนคร โดยใช้กันเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุ เท่านั้น

เจริญชัย ชนไฟโรจน์ (๒๕๒๙ : ๓) ได้กล่าวว่า ชาวผู้ไทมีชีวิตความเป็นอยู่อย่างเดียวกันกับ ชาวชนบททั่วไปของอีสาน คือมีอาชีพทำนา ทำไร่ ทำสวน เลี้ยงสัตว์ ปลูกฝ้าย ปลูกหม่อน เลี้ยงไหม ทอผ้า ทำเครื่องนุ่งห่มและเครื่องใช้สอยในครัวเรือนเอง เช่นกระบอกน้ำเต้า กลองข้าว ตะกร้า เขียนหมากระหย่ง กระบอกเหล็กไฟ และฝักมีด เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีเครื่องดนตรีมากมายหลายอย่าง ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นเครื่องดนตรีเก่าแก่ทั้งสิ้น เครื่องดนตรีเหล่านี้หากจะแบ่งประเภทตามลักษณะการแบ่งเครื่องดนตรีของไทยก็จะแบ่งได้ดังนี้

๑. เครื่องดีด ได้แก่กระจับปี และโกย
๒. เครื่องสี ได้แก่ขอ
๓. เครื่องตี ได้แก่หมากกลิ้งกล่อม ฆ้อง พางฮาด กลองแต่ กลองตุ้ม กลองกระเบื้อง กลองทาง หมากกับแก้ว สิ่ง และแสง
๔. เครื่องเป่า ได้แก่ปี แคน และโหวด

๔. บริบทพื้นที่

ภาพประกอบ ๒.๑ แผนที่จังหวัดกาฬสินธุ์ ที่มา (www.folktravel.com : สืบค้นวันที่ ๓ ธันวาคม ๒๕๕๗)

ประวัติความเป็นมาของจังหวัดกาฬสินธุ์นั้น สมัย สุทธิธรรม (๒๕๑๑ : ๕-๑๕) ได้สรุปไว้ว่าเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๗ ดินแดนแห่งเมืองกาฬสินธุ์นี้มีกลุ่มชนเผ่ามอญ ละว้าเข้ามาอาศัยอยู่แต่ดั้งเดิมก่อนแล้ว ดังปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีเป็นซากปรักหักพังของเมืองเก่าอยู่หลายแห่ง เช่นเมืองฟ้าแดดสูงยาง เมืองเชียงโสม เมืองเชียงสา และเมืองเชียงน้อย เป็นต้น เมืองเหล่านี้จัดอยู่

ในสมัยทวารวดี แต่ได้ร้างไป ในปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๗ หรือประมาณ ๙๐๐ - ๑,๐๐๐ ปีที่ผ่านมา ในสมัยขอมเรืองอำนาจเมืองฟ้าแดดสูงยางเป็นเมืองที่ใหญ่โตและงดงามมาก ตามตำนานกล่าวว่ามีปราสาทราชวัง ประกอบด้วยแก้วสัตนิล ลานถนนปูด้วยกระเบื้องและกรวดเพชรสวยงาม ซึ่งสิ่งก่อสร้างเหล่านี้ได้ร้างและจมลงดินคงเหลือไว้แต่ซากอิฐและศิลาตั้งปรากฏในปัจจุบันนี้เท่านั้น

ประวัติเมืองกาฬสินธุ์ปรากฏชัดเจนขึ้นในต้นกรุงรัตนโกสินทร์เมื่อประมาณปีพุทธศักราช ๒๓๒๐ เจ้าผ้าขาว ซึ่งเป็นพวกเดียวกันกับเจ้าพระตาและเจ้าพระวอ ได้เกิดผิดใจกับผู้ครองนครเวียงจันทน์ โดยโอรสของพระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุต เวียงจันทน์ได้ทำผิดประเวณีในหลานสาวของเจ้าผ้าขาว ในขณะที่ประกอบกับพระเจ้าสิริบุญสารกับเจ้าพระตา เจ้าพระวอ ได้เกิดระแวงต่อกัน จึงพากันอพยพครอบครัวข้ามแม่น้ำโขงมาฝั่งขวา คือ ฝั่งไทย เข้ามาตั้งหลักแหล่งอยู่ที่บ้านหินโงม เขตเมืองหนองบัวลุ่มภูพวกหนึ่ง และที่บ้านกะสิมเมืองพาน (ตำบลพาน อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี) อีกพวกหนึ่ง ครั้นพระเจ้าสิริบุญสารเห็นเหตุการณ์เป็นเช่นนั้นก็คิดว่าเจ้าพระตาและเจ้าพระวอจะเป็นกบฏ จึงจัดกองทัพเวียงจันทน์ตามมาตีเมืองหนองบัวลุ่มภู ฝ่ายเจ้าพระตาและเจ้าพระวอเมื่อรู้ข่าวเจ้ากรุงเวียงจันทน์จะยกทัพมาตีจึงได้เตรียมตัวตั้งรับสร้างป้อมคูประตูหอรบให้มั่นคงแข็งแรง แล้วขนานนามเมืองใหม่ว่า “นครเขื่อนขันธ์กาบแก้วบัวบาน”

กองทัพเวียงจันทน์ถูกกองทัพฝ่ายเจ้าพระตาและเจ้าพระวอ ตีแตกพ่ายกลับไปหลายครั้ง สู้รบกันอยู่ถึง ๓ ปี เจ้าพระตาและเจ้าพระวอซึ่งกำลังน้อยกว่า จึงได้แต่งเครื่องบรรณาการอ่อนน้อมขอกำลังพม่ามาช่วย แต่พม่ากลับเข้าข้างกองทัพเวียงจันทน์ตีขนาบกองทัพเจ้าพระตาและเจ้าพระวอจนแตกพ่าย เจ้าพระตาสิ้นชีพในสนามรบ ครั้นกองทัพแตกพ่ายก็แยกย้ายกันไปตั้งถิ่นฐานในที่ต่างๆ ซึ่งเห็นว่าปลอดภัยและสะดวกในการทำมาหากิน เจ้าพระวอพาพรรคพวกและครอบครัวหนีไปตั้งถิ่นฐานอยู่ทางแถบลุ่มแม่น้ำมูล บริเวณดอนมดแดง อาณาเขตจังหวัดอุบลราชธานีในปัจจุบัน ส่วนเจ้าผ้าขาวได้พาหลานสาวและไพร่พลอพยพลงไปทางใต้ มาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านพรรณา บ้านผ้าขาว จนกระทั่งหลานสาวได้คลอดบุตรชายให้ชื่อว่า เจ้าโสมพะมิตร เมื่อเจ้าผ้าขาวถึงแก่กรรมลง เจ้าโสมพะมิตรจึงได้ปกครองบ่าวไพร่จำนวน ๕,๐๐๐ คน สืบต่อมาต่อมาเมื่อเห็นว่าอยู่ที่บ้านผ้าขาว บ้านพรรณาจะไม่ปลอดภัย จึงพาครอบครัวและบ่าวไพร่เดินทางข้ามเทือกเขาภูพานลงไปยังถิ่นฐานอยู่บริเวณลุ่มน้ำก่า และลุ่มน้ำลำปาว ซึ่งต่อมาเรียกบ้านกลางหมื่น ได้ย้ายลงไปตั้งบ้านเรือนบริเวณแก่งสำโรง ชายดงสงเปือย ซึ่งมีแหล่งน้ำและดินอันอุดมสมบูรณ์ ต่อมาเจ้าเมืองร้อยเอ็ดได้นำเจ้าโสมพะมิตรเข้าทูลเกล้าฯ ถวายเครื่องราชบรรณาการแก่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พร้อมกับกราบบังคมทูลพระกรุณาขอตั้งบ้านแก่งสำโรง ชายดงเปือย ขึ้นเป็นเมืองในปีพุทธศักราช ๒๓๓๖

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยกบ้านแก่งสำโรงขึ้นเป็นเมืองด้วยเหตุที่บ้านแก่งสำโรงอยู่ในบริเวณลุ่มน้ำก่า ซึ่งภาษาอีสานหมายถึงสีดำ จึงได้พระราชทานนามเมืองใหม่นี้ว่า เมืองกาฬสินธุ์ ซึ่งแปลว่า น้ำดำหรือน้ำก่านั่นเอง และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานบรรณดาศักดิ์ให้เจ้าโสมพะมิตร เป็นพระยาไชยสุนทรเจ้าผู้ครองเมืองกาฬสินธุ์คนแรก และให้ท้าวคำหมาเป็นอุปฮาดทำราชการขึ้นต่อกรุงเทพฯ นับแต่นั้นมา

ประวัติความเป็นมาของชาวผู้ไทในจังหวัดกาฬสินธุ์นั้น สุวิทย์ ธีรศาตวัต และ ณรงค์ อุปัญญา อ้างถึงใน เกรียงไกร หัวบุญศาล. (๒๕๕๔ : เว็บไซด์) ได้กล่าวถึงชาวผู้ไทที่อพยพเข้ามาอาศัยในเขตพื้นที่จังหวัดกาฬสินธุ์ว่ามี ๒ กลุ่ม คือ

กลุ่ม ๑ เป็นกลุ่มคนเผ่าผู้ไทที่อพยพมาจากจากเมืองวังของประเทศลาว กลุ่มนี้ถูกกวาดต้อนให้มาตั้งถิ่นฐานอยู่ตามที่ต่างๆ ได้แก่

๕. ทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้ใช้ทฤษฎีทางมานุษยวิทยาประกอบในการวิจัย โดยใช้ทฤษฎีประวัติศาสตร์ ทฤษฎีเชิงชาติพันธุ์วรรณา ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม และทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ โดยมีรายละเอียดดังนี้

๕.๑. ทฤษฎีประวัติศาสตร์ (Historical Theory) เป็นทฤษฎีที่จะนำไปสู่การศึกษาเกี่ยวกับมนุษย์วิทยาและวัฒนธรรม ทฤษฎีนี้เกิดขึ้นเมื่อกลางศตวรรษที่ ๑๙และสืบเนื่องมาจนถึงศตวรรษที่ ๒๐ทฤษฎีนี้ได้กล่าวถึงลักษณะของการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมและการผสมกลมกลืนทางประวัติศาสตร์ ผู้ให้แนวคิดทฤษฎีนี้คือ ฟรานซ์ โบแอส (Franz Boas) และลูกศิษย์ของเขาหลายคน ทฤษฎีนี้ได้มีพัฒนาการในเบื้องต้นโดยการอธิบายถึงการแพร่กระจายและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและสังคมและยังได้ให้คำอธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมแก่นักปฏิวัติวัฒนธรรม ซึ่งนักปฏิวัติวัฒนธรรมมีความเห็นว่าคุณคนในสังคมหนึ่งๆ มีบทบาทและความคิดเหมือนกัน การพัฒนาทางวัฒนธรรมและสังคมจะต้องเป็นไปพร้อมๆ กันทั้งหมดและไม่มีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับสังคมอื่น แต่สังคมข้างเคียงจะต้องมีความยอมรับซึ่งกันและกัน สังคมที่มีการพัฒนาต่ำก็จะมีแนวคิดความอ่านต่ำกว่าสังคมที่มีการพัฒนาการสูง เมื่อนักปฏิวัติทางสังคมมีความคิดเห็นเช่นนี้ จึงเป็นการยากที่จะอธิบายความกระจ่างชัดของกระบวนการและอิทธิพลใดๆ ในการพัฒนาเปลี่ยนแปลงของสังคม ดังนั้นเพื่อความกระจ่างชัด นักทฤษฎีต่างๆ จึงแสดงบทบาทโดยการใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์เข้ามาศึกษาถึงความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและการพัฒนาสังคมตลอดจนสาเหตุและกระบวนการทั้งหมด สรุปสาระสำคัญของทฤษฎีได้ว่า

- ๑) วัฒนธรรมแต่ละสังคมได้รับอิทธิพลจากเอกลักษณ์ของประวัติศาสตร์วัฒนธรรมเฉพาะสังคมนั้น จากองค์ประกอบหลายด้านมากมาย รวมทั้งเป็นพื้นฐานเฉพาะวัฒนธรรมนั้น
- ๒) วัฒนธรรมมนุษย์ที่คล้ายคลึงกัน เกิดจากการประดิษฐ์คิดค้นอย่างอิสระ มากกว่าเกิดจากการแพร่กระจายวัฒนธรรม สำหรับการแพร่กระจายวัฒนธรรมก็คือ การแพร่กระจายองค์ประกอบวัฒนธรรมที่ซับซ้อนจากมนุษย์กลุ่มหนึ่งไปยังอีกกลุ่มหนึ่ง
- ๓) อธิบายแนวความคิดเกี่ยวกับเขตวัฒนธรรม (Culture Areas) กล่าวคือพื้นที่ซึ่งวัฒนธรรมของมนุษย์ภายในพื้นที่เดียวกันมีลักษณะคล้ายคลึงกันมากกว่าวัฒนธรรมอื่นๆ (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. ๒๕๔๔ : ๙๔ - ๙๕) ทฤษฎีนี้ใช้ศึกษาประวัติความเป็นมา และความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของพื้นที่ที่ทำการศึกษา

๕.๒. ทฤษฎีเชิงชาติพันธุ์วรรณา (Ethnological Theory) เป็นทฤษฎีที่นำมาใช้เป็นแนวทางการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ประกอบด้วยทฤษฎีวิวัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรม ทฤษฎีความล่าช้าทางวัฒนธรรม ทฤษฎีความก้าวหน้าทางวัฒนธรรม บุคคลสำคัญที่ถือว่าเป็นบิดาของทฤษฎีนี้คือ ออคุสต์ คอหม์ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้จะใช้ทฤษฎีวิวัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมของ ออคุสต์ คอหม์ เป็นหลัก

ทฤษฎีวิวัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมออคุสต์ คอหม์ (ค.ศ. ๑๗๘๙ - ๑๘๕๗) นักสังคมวิทยาชาวฝรั่งเศสเป็นคนแรกที่นำทฤษฎีวิวัฒนาการมาใช้อธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยเชื่อว่าสังคมมีโครงสร้างที่สำคัญ ๒ ส่วน คือส่วนที่ไม่เปลี่ยนแปลงหรือสถิต (Social Statics) กับส่วนที่เปลี่ยนแปลงหรือพลวัต (Social Dynamics) ส่วนที่เปลี่ยนแปลงนี้เองทำให้สังคมต้องเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา สังคมได้วิวัฒนาการจากการมีโครงสร้างง่ายๆ ไปสู่โครงสร้างที่เพิ่มความซับซ้อนขึ้นเสมอเป็นการเปลี่ยนแปลงแบบราบเรียบต่อเนื่องกันอย่างเป็นระบบ จากครอบครัวขยายเป็นชุมชนและสังคม ซึ่งมีความซับซ้อนมากขึ้นเป็นลำดับ สังคมมนุษย์มีการเปลี่ยนแปลงมาแล้ว ๓ ยุคสมัย คือ

ยุคแห่งเทววิทยา (Theological Stage) เกิดขึ้นตั้งแต่แรกมีสังคมมนุษย์จนถึง ค.ศ. ๑๓๐๐ อันเป็นยุคแรกสุดของมนุษย์ที่ใช้ความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ เช่น เทพเจ้าต่างๆ และผู้ที่มีพลังกำลังเข้มแข็งเป็นผู้ปกครองสังคม หรือเป็นยุคแห่งอำนาจทหาร และความเชื่อในเทพเจ้านั่นเอง

ยุคแห่งอภิปรัชญา (Metaphysical Stage) เกิดขึ้นในระหว่าง ค.ศ. ๑๓๐๐ – ๑๘๐๐ เป็นยุคสมัยที่มนุษย์เชื่อในพลังของสิ่งต่างๆ ที่เป็นนามธรรม เช่น ธรรมชาติ มากกว่าเทพเจ้าซึ่งเป็นบุคคลเป็นยุคแห่งปรัชญาและกระบวนการทางกฎหมาย มนุษย์เริ่มรู้จักใช้ปัญญาและมีเหตุผลมากขึ้น ไม่เชื่อในพลังกำลังและอำนาจเหนือธรรมชาติว่าเหนือกว่ามนุษย์

ยุคแห่งวิทยาศาสตร์และอุตสาหกรรม (Science and Industry Stage) เกิดขึ้นตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๘๐๐ เป็นต้นมา เป็นยุคสมัยที่มนุษย์นำวิธีการทางวิทยาศาสตร์มาใช้ ทำให้เกิดความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการต่างๆ และระบบอุตสาหกรรมขึ้น สังคมยุคนี้แตกต่างออกไปจากยุคที่ผ่านมาโดยสิ้นเชิง เช่น เกิดอาชีพใหม่ๆ มากขึ้น มีสถาบันใหม่ๆ มากขึ้น มีการจัดช่วงชั้นทางสังคมชัดเจนขึ้นมีปัญหาและความขัดแย้งมากขึ้น เป็นต้น (สุเทพ สุนทรภัสส์. ๒๕๑๒ : ๑๘๑-๑๘๖)

สาระสำคัญของทฤษฎีสรุปได้ว่า สังคมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาจากโครงสร้างง่ายๆ สู่โครงสร้างที่สลับซับซ้อนขึ้นและตัวแปรที่มีอิทธิพลในการเปลี่ยนแปลงคือความเจริญทางวิทยาศาสตร์และวิชาการใหม่ๆ ที่เข้ามาซึ่งสังคมตามยุคตามสมัย

ทฤษฎีวิวัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมใช้ประกอบในการศึกษาประวัติความเป็นมาของสังคมและวัฒนธรรมในชุมชน อธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ศึกษาปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ปัจจัยสำคัญที่ทำให้สังคมและวัฒนธรรมดำรงอยู่ได้ทำให้ทราบว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมต้องเกิดขึ้นในโครงสร้างหรือระบบของสังคมและวัฒนธรรมอย่างกว้างขวาง มีขั้นตอนของการเปลี่ยนแปลงและใช้เวลายาวนาน

๕.๓. ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (The Diffusion Theory of Culture) เจ้าของทฤษฎีคือราล์ฟ ลินตัน (Ralph Linton ค.ศ. ๑๘๙๓ – ๑๙๕๓) นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกัน มีเนื้อหว่า การเปลี่ยนแปลง ทางสังคมเกิดจากการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม โดยเกิดจากการติดต่อสื่อสารกันระหว่างสังคมที่ต่างวัฒนธรรมร่วมกันและต่างแพร่กระจายวัฒนธรรมไปสู่กันและกัน เมื่อเกิดการแพร่กระจาย วัฒนธรรมขึ้นแล้ว สังคมที่เจริญกว่าอาจจะรับวัฒนธรรมบางอย่างของสังคมที่ด้อยกว่าก็ได้ และในทำนองเดียวกันสังคมที่ด้อยกว่าอาจจะไม่รับวัฒนธรรมของสังคมที่เจริญกว่าก็ได้ การ เปลี่ยนแปลงทางสังคมส่วนใหญ่แล้วเกิดจากการแพร่กระจายของวัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามา มากกว่าเกิดจากการประดิษฐ์คิดค้นใหม่ขึ้นเองในสังคม หรือถ้ามีก็มักจะเกิดจากการนำสิ่งใหม่ ๆ จากภายนอกเข้ามาผสมผสานกับของที่มีอยู่ก่อนแล้วเป็นของใหม่ ที่ไม่เคยมีมาก่อน จะเห็นได้ จากในสังคมอเมริกัน ซึ่งมีศักยภาพในด้านการประดิษฐ์คิดค้นสูง แต่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดขึ้นจากการแพร่กระจายถึงร้อยละ ๙๐เกิดจากการประดิษฐ์คิดค้นในสังคมเพียงร้อยละ ๑๐เท่านั้น (สัญญา สัญญาวิวัฒน์. ๒๕๔๒: ๓๗) สรุปสาระสำคัญของทฤษฎีได้ว่า การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมเกิดจากความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันระหว่างสังคมและมีการรับวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน ทฤษฎีนำไปใช้ศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมว่ามีสาเหตุมาจากการแพร่กระจายจากวัฒนธรรมจากภายนอกชุมชน การสื่อสารสัมพันธ์ระหว่างชุมชนจะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ชุมชนที่ด้อยกว่าอาจจะรับวัฒนธรรมของชุมชนที่เจริญกว่า หรือชุมชนที่เจริญกว่าอาจจะรับวัฒนธรรมของชุมชนที่ด้อยกว่าก็ได้

๕.๔. ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ (Structural-Functional Theory) เป็นทฤษฎีที่เน้นความสำคัญในการศึกษาวัฒนธรรมด้านที่เป็นระบบบูรณาการ (An Integrated System) ในแต่ละระบบ องค์ประกอบ

วัฒนธรรมทำหน้าที่ช่วยเหลือนับสนุน เชื่อมโยงระหว่างกันทั้งระบบ และในทฤษฎีนี้ได้เน้นการเก็บข้อมูลภาคสนามอย่างละเอียด นักทฤษฎีนี้มีหลายคน แต่ผู้วิจัยขอเสนอทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ของ แรตคลิฟฟ์ บราวน์ (A.R. Radcliffe Brown ๑๘๘๔-๑๙๕๕) เป็นตัวอย่างดังนี้

ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ของ แรตคลิฟฟ์ บราวน์ อธิบายว่าระบบสังคมโดยรวมจะดำรงอยู่ได้ ต้องศึกษาความแตกต่างความพึงพอใจที่บุคคลต้องการ และสังคมต้องการ โดยประเพณีหรือสถาบันต่างๆ ในสังคมมีหน้าที่เชื่อมโยงเกื้อหนุนระหว่างกัน นอกจากนี้ก็ยังมีผลจำเป็นในการศึกษาปัจจัยที่ทำให้โครงสร้างทางสังคมคงอยู่ได้ และเห็นว่าหน้าที่ของสังคมก็เหมือนกับระบบธรรมชาติอื่นๆ ต้องมีกฎหมายควบคุม ซึ่งสามารถสรุปแนวคิดในกรอบทฤษฎีได้ดังนี้

๑. สังคมต้องมีโครงสร้างที่ดีเพื่อการปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ

๒ . องค์ประกอบต่างๆ ในโครงสร้างต้องเอื้ออำนวยระหว่างกัน ตามวิธีที่ควรจะเป็น เพื่อรักษาคุณภาพของระบบส่วนรวม

๓ . ดังนั้นชนบทรอบนิยมประเพณีและสถาบันต่างๆ ควรมีหน้าที่สนับสนุนระหว่างกันอย่างต่อเนื่อง

๔ . ระบบสังคมและวัฒนธรรมควรมีหน้าที่เป็นสื่อกลางให้สมาชิกในสังคมสามารถปรับตัวจนเข้ากับสภาพแวดล้อมได้

๕ . สังคมและวัฒนธรรมควรทำหน้าที่เป็นเครื่องมือเชื่อมโยงสมาชิกในสังคมให้เข้ามาร่วมทำงาน ทำกิจกรรมทางสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. ๒๕๔๔ : ๗๗-๗๙) ทฤษฎีนี้ใช้ในการศึกษาโครงสร้าง ความสัมพันธ์ และบทบาทของวัฒนธรรมต่างๆ ในพื้นที่ที่ศึกษา

๖. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วาสนา ซึ่งรัมย์ (๒๕๕๒ : ๘๐ - ๑๑๒) ได้ศึกษาดนตรีผู้ไทบ้านโพนสว่าง อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่าวัฒนธรรมดนตรีผู้ไทเป็นการสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน ดนตรีผู้ไทแบ่งออกได้เป็น ๓ ระยะ ระยะแรก ดนตรีผู้ไทมี แคน พิณ ซอ และปี่ โดยดำเนินการเล่นในพิธีกรรม ระยะที่สอง ดนตรีผู้ไท เริ่มมี ฉิ่ง ฉาบ มาประกอบจังหวะ และเกิดการเรียนรู้ในกลุ่มลำแคนมาสร้างเป็นทำนองกลอนลำ และจังหวะเริ่มมีการสร้างความไพเราะ และชัดเจนมากยิ่งขึ้น มีการประยุกต์ทำนองดนตรี ระยะที่สาม ปัจจุบัน ดนตรีผู้ไท มีการประยุกต์ และตั้งเป็นวงดนตรี เป็นอาชีพ นำเสนอรูปแบบการแสดงที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น ประยุกต์วัฒนธรรมอื่นเข้ามาผสมผสาน รูปแบบการเรียนรู้ดนตรีผู้ไท ไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัว และไม่มีสถานที่การสอนที่ชัดเจน ขึ้นอยู่กับการถ่ายทอดของผู้อาวุโสในหมู่บ้าน และความสนใจ ความถนัด ความสามารถในการเล่นดนตรีของผู้เล่นเป็นสำคัญ การประดิษฐ์เครื่องดนตรีจะใช้วัสดุ อุปกรณ์ที่มีในท้องถิ่นเป็นหลักสำคัญ ตามหลักภูมิศาสตร์ ในปัจจุบัน เครื่องดนตรีบางชนิด ไม่ได้ประดิษฐ์เอง แต่เป็นการซื้อจากที่อื่น หรือเป็นการดัดแปลง ชุมชนชาวผู้ไทที่ยังคงอนุรักษ์วัฒนธรรมไว้ได้เป็นอย่างดีซึ่งเป็นวิถีชีวิตชนบทรอบนิยมประเพณีที่เก่าแก่สืบทอดมาแต่โบราณ ตามความเชื่อของชาวผู้ไทนั้นจะมีเรื่องของผีบรรพบุรุษเข้ามาเกี่ยวข้องในด้านพิธีกรรมการเล่นผีบรรพบุรุษของชาวผู้ไท ซึ่งในปัจจุบันการอนุรักษ์วัฒนธรรมดนตรีผู้ไท มีเพียงกลุ่มผู้สนใจ ประกอบด้วย ผู้สูงอายุและคนรุ่นใหม่เข้ามาเพียงเล็กน้อยเท่านั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มชาวผู้ไทที่เป็นคนรุ่นใหม่ให้ความสำคัญกับดนตรีผู้ไทลดลง ตลอดจนความนิยมลดลง ทำให้มีแนวโน้มว่าจะสูญหายไปตามคนรุ่นเก่าบทเพลงดนตรีผู้ไทแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือประเภทเพลงบรรเลง และประเภทเพลงร้องหรือลำ เพลงบรรเลงเป็นบทเพลงที่สืบทอดต่อกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ ซึ่งไม่ปรากฏนามผู้ประพันธ์ บทเพลงมีท่วงทำนองและลีลาที่ไม่มีความแตกต่างกันมากนัก เป็นการบรรเลงในลักษณะการซำทวนทำนอง และวนไปวนมาเรื่อย ๆ ในบางครั้งอาจจะบรรเลงติดต่อกันเป็นเวลานาน ๆ หรือบรรเลงเป็นช่วง ๆ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับนักดนตรีเป็นสำคัญ

ดนตรีผู้ไทมีเครื่องดนตรีหลายชนิดซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นเครื่องดนตรีที่เก่าแก่ที่ชาวผู้ไทใช้บรรเลงในโอกาสต่าง ๆ เช่น บรรเลงเพื่อความสนุกสนานรื่นเริงหรือบรรเลงเพื่อใช้ประกอบพิธีกรรม เครื่องดนตรีชาวผู้ไทแบ่งออกได้ ๔ ประเภทคือ ดิด สี ตี เป่า เครื่องดนตรีประเภทดำเนินทำนอง ที่ใช้มีเครื่องดนตรีอยู่ชนิดด้วยกันคือ แคน ปี่ผู้ไท กระจับปี่ และซอ โดยทำนองของแคนจะเป็นทำนองหลัก ปี่ผู้ไท กระจับปี่ และซอจะคอยสอดประสานทำนองของแคน เพลงร้องหรือลำเป็นศิลปะการร้องของชาวผู้ไทซึ่งเป็นกลุ่มชน ที่อาศัยอยู่ในแถบภาคอีสาน โดยได้อพยพมาจากดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง และได้นำเอาศิลปวัฒนธรรมดังกล่าวมาด้วย โดยลำผู้ไทนั้นมีความสัมพันธ์กับชุมชนในด้านต่างๆ ทั้งที่เป็นเอกลักษณ์ประจำกลุ่มชนและเกี่ยวข้องกับดำเนินชีวิต สำหรับรูปแบบของการลำผู้ไทนั้นพบว่า มีรูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะทางดนตรีเป็นของตัวเอง ได้แก่ มีภาษาและคำประพันธ์ที่เป็นรูปแบบเฉพาะ ๒ กลุ่มเสียง คือสายใหญ่ สำหรับการลำของฝ่ายชาย และสายน้อย สำหรับการลำของฝ่ายหญิง ขั้นตอนในการลำผู้ไทประกอบด้วยการลำเกริ่นขึ้นต้นและ การลำดำเนินเรื่อง

ชยา ภาคภูมิ (๒๕๕๒ : ๙๒ – ๑๙๔) ได้ศึกษาทัศนคติของเยาวชนต่อประเพณีแต่งงานของชาติพันธุ์ผู้ไทและญ้อ พบว่าชาติพันธุ์ผู้ไท และญ้อมีรูปแบบของขั้นตอนและองค์ประกอบของพิธีการแต่งงานที่เปลี่ยนแปลงไป ดังนี้ การเลือกคู่ครอง การสู่ขอและการหมั้น การแต่งกายของบ่าวสาว ค่าสินสอด พิธีการแต่งงาน และเครื่องสมมาปูย่า เนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย การเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจและสังคม และการผสมกลมกลืนของวัฒนธรรมอื่น ๆ แต่รูปแบบที่เปลี่ยนแปลงไปนี้ก็ยังคงไว้ซึ่งความหมายที่ดั้งเดิมซึ่งสอดแทรกตามขั้นตอนและองค์ประกอบของการแต่งงาน เช่นความเชื่อ การไหว้ผีบรรพบุรุษ การทำบายศรีสู่ขวัญ การเตรียมเรือนหอหรือห้องหอที่บ้านเจ้าสาวหรือแม่แต่การใช้อุปกรณ์หรือวัสดุต่าง ๆ

๒. เยาวชนในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีเพศแตกต่างกันมีทัศนคติต่อประเพณีแต่งงานไม่แตกต่างกัน แต่เยาวชนที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกันส่วนใหญ่มีทัศนคติแตกต่างกัน ซึ่งเห็นด้วยกับองค์ประกอบของประเพณีแต่งงานที่เปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน

พระมหาชาญยุทธ สุทธิพิทย์ (๒๕๕๒ : ๘๒ – ๑๓๓) ได้ศึกษาการสืบสานขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวผู้ไท เพื่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ในจังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่าเดิมชาวผู้ไทตั้งรากฐานอยู่ในแคว้นสิบสองจุไทย ตอนใต้ของประเทศจีน หรือตามเมืองต่าง ๆ ต่อมาชาวผู้ไทได้อพยพมาอยู่ที่เมืองวังแขวงส่วนนะเขต ประเทศลาวและอพยพเข้ามาในอยู่ภาคอีสานของประเทศไทยที่หมู่บ้านกุดหว้า จังหวัดกาฬสินธุ์ ในปัจจุบันวิถีชีวิตของชาวผู้ไทหมู่บ้านกุดหว้ามีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย มีการทำนาทำไร่ ทำสวน เลี้ยงสัตว์ทอผ้า และทำเครื่องนุ่งห่ม เพื่อใช้สอยในครัวเรือน ชาวผู้ไทมีความขยันขันแข็งในการทำงานมีความสามัคคีในหมู่บ้านและมีความเชื่อฟังผู้นำเป็นอย่างดี และมีวัฒนธรรมภาษาพูด การแต่งกายเป็นเอกลักษณ์โดดเด่น คือ ผู้หญิงแต่งกายนุ่งผ้าชิ้นลายมัดหมี่ย้อมด้วยครามหรือสีดำ ผู้ชายจะสวมเสื้อหม้อฮ่อมสีครามหรือสีดำ ชาวผู้ไทบ้านกุดหว้า มีการสืบสานขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวผู้ไทเพื่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตลอดปี คือ ประเพณี ๑๒ เดือน เช่น บุญเข้ากรรม เดือน ๑ บุญคุณลาน เดือน ๒ บุญข้าวจี เดือน ๓ บุญผะเหวด เดือน ๔ บุญสงกรานต์ เดือน ๕ บุญบั้งไฟเดือน ๖ บุญข้าฮ่อหรือข้าระ เดือน ๗ บุญเข้าพรรษา เดือน ๘ บุญข้าวประดับดินเดือน ๙ บุญข้าวสาก เดือน ๑๐ บุญออกพรรษา เดือน ๑๑ บุญกฐิน เดือน ๑๒ นอกจากนี้ชาวผู้ไทบ้านกุดหว้ายังมีพิธีกรรมเฉพาะคือเหยา พิธีเหยาไม่อยู่ในประเพณีทั้ง ๑๒ เดือนเหยา มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าหม้อเหยา คือเป็นหม้อพื้นบ้าน ที่รักษาคนที่เจ็บป่วยโดยการลำ และพ้อนรำในท่าต่าง ๆ ที่สื่อถึงการรักษา เช่น การถางไร่ ล่าสัตว์ จับปลา ออกศึก หรือการคล้องช้าง เป็นต้น

สภาพปัญหาของการสืบสานขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวผู้ไท คือ ขาดเงินทุนสนับสนุนการจัดกิจกรรมการสืบสานขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวผู้ไท ขาดการโฆษณาประชาสัมพันธ์ ขาดบุคลากรที่มี

ความรู้ และขาดคนรุ่นใหม่ที่จะสืบสานประเพณีของชาวผู้ไทแนวทางแก้ไขเพื่อนำไปสู่การสืบสาน
ขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของชาวผู้ไท ได้แก่การจัดการคนรุ่นใหม่ที่มีความสนใจในเรื่องประเพณีของ
ชาวผู้ไท จัดหาบุคลากรที่มีความคิดที่หลากหลาย และจัดหาเงินกองทุนในการสนับสนุนกิจกรรมและสื่อ
โฆษณาประชาสัมพันธ์ เช่น ป้าย สื่อใบปลิว สื่อวิทยุชุมชน เป็นต้น เพื่อต้องการให้รู้จักโดยแพร่หลายการสืบ
สานขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวผู้ไทเพื่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนชาวผู้ไทนั้น ผู้นำชุมชน
ต้องมีบทบาทในการจัดสรรงบประมาณและประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐและเอกชน โดยชุมชน
ได้มีส่วนร่วมในการสืบสานประเพณีท้องถิ่นที่ได้จัดทำขึ้น และอาศัยหลักในการพัฒนาอาชีพของชุมชน เช่น
กลุ่มทอผ้าสีธรรมชาติ การปลูกหน่อไม้ฝรั่งปลอดสารพิษ ปลูกสมุนไพรชั้นดีธรรมชาติ ผ้าย้อมสีธรรมชาติ แปรรูป
ผลผลิตทางการเกษตร กลุ่มสตรีผู้ไทพัฒนา กลุ่มสถาบันการเงิน เป็นต้น เพื่อเป็นการส่งเสริมการสืบสาน
ขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวผู้ไทในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในหมู่บ้าน

โดยสรุป การสืบสานขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวผู้ไท เพื่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน
ในจังหวัดกาฬสินธุ์นั้น ผู้นำชุมชนต้องมีบทบาทในการจัดสรรงบประมาณและประสานงานกับหน่วยงานต่าง
ๆ ของรัฐและเอกชน โดยกำหนดให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการสืบสานประเพณีท้องถิ่นที่ได้จัดทำขึ้น จะสามารถ
ช่วยสืบสานขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวผู้ไทสืบต่อไป

ศิริวรรณ แก้วเพ็ญกรอ (๒๕๕๑ : ๑๕๐ - ๒๑๗) ได้ศึกษาภูมิปัญญาพื้นบ้านเพื่อสืบสานและพัฒนา
รูปแบบการแสดงดนตรีของชาวผู้ไท พบว่าชาวผู้ไทจังหวัดกาฬสินธุ์มีเครื่องดนตรีทั้งประเภทดีด สี ตี เป่า
ระบบเสียงใช้เทียบกับ “ลายแคน” หรือ “ทาง” ของแคน คือ “ทางผู้ไทน้อย” และ “ทางผู้ไทใหญ่” ในอดีต
ชาวผู้ไทคิดประดิษฐ์เครื่องดนตรีขึ้นเองโดยมีรูปแบบง่าย ๆ มีเสียงตามธรรมชาติและมีเสียงเบาประกอบกับลำ
ผู้ไทซึ่งเรียกว่า “วงปีแคน” การบรรเลงผสมวงไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัวขึ้นอยู่กับความพอใจของผู้บรรเลง บรรเลง
ด้วยลายดั้งเดิมที่มีมาแต่โบราณ เมื่อมีความเจริญแทรกซึมเข้ามา ชาวผู้ไทติดต่อสัมพันธ์กับชาวอีสานจึงนำเอา
เครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงในวงดนตรีพื้นบ้านอีสานหรือวงโปงลางและวงกลองยาวมาร่วมบรรเลง ส่งผลให้การลำ
การพ้อน เครื่องแต่งกาย การฝึกซ้อม ลำดับการแสดงมีแบบแผนมากขึ้น โดยโอกาสในการแสดงส่วนใหญ่เป็น
งานบุญประเพณีและในวาระสำคัญรวมไปถึงเวลามีแขกมาเยือนในหมู่บ้านปัจจุบันการตั้งระบบเสียงหรือเทียบ
เสียงดนตรีเป็นแบบแผนและมีหลักเกณฑ์นอกจากชาวผู้ไทจะได้นำเอาโน้ตดนตรีสากลเข้ามาใช้แล้ว ยังได้
นำเอาอุปกรณ์ตั้งเสียงสมัยใหม่มาใช้ในการตั้งระบบเสียงดนตรี รวมทั้งได้ให้ผู้มีความรู้ด้านดนตรีและระบบ
เสียงเข้ามาช่วยควบคุมและดูแล ตลอดจนมีอุปกรณ์เครื่องเสียงที่ทันสมัยเข้ามาช่วยให้เสียงดนตรี
ผสมผสานกันได้ไพเราะ แต่เครื่องดนตรียังคงตั้งระบบเสียงกับ “ลายแคน” หรือ “ทาง” ของเพลงแคน
เป็นหลัก การนำเอาเครื่องดนตรีเข้ามาบรรเลงผสมวงเพิ่มมากขึ้น ซึ่งมีทั้งเครื่องดนตรีที่คิดประดิษฐ์ดัดแปลง
สร้างสรรค์ขึ้นเอง เครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงในวงดนตรีพื้นบ้านอีสานหรือวงโปงลางและวงกลองยาว ทำให้เกิด
ความหลากหลายในการบรรเลง การฝึกซ้อมการแสดงดนตรีเป็นการแยกฝึกซ้อมระหว่างนักดนตรีและผู้แสดง
กับการฝึกซ้อมร่วมกันระหว่างนักดนตรีและผู้แสดง กำหนดลำดับการแสดงเริ่มจากการไหว้ครูตามขนบใน
อดีต แต่มีการวางแผนร่วมกันระหว่างผู้ควบคุม นักดนตรีและผู้แสดง ปัจจุบันในการบรรเลงวงดนตรีพื้นบ้าน
เป็นการรวมเอาเครื่องดนตรีหลากหลายมาผสมผสานใช้บรรเลงในงานเทศกาลงานบุญประจำปี เทศกาลปีใหม่
เทศกาลสงกรานต์ ต้อนรับนักท่องเที่ยวที่มาเยือนที่หมู่บ้านและผู้ที่มาศึกษาดูงาน รับจ้างแสดงตามที่มีผู้ว่าจ้าง
รวมทั้งบรรเลงเนื่องในโอกาสพิเศษตามคำสั่งการของจังหวัดหรืออำเภอการพัฒนาารูปแบบการแสดงดนตรีใน
อนาคตอาจทำได้ ๒ รูปแบบ คือ รูปแบบแรกเป็นการคงรูปแบบการแสดงดนตรีแบบเดิมเอาไว้และเผยแพร่ใน
สื่อต่าง ๆ อย่างหลากหลายโดยใช้ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ เช่น การเผยแพร่ทางสื่ออิเล็กทรอนิกส์ รวมทั้ง
ทางด้านสื่อสิ่งพิมพ์ ภาพและเสียง ตลอดจนมีการบันทึกต้นแบบเอาไว้เพื่อให้สามารถเป็นหลักฐานอ้างอิงได้

ส่วนรูปแบบที่สองเป็นการพัฒนาการแสดงดนตรีให้สอดคล้องเข้ากับสถานการณ์ปัจจุบัน เพื่อใช้เป็นสื่อในการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์กิจกรรมต่าง ๆ ของหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนรวมทั้งจัดทำเป็นฐานข้อมูลท้องถิ่นเพื่อการศึกษาและวิจัย

พระมหาทองจันทร์ ทิพย์วัฒน์ (๒๕๕๓ : ๑๐๙ - ๒๗๔) ได้ศึกษาสุขภาพของครอบครัว : การอนุรักษ์ฟื้นฟู และพัฒนาภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านในการรักษาโรคกระดูกจากอุบัติเหตุของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ลาว และผู้ไทในภาคอีสาน พบว่าองค์ความรู้การรักษาผู้ป่วยโรคกระดูกที่เกิดจากอุบัติเหตุของหมอพื้นบ้านในกลุ่มชาติพันธุ์ ไทย-ลาวและผู้ไท ในภาคอีสาน หมอพื้นบ้านมีทั้งชายและหญิง มีอายุตั้งแต่ ๓๔ - ๘๘ ปี การใช้ภูมิปัญญาของหมอพื้นบ้านในการรักษาผู้ป่วยโรคกระดูกให้มีสุขภาพของครอบครัวมี ๔ ประการ ดังนี้ ๑) องค์ประกอบในการรักษา ได้แก่ หมอพื้นบ้าน ผู้ป่วย ระยะเวลา สถานที่และอุปกรณ์ในการรักษา ๒) พิธีกรรมในการรักษา ได้แก่ พิธีกรรมไหว้ครูและพิธีกรรมทำน้มนัดน้ำมนต์ ๓) ขั้นตอนในการรักษา มี ๕ ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ ๑ การซักประวัติและวินิจฉัยโรคผู้ป่วย ขั้นตอนที่ ๒ พิธีกรรมการไหว้ครูหรือยกครู เป็นการสร้างความเชื่อศรัทธา โดยวิธีทางไสยศาสตร์ ขั้นตอนที่ ๓ การรักษาโรคของหมอน้ำมนต์และหมอน้ำมนต์ โดยบริการวมเวทมนตร์คาถาเสกเป่าน้ำมนต์ น้ำมนต์ และจัดกระดูกให้เข้าที่ ขั้นตอนที่ ๔ การติดตามผลการรักษา หมอพื้นบ้านจะรักษาผู้ป่วยอย่างต่อเนื่องตามเวลากำหนดจนหายปกติ และขั้นตอนที่ ๕ การสมนาคุณหรือปลงคาย และ ๔) ข้อปฏิบัติและข้อห้าม (คะลำ) ของ หมอพื้นบ้านและผู้ป่วย

แนวทางการอนุรักษ์ ฟื้นฟูและพัฒนาภูมิปัญญาหมอพื้นบ้าน กลุ่มตัวอย่างเสนอแนวทางว่า การอนุรักษ์องค์ความรู้โดยหมอพื้นบ้าน ควรมีการถ่ายทอดให้กับลูกศิษย์ที่สนใจโดยไม่จำกัดว่าจะต้องเป็นเครือญาติ และเชื่อมโยงไปสู่สุขภาพทางสังคม โดยองค์กรท้องถิ่นควรการจัดอบรมหมอพื้นบ้าน ขึ้นทะเบียนรายชื่อรับรองผ่านการอบรมจากหน่วยงานสาธารณสุขแนวทางการฟื้นฟู องค์กรในชุมชนควรจัด ให้มีป้ายประชาสัมพันธ์ความสามารถหมอพื้นบ้านในการรักษาโรค จัดทำเอกสารเผยแพร่ความรู้ ในการรักษาโรคของหมอพื้นบ้าน จัดตั้งชมรมหรือเครือข่ายหมอพื้นบ้านเพื่อแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และแนวทางการพัฒนา หมอพื้นบ้านควรศึกษาความรู้เกี่ยวกับวิธีการรักษาโรคกระดูกที่ถูกต้องและเหมาะสมเพื่อให้โครงสร้างกระดูกที่ได้รับอุบัติเหตุคงรูปเดิม ประยุกต์ใช้ยาสมุนไพรควบคู่กับการรักษาด้วยยาแผนปัจจุบันและการนวดแผนโบราณ เป็นการดูแลรักษาสุขภาพทางร่างกายควบคู่กับทางจิตใจ อันส่งผลให้ผู้ป่วยโรคกระดูกสามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างสมดุล

มานะชาติ คล่องดี (๒๕๕๒ : ๑๐๐ - ๒๑๕) ได้ศึกษาการศึกษาแบบการสร้างเครือข่ายความเข้มแข็งทางสังคม ด้วยพิธีกรรมเหย้าของชาวม้งไทย จังหวัดมุกดาหาร พบว่าความเชื่อชาวม้งในจังหวัดมุกดาหาร นอกจากจะมีความเชื่อในเรื่องผีแล้วยังมีความเชื่อในเรื่องอื่นอีก คือ ความเชื่อเกี่ยวพระพุทธศาสนา แบบชาวบ้าน ความเชื่อเกี่ยวกับการเสี่ยงทาย ความเชื่อเกี่ยวกับขวัญ ความเชื่อเกี่ยวกับฤกษ์ยาม ความเชื่อเกี่ยวกับการสะเดาะเคราะห์ ความเชื่อเกี่ยวกับคาถาหรือเครื่องรางของขลัง และความเชื่อเกี่ยวกับวัตถุสิ่งของ ซึ่งความเชื่อเหล่านี้ จะปรากฏในพิธีกรรม วิธีการ และสัญลักษณ์ที่แสดงออกในรูปแบบที่แตกต่างกันออกไป ทั้งนี้แบ่งได้เป็น ๔ ประเภทคือ ความเชื่อระหว่างบุคคลกับบุคคล บุคคลกับสังคม บุคคลกับธรรมชาติ และบุคคลกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ส่วนขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมเหย้าได้จำแนกออกเป็น ๔ ประเภท คือ พิธีกรรมเหย้าเพื่อรักษาคนเจ็บป่วย พิธีกรรมเหย้าคุมผีออก พิธีกรรมเหย้าเลี้ยงผี และพิธีกรรมเหย้าเอาฮูป ในการประกอบพิธีกรรมเหย้า เป็นการกระทำที่ถ่ายทอด และยึดถือเป็นแนวปฏิบัติมาตั้งแต่อดีต ที่ชุมชนร่วมกันสืบสานกันมาโดยได้รับการถ่ายทอด จากผู้เฒ่าผู้แก่โดยยังคงยึดรูปแบบ วิธีการในการกระทำพิธีกรรมเหย้าตามแบบเดิมที่เคยปฏิบัติมาตั้งแต่อดีตและหน้าที่หลักของ พิธีกรรมเหย้า คือ เป็นที่พึ่งทางใจในการรักษาคนเจ็บป่วย การช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างครอบครัวและชุมชน ทำให้เกิดความสมัครสมานสามัคคี ในชุมชน

รูปแบบการสร้างเครือข่ายความเข้มแข็งทางสังคมด้วยพิธีกรรมเหยา ของของชาวมุสลิมในจังหวัดมุกดาหาร เป็นรูปแบบที่เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติไม่มีหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน เข้าไปบริหารจัดการ เครือข่ายโดยความเชื่อและความสมัครใจของสมาชิก โดยสรุป พิธีกรรมเหยาเป็นสื่อพื้นบ้านด้านวัฒนธรรมความเชื่อ ที่มีส่วนทำให้ชุมชนเข้มแข็ง สามารถพึ่งพาตนเองได้ อีกทั้งเป็นเครื่องมือเชื่อมโยงบุคคลหลายฝ่ายที่ต่างเพศ ต่างวัย ในชุมชนมีความรัก ความสามัคคี ในชุมชน ซึ่งถือได้ว่าพิธีกรรมเหยาเป็นพิธีกรรมที่ทรงคุณค่าของชาวมุสลิมในจังหวัดมุกดาหาร สมควรที่จะมีการส่งเสริมและสืบทอดอย่างต่อเนื่องสืบไป

เอนก อาจวิชัย (๒๕๕๑ : ๙๒ - ๑๔๕) ได้ศึกษาแนวทางการฟื้นฟูประเพณีบุญผะเหวดของชาวมุสลิมในจังหวัดมุกดาหารเพื่อส่งเสริมอัตลักษณ์ท้องถิ่น พบว่าประเพณีบุญผะเหวดของชาวมุสลิมในจังหวัดมุกดาหารมีประวัติความเป็นมาจากการที่ชาวมุสลิมถือว่าการทำบุญผะเหวดนั้น มาจากความเชื่อในคัมภีร์พระมาลัยหมื่นมาลัยแสน ที่กล่าวไว้ว่าถ้าผู้ใดได้ฟังเทศน์มหาชาติให้จบภายในวันเดียวแล้วจะเกิดในศาสนาพระศรีอาริยมุตไตรัย การทำบุญส่วนใหญ่จะทำต่อเนื่องกัน ๓ ปี เมื่อทำครบ ๓ ปีแล้ว อาจเว้นช่วงทำบุญในปีถัดไปได้ การทำบุญผะเหวดนั้นนิยมทำกันในช่วงเดือนสี่หรือเดือนห้า ขั้นตอนการทำบุญผะเหวดของชาวมุสลิมเริ่มตั้งแต่การจัดเตรียมงานก่อนจะทำบุญเป็นเวลานานพอสมควรมีการประชุมชาวบ้านเพื่อกำหนดวันทำบุญ การทำหนังสือบอกบุญไปยังวัดหรือหมู่บ้านอื่นมีการนิมนต์พระภิกษุสงฆ์มาร่วมเทศน์มหาชาติ และเมื่อใกล้จะถึงวันทำบุญชาวบ้านจะร่วมลงไปจัดเตรียมสถานที่ในวัด จัดหาวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นต้องใช้เพื่อสร้างเครื่องผะเหวดได้แก่ดอกไม้และธงให้ครบพินขึ้น มีการตกแต่งบริเวณธรรมาสที่จะใช้เทศน์ด้วยราชวัตร ฉัตร ธง เกศกษัตริย์พร้อมด้วยเครื่องบูชา รวมถึงการตกแต่งบริเวณศาลาหรือสถานที่ตั้งธรรมาสให้สวยงามการฟื้นฟูประเพณีบุญผะเหวดของชาวมุสลิม ปัจจุบันชาวมุสลิมในจังหวัดมุกดาหารทั้ง ๖ หมู่บ้าน มีการปรับปรุงหรือการปรับเปลี่ยนแนวทางการจัดงานบุญผะเหวด การดำเนินงานได้รับการสนับสนุนส่งเสริมจากชุมชน วัด โรงเรียน หน่วยงานราชการหรือองค์กรเอกชนที่อยู่ใกล้เคียงมากขึ้น เช่น การสร้างความตั้งใจโดยการจัดป้ายประชาสัมพันธ์ การจัดงานประเพณีบุญผะเหวดและการประชาสัมพันธ์การจัดงานทางหอกระจายข่าว และวิทยุชุมชน การจัดขบวนแห่พระเวสเข้าเมือง ในวันจัดงานให้ยิ่งใหญ่มีการประกวดขบวนแห่โดยเฉพาะในปี พ.ศ. ๒๕๕๑ มีคณะผ้าป่าสามัคคีมาทอดถวายที่วัดบ้านหนองโอบี วัดบ้านหนองสูง และวัดบ้านคำชะอี ทำให้การจัดงานประเพณีบุญผะเหวดครึกครื้นมากยิ่งขึ้น และเพื่อเป็นแนวทางให้เยาวชนรุ่นหลังได้ปฏิบัติต่อไป ตลอดจนเป็นการส่งเสริมอัตลักษณ์ท้องถิ่นด้วยการปรับปรุงกิจกรรม และกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพัฒนาการจัดขบวนแห่พระเวสเข้าเมือง มีการฟื้นฟูการเล่นเหยาเอาฮูปเอาฮอยหรือเหยาผีป่าหรือพิธีกรรมเหยาเอาฮูปเอาฮอย และการลำเลาะตูปของชาวมุสลิม

โดยสรุปแนวทางการฟื้นฟูประเพณีบุญผะเหวดของชาวมุสลิมในจังหวัดมุกดาหารเพื่อส่งเสริมอัตลักษณ์ท้องถิ่นเป็นการจัดการปรับปรุงและปรับเปลี่ยนแนวทางการจัดงานประเพณีบุญผะเหวด โดยได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐ องค์กรเอกชน เช่น องค์กรบริหารส่วนตำบลเทศบาลตำบล โรงเรียน และวัด รวมทั้งชุมชนชาวมุสลิมในจังหวัดมุกดาหาร ทั้ง ๖ หมู่บ้านจึงเกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่ และได้แนวทางในการพัฒนาประเพณีบุญผะเหวดของชาวมุสลิมก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในเอกลักษณ์และเป็นการส่งเสริมอัตลักษณ์ท้องถิ่นให้สืบทอดต่อไป

สุรศักดิ์ พิมพ์เสน (๒๕๓๒ : ๕-๖) ได้วิจัยเอกสารเกี่ยวกับเรื่องแคน ยังได้กล่าวถึงโอกาสในการใช้เครื่องดนตรีอีสาน เช่น ใช้ในงานเทศกาล โดยเฉพาะด้านบุญกุศลต่างๆ ซึ่งมีในขบวนแห่ ใช้ในด้านพิธีกรรม และใช้ในด้านมหรสพต่างๆ เป็นต้น

ว่าที่ ร.ต. ธวัช วิวัฒน์ปฐพี (๒๕๓๘ : ๑๒๖ - ๑๓๕) ได้ศึกษาเรื่อง มโหรีพื้นบ้านอีสาน อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่าองค์ประกอบของมโหรีพื้นบ้านอีสานด้านเครื่องดนตรีส่วนใหญ่ประกอบด้วย

เครื่องดนตรีประเภทเครื่องเป่า เครื่องสีและเครื่องตีเป็นหลักแต่ละคณะหรือวงมโหรีพื้นบ้านจะมีปี่น้อย ปี่ใหญ่ ซอน้อย ซอใหญ่ กลองมโหรี ๑ใบ ฉิ่ง ๑คู่ ฉาบ ๑คู่ ด้านการประสมวงมี ๓แบบคือ แบบนั่งบรรเลง แบบเดินบรรเลง และแบบประยุกต์กับเครื่องดนตรีอื่นๆเข้าประสมวง เช่น โหวด ระนาด แหกไซโฟน เป็นต้น การประสมวงมีจำนวนเครื่องดนตรีไม่จำกัดเพราะขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้บรรเลง ส่วนวิธีการบรรเลงพบว่าการบรรเลงเป็นกลุ่มหรือคณะเท่านั้น ไม่มีการบรรเลงเดี่ยว ในด้านบทเพลงเป็นทำนองเพลงทั้งหมดไม่มีการขับร้อง แต่ละคณะมโหรีพื้นบ้านมีการบรรเลงเพลงที่มีรูปแบบของบทเพลงเป็นทำนองท่อนเดียวเกือบทุกเพลง บรรเลงซ้ำๆกันหลายๆเที่ยว ความสัมพันธ์ระหว่างมโหรีพื้นบ้านกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน ทางด้านสังคมเป็นการสร้างความสามัคคีของคนในกลุ่ม ทางด้านเศรษฐกิจเป็นการเสริมรายได้ให้กับครอบครัว และในทุกหมู่บ้านนิยมใช้มโหรีพื้นบ้านประกอบพิธีกรรม และงานบุญตามประเพณีต่างๆ

พิมพ์ ชัยจิตรสกุล (๒๕๔๕ : ๑๗๖ - ๑๘๒) ได้ศึกษาเรื่อง การสืบทอดวัฒนธรรมดนตรีไทย :

กรณีศึกษา ชุมชนอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพ บทบาท และกระบวนการสืบทอดวัฒนธรรมดนตรีไทยในชุมชนอัมพวา ผลการศึกษาพบว่า

๑. บทบาทของดนตรีไทยในชุมชนอัมพวา ปัจจุบันจัดเป็น ๓ กลุ่ม คือ

๑.๑ บทบาทที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับศาสนา อันได้แก่ การทำบุญเลี้ยงพระ ทอดกฐิน และเทศน์มหาชาติ

๑.๒ บทบาทในพิธีกรรมเกี่ยวกับวิถีชีวิต อันได้แก่ พิธีอุปสมบท พิธีแต่งงาน และพิธีศพ

๑.๓ การบรรเลงประกอบการแสดงและมหรสพ เช่น ละครชาตรี โขน ลิเก และหุ่นกระบอก

๒. วิธีการอนุรักษ์วัฒนธรรมดนตรีไทยของชุมชนอัมพวามีอยู่มากมายหลายวิธี แก่

๒.๑ ปลูกฝังดนตรีไทยให้แก่กลุ่มเด็กเยาวชน

๒.๒ สร้างสายสัมพันธ์อันดีระหว่างครูกับศิษย์

๒.๓ ใช้อุปกรณ์ทันสมัยช่วยในการเรียนการฝึก

๒.๔ ปรับปรุงผสมผสานวัฒนธรรมดั้งเดิมกับวัฒนธรรมเพลงสมัยใหม่

๒.๕ มีการประเมินผลผู้เรียนเป็นขั้นตอน

๓. การบริหารและการจัดการวง

๓.๑ การบริหารด้านธุรกิจ มีการจัดการแบบสมัยใหม่ รับค่าจ้างเป็นเงิน มีตารางกำหนดเวลาที่แน่นอน มีการติดต่อสื่อสารระหว่างวงดนตรีกับเจ้าภาพงานด้วยเครื่องมือสื่อสารที่ทันสมัย

๓.๒ การบริหารงานบุคคล ใช้ทั้งระบบบริหารแบบประเพณีดั้งเดิม “ไหว้ครูดนตรีไทย”

ระยะห่างทางสังคมระหว่างหัวหน้าวงกับนักดนตรีจะกระชับใกล้ชิด และใช้การบริหารจัดการแบบใหม่ โดยมีระเบียบกฎเกณฑ์ที่ลูกวงต้องถือปฏิบัติ

วสันต์ชาย อิมโอษฐ์ (๒๕๔๓ : ๓๑ - ๑๐๙) ได้ศึกษาเรื่อง : เครื่องดนตรีของชนเผ่าม้ง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของเครื่องดนตรีและความเชื่อและพิธีกรรมของชาวม้ง ลักษณะทางกายภาพและวิเคราะห์ระบบเสียงของเครื่องดนตรีที่สำคัญที่สุด โดยเชื่อว่าสามารถสื่อสารกับวิญญาณได้ ใช้เป่าในพิธีกรรมทางความเชื่อ ได้แก่ ความเชื่อเรื่องชีวิตหลังความตาย จึงมีพิธีศพถือว่าเป็นพิธีสำคัญที่สุด ความเชื่อในเรื่องการปกป้องรักษา จึงมีพิธีขอ ความเชื่อเรื่องการเกิดใหม่จึงมีพิธี “ตจอผลี่” ความเชื่อเรื่องลางบอกเหตุร้าย จึงมีพิธีทำบุญฆ่าวัวให้วิญญาณผู้ตาย มีเพลงเป่าในเวลาเช้า เที่ยง และเย็น ห้ามเป่าปนกันหรือเป่าเล่น ห้ามสตรีเป่าเครื่องดนตรีในงานศพ ใช้เครื่องเป่าเพื่อความบันเทิง การเกี่ยวพาราฮี เป็นเพื่อนขณะเดินทางและในวาระพิเศษต่าง ๆ ได้มั่งคั่งว่าพระแม่เจ้าคือบรมครูทางวิชาเป่าเครื่องดนตรีตระกูลเครื่องลม (Aerophones) ลีนเดี่ยว (Single Reed) ระบบเสียงของเครื่องมี ๖ เสียง จาก

การวิเคราะห์ระบบเสียงเครื่องทั้ง ๑๒ ขนาด พบว่า ค่าความยาวโดยเปรียบเทียบเสียงแต่ละท่อนของเครื่องทั้ง ๑๒ ขนาด มีความยืดหยุ่นไม่คงที่ เสียงเครื่องทั้งหมดมี ๖ เสียง มีลักษณะคล้ายกับบันไดเสียงสากลแบบ ๕ เสียง (Pentatonic) โดยมีเสียงที่ ๑ กับเสียงที่ ๖ ห่างกัน ๑ ช่วงเสียง (Octave) ปัจจุบัน เครื่อง เป็นเครื่องดนตรีที่ ยังคงรักษาระบบเสียงแบบดั้งเดิมไว้ไม่เปลี่ยนแปลง ถึงแม้ว่าชีวิตประจำวันของนายเล้าดำ แซ่เผ้า จะคลุกคลี กับสังคมโลกสมัยใหม่ที่มีการตั้งเสียงดนตรีอย่างสากล แบบ Equal Temperament ก็ตาม

ทวี ถาวร (๒๕๔๐ : ๔๒ - ๗๓) ได้ศึกษาวิถีชีวิตชนกลุ่มน้อยในเขตพื้นที่ภาคอีสาน ผลการวิจัย พบว่า ชาวผู้ไท บ้านหนองช้างและบ้านหนองแก่นทราย ชาวผู้ไทกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่แยกมาจากผู้ไทกลุ่มที่ลุ่มภู กุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อประมาณ พุทธศักราช ๒๔๔๐ หรือก่อนนั้นเล็กน้อย เรือนชาวผู้ไทเป็นเรือน ไม้จริง กั้นฝาและปูพื้นด้วยไม้กระดาน หลังคาจั่ว มุงหญ้าคาหรือแป้นไม้ ใต้ถุนสูง เสาไม้ซุง กลมหรือแต่ง เหลี่ยมก็ได้ ชาวผู้ไทแต่งกายโดยนุ่งกางเกงหูด ขาสั้น ผ่าฝ้าย ย้อมดำ ที่ไม่ย้อมมีเป็นส่วนน้อยเรียกกางเกงผ้า ต่อมา ถ้าไปงานประเพณีหรือพิธีการนุ่งผ้าหาง ไข่ผ้าไหมเข็น คล้ายนุ่งโจงกระเบนเป็นผ้าพื้นสีเดียว เสื้อเป็น เสื้อผ้าฝ้าย แบบเสื้อม่อฮ่อม ผ่าอกตลอด ติดกระดุม ๔-๗ เม็ด สีดำหรือสี ครามเข้ม ชุดล้างอง อยู่กับบ้าน นุ่งผ้าขาวม้าหรือโสร่งก็ได้ สวมเสื้อหรือไม่ก็ได้ ตามอัธยาศัย และนิยมสีกลาย ตามร่างกาย ในระยะเวลา ประมาณ ๔๐ ปีมานี้ คนหนุ่มสาวและเด็กๆ เปลี่ยนมาแต่งกาย เหมือนคนไทยทั่วไป แต่ในกลุ่มผู้ใหญ่ อายุ ๕๐ ปีขึ้นไป ยังคงแต่งกายตามวัฒนธรรมดั้งเดิมของกลุ่ม อยู่เป็นส่วนใหญ่ ชาวผู้ไทรับประทานอาหารวัน ละ ๓ เวลา คือ เช้า - เที่ยง - เย็น กินข้าวเหนียวเป็นหลัก กับข้าวมีทั้งประเภทเนื้อสัตว์และพืชผักผลไม้ ไม่ แตกต่างจากอาหารพื้นบ้านอีสาน การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแบบสังคมสมัยใหม่ยังไม่ปรากฏในชุมชนชาวผู้ไท ที่นี่ เป็นเพราะวิถีชีวิตในอดีตและความเป็นอยู่ปัจจุบันที่อยู่ดีมีสุขกันตามควรแก่ฐานะฐานะรูปของแต่ละ ครอบครัว อยู่แล้ว อีกทั้งชาวผู้ไทมีนิสัย อ่อนน้อมถ่อมตัว สุขุม ใจเย็นและพึงพอใจในสิ่งที่มีอยู่ ไม่ พึ่งเพ้อมกมากอยากได้อันใดจนเกิดเหตุ อีกด้วย ชีวิตตามแบบสังคมยุคใหม่จึงยังห่างไกลจากที่นี่

รัตนันท์ ยงยันต์ (๒๕๔๘ : ๙๐-๙๓) ได้ศึกษาการลำผู้ไทในจังหวัดกาฬสินธุ์ จากการศึกษา พบว่า ลำผู้ไทเป็นศิลปะการร้องของชาวผู้ไทซึ่งเป็นกลุ่มชน ที่อาศัยอยู่แถบภาคอีสาน โดยได้อพยพมาจากดินแดนฝั่ง ซ้ายของแม่น้ำโขง และได้นำเอาศิลปวัฒนธรรมดังกล่าว มาด้วย โดยลำผู้ไทนั้นมีความสัมพันธ์กับชุมชนในด้าน ต่างๆ ทั้งที่เป็นเอกลักษณ์ประจำกลุ่มชน และเกี่ยวข้องกับกาณ์ดำเนินชีวิตสำหรับรูปแบบของการลำผู้ไทนั้น พบว่า มีรูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะทางดนตรีเป็นของตนเอง ได้แก่ มีภาษาและคำประพันธ์ที่เป็นรูปแบบ เฉพาะ มีกลุ่มสัมพันธ์ใช้เฉพาะ ๒ กลุ่มเสียง คือ ลายใหญ่ สำหรับการลำของฝ่ายชาย และลายน้อยสำหรับการ ลำของฝ่ายหญิง ขั้นตอนในการลำผู้ไทประกอบด้วย ๕ ช่วง คือ การลำเกริ่นขึ้นต้น การลำดำเนินเรื่อง การ ลำลงจบ

พรรณราย คำโสภา (๒๕๔๒ : ๒๒๑-๒๒๖) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์เพลงพื้นบ้านกันตรึม ของหมู่บ้านดงมัน จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งกันตรึมเป็นการแสดงอย่างหนึ่งของชาวอีสานใต้ ผลการวิจัยพบว่า กันตรึม คือชื่อเรียกตามเสียงกลอง ที่ใช้บรรเลงกับทำจังหวะที่มีเสียงดัง โฉ๊ะ ตรึม ตรึม โฉ๊ะ ครึม ครึม จากคำ ว่า ตรึม ตรึม หรือ ครึม ครึม เพี้ยนมาเป็นกันตรึม และใช้เป็นชื่อเรียกดนตรีประเภทนี้ตลอดมา กันตรึมมีต้น กำเนิดมาเมื่อไหร่ไม่มีใครทราบ เพียงแต่มีการสันนิษฐานคาดเดาว่า ได้รับแบบอย่างมาจากเขมรบ้าง เกิดจาก พิธีกรรมบ้าง สรุปแล้วดนตรีกันตรึมเป็นเพลงพื้นบ้านอย่างหนึ่งที่มีการละเล่น มาช้านานจนมาถึงปัจจุบัน กันตรึมนิยมใช้บรรเลงในงานมงคลและงานอวมงคล แต่เดิมใช้ประกอบกิจกรรมของเจ้าทรงเจ้าเข้าผี และ บรรเลงเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลินตามประสาชาวบ้าน ต่อมาเมื่อมีผู้บรรเลงมากขึ้นมีการแข่งขันปรับปรุง พัฒนารูปแบบการแสดง ให้น่าดูน่าชมและสนุกสนานมากขึ้น เพื่อให้เป็นที่น่าพอใจแก่ผู้ว่าจ้าง

อังคณา ใจเหิม (๒๕๓๘ : ๗๑ - ๑๕๔) ได้ทำวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์ดนตรีพื้นเมืองภาคเหนือ ผลการวิจัยพบว่า ดนตรีพื้นเมืองภาคเหนือนั้นแต่เดิมมีจุดประสงค์ในการบรรเลงเพื่อประเทืองอารมณ์ และมีเครื่องดนตรีเป็นอุปกรณ์ในการไปแ้วสาว (การไปเกี้ยวผู้หญิง) ต่างหมู่บ้าน หรือในหมู่บ้านตนเองของ บรรดาหนุ่มๆ หรือเพื่อเอาเสียงเป็นเพื่อน ในยามเดินทางกลับเคหะสถานของตนในตอนเช้ามืด ดังนั้นกฎเกณฑ์ วิธีการ และทำนองเพลงจึงมิใช่สิ่งสำคัญ ไม่จำเป็นต้องพิถีพิถันเหมือนวงดนตรีในภาคกลาง และสิ่งสำคัญที่สุด ก็คือผู้บรรเลงทุกคนมิได้ตั้งใจยึดเป็นอาชีพ จะเล่นหรือบรรเลงในช่วงที่เป็นหนุ่มอยู่เท่านั้น พอแต่งงานมีครอบครัวไปก็ละทิ้งจนหมดสิ้น แต่ปัจจุบันนี้วงดนตรีพื้นเมืองเริ่มจะมีแบบแผนกฎเกณฑ์มากขึ้น จึงทำให้เกิด องค์ประกอบที่สำคัญขึ้นอีกหลายประการ ในบทเพลงพื้นเมืองเหนือ รวมทั้งทำให้เกิดความหลากหลายขึ้น ในการดำเนินทำนองของเพลงพื้นเมืองเหนือ

จรัญ กาญจนประดิษฐ์ (๒๕๔๗ : ๑๒๗-๑๓๗) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาดนตรีและวัฒนธรรม ของชาวกะเหรี่ยง ผลการศึกษาพบว่า ในพื้นที่วิจัยมีเครื่องดนตรีต่างๆ ปรากฏในพื้นที่ คือ ดนตรีดั้งเดิมของ ชาวกะเหรี่ยง และดนตรีที่ได้รับอิทธิพลมาจากมอญและพม่า โดยแบ่งเป็นประเภทต่างๆ ดังนี้ ๑) เครื่องดีด ได้แก่ นาเตย (พิณกะเหรี่ยง) และเมตารี (แมนโดริน) ๒) เครื่องตี ได้แก่ ปาตาล่า (ระนาดเหล็ก) โหม่งหวาย (ซ้องราง) ตะโพแก้ว (ตะโพนใหญ่) ตาคั่ว โป้ว (เปิง ๔ใบ) เวเหล้าเคะจี (เกราะไม้) เจ่งจี (ฉาบใหญ่) ก้อง (กั๋งสตาล) โคร๊ะ (เกราะไม้ขนาดใหญ่) ๓) เครื่องเป่า ได้แก่ ฆวย (เป่าเขาควย) ฆะน่วย (เป่า) และปีบา (แคน) สำหรับเพลงร้องของกะเหรี่ยง (ละคู) นั้น เป็นเพลงดั้งเดิมที่สืบทอดมาตั้งแต่อดีต

สมชัย สุวรรณไตร (๒๕๓๙ : ๖๒-๙๗) ได้ศึกษาดนตรีของชาวโล้ อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร โดยมีจุดประสงค์เพื่อศึกษาประเภทและองค์ประกอบทางดนตรีของชาวโล้และศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง ดนตรีกับวิถีชีวิตของชาวโล้ ผลการศึกษาพบว่าดนตรีของชาวโล้มี ๔ ประเภทคือ ดีด สี ตี เป่า องค์ประกอบทางดนตรีประกอบด้วย ทำนอง จังหวะ การประสานเสียง การประสานทำนอง คีตลักษณ์ และคำร้อง ความสัมพันธ์ระหว่างดนตรีกับวิถีชีวิต ชาวโล้จะนำเอาดนตรีเข้ามาเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตตั้งแต่เกิด จนตาย และมีการละเล่นต่างๆที่ชาวโล้ นำเอาดนตรีเข้าไปเกี่ยวข้อง นอกจากนี้ชาวโล้ก็ยังมีประเพณีพิธีกรรม ตามฮีต ๑๒ ครอง ๑๔

มิ่งขวัญ ขนไฟโรจน์ (๒๕๕๑ : ๙๘-๓๔๓) ได้ศึกษาเรื่องแนวทางการอนุรักษ์ พื้นฟูและพัฒนา เอกลักษณ์ ขนบธรรมเนียม ประเพณี ของกลุ่มชาติพันธุ์กุลลาในภาคอีสานโดยมีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาและ หาแนวทางอนุรักษ์ พื้นฟู และพัฒนา เอกลักษณ์และขนบธรรมเนียมประเพณี ของกลุ่มชาติพันธุ์กุลลาในภาค อีสาน ผลการศึกษาพบว่า เอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์กุลลา มีหลายด้าน คือ ด้านภาษา มีการนำภาษาพูด ที่มี สำเนียงคล้ายสำเนียงชาวเหนือของไทย เข้ามาใช้สื่อสารและนำภาษาเขียนเข้ามาใช้ที่บ้านโนนใหญ่ ด้านการ แต่งกาย เดิมทีเคยมีการแต่งกายตามท้องถิ่นเดิมของแต่ละเชื้อชาติ แต่เมื่อได้เข้ามาอาศัยอยู่ในชุมชนอีสาน นานเข้า ก็มีการปรับเปลี่ยนการแต่งกายตามอย่างท้องถิ่น ด้านอาหารมีการนำอาหารกุลลา คือ แกงฮังเล เข้ามา และยังคงมีการสืบทอดอยู่ที่บ้านโนนใหญ่ ด้านยารักษาโรค มีการใช้สมุนไพรตามแบบกุลลา ด้านการสร้าง บ้านเรือนของกุลลา มีการสร้างบ้านหลังสูงใหญ่ เพื่อใช้ผูกช้างไว้ได้ถุนบ้าน ด้านศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม มี การสร้างวัด สร้างถาวรวัตถุแบบไต ที่บ้านโนนใหญ่ ซึ่งยังคงมีหลักฐานอยู่ในปัจจุบัน นอกจากนี้ยังมีการนำเอา ศิลปะการดนตรีและการฟ้อนรำ “มองเซิง” มาที่บ้านโนนใหญ่และบ้านบึงแก และยังคงสืบทอดอยู่ที่บ้านโนน ใหญ่ ด้านภูมิปัญญาด้านการป้องกันภัยกุลลาใช้ตาบเป็นอาวุธสำคัญ ควบคู่กับการใช้เวทย์มนต์ คาถาอาคม และเครื่องรางของขลัง ส่วนด้านภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพนั้น กุลลา มีความชำนาญในการค้าขายแบบ เร่ร่อน ไม่มีการตั้งร้านค้า ดำเนินการค้าขายจนกระทั่งมีอายุย่างเข้าสู่วัยชราจึงจะหยุด สำหรับด้าน

ชนบทธรรมนิยมประเพณี พบว่า ที่บ้านโนนใหญ่ ยังคงมีการสืบทอดชนบทธรรมนิยมประเพณีแบบกุลา หลายอย่าง คือ บุญออกพรรษา บุญข้าวสาก ประเพณีเลี้ยงบือบ้าน และประเพณีเลี้ยง ฝิ่ปู้ตา จนปัจจุบัน แนวทางในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และพัฒนา เอกลักษณ์ และชนบทธรรมนิยมประเพณีมีแนวทาง ปฏิบัติได้หลายแนวทาง และเป็นกระบวนการเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์ซึ่งกันและกันกล่าวคือ แนวทางการอนุรักษ์ การอนุรักษ์ เอกลักษณ์ มีแนวทางปฏิบัติโดยการจัดทำพิพิธภัณฑสถานในรูปแบบพิพิธภัณฑสถานแบบรวมและแบบกระจาย และกิจกรรมส่งเสริมคุณค่าทางเอกลักษณ์ได้แก่การดูแลรักษา ซ่อมแซม จัดระเบียบ และเผยแพร่กิจกรรมทางเอกลักษณ์ การอนุรักษ์ ชนบทธรรมนิยม ประเพณีมี แนวทางปฏิบัติโดยการเสริมคุณค่าได้แก่การยอมรับนับถือ ทำนุบำรุง ส่งเสริม ยกย่องให้เกียรติ แก่ ชนบทธรรมนิยมประเพณี และผู้ปฏิบัติ

แนวทางการฟื้นฟู แนวทางการฟื้นฟูเอกลักษณ์ มีแนวทางปฏิบัติโดยการรื้อฟื้น สร้างใหม่ จำลอง เลียนแบบ และการผลิตเพิ่ม การฟื้นฟูชนบทธรรมนิยมประเพณีได้แก่ การจัดกองทุน ส่งเสริมกิจกรรมทาง ชนบทธรรมนิยมประเพณี สนับสนุนการรื้อฟื้น ปรับปรุง นำชนบทธรรมนิยมประเพณีที่สูญหายไปกลับมา ปฏิบัติ และมีการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ข่าวสารเกี่ยวกับกิจกรรมทางชนบทธรรมนิยมประเพณีของชุมชนกุลา แนวทางพัฒนา มีแนวทางปฏิบัติสืบเนื่องมาจากการอนุรักษ์และฟื้นฟู โดยการพัฒนาเอกลักษณ์ และชนบทธรรมนิยมประเพณีที่ผ่านกระบวนการอนุรักษ์ และฟื้นฟูแล้ว เข้าสู่กระบวนการพัฒนาให้เป็น หมู่บ้านวัฒนธรรมและหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมตามลำดับซึ่งจากการวิจัยจึงมีความเป็นไปได้ในการ พัฒนา พบมีเพียงหมู่บ้านเดียวที่สามารถจะพัฒนาเป็นหมู่บ้านวัฒนธรรมและหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงนิเวศ วัฒนธรรมคือ บ้านโนนใหญ่ ทั้งนี้เพราะมีองค์ประกอบที่เป็นปัจจัยเกื้อหนุนซึ่งกันและกันหลายด้านคือ ด้าน บุคลากร ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรทางวัฒนธรรม และทุนทรัพย์

ผลการวิจัยครั้งนี้ ชี้ให้เห็นว่า เอกลักษณ์และชนบทธรรมนิยมประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์กุลา บางอย่าง และบางหมู่บ้านยังมีทางอนุรักษ์ ฟื้นฟู และพัฒนา ได้ คือที่บ้านโนนใหญ่ ทั้งนี้เพราะมีเอกลักษณ์ด้าน โบราณวัตถุ โบราณสถาน ศิลปกรรม รวมทั้งชนบทธรรมนิยมประเพณี ที่ยังคงถือปฏิบัติอยู่หลายอย่าง ประกอบกับความสามัคคีพร้อมเพรียงของสมาชิกในชุมชน ซึ่งมีความตระหนักถึงความสำคัญของมรดกทาง วัฒนธรรมของบรรพบุรุษของตน ได้มีการจัดทำแผนในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และพัฒนาชุมชนของตนเอง โดยการ จัดตั้งเป็นหมู่บ้านวัฒนธรรมและหมู่บ้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ตามลำดับ ซึ่งจะเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน

สิทธิศักดิ์ จำปาแดง และคณะ (๒๕๕๑ : ๖๔-๗๕) ได้ศึกษาเรื่องแนวทางการอนุรักษ์และสืบทอด วงปีพาทย์บ้านหม้อ ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบท วัฒนธรรมของปีพาทย์บ้านหม้อที่มีความสัมพันธ์กับชุมชน และศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และสืบทอด วงปีพาทย์บ้านหม้อ ผลการศึกษาพบว่าแนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดวงปีพาทย์บ้านหม้อมี ๒ แนวทาง คือ การจัดตั้งชมรมอนุรักษ์วงปีพาทย์ โดยเป็นความร่วมมือของบุคคลภายในหมู่บ้านตลอดจนผู้ที่สนใจ ภายนอกชุมชนให้การช่วยเหลือประสานงาน และแนวทางการทำหลักสูตรท้องถิ่น โดยหลักสูตรเน้นผู้เรียน เป็นศูนย์กลาง ตามแนวนโยบายของทางราชการ

พงศ์ธร พันธุ์ผาด (๒๕๕๔ : ๔๑ - ๗๑) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ปี่ภูไท (ผู้ไทย) บ้านกุดหว้า ตำบล กุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยศึกษาประวัติความเป็นมาของการทำปี วิธีการบรรเลง บทเพลงที่บรรเลง และศึกษาภาพสะท้อนทางสังคมวัฒนธรรมของชาวภูไทที่มองผ่านปี่ภูไท ผลการศึกษา พบว่าปี่ภูไทเป็นเครื่องดนตรีตระกูลเครื่องลม ทำด้วยไม้ไผ่เขี้ย มี ๖ รู้นับเสียง มีบันไดเสียง ๗ เสียง คือ ซ ล ท ด ร ม ฟ แต่นิยมเล่นเพียง ๕ เสียง คือ ซ ล ด ร ม ส่วนประกอบของปีมี ๕ ส่วนคือ ตัวปี ลิ้นปี รู้อยู่ รู้นับเสียง และหางปี ส่วนบทเพลงของปี่ภูไทเป็นเพลงที่มีทำนองซ้ำๆ เนิบๆ ชาวภูไทนิยม

ใช้ปี่เป่าประกอบการลำภูไท และใช้ในพิธีเหยาซึ่งเป็นพิธีกรรมรักษาโรค ชาวภูไทถือว่าปี่เป็นเครื่องดนตรีที่ให้ทั้งความสนุกสนานและใช้ในพิธีกรรมต่างๆ เป็นสิ่งที่ควบคู่กับวิถีชีวิตของชาวภูไทอย่างไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ด้วยเหตุนี้ปี่ภูไทจึงสะท้อนภาพสังคมวัฒนธรรมของชาวภูไทในด้านต่างๆ คือ เป็นสิ่งสร้างความบันเทิงและก่อให้เกิดความสามัคคีในชุมชน เป็นศิลปะและสุนทรียะด้านดนตรีของชาวภูไท มีบทบาทสำคัญด้านความเชื่อและพิธีกรรม สะท้อนการดำรงชีวิตในสิ่งแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติและปี่ภูไทบอกอัตลักษณ์หรือตัวตนของชาวภูไท

สกุณา พันธูระ (๒๕๕๔ : ๒๖ - ๙๓) ได้ศึกษาดนตรีผู้ไทย ตำบลหนองห้าง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยมีจุดมุ่งหมายในการศึกษาวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับดนตรีของชาวผู้ไทย และศึกษาดนตรีของชาวผู้ไทยตำบลหนองห้าง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ผลการศึกษาพบว่า ชาวผู้ไทยบ้านหนองห้าง มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เครื่องดนตรีของชาวผู้ไทยมี ๔ ประเภท ดังนี้ ๑. เครื่องตีต ได้แก่ พิณ ๒. เครื่องสี ได้แก่ ซอบังไม้ไผ่ ๓. เครื่องตี ได้แก่ โปงกลาง พังฮาด กลองน้อย กลองหาง กีบแก๊บ ฉิ่ง และฉาบ ๔. เครื่องเป่า ได้แก่ แคนและปี่ ดนตรีประกอบการแสดงที่เป็นเอกลักษณ์สำคัญของชาวผู้ไทยบ้านหนองห้างคือ ฟ้อนผู้ไทย ฟ้อนพังฮาด และเซิ้งกระหยัง ชาวบ้านหนองห้างได้มีการรวมกลุ่มตั้งวงดนตรีขึ้นมาเพื่อแสดงในงานประเพณีต่างๆ ชื่อว่าวงดนตรีออนซอน สมาชิกในวงดนตรีส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุที่มีความสามารถในการเล่นดนตรีและฟ้อนรำได้ ดนตรีของชาวผู้ไทยจะบรรเลงประกอบพิธีกรรมต่างๆ ใน ๓ รูปแบบคือ ๑. ใช้บรรเลงเพื่อสร้างความสนุกสนานให้กับผู้คนที่ชุมนุม ๒. ใช้แสดงต้อนรับแขกผู้มาเยี่ยมชมนมู่บ้าน ๓. ใช้เป็นเครื่องบอกสัญญาณในการทำพิธีกรรมต่างๆ การสืบทอดดนตรีเป็นการเรียนและการถ่ายทอดด้วยปากเปล่า ไม่มีการจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ทำให้คนรุ่นใหม่ไม่เข้าใจในความลึกซึ้งของดนตรีและระบบการถ่ายทอดดนตรีของนักดนตรีอาวุโส ด้วยเหตุนี้ดนตรีผู้ไทยจึงอยู่ในวงจำกัดกับนักดนตรีอาวุโส

บทที่ ๓ วิธีดำเนินการศึกษา

การวิจัยเรื่องแนวทางการส่งเสริม อนุรักษ์ และพัฒนา ซอบังชาวผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งมีวัตถุประสงค์การวิจัย ๒ ประการ คือ ๑. เพื่อศึกษาองค์ความรู้ของซอบังชาวผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์ ที่เกี่ยวข้องกับลักษณะทางกายภาพ ระบบเสียง บทเพลง บทบาทหน้าที่ในสังคมและวัฒนธรรม ๒. เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริม อนุรักษ์ และพัฒนา ซอบังชาวผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์ ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีดำเนินการศึกษา ตามประเด็น

๑. พื้นที่ที่ทำการศึกษาวิจัย
๒. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
๓. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
๔. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล
๕. การจัดกระทำและวิเคราะห์ข้อมูล
๖. การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล
โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๑. พื้นที่ที่ทำการศึกษาวิจัย

พื้นที่ที่ทำการศึกษาวิจัย อำเภอภูผินารายณ์ อำเภอเขาวง อำเภอนาคู อำเภอสหัสขันธ์ และอำเภอดำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์โดยผู้วิจัยใช้วิธีเลือกพื้นที่แบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพราะเป็นพื้นที่ที่มีเอกสารระบุว่ามียาเสพติดมาอยู่มาเป็นเวลานานและมีวัฒนธรรมการดนตรีที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน (บุญยงค์ เกศเทศ. ๒๕๓๖ : ๑๑๓-๑๑๔)

๒. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ศึกษาได้แก่ชาวผู้ไทที่อาศัยใน อำเภอภูผินารายณ์ อำเภอเขาวง อำเภอนาคู อำเภอสหัสขันธ์ และอำเภอดำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ ผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยจำแนกกลุ่มตัวอย่างเพื่อการศึกษาออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ ลักษณะที่เป็นบุคคลและลักษณะที่เป็นองค์กร

กลุ่มตัวอย่างในลักษณะที่เป็นบุคคล ประกอบด้วยบุคคล ๓ กลุ่ม คือ

๑. กลุ่มผู้รู้ (Key Informants) เป็นกลุ่มบุคคลที่ให้ข้อมูลในเชิงลึกและสำคัญเกี่ยวกับซอบังของชาวผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์ ได้แก่ผู้นำชุมชนหรือผู้เชี่ยวชาญที่เป็นผู้ทรงภูมิ ในลักษณะปราชญ์ชาวบ้านเพื่อให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาและขนบธรรมเนียมของซอบังจำนวน ๓ คน

๒. กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informants) เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในการทำหรือการบรรเลงซอบังจำนวน ๓ คน

๓. กลุ่มบุคคลทั่วไป (General Informants) เป็นกลุ่มประชาชนทั่วไป เด็กและเยาวชนที่อาศัยอยู่ในชุมชน และมีความรู้ความสนใจเกี่ยวกับซอบัง เป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับบทบาทความสำคัญของซอบัง จังหวัดกาฬสินธุ์ จำนวน ๓ คน

กลุ่มตัวอย่างในลักษณะที่เป็นองค์กร หมายถึงเจ้าหน้าที่ผู้บริหาร ผู้รับผิดชอบในองค์กร ที่จะต้องมีส่วนร่วมสนับสนุนกิจกรรมการส่งเสริม อนุรักษ์ และพัฒนาซอฟต์แวร์ชาวไทย จังหวัดกาฬสินธุ์ ประกอบด้วยองค์กรดังนี้

๑. องค์กรบริหารส่วนตำบล เป็นองค์กรที่จะให้ข้อมูลและอำนวยความสะดวกในการบริหารจัดการกิจกรรมและยังเป็นองค์กรที่จะส่งเสริมสนับสนุนบทบาทและความสำคัญของซอฟต์แวร์ จำนวน ๓ คน
๒. สำนักงานวัฒนธรรมอำเภอบุคลากรในองค์กรนี้จะสามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีการส่งเสริม อนุรักษ์ และพัฒนา รวมถึงศิลปวัฒนธรรมด้านอื่นๆ ด้วย จำนวน ๓ คน
๓. สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด บุคลากรในองค์กรนี้จะสามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีการส่งเสริม อนุรักษ์ และพัฒนา รวมถึงศิลปวัฒนธรรมด้านอื่นๆ ด้วย จำนวน ๑ คน

๓. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย

๓.๑ แบบสำรวจ (Basic Survey) เพื่อการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับซอฟต์แวร์ในพื้นที่ที่ทำการวิจัย

๓.๒ แบบสัมภาษณ์

๓ .๒.๑ แบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้าง (Structured Interview) ใช้สัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง เกี่ยวกับคุณลักษณะ บทบาทความสำคัญ แนวทางการส่งเสริม การอนุรักษ์ และพัฒนาซอฟต์แวร์ชาวไทย จังหวัดกาฬสินธุ์

๓ .๒.๒ แนวทางการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview Guide) เป็นแบบสัมภาษณ์ที่ไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) เพื่อใช้สัมภาษณ์กลุ่มผู้รู้ กลุ่มผู้ปฏิบัติ ที่มีประเด็นคำถามเกี่ยวกับเกี่ยวกับคุณลักษณะ บทบาทความสำคัญ แนวทางการส่งเสริม การอนุรักษ์ และพัฒนาซอฟต์แวร์ชาวไทย จังหวัดกาฬสินธุ์

๓.๓. แบบสังเกต (Observation) ใช้สำหรับสังเกตสภาพทั่วไปภายในชุมชนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ วัฒนธรรมการดำเนินกิจกรรมต่างๆ และเหตุการณ์ทั่วไปของชุมชนที่ศึกษา

๓ .๔. แนวทางการสนทนากลุ่ม (Focused Group Guideline) ใช้สำหรับจัดกลุ่มการสนทนาทั้งกลุ่มลักษณะที่เป็นบุคคลและกลุ่มลักษณะที่เป็นองค์กรเกี่ยวกับเกี่ยวกับคุณลักษณะ บทบาทความสำคัญ แนวทางการส่งเสริม การอนุรักษ์ และพัฒนาซอฟต์แวร์ชาวไทย จังหวัดกาฬสินธุ์

๔. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ทำการเก็บข้อมูลภาคสนามซึ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลยึดหลักข้อมูลที่มีลักษณะสอดคล้องกับความมุ่งหมายของการวิจัยสามารถตอบคำถามของการวิจัยได้ตามที่กำหนดไว้ ซึ่งมีวิธีการเก็บข้อมูลเป็น ๒ ลักษณะคือ

๔.๑ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร เป็นข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากเอกสาร งานวิจัย หรือที่ได้มีการศึกษาไว้ในประเด็นที่เกี่ยวกับซอฟต์แวร์ชาวไทย ซึ่งได้แก่ การทำซอฟต์แวร์การบรรเลงซอฟต์แวร์บทบาทและความสำคัญของซอฟต์แวร์ของชาวไทย ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม องค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหมด แนวคิดทฤษฎีทางสุนทรียศาสตร์ ทางด้านสังคมวิทยา มานุษยวิทยาและวัฒนธรรม หนังสือ ตำรา งานวิจัย ปรินต์ นิตยสาร ภาคนิพนธ์ การศึกษาค้นคว้าจากวีดิทัศน์ อินเทอร์เน็ต รวมทั้งเนื้อหาเกี่ยวกับพื้นที่ที่ทำการศึกษา โดยค้นคว้าเอกสารจากสถาบันการศึกษาภาครัฐและเอกชน หน่วยงานราชการ เป็นต้น

๔ .๒ การเก็บข้อมูลจากภาคสนามแบบสำรวจ ใช้เทคนิคการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) การสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้าง (Structured Interview) และไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) โดยผู้วิจัยดำเนินการตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

๔ .๒.๑ ใช้เทคนิคการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างกับกลุ่มผู้รู้ กลุ่มผู้ปฏิบัติ และประชาชนทั่วไปเกี่ยวกับคุณลักษณะ บทบาทความสำคัญ แนวทางการส่งเสริม การอนุรักษ์ และพัฒนาชอบั้งชาวผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์

๔ .๒.๒ ใช้เทคนิคการสัมภาษณ์เชิงลึกโดยใช้ แบบสัมภาษณ์ไม่มีโครงสร้างกับกลุ่มผู้รู้ กลุ่มผู้ปฏิบัติ ด้วยวิธีสุ่มแบบลูกบอลหิมะ (Snowball Sampling) โดยการถามจากผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับชอบั้ง เพื่อให้บอกชื่อบุคคลต่างๆ ที่รู้จักและมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเป็นทอดๆ เพื่อศึกษาเกี่ยวกับคุณลักษณะ บทบาทความสำคัญ แนวทางการส่งเสริม การอนุรักษ์ และพัฒนาชอบั้งชาวผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์

๔ .๒.๓ ใช้เทคนิคการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) กับกลุ่มประชาชนในชุมชนที่มีการบรรเลงชอบั้ง เป็นการสังเกตทั่วไปภายในชุมชน วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ วัฒนธรรมและเหตุการณ์ทั่วไปของชุมชนที่ศึกษา

๔ .๒.๔ ใช้เทคนิคการสนทนากลุ่ม ใช้กับกลุ่มคนในชุมชน ได้แก่ กลุ่มผู้รู้ กลุ่มผู้ปฏิบัติ และประชาชนทั่วไป โดยสนทนาตามแนวประเด็นที่ศึกษาและบันทึกข้อมูลการสนทนา บรรยายการสนทนา เพื่อศึกษาเกี่ยวกับคุณลักษณะ บทบาทความสำคัญ แนวทางการส่งเสริม การอนุรักษ์ และพัฒนาชอบั้งชาวผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์

๕. การจัดทำและวิเคราะห์ข้อมูล

การจัดกระทำข้อมูลแบ่งเป็น๓ขั้นตอนคือ

๕.๑ การจัดกระทำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้ดังนี้คือ

๕.๑.๑ นำข้อมูลมาตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูล

๕ .๑.๒ นำข้อมูลมาตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล

๕.๑.๓ นำข้อมูลมาจัดหมวดหมู่ให้เรียบร้อยเพื่อให้ง่ายและสะดวกต่อการวิเคราะห์ข้อมูล

๕.๑.๔ สรุปข้อมูลจากเครื่องมือแต่ละกลุ่มแยกไว้เป็นหมวดหมู่หลังจากมีการจัดกระทำข้อมูลเรียบร้อยแล้วผู้วิจัยได้นำข้อมูลมาตรวจสอบแบบสามเส้าและหลังจากทั้งนั้นจึงเข้ากระบวนการวิเคราะห์ในเชิงคุณภาพต่อไป

๕.๒ การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) เพื่อเป็นการตรวจพิสูจน์ความถูกต้องความเที่ยงตรงของข้อมูลซึ่งจะมีการตรวจสอบ ๔ ด้านคือด้านข้อมูล ด้านผู้วิจัย ด้านทฤษฎีและด้านการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยอธิบายได้ดังนี้คือ

๕.๒.๑ ด้านข้อมูล (Data Triangulation) คือการตรวจสอบข้อมูลด้านสถานที่ ด้านเวลาและด้านบุคคล

๕.๒.๑.๑ ด้านสถานที่เพื่อตรวจสอบว่าข้อมูลจากต่างสถานที่กันจะเหมือนกันหรือไม่

๕.๒.๑.๒ ด้านบุคคลเพื่อตรวจสอบว่าถ้าผู้ให้ข้อมูลเปลี่ยนไปข้อมูลจะเหมือนกันหรือไม่

๕.๒.๑.๓ ด้านเวลาเพื่อตรวจสอบว่าถ้าข้อมูลต่างเวลากันจะเหมือนกันหรือไม่

๕.๒.๒ ด้านผู้วิจัย (Investigator Triangulation) คือการตรวจสอบว่าผู้วิจัยแต่ละคนจะได้ข้อมูลต่างกันอย่างไ้โดยเปลี่ยนตัวผู้เก็บข้อมูลและเป็นข้อมูลเรื่องเดียวกัน

๕.๒.๓ ด้านทฤษฎี (Theory Triangulation) คือการตรวจสอบว่าถ้าผู้วิจัยใช้แนวคิดทฤษฎีที่ต่างไปจากเดิมจะทำให้การตีความข้อมูลแตกต่างกันมากน้อยเพียงใด

๕.๒.๔ ด้านวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) คือการใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลต่างกันในการเก็บข้อมูลเรื่องเดียวกันเช่นใช้วิธีสังเกตคู่กับการสัมภาษณ์ (สุภางค์ จันทวานิช. ๒๕๔๗ : ๓๑-๓๓)

๕.๓ การวิเคราะห์ข้อมูล

๕.๓.๑ การวิเคราะห์โดยการจำแนกประเภทข้อมูล (Typological Analysis) คือการจำแนกข้อมูลเป็นชนิดๆ (Typological) ตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นต่อเนื่องกันไป และการตีความโดยใช้แนวคิดทฤษฎีที่มีอยู่เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ (สุภางค์ จันทวานิช. ๒๕๔๒: ๖๙ - ๘๘) ได้แก่ทฤษฎีวิวัฒนาการ ทฤษฎีเชิงชาติพันธุ์วรรณา ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม และทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ ใช้ในการวิเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับชอบั้งชาวผู้ไท

๕.๓.๒ การสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (Analytic Induction) คือ วิธีการประมวลความคิดขึ้นจากข้อมูลเชิงรูปธรรมแล้วทำเป็นข้อสรุปซึ่งมีลักษณะเป็นนามธรรมตามวิธีการแบบอุปนัย เช่น เมื่อผู้วิจัยได้ศึกษาและรวบรวมข้อมูลในประเด็นบทบาทและความสำคัญของชอบั้งจากเหตุการณ์หลายๆ เหตุการณ์แล้วจึงวิเคราะห์ และสร้างข้อสรุป ถ้าข้อสรุปนั้นยังไม่ได้รับการตรวจสอบยืนยันก็ถือเป็นสมมุติฐานชั่วคราว (Working Hypothesis) ถ้าหากได้รับการยืนยันแล้วก็ถือเป็นข้อสรุป (สุภางค์ จันทวานิช. ๒๕๔๒: ๑๐๖ - ๑๒๑)

โดยผู้วิจัยได้ใช้การวิเคราะห์โดยการจำแนกประเภทของข้อมูลในระดับคำสำคัญหรือประโยคสำคัญ (Domain Analysis) ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล หลังจากนั้นจึงทำสารบบที่สัมพันธ์กับคำหรือประโยคที่สำคัญเหล่านั้นมาสร้างเป็นคำหลัก เพื่อจำแนกประเภทของกลุ่มคำนั้นๆ เมื่อได้ความสัมพันธ์ระหว่างคำสำคัญและประโยคสำคัญกับคำหลักแล้ว จึงนำมาสร้างเป็นข้อสรุปหรือสมมุติฐานชั่วคราว จากนั้นจึงตรวจสอบความถูกต้องของสมมุติฐานแบบสามเส้าและจากแนวคิดทฤษฎีจึงสร้างเป็นสร้างข้อสรุป

๖. การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำเสนอผลวิเคราะห์ข้อมูลตามความมุ่งหมายของการวิจัยด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) ประกอบตาราง แผนที่ และภาพประกอบ และนำเสนอผลงานวิจัยในการประชุมสัมมนาทางวิชาการระดับประเทศหรือตีพิมพ์ในวารสารฐานข้อมูล TCI

บทที่ ๔
ผลการศึกษา

๔.๑ องค์ความรู้ของขอรับชาวผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์

๔.๑.๑ ลักษณะทางกายภาพ

ขอรับไม่พบในการศึกษาครั้งนี้ของนายสีหัด อุทโท นายไสว ภูผาศรี และนายบุญเล็ก พันพู่ ซึ่งมีลักษณะทางกายภาพที่แตกต่างกันอยู่ ๒ ลักษณะ คือ ลักษณะที่ ๑ เป็นขอรับไม่เผเหलाให้ส่วนด้านล่างบางกว่าด้านบนและเจาะรูขยายเสียงทางด้านหลัง (ด้านตรงข้ามกับสายซอ) ลักษณะที่ ๒ เป็นขอรับไม่เผเหलाให้บางทั้งตัวและเจาะรูขยายเสียงทางด้านหน้าซอ (ด้านสายซอ) โดยทั้งสองลักษณะมีรายละเอียดดังนี้

- **ขอรับลักษณะที่ ๑** เป็นขอรับที่ประดิษฐ์โดยนายสีหัด อุทโท และนายไสว ภูผาศรี ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

นายสีหัด อุทโท บ้านหนองสระพัง บ้านเลขที่ ๑ หมู่ที่ ๓ ตำบลหนองห้าง อำเภอภูผินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ นายสีหัด อุทโทเป็นบุตรของนายเนา นางชุ่ม อุทโท มีพี่น้องทั้งหมด ๑๓ คน ดังนี้

๑. นายนารี อุทโท ถึงแก่กรรม
๒. นางศรีภา อุทโท ยังมีชีวิตอยู่
๓. นางนารอง อุทโท ยังมีชีวิตอยู่
๔. นางคำกอง อุทโท ยังมีชีวิตอยู่
๕. นางศรีฟอง อุทโท ยังมีชีวิตอยู่
๖. นายทองดี อุทโท ยังมีชีวิตอยู่
๗. นางศรียา อุทโท ยังมีชีวิตอยู่
๘. นายคำศรี อุทโท ยังมีชีวิตอยู่
๙. นายศรีทอง อุทโท ถึงแก่กรรม
๑๐. นายสีหัด อุทโท ผู้ให้สัมภาษณ์
๑๑. นายหัสติน อุทโท ยังมีชีวิตอยู่
๑๒. นายศีลธรรม อุทโท ถึงแก่กรรม
๑๓. นางสุวรรณะ อุทโท ยังมีชีวิตอยู่

ภาพประกอบที่ ๔.๑ นายสีหัด อุทโท
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันระศรี. ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๕๘)

ภาพประกอบที่ ๔.๒ บัตรประชาชนนายสีหัด อุทโท
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันระศรี. ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๕๘)

ภาพประกอบที่ ๔.๓ บ้านพักอาศัยของนายสีหัด อุทโท
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันระศรี. ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๕๘)

นายสีหัต อุทโท พื้นเพเดิมเป็นชาวบ้านหนองห้าง ตำบลหนองห้าง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งเป็นหมู่บ้านวัฒนธรรมผู้ไทย เริ่มหัดเล่นเครื่องดนตรีตอนอายุ ๑๔ ปี โดยได้เรียนรู้จากนาย นารี อุทโท ผู้เป็นพี่ชาย เครื่องดนตรีที่หัดครั้งแรกคือซอบังไม้ไผ่ หลังจากนั้นก็ได้ฝึกหัดเครื่องดนตรีอื่นๆ เช่น แคน พิณ ซึ่งวิธีการฝึกจะใช้การจดจำท่วงทำนองจากพี่ชายหรือครูเพลงท่านอื่นและตนเองจึงนำมา ฝึกหัดตาม

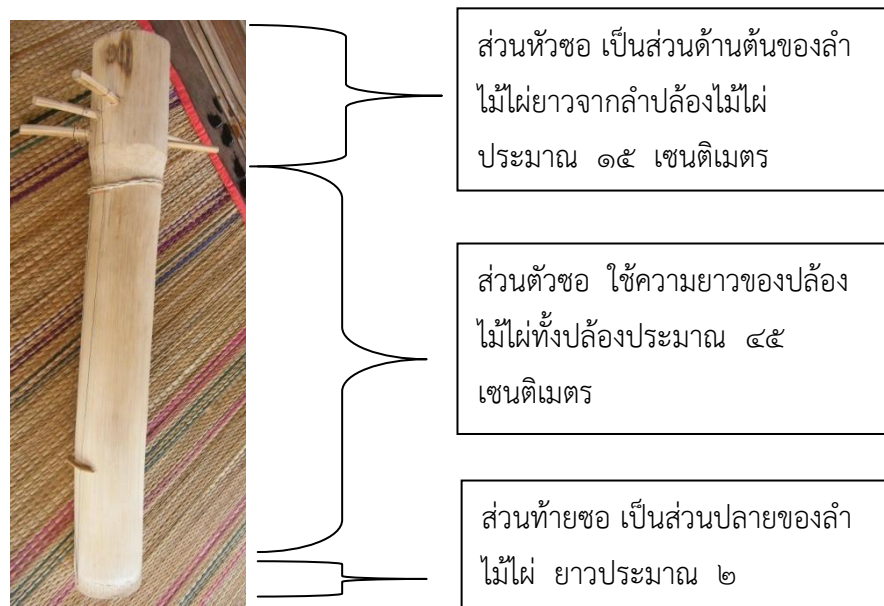

ภาพประกอบที่ ๔.๔ ประตูทางเข้าหมู่บ้านหนองห้าง
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันธะศรี. ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๕๘)

ซอบังไม้ไผ่ เป็นซอที่ประดิษฐ์ขึ้นโดยใช้ไม้ไผ่ทั้งปล้อง ซึ่งไม้ไผ่ที่นำมาประดิษฐ์เป็นซอบังไม้ไผ่นั้น ชาวบ้านเรียกว่า “ไม้ไผ่บ้าน” เป็นไม้ไผ่ขนาดใหญ่ ลำต้นมีเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ ๖ - ๑๕ เซนติเมตร สูงประมาณ ๑๕ - ๓๐ เมตร มีปล้องยาวประมาณ ๒๐ - ๕๐ เซนติเมตร มีสีเขียวเป็นมัน ผิวของลำเรียบ ลักษณะขึ้นเป็นกอแน่น ไม้ไผ่บ้านนี้ชาวบ้านปลุกไว้เพื่อใช้ประโยชน์ต่างๆ เช่นการทำเครื่องจักรสาน การทำเครื่องใช้ในบ้าน เช่น พัด หวด กะติบข้าวเหนียว ร้ว แคร่ เป็นต้น การเลือกไม้ไผ่เพื่อนำมาประดิษฐ์เป็นซอบังไม้ไผ่นั้น จะเลือกไม้ไผ่ที่มีอายุประมาณ ๒ ปี ขึ้นไป ทั้งนี้ต้องไม่ใช่ไม้ไผ่ที่อ่อนหรือแก่เกินไปเพราะจะส่งผลกระทบต่อเสียงและลักษณะของซอบังไม้ไผ่ กล่าวคือ ถ้าหากเป็นไม้ไผ่ที่อ่อนเกินไปเนื้อไม้จะไม่อยู่ตัวเมื่อนำไปทำซอจะทำให้ตัวซอหรือปล้องของไม้ไผ่ที่จะต้องชูดอกให้มีลักษณะบางนั้นยุบตัวลงหรือฉีกขาดได้ ส่วนหากเป็นไม้ไผ่ที่แก่เกินไปจะทำให้เสียงที่ไม่กังวาล (สีหัต อุทโท. ๒๕๕๘ : สัมภาษณ์) การเลือกไม้ไผ่นี้ช่างทำซอจะใช้เวลาชำนาญในการคัดเลือกโดยพิจารณาจากความยาวของปล้องไม้ไผ่ ความหนาของเนื้อไม้ เส้นผ่านศูนย์กลางของกระบอกไม้ไผ่ และความตรงของลำไม้ไผ่ เมื่อเลือกได้ไม้ไผ่ตามที่ต้องการช่างจะตัดไม้ไผ่โดยให้ปล้องไม้ไผ่อยู่ตรงกึ่งกลางหนึ่งปล้อง ซึ่งจะต้องเหลือเนื้อไม้ทางด้านต้นของลำไม้ไผ่ให้ยาวจากลำปล้องไม้ไผ่ประมาณ ๑๕ เซนติเมตร ส่วนลำตัวของซอบังไม้ไผ่ใช้ความยาวของปล้องไม้ไผ่ทั้งปล้องประมาณ ๔๕ เซนติเมตร

ลักษณะทางกายภาพของซอบังไม้ไผ่นายสีหัต อุทโทมีส่วนประกอบดังนี้

๑. ส่วนหัวซอ
๒. ส่วนตัวซอ
๓. ส่วนท้ายซอ
๔. คันสี

ภาพประกอบที่ ๔.๕ ลักษณะทางกายภาพของซอขึงไม้ไผ่
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันธะศรี. ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๕๘)

๑. ส่วนหัวซอ เป็นส่วนด้านต้นของลำไม้ไผ่มีความยาวจากด้านบนสุดจนถึงข้อปล้องแรกกระยะประมาณ ๑ คืบ หรือประมาณ ๑๕ เซนติเมตร ใช้มีดถากเปลือกด้านข้างออกเล็กน้อย ส่วนหัวซอเป็นส่วนที่อยู่ด้านบนและจะเจาะรูให้ทำลำไม้ไผ่ทั้งสองด้านสำหรับใส่ไม้ลูกบิดคล้องสายซอจำนวน ๓ ลูกบิด ซึ่งลูกบิดคล้องสายซอนี้ทำจากไม้ไผ่เช่นเดียวกัน โดยเหลาให้มีลักษณะเป็นแท่งเรียวยาวประมาณ ๒๐ เซนติเมตร สอดผ่านรูที่เจาะไว้และหมุนตึงสายซอให้ตึงตามระดับเสียงที่ต้องการ

ภาพประกอบที่ ๔.๖ ส่วนหัวซอ
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันธะศรี. ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๕๘)

ภาพประกอบที่ ๔.๗ ด้านในกระบอกไม้ไผ่ส่วนหัวซอบั้งไม้ไผ่
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันระศรี. ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๕๘)

การเจาะรูลูกบิด ซอบั้งไม้ไผ่จะใช้ส่วนเจาะรูลูกบิดบริเวณเหนือปล้องไม้ไผ่ทางด้านบนของตัวซอ โดยเจาะรูลูกบิดที่หนึ่งด้านบนของตัวซอจนทะลุเนื้อไม้ไผ่ทั้งสองด้าน และเจาะรูลูกบิดที่สองให้ทะลุเนื้อไม้ไผ่ทั้งสองด้านเช่นกัน โดยรูลูกบิดทั้งสองรูนี้ให้มีลักษณะไขว้กันเล็กน้อย โดยเมื่อใช้ลูกบิดสอดทะลุเนื้อไม้ไผ่ทั้งสองด้านแล้วส่วนปลายของลูกบิดจะห่างกันไม่เกิน ๓ เซนติเมตร

ภาพประกอบที่ ๔.๘ การเจาะรูลูกบิดให้มีลักษณะการไขว้กัน
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันระศรี. ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๕๘)

ลูกบิดสายซอบั้งไม้ไผ่ ทำจากไม้ไผ่มีลักษณะยาวเรียว โดยจะวัดความยาวของลูกบิดจากความกว้างของกระบอกซอบั้งไม้ไผ่ ซึ่งจะต้องเว้นให้ส่วนปลายและส่วนมือจับยาวพ้นจากกระบอกไม้ไผ่ออกไปพอสมควร โดยลูกบิดที่นายสีหัท อุทโท ได้ทำขึ้นมีความยาวประมาณ ๒๐ เซนติเมตร เหล่านี้มีลักษณะ

เป็นแท่งกลมเรียบเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ ๑ เซนติเมตร ส่วนปลายด้านหนึ่งจะมีลักษณะที่ใหญ่กว่าเล็กน้อยเพื่อให้ลูกบิดมีความแน่นกระชับในการบิดหมุนสายซอให้ตึงหรือหย่อนลงเมื่อสอดเข้าไปในรูที่เจาะไว้ และเจาะรูไว้เพื่อสอดปลายสายซอไม่ให้หลุดในเวลาที่พักสายซอกับลูกบิด

ภาพประกอบ ๔.๙ ลูกบิดสายซอบั้งไม้ไผ่
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันธะศรี. ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๕๘)

๒. ส่วนตัวซอ เป็นส่วนที่ใช้ความยาวของปล้องไม้ไผ่ทั้งหมด นายสีทัด อุทโท ช่างทำซอบั้งไม้ไผ่ได้ให้ข้อมูลว่าความยาวของปล้องไม้ไผ่ควรยาวประมาณ ๑ ศอกกับ ๑ กำปั้น ส่วนทางด้านบนหรือส่วนหัวของซอยาวประมาณ ๑ คืบ (สีทัด อุทโท. ๒๕๕๘ : สัมภาษณ์) เมื่อได้ขนาดของซอบั้งไม้ไผ่ตามที่ต้องการแล้วช่างจะใช้มีดถากเปลือกไม้ไผ่ออกให้รอบกระบอกไม้ไผ่ โดยจะถากจากด้านบนของตัวซอซึ่งเป็นด้านต้นของลำไม้ไผ่ลงไปด้านล่างซึ่งเป็นด้านปลายของลำไม้ไผ่ การถากนี้ต้องระมัดระวังไม่ให้คมมีดทะลุเข้าไปจนถึงรูกระบอกไม้ไผ่ ซึ่งจะเกิดความเสียหายแก่ตัวซอและไม่สามารถใช้งานได้ เพราะฉะนั้นจึงต้องทำด้วยความระมัดระวังค่อยๆ ถากเนื้อไม้ไผ่ออกทีละน้อย

เมื่อถากเปลือกไม้ไผ่เพื่อขึ้นรูปซอบั้งไม้ไผ่ได้ความบางของเนื้อไม้ระดับหนึ่ง จะใช้ไม้เสียมปลายแหลมเจาะปล้องไม้ไผ่ทางส่วนบนของซอบั้งไม้ไผ่ซึ่งเป็นด้านต้นของลำไม้ไผ่ ส่วนทางด้านล่างหรือส่วนปลายไม้ไผ่จะใช้มีดตัดข้อปล้องให้ทะลุตรงกลางเป็นรูเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ ๑ เซนติเมตร โดยในขั้นตอนนี้เพื่อเป็นช่องส่องดูภายในของกระบอกไม้ไผ่ เป็นการกะประมาณความบางของเนื้อไม้ไผ่ที่ถูกถากออกไป โดยการยกกระบอกซอบั้งไม้ไผ่ส่องกับแสงแดด ถ้าภายในกระบอกยังมีอยู่แสดงว่าเนื้อไม้ไผ่ยังมีความหนามาก แต่ถ้าภายในกระบอกไม้ไผ่มีความสว่างของเปลือกไม้ไผ่โดยเฉพาะในส่วนที่เป็นด้านหน้าซอแสดงว่าเนื้อไม้ไผ่มีความบางมากขึ้น ซึ่งความบางของเปลือกไม้ไผ่นี้เป็นส่วนสำคัญในการรับการสั่นของสายซอเช่นเดียวกับหนังที่ใช้ซึ่งหน้าซอชนิดอื่นๆ และการเจาะปล้องไม้ไผ่นอกจากนี้ก็ยังเป็นช่องสำหรับกระจายเสียงของซอบั้งไม้ไผ่ด้วย และเมื่อไสเนื้อไม้ไผ่จากด้านบนของตัวซอซึ่งเป็นด้านต้นของลำไม้ไผ่ลงไปด้านล่างซึ่งเป็นด้านปลายของลำไม้ไผ่ จะสังเกตได้ว่าเนื้อไม้ไผ่ทางด้านบนของซอบั้งไม้ไผ่ซึ่งเป็นด้านต้นของลำไม้ไผ่จะมีความหนามากกว่าทางด้านท้ายของซอซึ่งเป็นด้านปลายของลำไม้ไผ่

ส่วนประกอบที่สำคัญของส่วนตัวซอก็คือสายซอ รัตอกซอ หย่องสายซอ และช่องขยายเสียง

สายซอ เป็นสายลวดสลิงโลหะที่ใช้ในเบรกรถจักรยาน โดยมีลักษณะเป็นสายลวดสลิงหลายเส้นพันเข้าด้วยกันและถูกยึดไว้ด้วยหมุดโลหะตรงปลายสายอีกด้านหนึ่ง ซึ่งการนำมาใช้จะต้องตัดสายลวดสลิงออกจากหัวหมุดและแกะสายลวดที่พันกันออกให้มีเพียงเส้นเดียวเพื่อที่จะนำมาใช้เป็นสายซอต่อไป เป็นวัสดุที่หาได้ง่ายมากขึ้นในท้องถิ่น ไม่ต้องซื้อหาเพราะเป็นวัสดุที่ผู้คนไม่ใช่แล้ว และเป็นวัสดุที่มีความคงทน

ภาพประกอบ ๔.๑๐ สายซอบังไม้ไผ่
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันธะศรี. ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๕๘)

รัดอกซอเป็นวัสดุทำจากเชือกป่านพันเป็นเกลียวรัดสายซอให้แน่นกระชับกับตัวซอบริเวณตรงปล้องไม้ไผ่ด้านบน มีการใช้ไม้ไผ่ผ่าให้เป็นแผ่นบางกว้างประมาณ ๒ มิลลิเมตร ยาวประมาณ ๕ เซนติเมตร สอดรองไว้ใต้สายซอในลักษณะเป็นชั้นเสียงเพื่อให้เสียงซอมีความชัดเจนมากขึ้น

ภาพประกอบที่ ๔.๑๑ รัดอกสายซอ
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันระศรี. ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๕๘)

หย่องสายซอ เป็นวัสดุทำจากไม้ไผ่กว้างประมาณ ๑ เซนติเมตร ยาวประมาณ ๕ เซนติเมตร ลักษณะเป็นแผ่นโค้งรับกับกระบอกลูกไม้ไผ่ ใช้วางเพื่อยกสายซอให้สูงขึ้นจากตัวซอประมาณ ๑ เซนติเมตร ตรงบริเวณที่สูงขึ้นมาจากส่วนท้ายซอประมาณ ๑๕ เซนติเมตร เพื่อให้สายซอแต่ละสายสัมผัสกับเส้นเอ็นของคันสีได้ดีซึ่งส่งผลต่อคุณภาพของเสียงซอที่จะออกมาด้วย โดยบริเวณส่วนโค้งด้านบนของหย่องสายซอมีการใช้ไม้ค้ำรองวางสายซอให้มีระยะห่างกันประมาณ ๑.๕ เซนติเมตร

ภาพประกอบที่ ๔.๑๒ หย่องสายซอ
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันระศรี. ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๕๘)

ช่องขยายเสียง เป็นการใช้ไม้เจาะเนื้อไม้ไผ่ตรงกลางปล้องไม้ไผ่ทางด้านหลังตรงข้ามกับสายซอ ซึ่งลักษณะการเจาะไม่มีรูปแบบที่ตายตัวขึ้นอยู่กับช่างที่จะคิดสร้างสรรค์ขึ้นมา จากลักษณะที่พบช่องขยายเสียงมีความยาวประมาณ ๒๐ เซนติเมตร เป็นช่องยาวตามปล้องไม้ไผ่ ส่วนตรงกลางขยายให้กว้างออกประมาณ ๕ เซนติเมตร จากการสัมภาษณ์ทราบว่า การเจาะช่องขยายเสียงนี้จะปรับแต่งได้ โดยเมื่อสีซอหากฟังแล้วเสียงของซอยังไม่กังวาลก็สามารถขยายช่องขยายเสียงให้มีขนาดกว้างมากขึ้นได้ (สีหัด อุทโท. ๒๕๕๘ : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบที่ ๔.๑๓ ช่องขยายเสียงซอบั๊งไม้ไผ่
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันธะศรี. ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๕๘)

ภาพประกอบที่ ๔.๑๔ ความกว้างของช่องขยายเสียงซอบั๊งไม้ไผ่
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันธะศรี. ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๕๘)

๓. ส่วนท้ายซอ เป็นส่วนปลายของลำไม้ไผ่และเป็นที่อยู่ด้านล่างสุดของตัวซอ มีความยาวจากปล้องไม้ไผ่ด้านล่างจนถึงปลายสุดประมาณ ๒ เซนติเมตร ปล้องไม้ไผ่ใช้มีดเฉือนให้ทะลุบริเวณตรงกลาง ปล้องมีความกว้างประมาณ ๑ เซนติเมตร ด้านท้ายซอที่ตรงกับสายซอพาดผ่านจะเจาะรูเพื่อสอดสายซอมาผูกยึดไว้กับแท่งไม้ไผ่เล็กๆ ดังภาพประกอบที่

ภาพประกอบที่ ๔.๑๕ ส่วนล่างของข่อยขี้ไม้ไผ่
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันธะศรี. ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๕๘)

๔. คันสีข่อยขี้ไม้ไผ่ ทำจากไม้ไผ่เหลาให้มีลักษณะกลมเรียบ ส่วนปลายงอโค้งซึ่งด้วยสายเอ็นไนลอน เป็นสายเอ็นขนาดเล็กที่ใช้สำหรับทำเบ็ดตกปลาหรือประโยชน์อย่างอื่น เป็นวัสดุที่ใช้แทนเส้นหางม้าในการทำ คันสีข่อยขี้ไม้ไผ่ เนื่องจากหาได้ง่ายในท้องถิ่น ทนทานและมีราคาที่ไม่สูง โดยด้านต้นหรือด้านมือจับของ คันสีใช้เชือกป่านพันเป็นเกลียวผูกกับสายเอ็นและผูกมัดกับก้านคันสีโดยมีการใช้มีดบากร่องไว้เพื่อไม่ให้ เชือกเลื่อนหลุด ส่วนด้านปลายก็ใช้เชือกผูกกับสายเอ็นแล้วผูกยึดติดกับปลายของคันสี โดยมีการใช้มีด บากร่องไว้เพื่อไม่ให้เชือกเลื่อนหลุดโดยมีการใช้มีดบากร่องไว้เพื่อไม่ให้เชือกเลื่อนหลุดเช่นเดียวกัน

ภาพประกอบที่ ๔.๑๖ คันสีข่อยขี้ไม้ไผ่
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันธะศรี. ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๕๘)

ภาพประกอบที่ ๔.๑๗ การผูกสายเอ็นด้านมือจับคันสี
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันระศรี. ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๕๘)

ภาพประกอบที่ ๔.๑๘ การผูกสายเอ็นด้ายปลายคันสี
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันระศรี. ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๕๘)

ยางไม้ต้นชาด หรือ ต้นยางเหียง เป็นวัสดุที่ใช้ร่วมกันกับคันสีซอขึงไม้ไผ่ เป็นยางไม้จากต้นชาดซึ่งเป็นไม้ต้นขนาดกลางถึงใหญ่ สูง ๑๒ – ๓๐ เมตร ผลัดใบ เรือนยอดทรงกระบอก ไม่แตกกิ่งก้านมาก ลำต้นเปลาตรง เรือนยอดเป็นพุ่มกลมหนา เปลือกนอกสีน้ำตาลแตกเป็นสะเก็ดหนาและแตกเป็นร่องลึกตามความยาวของลำต้น และแตกตามรอยขวางตื้นๆ เปลือกในสีน้ำตาลแดง มักขึ้นเป็นกลุ่มบริเวณดินทราย เช่นป่าเบญจพรรณ ป่าเต็งรัง และป่าชายหาด ในทั่วทุกภาคของไทย และนิยมใช้ไม้มาทำประโยชน์ต่างๆ ส่วนนี้ยางไม้ใช้ยาไม้ ยาแนวเรือ (กรมป่าไม้

(http://biodiversity.forest.go.th/index.php?option=com_dofplant&view=showone&Itemid=๕๙&id=๖๓ : สืบค้นวันที่ ๓ มิถุนายน ๒๕๕๗) ยางไม้ต้นชาดเมื่อแห้งจะมีลักษณะเป็นสีขาวและแข็งนำมาถูกับเส้นเอ็นไนลอนที่ใช้ทำคันซอขึงไม้ไผ่ เพื่อให้เส้นเอ็นมีความยืดเมื่อสัมผัสกับสายของซอขึงไม้ไผ่

ภาพประกอบที่ ๔.๑๙ ยางไม้ต้นชาดใช้ถูกกับคันสีขบั้งไม้ไผ่ของนายสีทัด อุทโท
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันธะศรี. ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๕๘)

นายไสว ภูผาศรี เกิดปีพุทธศักราช ๒๔๘๑ ปัจจุบันอายุ ๗๖ ปี ภูมิลำเนาปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ ๑๔๐ หมู่ที่ ๑ ตำบลบ่อแก้ว อำเภอนาคู จังหวัดกาฬสินธุ์ บิดาชื่อนายสอน ภูผาศรี (ถึงแก่กรรม) มารดาชื่อนางเสียน ภูผาศรี (ถึงแก่กรรม) พี่น้องร่วมบิดามารดา ๔ คน คือ

๑. นายสุดใจ ภูผาศรี (ยังมีชีวิตอยู่)
๒. นายไสว ภูผาศรี (ผู้ให้ข้อมูล)
๓. นางสุพรรณ เขตบ้าน (ยังมีชีวิตอยู่)
๔. นางลี ภูผาศรี (ถึงแก่กรรม)

นายไสว ภูผาศรี สมรสกับนางซ้อน ภูผาศรี (ถึงแก่กรรม) มีบุตรธิดา ๔ คน คือ

๑. นายเลื่อม ภูผาศรี ประกอบอาชีพเกษตรกร
๒. นางสาว ภูผาศรี ประกอบอาชีพเกษตรกร
๓. นายกู้เกียรติ ภูผาศรี รับราชการตำรวจ
๔. นายเพชร ภูผาศรี ประกอบอาชีพเกษตรกร

ภาพประกอบที่ ๔.๒๐ บัตรประชาชนนายไสว ภูผาศรี
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันธะศรี. ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘)

ภาพประกอบที่ ๔.๒๑ นายไสว ภูผาศรี
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันธะศรี. ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘)

ภาพประกอบที่ ๔.๒๒ บ้านพักนายไสว ภูผาศรี
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันธะศรี. ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘)

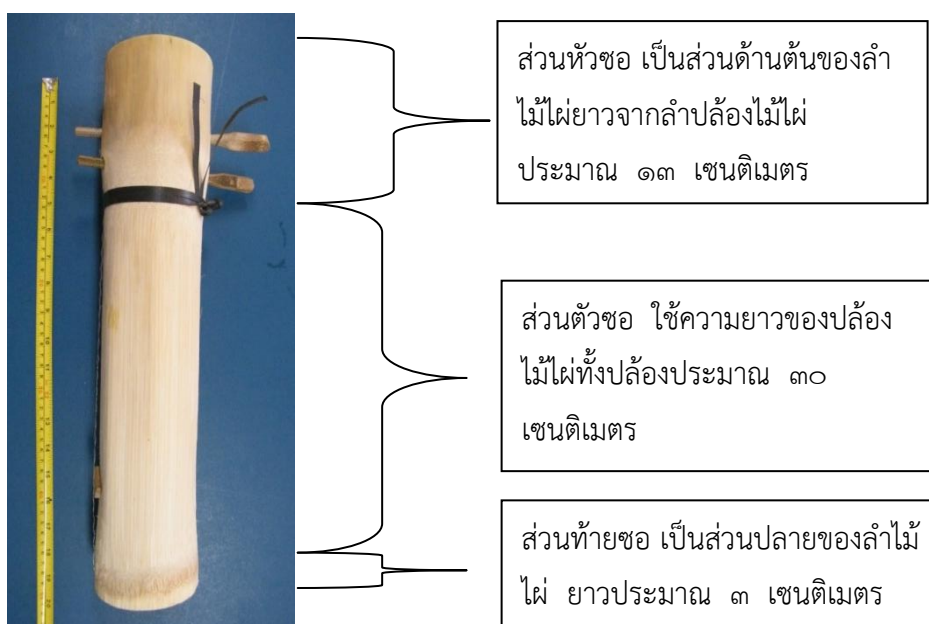
นายไสว ภูผาศรี จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ พื้นเพเดิมเป็นชาวบ้านม่วงกุล ตำบลบ่อแก้ว อำเภอนาคู เนื่องจากบิดาได้ไปแต่งงานและย้ายไปอยู่บ้านภรรยาที่บ้านม่วงกุล (บิดาเป็นชาวบ้านบ่อแก้ว) นายไสว ภูผาศรี เริ่มหัดเล่นเครื่องดนตรีตอนอายุประมาณ ๑๒ ปี โดยได้ฝึกหัดการสีซอจากนายสาย (ไม่ทราบนามสกุล) ซึ่งเป็นผู้พิการทางสายตา (ตาบอด) ซึ่งเดินทางไป - มาระหว่างบ้านม่วงกุล และบ้านภูแล่นช้าง อำเภอนาคู จังหวัดกาฬสินธุ์ นอกจากนี้ก็ยังได้ฝึกตีตีพิณ และเป่าแคนจากคนในหมู่บ้านและหมู่บ้านใกล้เคียงจนสามารถบรรเลงได้เป็นอย่างดีและเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน ต่อมาได้ย้ายกลับมาอยู่บ้านบ่อแก้ว ตำบลบ่อแก้ว อำเภอนาคู ซึ่งเป็นบ้านเดิมของบิดา และบิดาได้มอบที่ดินให้จึงได้ย้ายมาประกอบอาชีพเกษตรกรรมที่บ้านบ่อแก้วจนถึงปัจจุบัน

นายไสว ภูผาศรี ได้ฝึกหัดการทำซอบังไม้ไผ่จากนายไพโร ไชยบุตร (ถึงแก่กรรม) ชาวบ้านม่วงกุล ที่เป็นคนแรกที่ทำซอบังไม้ไผ่เลียนแบบของนายสาย แต่นายไพโร ไชยบุตร ก็ไม่ได้มีความชำนาญในการสีซอบังไม้ไผ่เหมือนนายสาย นายไสว ภูผาศรี จึงขอซื้อซอที่นายไพโรได้ประดิษฐ์ขึ้นในราคา ๖ บาท พร้อมทั้งสอบถามวิธีการทำซอบังไม้ไผ่ จากนายไพโร ไชยบุตร และนำความรู้ที่ได้มาทดลองประดิษฐ์ซอบังไม้ไผ่ของตนเองและฝึกฝนการสีซอมาจนถึงปัจจุบัน (ไสว ภูผาศรี. ๒๕๕๘ : สัมภาษณ์)

ซอบังไม้ไผ่ของนายไสว ภูผาศรี เป็นซอที่ประดิษฐ์ขึ้นโดยใช้ไม้ไผ่ทั้งปล้อง โดยนำไม้ไผ่ที่ชาวบ้านเรียกว่า “ไม้ไผ่บ้าน” ซึ่งเป็นไม้ไผ่ขนาดใหญ่ ลำต้นมีเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ ๖ - ๑๕ เซนติเมตร สูงประมาณ ๑๕ - ๓๐ เมตร มีปล้องยาวประมาณ ๒๐ - ๕๐ เซนติเมตร มีสีเขียวเป็นมัน ผิวของลำเรียบ นายไสว ภูผาศรีจะเลือกไม้ไผ่ที่มีอายุประมาณ ๒ ปี ขึ้นไป ทั้งที่ต้องไม่ใช่ไม้ไผ่ที่อ่อนหรือแก่เกินไปเพราะจะส่งผลต่อเสียงและลักษณะของซอบังไม้ไผ่ กล่าวคือ ถ้าหากเป็นไม้ที่อ่อนเกินไปเนื้อไม้จะไม่อยู่ตัวเมื่อนำไปทำซอจะทำให้ตัวซอหรือปล้องของไม้ไผ่ที่จะต้องชูดอกให้มีลักษณะบางนั้นยุบตัวลงหรือฉีกขาดได้ ส่วนหากเป็นไม้ไผ่ที่แก่เกินไปจะให้เสียงที่ไม่กังวาล (ไสว ภูผาศรี. ๒๕๕๘ : สัมภาษณ์) การเลือกไม้ไผ่นี้นี้ช่างทำซอจะใช้ความชำนาญในการคัดเลือกโดยพิจารณาจากความยาวของปล้องไม้ไผ่ ความหนาของเนื้อไม้ เส้นผ่านศูนย์กลางของกระบอกไม้ไผ่ และความตรงของลำไม้ไผ่ เมื่อเลือกได้ไม้ไผ่ตามที่ต้องการช่างจะตัดไม้ไผ่โดยให้ปล้องไม้ไผ่อยู่ตรงกึ่งกลางหนึ่งปล้อง ซึ่งจะต้องเหลือเนื้อไม้ทางด้านต้นของลำไม้ไผ่ให้ยาวจากลำปล้องไม้ไผ่ประมาณ ๑๕ เซนติเมตร ส่วนลำตัวของซอบังไม้ไผ่ใช้ความยาวของปล้องไม้ไผ่ทั้งปล้องประมาณ ๔๖ เซนติเมตร

ลักษณะทางกายภาพของซอบังไม้ไผ่นายไสว ภูผาศรีมีส่วนประกอบดังนี้

๑. ส่วนหัวซอ
๒. ส่วนตัวซอ
๓. ส่วนท้ายซอ
๔. คันสี

ภาพประกอบที่ ๔.๒๓ ลักษณะทางกายภาพของซอบังไม้ไผ่ของนายไสว ภูผาศรี
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันธะศรี. ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘)

๑. ส่วนหัวซอ เป็นส่วนด้านต้นของลำไม้ไผ่ไม่มีความยาวจากด้านบนสุดจนถึงข้อปล้องแรกกระยะประมาณ ๑ คืบ หรือประมาณ ๑๒ เซนติเมตร ใช้มีดถากเปลือกด้านข้างออกเล็กน้อย ส่วนหัวซอเป็นส่วนที่อยู่ด้านบนและจะเจาะรูให้ทำลูลำไม้ไผ่ทั้งสองด้านสำหรับใส่ไม้ลูกบิดคล้องสายซอจำนวน ๒ ลูกบิด ซึ่งลูกบิดคล้องสายซอนี้ทำจากไม้ไผ่เช่นเดียวกัน โดยเหลาให้มีลักษณะเป็นแท่งเรียวยาวประมาณ ๑๘ เซนติเมตร สอดผ่านรูที่เจาะไว้และหมุนตึงสายซอให้ตั้งตามระดับเสียงที่ต้องการ

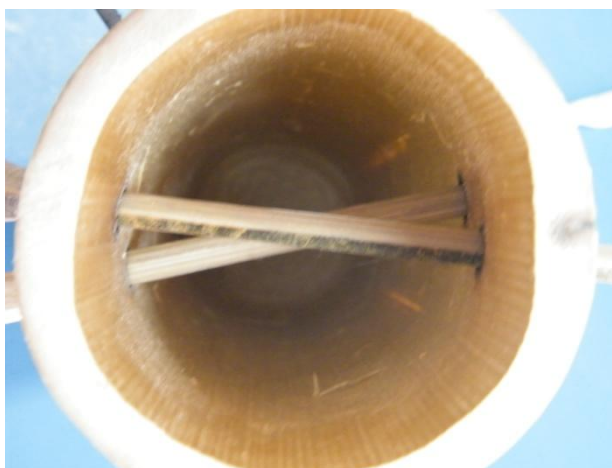

ภาพประกอบที่ ๔.๒๔ ส่วนหัวซอของนายไสว ภูผาศรี
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันธศรี. ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘)

ภาพประกอบที่ ๔.๒๕ ด้านในกระบอกไม้ไผ่ส่วนหัวซอบังไม้ไผ่ของนายไสว ภูผาศรี
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันธศรี. ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘)

การเจาะรูลูกบิด ซอบั๊งไม้ไผ่จะใช้เหล็กซี่ (เหล็กแหลมเผาไฟให้ร้อนจัด) เจาะรูลูกบิดบริเวณส่วนหัวซอทางด้านบนของตัวซอ โดยเจาะรูลูกบิดที่หนึ่งด้านบนของตัวซอจนทะลุเนื้อไม้ไผ่ทั้งสองด้าน และเจาะรูลูกบิดที่สองให้ทะลุเนื้อไม้ไผ่ทั้งสองด้านเช่นกัน โดยรูลูกบิดทั้งสองรูนี้ให้มีลักษณะไขว้กันเล็กน้อย โดยเมื่อใช้ลูกบิดสอดทะลุเนื้อไม้ไผ่ทั้งสองด้านแล้วส่วนปลายของลูกบิดจะห่างกันประมาณ ๓ เซนติเมตร

ภาพประกอบที่ ๔.๒๖ การใส่ลูกบิดซอบั๊งไม้ไผ่ของนายไสว ภูผาศรี
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันธะศรี. ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘)

ลูกบิดสายซอบั๊งไม้ไผ่ ทำจากไม้ไผ่มีลักษณะยาวเรียว โดยจะวัดความยาวของลูกบิดจากความกว้างของกระบอกซอบั๊งไม้ไผ่ ซึ่งจะต้องเว้นให้ส่วนปลายและส่วนมือจับยาวพ้นจากกระบอกไม้ไผ่ออกไปพอประมาณ โดยลูกบิดที่นายไสว ภูผาศรี ได้ทำขึ้นมีความยาวประมาณ ๒๘ เซนติเมตร เหลกาให้มีลักษณะเป็นแท่งกลมเรียวเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ ๑ เซนติเมตร ส่วนปลายด้านหนึ่งจะมีลักษณะที่ใหญ่กว่าเล็กน้อยเพื่อให้ลูกบิดมีความแน่นกระชับในการบิดหมุนสายซอให้ตึงหรือหย่อนลงเมื่อสอดเข้าไปในรูที่เจาะไว้ และเจาะรูไว้เพื่อสอดปลายสายซอไม่ให้หลุดในเวลาที่พักสายซอกับลูกบิด

ภาพประกอบที่ ๔.๒๗ ลูกบิดซอบั๊งไม้ไผ่ของนายไสว ภูผาศรี
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันธะศรี. ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘)

๒. ส่วนตัวซอ นายไสว ภูผาศรี จะใช้ไม้ไผ่วัดความกว้างของกระบอกไม้ไผ่ทางส่วนท้ายของตัวซอ บั้งไม้ไผ่ได้ระยะเท่าใดก็จะนำไปทาบวัดระยะความยาวของปล้องไม้ไผ่ในอัตราส่วน ๑ : ๖ แต่ห้ามให้น้อยกว่า

๑ : ๕ เช่น หากกระบอกไม้ไผ่มีเส้นผ่านศูนย์กลางกว้าง ๑๐ เซนติเมตร ซอบังไม้ไผ่นั้นก็ต้องมีความยาววัดจากด้านท้ายซอขึ้นไปประมาณ ๖๐ เซนติเมตร แต่ห้ามไม่ให้สั้นกว่า ๕๐ เซนติเมตรเป็นส่วนใหญ่ที่ใช้ความยาวของปล้องไม้ไผ่ทั้งหมด (ไสว ภูผาศรี. ๒๕๕๘ : สัมภาษณ์) เมื่อได้ขนาดของซอบังไม้ไผ่ตามที่ต้องการแล้วช่างจะใช้มีดถากเปลือกไม้ไผ่ออกให้รอบกระบอกไม้ไผ่ โดยจะถากจากด้านบนของตัวซอซึ่งเป็นด้านต้นของลำไม้ไผ่ลงไปด้านล่างซึ่งเป็นด้านปลายของลำไม้ไผ่ การถากนี้ต้องระมัดระวังไม่ให้คมมีดทะลุเข้าไปจนถึงรูกระบอกไม้ไผ่ ซึ่งจะเกิดความเสียหายแก่ตัวซอและไม่สามารถใช้งานได้ เพราะฉะนั้นจึงต้องทำด้วยความระมัดระวังค่อยๆ ถากเนื้อไม้ไผ่ออกทีละน้อย

เมื่อถากเปลือกไม้ไผ่เพื่อขึ้นรูปซอบังไม้ไผ่ได้ความบางของเนื้อไม้ระดับหนึ่ง นายไสว ภูผาศรีจะกะประมาณความบางของเนื้อไม้ไผ่ที่ถูกถากออกไป โดยการยกกระบอกซอบังไม้ไผ่ส่องกับแสงแดด ถ้าภายในกระบอกยังมีตมอยู่แสดงว่าเนื้อไม้ไผ่ยังมีความหนามาก แต่ถ้าภายในกระบอกไม้ไผ่มีความสว่างของเปลือกไม้ไผ่ โดยเฉพาะในส่วนที่เป็นด้านหน้าซอแสดงว่าเนื้อไม้ไผ่มีความบางมากขึ้น ซึ่งความบางของเปลือกไม้ไผ่นี้เป็นส่วนสำคัญในการรับการสั่นของสายซอเช่นเดียวกันกับหนังที่ใช้ซึ่งหน้าซอชนิดอื่นๆ และการเจาะปล้องไม้ไผ่ นอกจากนี่ก็ยังเป็นช่องสำหรับกระจายเสียงของซอบังไม้ไผ่ด้วย และเมื่อไสวเนื้อไม้ไผ่จากด้านบนของตัวซอซึ่งเป็นด้านต้นของลำไม้ไผ่ลงไปด้านล่างซึ่งเป็นด้านปลายของลำไม้ไผ่ จะสังเกตได้ว่าเนื้อไม้ไผ่ทางด้านบนของซอบังไม้ไผ่ซึ่งเป็นด้านต้นของลำไม้ไผ่จะมีความหนามากกว่าทางด้านท้ายของซอซึ่งเป็นด้านปลายของลำไม้ไผ่

ส่วนประกอบที่สำคัญของส่วนตัวซอก็คือสายซอ รัตอกซอ หย่องสายซอ และช่องขยายเสียง

สายซอ เป็นสายลวดสลิงโลหะที่ใช้ในเบรกรถจักรยาน โดยมีลักษณะเป็นสายลวดสลิงหลายเส้นพันเข้าด้วยกันและถูกยึดไว้ด้วยหมุดโลหะตรงปลายสายอีกด้านหนึ่ง ซึ่งการนำมาใช้จะต้องตัดสายลวดสลิงออกจากหัวหมุดและแกะสายลวดที่พันกันออกให้มีเพียงเส้นเดียวเพื่อที่จะนำมาใช้เป็นสายซอต่อไป เป็นวัสดุที่หาได้ง่ายมากขึ้นในท้องถิ่น ไม่ต้องซื้อหาเพราะเป็นวัสดุที่ผู้คนไม่ใช้แล้ว และเป็นวัสดุที่มีความคงทน

ภาพประกอบที่ ๔.๒๘ สายลวดเบรกรถจักรยานนำมาทำสายซอไม้ไผ่ของนายไสว ภูผาศรี (ที่มา : พิทยวัฒน์ พันธะศรี. ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘)

ภาพประกอบที่ ๔.๒๙ สายซอบังไม้ไผ่ของนายไสว ภูผาศรี
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันธะศรี. ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘)

รัดอก ทำจากสายพลาสติก เป็นสายพลาสติกรัดกล่องโดยทั่วไป ลักษณะเป็นแผ่นแบน กว้างประมาณ ๑.๕ เซนติเมตร สายพลาสติกจะใช้เป็นสายรัดสายซอซึ่งในอดีตจะใช้เส้นหวายเป็นสายรัด แต่ในปัจจุบันเส้นหวายในท้องถิ่นก็หาได้ยากนายไสว ภูผาศรีจึงนำสายพลาสติกมาใช้แทน โดยพาดทับสายซอในลักษณะเป็นชั้นเสียงเพื่อให้เสียงซอมีความชัดเจนมากขึ้น

ภาพประกอบที่ ๔.๓๐ การผูกรัดอกซอบังไม้ไผ่ของนายไสว ภูผาศรี
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันธะศรี. ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘)

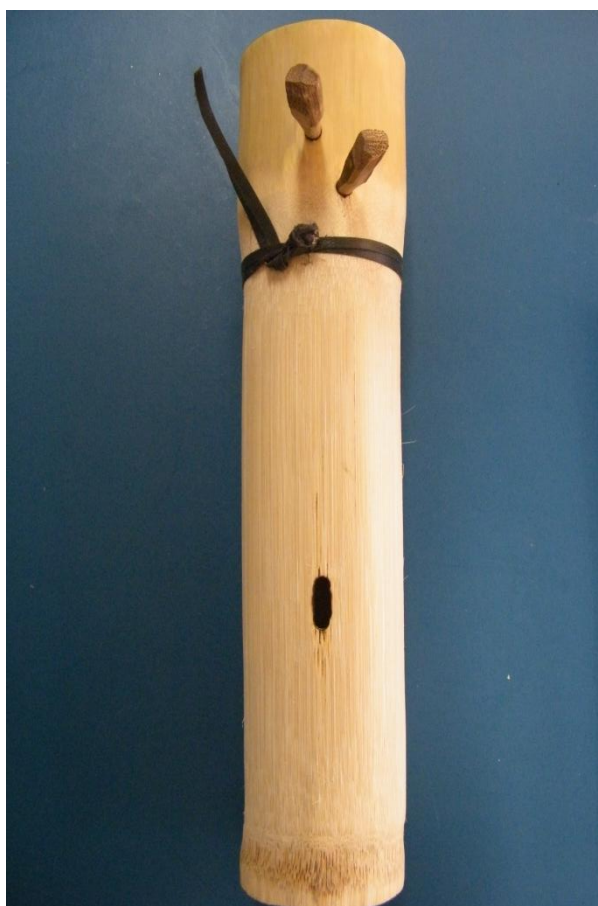
ภาพประกอบที่ ๔.๓๑ รัตอกสายซอบังไม้ไผ่ของนายไสว ภูผาศรี
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันธะศรี. ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘)

หย่องสายซอ เป็นวัสดุทำจากไม้ไผ่กว้างประมาณ ๑ เซนติเมตร ยาวประมาณ ๕ เซนติเมตร ลักษณะเป็นแผ่นโค้งรับกับกระบอกไม้ไผ่ ใช้วางเพื่อยกสายซอให้สูงขึ้นจากตัวซอประมาณ ๑ เซนติเมตร ตรงบริเวณที่สูงขึ้นมาจากส่วนท้ายซอประมาณ ๑๕ เซนติเมตร เพื่อให้สายซอแต่ละสายสัมผัสกับเส้นเอ็นของคันสีได้ดีซึ่งส่งผลต่อคุณภาพของเสียงซอที่จะออกมาด้วย โดยบริเวณส่วนโค้งด้านบนของหย่องสายซอมีการใช้มีดบากร่องวางสายซอให้มีระยะห่างกันประมาณ ๑.๕ เซนติเมตร

ภาพประกอบที่ ๔.๓๒ หย่องสายซอบังไม้ไผ่ของนายไสว ภูผาศรี
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันธะศรี. ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘)

ช่องขยายเสียง เป็นการใช้เหล็กซีเจาะเนื้อไม้ไผ่ตรงกลางปล้องไม้ไผ่ทางด้านหลังตรงข้ามกับสายซอ ซึ่งลักษณะการเจาะไม่มีรูปแบบที่ตายตัวขึ้นอยู่กับช่างที่จะคิดสร้างสรรค์ขึ้นมา จากลักษณะที่พบช่องขยายเสียงซอบั๊งของนายไสว ภูผาศรี ได้ใช้เหล็กซีเจาะเนื้อไม้ไผ่มีความยาวประมาณ ๓ เซนติเมตร เป็นช่องยาวตามปล้องไม้ไผ่ ส่วนตรงกลางกว้างประมาณ ๑ เซนติเมตร จากการสัมภาษณ์ทราบว่า การเจาะช่องขยายเสียงนี้จะปรับแต่งได้ โดยเมื่อสีซอหากฟังแล้วเสียงของซอยังไม่กังวาลก็สามารถขยายช่องขยายเสียงให้มีขนาดกว้างมากขึ้นได้ (ไสว ภูผาศรี. ๒๕๕๘ : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบที่ ๔.๓๓ ช่องขยายเสียงซอบั๊งไม้ไผ่นายไสว ภูผาศรี
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันธะศรี. ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘)

ภาพประกอบที่ ๔.๓๔ ขนาดช่องขยายเสียงซอบังไม้ไผ่ของนายไสว ภูผาศรี
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันธะศรี. ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘)

๓. ส่วนท้ายซอ เป็นส่วนปลายของลำไม้ไผ่และเป็นส่วนที่อยู่ด้านล่างสุดของตัวซอ มีความยาวจากปล้องไม้ไผ่ด้านล่างจนถึงปลายสุดประมาณ ๒ เซนติเมตร ปล้องไม้ไผ่ใช้มีดเฉือนให้ทะลุบริเวณตรงกลาง ปล้องมีความกว้างประมาณ ๑ เซนติเมตร ด้านท้ายซอที่ตรงกับสายซอพาดผ่านจะเจาะรูเพื่อสอดสายซอมาผูกยึดไว้กับน็อตสกรูเหล็ก ดังภาพประกอบที่

ภาพประกอบที่ ๔.๓๕ ส่วนล่างซอบังไม้ไผ่ของนายไสว ภูผาศรี
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันธะศรี. ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘)

๔. คันสีซอบังไม้ไผ่ ทำจากไม้ไผ่เหลาให้มีลักษณะกลมเรียบ ยาวประมาณ ๖๗ เซนติเมตร ส่วนปลายงอโค้งขึ้นด้วยสายเอ็นไนลอน เป็นสายเอ็นขนาดเล็กที่ใช้สำหรับทำเบ็ดตกปลาหรือประโยชน์อย่างอื่น เป็นวัสดุที่ใช้แทนเส้นหางม้าในการทำคันชักสีซอบังไม้ไผ่ เนื่องจากหาได้ง่ายในท้องถิ่น ทนทานและมีราคาที่ไม่สูง โดยด้านต้นหรือด้านมือจับของคันสีใช้น็อตสกรูเจาะยึดกับคันชัก ใช้สายเอ็นพันเป็นบ่วงคล้องไว้ ส่วนด้านปลายใช้เหล็กซีเจาะปลายไม้ให้สายเอ็นสอดผ่านแล้วขมวดเป็นปมทางด้านนอก

ภาพประกอบที่ ๔.๓๖ คันสีขอบั้งไม้ไผ่ของนายไสว ภูผาศรี
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันธะศรี. ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘)

ภาพประกอบที่ ๔.๓๗ การผูกสายเอ็นด้านมือจับคันสีขอบั้งไม้ไผ่ของนายไสว ภูผาศรี
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันธะศรี. ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘)

ภาพประกอบที่ ๔.๓๘ การผูกสายเอ็นด้ายปลายคันสีขอบั้งไม้ไผ่ของนายไสว ภูผาศรี
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันธะศรี. ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘)

ยางไม้ต้นชาต หรือ ต้นยางเหียง เป็นวัสดุที่ใช้ร่วมกันกับคันสีซอบังไม้ไผ่ เป็นยางไม้จากต้นชาตซึ่งเป็นไม้ต้นขนาดกลางถึงใหญ่ สูง ๑๒ – ๓๐ เมตร ผลัดใบ เรือนยอดทรงกระบอก ไม่แตกกิ่งก้านมาก ลำต้นเปลาตรง เรือนยอดเป็นพุ่มกลมหนา เปลือกนอกสีน้ำตาลแตกเป็นสะเก็ดหนาและแตกเป็นร่องลึกตามความยาวของลำต้น และแตกตามรอยขวางตื้นๆ เปลือกในสีน้ำตาลแดง มักขึ้นเป็นกลุ่มบริเวณดินทราย เช่นป่าเบญจพรรณ ป่าเต็งรัง และป่าชายหาด ในทั่วทุกภาคของไทย และนิยมใช้ไม้มาทำประโยชน์ต่างๆ ส่วนน้ำยางไม้ใช้ยาไม้ ยาแนวเรือ (กรมป่าไม้

(http://biodiversity.forest.go.th/index.php?option=com_dofplant&view=showone&Itemid=๕๙&id=๖๓ : สืบค้นวันที่ ๓ มิถุนายน ๒๕๕๗) ยางไม้ต้นชาตเมื่อแห้งจะมีลักษณะเป็นสีขาวและแข็งนำมาถูกับเส้นเอ็นไนลอนที่ใช้ทำคันซอซอบังไม้ไผ่ เพื่อให้เส้นเอ็นมีความยืดเมื่อสัมผัสกับสายของซอบังไม้ไผ่

ภาพประกอบที่ ๔.๓๙ ยางไม้ต้นชาตใช้ถูกับคันสีซอบังไม้ไผ่ของนายไสว ภูผาศรี
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันธะศรี. ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘)

- ซอบังลักษณะที่ ๒ เป็นซอบังที่ประดิษฐ์โดยนายบุญเลข พันพู ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้ นายบุญเลข พันพู เกิดปีพุทธศักราช ๒๔๘๙ ปัจจุบันอายุ ๗๐ ปี ภูมิลำเนาปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ ๓๔/๑ หมู่ที่ ๑๔ ตำบลนาคู อำเภอนาคู จังหวัดกาฬสินธุ์

ภาพประกอบที่ ๔.๔๐ บัตรประชาชนนายบุญเลข พันพู
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันธะศรี. ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘)

ภาพประกอบที่ ๔.๔๑ นายบุญเลข พันพู
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันระศรี. ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘)

นายบุญเลข พันพู จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ เป็นชาวบ้านนาคู ตำบลนาคู อำเภอนาคู ได้ฝึกตีตพินจากคนในหมู่บ้านและหมู่บ้านใกล้เคียงจนสามารถบรรเลงได้เป็นอย่างดีและเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน และได้เริ่มฝึกทำเครื่องดนตรีพื้นบ้านต่างๆ เช่น พิณโปร่ง พิณไฟฟ้า เป็นต้น ซึ่งส่วนใหญ่จะทำตามคำสั่งซื้อของนักดนตรีพื้นบ้านหรือผู้ที่ต้องการทั่วไป

นายบุญเลข พันพู ได้เริ่มทำซอบังไม้ไผ่เมื่อประมาณ ๔ ปีที่ผ่านมา โดยได้รับคำแนะนำจากนายบุญเลิศ ภูวิเลิศ ประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอนาคู ในการจัดทำเพื่ออนุรักษ์สืบสานเครื่องดนตรีชนิดนี้ต่อไป

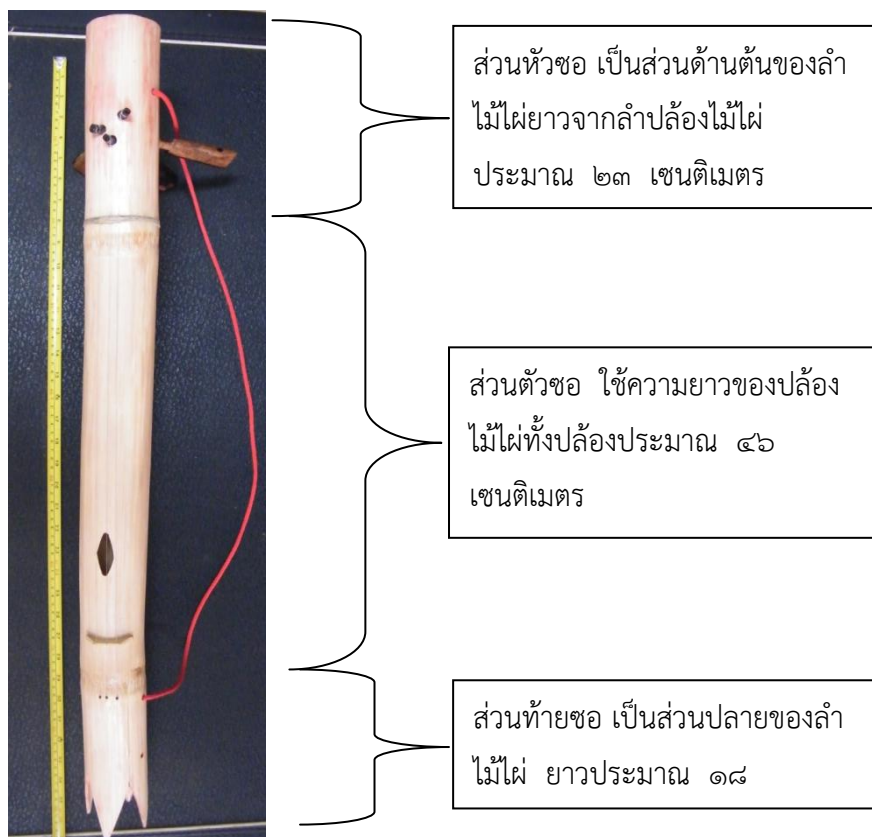

ภาพประกอบที่ ๔.๔๒ นายบุญเลิศ ภูวิเลิศ
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันระศรี. ๒๒ มกราคม ๒๕๕๘)

ซอบังไม้ไผ่ของนายบุญเลข พันพู เป็นซอที่ประดิษฐ์ขึ้นโดยใช้ไม้ไผ่ทั้งปล้อง โดยนำไม้ไผ่ที่ชาวบ้านเรียกว่า “ไม้ไผ่บ้าน” ซึ่งเป็นไม้ไผ่ขนาดใหญ่ ลำต้นมีเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ ๖ - ๑๕ เซนติเมตร สูงประมาณ ๑๕ - ๓๐ เมตร มีปล้องยาวประมาณ ๒๐ - ๕๐ เซนติเมตร มีสีเขียวเป็นมัน ผิวของลำเรียบ นายบุญเลข พันพู จะเลือกไม้ไผ่ที่มีอายุประมาณ ๒ ปี ขึ้นไป ทั้งที่ต้องไม่ใช่ไม้ไผ่ที่อ่อนหรือแก่เกินไป เพราะจะส่งผลกระทบต่อเสียงและลักษณะของซอบังไม้ไผ่ กล่าวคือ ถ้าหากเป็นไม้ที่อ่อนเกินไปเนื้อไม้จะไม่ยุ่ยตัว เมื่อนำไปทำซอจะทำให้ตัวซอหรือปล้องของไม้ไผ่ที่จะต้องขูดออกให้มีลักษณะบางนั้นยุบตัวลงหรือฉีกขาดได้ ส่วนหากเป็นไม้ไผ่ที่แก่เกินไปจะให้เสียงที่ไม่กังวาล (บุญเลข พันพู. ๒๕๕๘ : สัมภาษณ์) การเลือกไม้ไผ่นี้ช่างทำซอจะใช้ความชำนาญในการคัดเลือกโดยพิจารณาจากความยาวของปล้องไม้ไผ่ ความหนาของเนื้อไม้ เส้นผ่านศูนย์กลางของกระบอกไม้ไผ่ และความตรงของลำไม้ไผ่ เมื่อเลือกได้ไม้ไผ่ตามที่ต้องการช่างจะตัดไม้ไผ่โดยให้ปล้องไม้ไผ่อยู่ตรงกึ่งกลางหนึ่งปล้อง ซึ่งจะต้องเหลือเนื้อไม้ทางด้านต้นของลำไม้ไผ่ให้ยาวจากลำปล้องไม้ไผ่ประมาณ ๑๕ เซนติเมตร ส่วนลำตัวของซอบังไม้ไผ่ใช้ความยาวของปล้องไม้ไผ่ทั้งปล้องประมาณ ๔๖ เซนติเมตร

ลักษณะทางกายภาพของซอบังไม้ไผ่ของนายบุญเลข พันพูมีส่วนประกอบดังนี้

๑. ส่วนหัวซอ
๒. ส่วนตัวซอ
๓. ส่วนท้ายซอ
๔. คันสี

ส่วนหัวซอ เป็นส่วนด้านต้นของลำไม้ไผ่ยาวจากลำปล้องไม้ไผ่ประมาณ ๒๓ เซนติเมตร

ส่วนตัวซอ ใช้ความยาวของปล้องไม้ไผ่ทั้งปล้องประมาณ ๔๖ เซนติเมตร

ส่วนท้ายซอ เป็นส่วนปลายของลำไม้ไผ่ ยาวประมาณ ๑๘

ภาพประกอบที่ ๔.๔๓ ลักษณะทางกายภาพของซอบังไม้ไผ่ของนายบุญเลข พันพู (ที่มา : พิทยวัฒน์ พันธศรี. ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘)

๑. ส่วนหัวซอ เป็นส่วนด้านบนของลำไม้ไผ่มีความยาวจากด้านบนสุดจนถึงข้อปล้องแรกมีความยาวประมาณ ๒๓ เซนติเมตร ใช้มีดถากเปลือกด้านข้างออกเล็กน้อย ส่วนหัวซอเป็นส่วนที่อยู่ด้านบนและจะเจาะรูให้ทำลำไม้ไผ่ทั้งสองด้านสำหรับใส่ไม้ลูกบิดคล้องสายซอจำนวน ๓ ลูกบิด ซึ่งลูกบิดคล้องสายซอนี้ทำจากไม้เนื้อแข็ง โดยเหลาให้มีลักษณะเป็นแท่งเรียวยาวประมาณ ๑๘ เซนติเมตร สอดผ่านรูที่เจาะไว้และหมุนตึงสายซอให้ตึงตามระดับเสียงที่ต้องการ

ภาพประกอบที่ ๔.๔๔ ส่วนหัวซอของนายบุญเลข พันพู
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันธศรี. ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘)

ภาพประกอบที่ ๔.๔๕ ด้านในกระบอกไม้ไผ่ส่วนหัวซอบั้งไม้ไผ่ของนายบุญเลข พันพู
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันธศรี. ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘)

การเจาะรูลูกบิด นายบุญเลข พันพู่เจาะรูลูกบิดบริเวณส่วนหัวซอทางด้านบนของตัวซอ โดยเจาะรูลูกบิดทั้งสามอันจนทะลุเนื้อไม้ไผ่ทั้งสองด้าน โดยให้ลูกบิดทั้งสามอันมีลักษณะไขว่กันเล็กน้อย โดยเมื่อใช้ลูกบิดสอดทะลุเนื้อไม้ไผ่ทั้งสองด้านแล้วส่วนปลายของลูกบิดจะห่างกันประมาณ ๒ เซนติเมตร

ภาพประกอบที่ ๔.๔๖ การใส่ลูกบิดซอบั้งไม้ไผ่ของนายบุญเลข พันพู่
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันธศรี. ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘)

ลูกบิดสายซอบั้งไม้ไผ่ของนายบุญเลข พันพู่ ทำจากไม้เนื้อแข็งมีลักษณะยาวเรียว โดยจะวัดความยาวของลูกบิดจากความกว้างของกระบอกซอบั้งไม้ไผ่ ซึ่งจะต้องเว้นให้ส่วนปลายและส่วนมือจับยาวพ้นจากกระบอกไม้ไผ่ออกไปพอประมาณ โดยลูกบิดที่นายบุญเลข พันพู่ ได้ทำขึ้นมีความยาวประมาณ ๒๘ เซนติเมตร เหลาให้มีลักษณะเป็นแท่งกลมเรียวเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ ๑ เซนติเมตร ส่วนปลายด้านหนึ่งจะมีลักษณะที่ใหญ่กว่าเล็กน้อยเพื่อให้ลูกบิดมีความแน่นกระชับในการบิดหมุนสายซอให้ตึงหรือหย่อนลงเมื่อสอดเข้าไปในรูที่เจาะไว้ และเจาะรูไว้เพื่อสอดปลายสายซอไม่ให้หลุดในเวลาที่พักสายซอกับลูกบิด

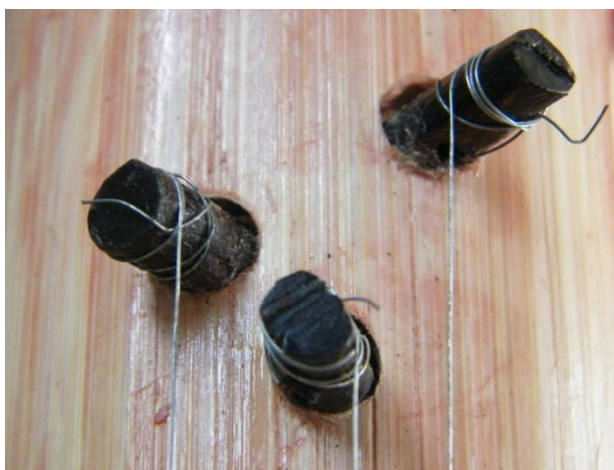

ภาพประกอบที่ ๔.๔๗ ลูกบิดซอบั้งไม้ไผ่ของนายบุญเลข พันพู่
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันธศรี. ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘)

๒. ส่วนตัวขอ นายบุญเลข พันพู่ จะใช้ไม้ไผ่ทั้งปล้องโดยวัดความยาวจากด้านบนสุดจนถึงปลายสุด มีความยาวประมาณ ๘๘ เซนติเมตร เมื่อได้ขนาดของซอบังไม้ไผ่ตามที่ต้องการแล้วช่างจะใช้มีดถากเปลือกไม้ไผ่ออกให้รอบกระบอกไม้ไผ่ โดยจะถากจากด้านบนของตัวซอซึ่งเป็นด้านต้นของลำไม้ไผ่ลงไปด้านล่างซึ่งเป็นด้านปลายของลำไม้ไผ่ การถากนี้ต้องระมัดระวังไม่ให้คมมีดทะลุเข้าไปจนถึงรูกระบอกไม้ไผ่ ซึ่งจะเกิดความเสียหายแก่ตัวซอและไม่สามารถใช้งานได้ เพราะฉะนั้นจึงต้องทำด้วยความระมัดระวังค่อยๆ ถากเนื้อไม้ไผ่ออกทีละน้อย ซึ่งการถากเนื้อไม้ไผ่ของนายบุญเลข พันพู่ จะถากจากด้านต้นของลำไม้ไผ่ลงมาและจะถากออกตลอดทั้งลำไม้ไผ่ ซึ่งจะทำให้เนื้อไม้ไผ่มีความบางเท่ากันตลอดทั้งลำ

ส่วนประกอบที่สำคัญของส่วนตัวซอก็คือสายซอ รัตอกซอ หย่องสายซอ และช่องขยายเสียง

สายซอ เป็นสายลวดโลหะที่มีจำหน่ายทั่วไป โดยมีลักษณะเป็นสายลวดขนาดเล็กปลายด้านหนึ่งผูกติดกับลูกบิดซึ่งสายทางด้านบนของซอบังไม้ไผ่ ปลายอีกด้านหนึ่งสอดผ่านรูทางด้านล่างของตัวซอและผูกไว้กับแท่งเหล็กขนาดเล็ก

ภาพประกอบที่ ๔.๔๘ สายลวดนำมาทำสายซอไม้ไผ่ของนายบุญเลข พันพู่
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันธะศรี. ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘)

ภาพประกอบที่ ๔.๔๙ สายซอบังไม้ไผ่ของนายบุญเลข พันพู่
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันธะศรี. ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘)

รัดอก ทำจากด้ายสายเบ็ด ซึ่งเป็นด้ายที่มีความเหนียวเป็นพิเศษเป็นสายรัดสายซอ ซึ่งนายบุญเลข พันพูได้ให้ข้อมูลว่าเป็นวัสดุที่หาได้ง่ายและมีความคงทน (บุญเลข พันพู. ๒๕๕๘ : สัมภาษณ์) โดยจะใช้ด้ายสายเบ็ดพันทับสายซอบังไม้ไผ่ตรงบริเวณช่องปล้องไม้ไผ่ทางด้านบน

ภาพประกอบที่ ๔.๕๐ การผูกรัดดอกซอบังไม้ไผ่ของนายบุญเลข พันพู
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันธะศรี. ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘)

ภาพประกอบที่ ๔.๕๑ รัดอกสายซอบังไม้ไผ่ของนายบุญเลข พันพู
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันธะศรี. ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘)

หย่องสายซอ เป็นวัสดุทำจากไม้ไผ่กว้างประมาณ ๑ เซนติเมตร ยาวประมาณ ๕ เซนติเมตร ลักษณะเป็นแผ่นโค้งรับกับกระบอกไม้ไผ่ ใช้วางเพื่อยกสายซอให้สูงขึ้นจากตัวซอประมาณ ๑ เซนติเมตร ตรงบริเวณที่สูงขึ้นมาจากส่วนท้ายซอประมาณ ๑๕ เซนติเมตร เพื่อให้สายซอแต่ละสายสัมผัสกับเส้นเอ็นของคันสีได้ดีซึ่งส่งผลต่อคุณภาพของเสียงซอที่จะออกมาด้วย โดยบริเวณส่วนโค้งด้านบนของหย่องสายซอมีการใช้ไม้บากร่องวางสายซอให้มีระยะห่างกันประมาณ ๑.๕ เซนติเมตร

ภาพประกอบที่ ๔.๕๒ หย่องสายซอบังไม้ไผ่ของนายบุญเลข พันพู
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันธศรี. ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘)

ช่องขยายเสียง เป็นการใช้มีดเจาะเนื้อไม้ไผ่ตรงกลางปล้องไม้ไผ่ทางด้านหน้าซอ ซึ่งลักษณะการเจาะไม่มีรูปแบบที่ตายตัวขึ้นอยู่กับช่างที่จะคิดสร้างสรรค์ขึ้นมา จากลักษณะที่พบช่องขยายเสียงซอบังของนายบุญเลข พันพู ได้ใช้มีดเจาะเนื้อไม้ไผ่มีความยาวประมาณ ๓ เซนติเมตร อยู่ด้านหน้าของตัวซอ (ด้านที่สายซอพาดผ่าน) เป็นช่องยาวตามปล้องไม้ไผ่ ส่วนตรงกลางกว้างประมาณ ๑ เซนติเมตร จากการสัมภาษณ์ทราบว่า การเจาะช่องขยายเสียงนี้จะปรับแต่งได้ โดยเมื่อสีซอหากฟังแล้วเสียงของซอยังไม่กังวาลก็สามารถขยายช่องขยายเสียงให้มีขนาดกว้างมากขึ้นได้ (บุญเลข พันพู. ๒๕๕๘ : สัมภาษณ์)

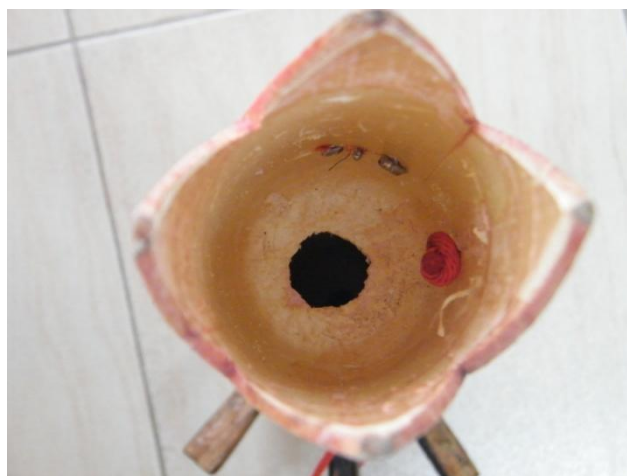

ภาพประกอบที่ ๔.๕๓ ช่องขยายเสียงซอบังไม้ไผ่นายบุญเลข พันพู
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันระศรี. ๖ กุณภาพันท์ ๒๕๕๘)

ภาพประกอบที่ ๔.๕๔ ขนาดช่องขยายเสียงซอบั้งไม้ไผ่ของนายบุญเลข พันพู
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันธะศรี. ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘)

๓. ส่วนท้ายซอ เป็นส่วนปลายของลำไม้ไผ่และเป็นส่วนที่อยู่ด้านล่างสุดของตัวซอ มีความยาวจากปล้องไม้ไผ่ด้านล่างจนถึงปลายสุดประมาณ ๑๓ เซนติเมตร ปล้องไม้ไผ่ใช้มีดเฉือนให้ทะลุบริเวณตรงกลาง ปล้องมีความกว้างประมาณ ๑ เซนติเมตร ด้านท้ายซอที่ตรงกับสายซอพาดผ่านจะเจาะรูเพื่อสอดสายซอมาผูกยึดไว้กับเหล็ก ดังภาพประกอบที่

ภาพประกอบที่ ๔.๕๕ ส่วนล่างซอบั้งไม้ไผ่ของนายบุญเลข พันพู
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันธะศรี. ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘)

๔. คันสีซอบั้งไม้ไผ่ ทำจากไม้ไผ่เหลาให้มีลักษณะกลมรี ยาวประมาณ ๗๓ เซนติเมตร ส่วนปลายงอโค้งซึ่งด้วยด้ายสายเบ็ด เป็นด้ายขนาดเล็กที่ใช้สำหรับทำเบ็ดตกปลาหรือประโยชน์อย่างอื่น เป็นวัสดุ

ที่ใช้แทนเส้นทางม้าในการทำคันชักสีขอบั้งไม้ไผ่ เนื่องจากหาได้ง่ายในท้องถิ่น ทนทานและมีราคาที่ไม่สูง โดยด้านต้นหรือด้านมือจับของคันสีจะเจาะรูและใช้เชือกผูกยึดกับคันชัก ส่วนด้านปลายใช้เหล็กซี่เจาะปลายไม้ ใช้ด้ายสายเบ็ดสอดผ่านแล้วผูกยึดติดไว้เช่นเดียวกัน

ภาพประกอบที่ ๔.๕๖ คันสีขอบั้งไม้ไผ่ของนายบุญเลข พันพู
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันระศรี. ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘)

ภาพประกอบที่ ๔.๕๗ การผูกด้ายสายเบ็ดด้านมือจับคันสีขอบั้งไม้ไผ่ของนายบุญเลข พันพู
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันระศรี. ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘)

ภาพประกอบที่ ๔.๕๘ การผูกด้ายสายเบ็ดปลายคันสีขอบั้งไม้ไผ่ของนายบุญเลข พันพู
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันระศรี. ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘)

ยางไม้ต้นชาต หรือ ต้นยางเหียง เป็นวัสดุที่ใช้ร่วมกันกับคันสีซอบั้งไม้ไผ่ เป็นยางไม้จากต้นชาตซึ่งเป็นไม้ต้นขนาดกลางถึงใหญ่ สูง ๑๒ – ๓๐ เมตร ผลัดใบ เรือนยอดทรงกระบอก ไม่แตกกิ่งก้านมาก ลำต้นเปลาตรง เรือนยอดเป็นพุ่มกลมหนา เปลือกนอกสีน้ำตาลแตกเป็นสะเก็ดหนาและแตกเป็นร่องลึกตามความยาวของลำต้น และแตกตามรอยขวางตื้นๆ เปลือกในสีน้ำตาลแดง มักขึ้นเป็นกลุ่มบริเวณดินทราย เช่นป่าเบญจพรรณ ป่าเต็งรัง และป่าชายหาด ในทั่วทุกภาคของไทย และนิยมใช้ไม้มาทำประโยชน์ต่างๆ ส่วนน้ำยางไม้ใช้ยาไม้ ยาแนวเรือ (กรมป่าไม้

(http://biodiversity.forest.go.th/index.php?option=com_dofplant&view=showone&Itemid=๕๙&id=๖๓ : สืบค้นวันที่ ๓ มิถุนายน ๒๕๕๗) ยางไม้ต้นชาตเมื่อแห้งจะมีลักษณะเป็นสีขาวและแข็งนำมาถูกับด้ายสายเบ็ดที่ใช้ทำคันชักสีซอบั้งไม้ไผ่ เพื่อให้ด้ายสายเบ็ดมีความฝืดเมื่อสัมผัสกับสายของซอบั้งไม้ไผ่

ภาพประกอบที่ ๔.๕๙ ยางไม้ต้นชาตใช้คู่กับคันสีซอบั้งไม้ไผ่ของนายบุญเลข พันพู (ที่มา : พิทยวัฒน์ พันระศรี. ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘)

๔.๑.๒ ลักษณะการบรรเลง

ลักษณะท่าทางการบรรเลงซอบั้งไม้ไผ่ชาวผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์ จากการสัมภาษณ์และการสังเกตพบลักษณะท่าทางการบรรเลงสามลักษณะ คือ การนั่งบรรเลงแบบธรรมดา การนั่งบรรเลงแบบใช้เท้าประกบตัวซอ และการยืนบรรเลง

๑. การนั่งบรรเลงแบบธรรมดา ผู้บรรเลงจะนั่งขัดสมาธิตัวตรง วางตัวซอไว้ด้านหน้าค่อนมาทางด้านซ้ายเล็กน้อย โดยให้ส่วนหน้าซอหรือส่วนที่สายซอพาดผ่านหน้าออกทางด้านหน้า ใช้มือซ้ายรัดประคองตัวซอให้มั่นคงบริเวณใต้รูดอกลงมาประมาณ ๓ เซนติเมตร โดยใช้นิ้วหัวแม่มือประคองทางด้านหลังซอ และใช้นิ้วชี้ นิ้วกลาง นิ้วนาง และนิ้วก้อยประคองทางด้านหน้าซอ ส่วนมือขวาใช้จับคันสีหรือคันชักให้แน่นโดยหงายฝ่ามือขึ้น ใช้นิ้วโป้งประกบทางด้านบนของคันชัก นิ้วชี้ และนิ้วกลาง ประกบทางด้านหน้าของด้ามคันชัก ใช้นิ้วนางสอดเข้าตรงกลางระหว่างไม้คันชักกับหางม้าเพื่อค้ำน้ำหนักมือไปที่หางม้าขณะที่สีซอบั้งไม้ไผ่

ภาพประกอบ ๔.๖๐ ลักษณะการนั่งบรรเลงแบบธรรมดา
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันระศรี. ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๕๘)

ภาพประกอบ ๔.๖๑ ลักษณะการใช้มือซ้ายจับตัวขอ
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันระศรี. ๒ มิถุนายน ๒๕๕๗)

ภาพประกอบ ๔.๖๒ ลักษณะการใช้มือขวาจับคันชัก
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันระศรี. ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๕๘)

๒. การนั่งบรรเลงแบบใช้เท้าประกบตัวซอ ผู้บรรเลงจะนั่งชันเข่าทางด้านซ้ายขึ้นและโน้มตัวมาข้างหน้าเล็กน้อย วางตัวซอไว้ด้านหน้าค่อนมาทางด้านซ้ายเล็กน้อย โดยให้ส่วนล่างของตัวซอชิดติดกับข้างเท้าซ้ายด้านในและใช้ฝ่าเท้าข้างขวาประกบตัวซอด้านตรงข้ามกับเท้าซ้ายเพื่อประกบเข้าหากัน ให้ส่วนหน้าซอหรือส่วนที่สายซอพาดผ่านหันออกทางด้านหน้า ใช้มือซ้ายรัดประคองตัวซอให้มั่นคงบริเวณใต้รัดอกลงมาประมาณ ๓ เซนติเมตร โดยใช้นิ้วหัวแม่มือประคองทางด้านหลังซอ และใช้นิ้วชี้ นิ้วกลาง นิ้วนาง และนิ้วก้อยประคองทางด้านหน้าซอ ส่วนมือขวาใช้จับคันสีหรือคันชักให้แน่นโดยหงายฝ่ามือขึ้น ใช้นิ้วโป้งประกบทางด้านบนของคันชัก นิ้วชี้ และนิ้วกลาง ประกบทางด้านหน้าของด้ามคันชัก ใช้นิ้วนางสอดเข้าตรงกลางระหว่างไม้คันชักกับหางม้าเพื่อกดน้ำหนักมือไปที่หางม้าขณะที่สีซอบังไม้ไม่เช่นเดียวกันกับการนั่งบรรเลงแบบธรรมดา

ภาพประกอบ ๔.๖๓ ลักษณะการนั่งบรรเลงแบบใช้เท้าประกบตัวซอ
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันธะศรี. ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘)

ภาพประกอบ ๔.๖๔ ลักษณะการใช้เท้าประกบตัวซอ
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันธะศรี. ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘)

๓. การยืนบรรเลง ผู้บรรเลงจะยืนตัวตรง ก้าวขาซ้ายมาทางด้านหน้าประมาณครึ่งก้าว วางตัวซอด้านล่างไว้ตรงหน้าขาข้างซ้ายทำมุมเอียงกับลำตัวประมาณ ๔๕ องศา ให้ส่วนหน้าซอหรือส่วนที่สายซอพาดผ่านหันออกทางด้านหน้าและคว่ำลงด้านล่างเล็กน้อย ใช้มือซ้ายรัดประคองตัวซอให้มั่นคงบริเวณ

ได้รัดดอกลงมาประมาณ ๓ เซนติเมตร โดยใช้นิ้วหัวแม่มือประคองทางด้านหลังขอ และใช้นิ้วชี้ นิ้วกลาง นิ้วนาง และนิ้วก้อยประคองทางด้านหน้าขอ ส่วนมือขวาใช้จับคันสีหรือคันชักให้แน่นโดยหงายฝ่ามือขึ้น ใช้นิ้วโป้งประกบทางด้านบนของคันชัก นิ้วชี้ และนิ้วกลาง ประกบทางด้านหน้าของด้ามคันชัก ใช้นิ้วนางสอดเข้าตรงกลางระหว่างไม้คันชักกับหางม้าเพื่อกดน้ำหนักมือไปที่หางม้าขณะที่สีซอบังไมไ่เช่นเดียวกันกับการนั่งบรรเลงแบบธรรมดา ซึ่งลักษณะท่าทางการยืนบรรเลงนี้จะใช้ในโอกาสที่มีการยืนบรรเลงอยู่กับที่และการเดินบรรเลง

ภาพประกอบ ๔.๖๕ ลักษณะท่าทางการยืนบรรเลง
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันธะศรี. ๒ มิถุนายน ๒๕๕๗)

๔.๑.๓ วิธีการบรรเลง

วิธีการบรรเลงซอบังไมไ่เน้นจากการสัมผัสและการสังเกตพบว่ารูปแบบการบรรเลงมีสองลักษณะคือ รูปแบบโบราณ และรูปแบบทั่วไป ดังนี้

รูปแบบโบราณ เป็นลักษณะการบรรเลงที่สืบทอดกันมาแต่โบราณ ข้อมูลการสัมผัสพบข้อแตกต่างอยู่สองลักษณะ คือ รูปแบบโบราณของนายไสว ภูผาศรี และรูปแบบโบราณของนายสีทัด อุทโท

รูปแบบโบราณของนายไสว ภูผาศรี(๒๕๕๘ : สัมภาษณ์) ซอบังไมไ่จะมีสายหลักสองสาย และปรับตั้งเสียงของสายซอให้มีระดับเสียงเดียวกัน แต่มีหน้าที่ที่แตกต่างกัน โดยสายที่หนึ่งที่อยู่ทางด้านซ้ายของผู้บรรเลงจะทำหน้าที่เป็น “สายบรรเลงทำนอง” ส่วนสายซอบังไมไ่ที่อยู่ทางด้านขวาของผู้บรรเลงจะทำหน้าที่เป็น “สายเสียงประสานยืน” (Drone)

สายบรรเลงทำนอง นายไสว ภูผาศรี ใช้ทำหน้าที่บรรเลงทำนองของบทเพลงต่างๆ โดยกำเนิดเสียงจากการสั่นสะเทือนของสายและมีความแตกต่างกันของระดับเสียงจากนิ้วมือซ้ายที่ไ้รัดประคองตัวซอให้มั่นคงบริเวณใต้รัดดอกลงมาประมาณ ๓ เซนติเมตร โดยใช้นิ้วหัวแม่มือประคองทางด้านหลังขอ ใช้นิ้วชี้ นิ้วกลาง นิ้วนาง และนิ้วก้อย วางบนสายบรรเลงทำนองซึ่งอยู่ทางด้านซ้ายของผู้บรรเลง ไ้เรียงกันมาจากทางด้านบนของตัวซอลงมายังทางด้านล่าง โดยวางนิ้วชี้ต่ำกว่ารัดดอกลงมาประมาณ ๓ เซนติเมตร เป็น

ตำแหน่งที่ ๑ นิ้วกลางเป็นตำแหน่งที่ ๒ นิ้วนางเป็นตำแหน่งที่ ๓ นิ้วก้อยเป็นตำแหน่งที่ ๔ และ ๕ ตามลำดับ

สายเสียงประสานยืน หรือเสียง “เสพ” หรือเสียง “โดรน” (Drone) คือเสียงที่ตั้งในลักษณะเสียง ครางอยู่ตลอดเวลาในขณะที่บรรเลงบทเพลง ซึ่งเสียงโดรนนี้จะเป็นเสียงหลักของซอด้วงไม้อ้อ เพราะการ ปรับตั้งเสียงของสายซอทั้งสองสายนั้นมีระดับเสียงที่ตรงกัน ช่วยให้นักดนตรีและนักร้องทราบถึงระดับเสียง หลักของซอด้วงไม้อ้อ

ในขณะที่บรรเลง นายโสภา ภูผาศรี ผู้บรรเลงจะลากหางม้าให้สัมผัสกับสายซอด้วงไม้อ้อทั้งสองสาย พร้อมๆ กัน โดยในขณะที่นิ้วมือข้างซ้ายเปลี่ยนตำแหน่งเพื่อเปลี่ยนระดับเสียงตามทำนองของบทเพลงบนสาย บรรเลงทำนอง คันชักที่ใช้สัมผัสกับสายซอไม้อ้อทุกซีกหวนของการชักคันชักเข้า – ออก จะต้องให้ส่วนของ หางม้ากับสายของซอด้วงไม้อ้อทั้งสองสายพร้อมกัน ก็จะเกิดทำนองเพลงที่มีทั้งแนวทำนองของบทเพลงที่เกิด จากสายบรรเลงทำนองดำเนินไปพร้อมกับเสียงประสานที่ตั้งครางอยู่ตลอดเวลาจากสายเสียงประสานยืน โดย ลักษณะการบรรเลงเช่นนี้นายโสภา ภูผาศรีจะใช้บรรเลงทุกลายทำนอง

ภาพประกอบ ๔.๖๖ สายบรรเลงทำนองและสายเสียงประสานยืน (Drone)
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันธะศรี. ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘)

ภาพประกอบ ๔.๖๗ ลักษณะการลากหางม้าให้สัมผัสกับสายซอบังไม้ไผ่ทั้งสองสาย
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันธะศรี. ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘)

รูปแบบโบราณของนายสีหัด อุทโท (๒๕๕๘ : สัมภาษณ์) ซอบังไม้ไผ่จะมีสายหลักสองสาย และสายรองอีกหนึ่งสาย โดยปรับตั้งเสียงของสายหลักให้มีระดับเสียงเดียวกัน และปรับตั้งเสียงสายรองให้มีระดับเสียงต่ำกว่าสายรองหนึ่งชั้นเสียง (Tone) โดยสายหลักสองสายมีหน้าที่แตกต่างกัน โดยสายที่หนึ่งที่อยู่ทางด้านซ้ายของผู้บรรเลงจะทำหน้าที่เป็น “สายบรรเลงทำนอง” และสายซอบังไม้ไผ่ที่อยู่ทางด้านขวาของผู้บรรเลงจะทำหน้าที่เป็น “สายเสียงประสานยืน” (Drone) ส่วนสายรองจะใช้ทำหน้าที่บรรเลงรับทำนองเสียงต่ำเฉพาะของลายทำนองพ็อนภูไทเท่านั้น

สายบรรเลงทำนอง นายสีหัด อุทโท ใช้บรรเลงทำนองของบทเพลงต่างๆ โดยกำเนิดเสียงจากการสั่นสะเทือนของสายและมีความแตกต่างกันของระดับเสียงจากนิ้วมือซ้ายที่ใช้รัดประคองตัวซอให้มั่นคงบริเวณใต้รัดดอกลงมาประมาณ ๓ เซนติเมตร โดยใช้นิ้วหัวแม่มือประคองทางด้านหลังซอ ใช้นิ้วชี้ นิ้วกลาง นิ้วนาง และนิ้วก้อย วางบนสายบรรเลงทำนองซึ่งอยู่ทางด้านซ้ายของผู้บรรเลง ไล่เรียงกันมาจากทางด้านบนของตัวซอลงมายังทางด้านล่าง โดยวางนิ้วชี้ต่ำกว่ารัดดอกลงมาประมาณ ๓ เซนติเมตร เป็นตำแหน่งที่ ๑ นิ้วกลางเป็นตำแหน่งที่ ๒ นิ้วนางเป็นตำแหน่งที่ ๓ นิ้วก้อยเป็นตำแหน่งที่ ๔ และ ๕ ตามลำดับ

สายเสียงประสานยืน หรือเสียง “เสพ” หรือเสียง “โดรน” (Drone) คือเสียงที่ตั้งในลักษณะเสียงครางอยู่ตลอดเวลาในขณะที่บรรเลงบทเพลง ซึ่งเสียงโดรนนี้จะเป็นเสียงหลักของซอบังไม้ไผ่ เพราะการปรับตั้งเสียงของสายซอทั้งสองสายนั้นมีระดับเสียงที่ตรงกัน ช่วยให้นักดนตรีและนักร้องทราบถึงระดับเสียงหลักของซอบังไม้ไผ่

สายรองหรือสายที่สาม นายสีหัด อุทโท (๒๕๕๘ : สัมภาษณ์) ให้ข้อมูลว่าเป็นสายที่ปรับตั้งเสียงต่ำกว่าสายหลัก เอาไว้เฉพาะบรรเลงเก็บเสียงต่ำของลายทำนองพ็อนภูไทเท่านั้น ส่วนการบรรเลงลายทำนองอื่นๆ ก็จะใช้เฉพาะสองสายหลักในการบรรเลง ซึ่งลักษณะการบรรเลงเช่นนี้ก็ได้รับการสืบทอดต่อกันมา ในขณะที่บรรเลง นายสีหัด อุทโท ผู้บรรเลงจะลากหางม้าให้สัมผัสกับสายซอบังไม้ไผ่ทั้งสองสายพร้อมๆ กัน โดยในขณะที่นิ้วมือข้างซ้ายเปลี่ยนตำแหน่งเพื่อเปลี่ยนระดับเสียงตามทำนองของบทเพลงบนสายบรรเลงทำนอง คันซอกที่ใช้สัมผัสกับสายซอบังไม้ไผ่ทุกซอกหระของการซอกคันซอกเข้า – ออก จะต้องให้ส่วนของหางม้ากับสายของซอบังไม้ไผ่ทั้งสองสายพร้อมกัน ก็จะเกิดทำนองเพลงที่มีทั้งแนวทำนองของบทเพลงที่เกิดจากสายบรรเลงทำนองดำเนินไปพร้อมกับเสียงประสานที่ตั้งครางอยู่ตลอดเวลาจากสายเสียงประสานยืน

ภาพประกอบที่ ๔.๖๘ การตั้งระดับเสียงระบบสามสายของนายสีทัด อุทโท
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันธะศรี. ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๕๘)

รูปแบบทั่วไป เป็นรูปแบบที่พบในการบรรเลงของนายสีทัด อุทโท (๒๕๕๘ : สัมภาษณ์) โดยซอบังไม้ไผ่จะใช้สายหลักสองสาย โดยปรับตั้งเสียงของสายหลักให้มีระดับที่แตกต่างกัน โดยให้สายที่หนึ่งกับสายที่สองมีระดับเสียงห่างกันเป็นคู่สี่ (4th Perfect) ในขณะที่บรรเลง นายสีทัด อุทโท ผู้บรรเลงจะลากหางมาให้สัมผัสกับสายซอบังไม้ไผ่ที่ละสายเช่นเดียวกับการสีซอด้วงหรือซออู้ ซึ่งการบรรเลงซอบังไม้ไผ่ในลักษณะรูปแบบทั่วไปนี้นายสีทัด อุทโท จะใช้บรรเลงลายทำนองอื่นๆ และใช้บรรเลงประสมวงร่วมกับเครื่องดนตรีของชาวผู้ไทอื่นๆ ด้วย

๔.๑.๔ ระบบเสียง

การศึกษาระบบเสียงของซอบังไม้ไผ่ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาระดับความถี่ของเสียงสองระบบคือ ระบบเสียงแบ่งเท่า (Equal Temperament) หรือระบบเซนต์ (Cent System) และระบบวัดจำนวนรอบการสั่นสะเทือนของเสียงต่อวินาที (Cycle per second) ที่มีหน่วยเป็นเฮิร์ตซ์ (Hertz) ผู้วิจัยได้ใช้เครื่อง

เทียบเสียงระบบดิจิทัล (Digital Tuner) วัดระดับเสียงของซอด้วงไม้อะโศกซึ่งขึ้นสายและสีโดยนายสีทัด อุทโท และนายไสว ภูมาศรี และวัดระดับเสียงสายเปิด (Open string) ก่อนการบรรเลง โดยทำการวัดแต่ละระดับเสียงจำนวน ๕ ครั้ง และนำมาหาค่าเฉลี่ย ทั้งนี้พบระบบเสียงที่แตกต่างกัน ๓ ระบบ คือ ระบบสองสายเสียงเท่ากัน ระบบสองสายเสียงไม่เท่ากัน และระบบสามสาย ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

- ระบบสองสายเสียงเดียวกัน

ภาพประกอบที่ ๔.๖๙ การตั้งระดับเสียงระบบสองสายเสียงเดียวกันของนายสีทัด อุทโท (ที่มา : พิทยวัฒน์ พันธะศรี. ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๕๘)

ตารางที่ ๔.๑ การวัดระดับเสียงระบบสองสายเสียงเดียวกันของนายสีทัด อุทโท

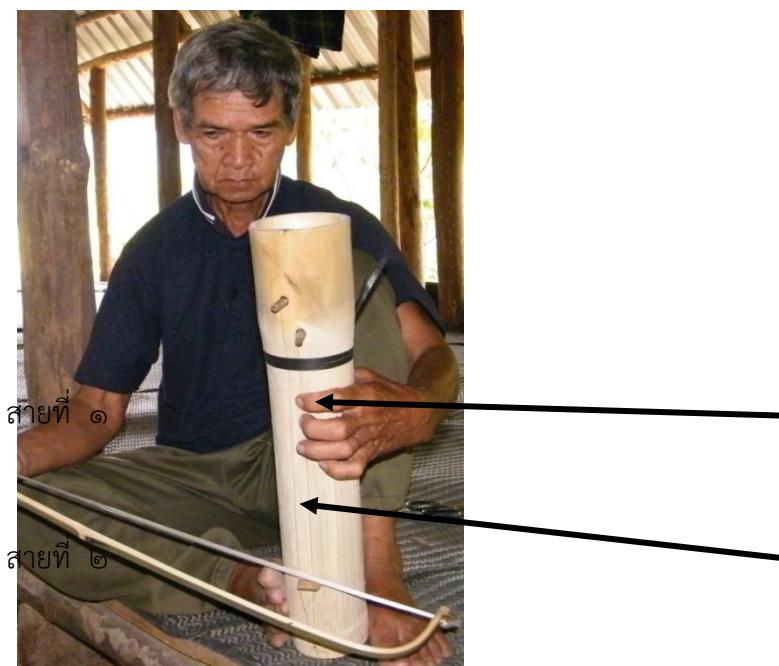
ผลการวัดเสียงสายที่ 1							
ครั้งที่	1	2	3	4	5	ผลรวมหารด้วยจำนวนครั้ง	ผลลัพธ์
ระดับเสียง	G	G	G	G	G	G	G
Cent	- 31	- 27	- 32	- 27.5	- 36.5	- 154 ÷ 5	- 30.8
Hz	385.1	386	384.8	385.9	383.8	1925.6 ÷ 5	385.12
ผลการวัดเสียงสายที่ 2							
ครั้งที่	1	2	3	4	5	ผลรวมหารด้วยจำนวนครั้ง	ผลลัพธ์

ระดับเสียง	G	G	G	G	G	G	G
Cent	- 29.5	- 32.5	- 29.5	- 34.5	- 40.0	- 166 ÷ 5	- 33.2
Hz	385.4	384.7	385.3	384.3	383	1922.7 ÷ 5	384.54

ตารางที่ ๔.๒ เปรียบเทียบระบบเสียงแบ่งเท่ากับผลการวัดระดับเสียงของซอด้วงนายสีหัด อุทโท

ระดับเสียง	ระบบเสียงแบ่งเท่า (Equal Temperament)	ระดับเสียงของเครื่องดนตรี		ค่าเซนต์ของแต่ละ ระดับเสียง
		สายที่	ค่าเซนต์ที่วัดได้	
C	0			
C [#] D ^b	100			
D	200			
D [#] E ^b	300			
E	400			
F	500			
F [#] G ^b	600			
G	700	1	- 30.8	669.2
		2	- 33.2	666.8
G [#] A ^b	800			
A	900			
A [#] B ^b	1,000			
B	1,100			
C	1,200			

จากข้อมูลข้างต้นเห็นได้ว่าการปรับตั้งเสียงซอด้วงนายสีหัด อุทโท สายซอสายที่ ๑ อยู่ในระดับเสียง G 385.12 Hz หรือ 669.2 Cent ส่วนสายที่ ๒ อยู่ในระดับเสียง G 384.54 Hz หรือ 666.8 Cent ซึ่งสามารถสรุปได้ว่าเป็นการปรับตั้งเสียงโดยให้สายซอทั้งสองสายมีระดับเสียงเดียวกันหรือใกล้เคียงกันมากที่สุด

ภาพประกอบที่ ๔.๗๐ การตั้งระดับเสียงระบบสองสายเสียงเดียวกันของนายไสว ภูผาศรี
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันธะศรี. ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘)

ตารางที่ ๔.๓ การวัดระดับเสียงระบบสองสายเสียงเดียวกันของนายไสว ภูผาศรี

การวัดเสียงสายที่ 1							
ครั้งที่	1	2	3	4	5	ผลรวมหารด้วย จำนวนครั้ง	ผลลัพธ์
ระดับ เสียง	G [#] A ^b	G [#] A ^b	G [#] A ^b	G [#] A ^b	G [#] A ^b	G [#] A ^b	G [#] A ^b
Cent	- 3	- 2	- 1	- 6	- 7	- 19 ÷ 5	- 3.8
Hz	414.6	414.8	415.6	413.9	413.6	2072.5 ÷ 5	414.5
การวัดเสียงสายที่ 2							
ครั้งที่	1	2	3	4	5	ผลรวมหารด้วย จำนวนครั้ง	ผลลัพธ์
ระดับ เสียง	G [#] A ^b	G [#] A ^b	G [#] A ^b	G [#] A ^b	G [#] A ^b	G [#] A ^b	G [#] A ^b
Cent	- 8.6	- 7.5	- 9.5	- 6.5	- 7.5	- 39.6 ÷ 5	- 7.92
Hz	413.3	413.6	413.1	413.8	413.5	2067.3 ÷ 5	413.46

ตารางที่ ๔.๔ เปรียบเทียบระบบเสียงแบ่งเท่ากับผลการวัดระดับเสียงของซอขึงนายไสว ภูผาศรี

ระดับเสียง	ระบบเสียงแบ่งเท่า (Equal Temperament)	ระดับเสียงของเครื่องดนตรี		ค่าเซนต์ของแต่ละ ระดับเสียง
		สายที่	ค่าเซนต์ที่วัดได้	
C	0			
C [#] D ^b	100			
D	200			
D [#] E ^b	300			
E	400			
F	500			
F [#] G ^b	600			
G	700			
G [#] A ^b		1	- 3.8	796.2
	800	2	- 7.92	792.08
A	900			
A [#] B ^b	1,000			
B	1,100			
C	1,200			

จากข้อมูลข้างต้นเห็นได้ว่าการปรับตั้งเสียงซอขึงของนายไสว ภูผาศรี สายซอสายที่ ๑ อยู่ในระดับเสียง G[#] หรือ A^b ที่ 414.5 Hz หรือ 796.2 Cent ส่วนสายที่ ๒ อยู่ในระดับเสียง G[#] หรือ A^b ที่ 413.46 Hz หรือ 792.08 Cent ซึ่งสามารถสรุปได้ว่าเป็นการปรับตั้งเสียงโดยให้สายซอทั้งสองสายมีระดับเสียงเดียวกันหรือใกล้เคียงกันมากที่สุด

- ระบบสองสายเสียงไม่เท่ากัน

ตารางที่ ๔.๕ แสดงผลการวัดเสียงและหาค่าเฉลี่ยของสายเปิดระบบสองสายเสียงไม่เท่ากัน

การวัดเสียงสายที่ 1							
ครั้งที่	1	2	3	4	5	ผลรวมหารด้วย จำนวนครั้ง	ผลลัพธ์
ระดับ เสียง	A ^b	A ^b	A ^b	A ^b	A ^b	A ^b	A ^b
Cent	- 14.5	- 20.5	- 16.5	- 19.5	- 16	- 87 ÷ 5	- 17.4
Hz	411.9	410.4	411.3	410.6	411.5	2055.7 ÷ 5	411.14

การวัดเสียงสายที่ 2							
ครั้งที่	1	2	3	4	5	ผลรวมหารด้วย จำนวนครั้ง	ผลลัพธ์
ระดับเสียง	E ^b	E ^b	E ^b	E ^b	E ^b	E ^b	E ^b
Cent	+ 2	+ 1.5	+ 6	+ 6	+ 5	+ 20.5 ÷ 5	+ 4.1
Hz	311.5	511.4	310.1	312.2	312	1557.2 ÷ 5	311.44

ตารางที่ ๔.๖ เปรียบเทียบระบบเสียงแบ่งเท่ากับผลการวัดระดับเสียงของซอบั๊งบึงนายสีทัด อุทโท

ระดับเสียง	ระบบเสียงแบ่งเท่า (Equal Temperament)	ระดับเสียงของเครื่องดนตรี		ค่าเซนต์ของแต่ละ ระดับเสียง
		สายที่	ค่าเซนต์ที่วัดได้	
C	0			
C [#] D ^b	100			
D	200			
D [#] E ^b	300	2	+ 4.1	304.1
E	400			
F	500			
F [#] G ^b	600			
G	700			
G [#] A ^b	800	1	- 17.4	782.6
A	900			
A [#] B ^b	1,000			
B	1,100			
C	1,200			

จากข้อมูลข้างต้นเห็นได้ว่าการปรับตั้งเสียงซอบั๊งบึงของนายสีทัด อุทโท สายซอสายที่ ๑ อยู่ในระดับเสียง G[#] หรือ A^b ที่ 411.14 Hz หรือ 782.6 Cent ส่วนสายที่ ๒ อยู่ในระดับเสียง D[#] หรือ E^b ที่ 311.44 Hz หรือ 304.1 Cent ซึ่งสามารถสรุปได้ว่าเป็นการปรับตั้งเสียงโดยให้สายซอทั้งสองสายมีระยะห่างของเสียงเป็นคู่สี่เปอร์เฟกต์ (4TH Perfect)

- ระบบสามสาย

ภาพประกอบที่ ๔.๗๑ การตั้งระดับเสียงระบบสามสายของนายสีหัต อุทโท
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันธะศรี. ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๕๘)

ตารางที่ ๔.๗ แสดงผลการวัดเสียงและหาค่าเฉลี่ยของสายเปิดแบบโบราณ

ผลการวัดเสียงสายที่ 1							
ครั้งที่	1	2	3	4	5	ผลรวมหารด้วยจำนวนครั้ง	ผลลัพธ์
ระดับเสียง	G	G	G	G	G	G	G
Cent	- 31	- 27	- 32	- 27.5	- 36.5	- 154 ÷ 5	- 30.8
Hz	385.1	386	384.8	385.9	383.8	1925.6 ÷ 5	385.12
ผลการวัดเสียงสายที่ 2							
ครั้งที่	1	2	3	4	5	ผลรวมหารด้วยจำนวนครั้ง	ผลลัพธ์

ระดับเสียง	G	G	G	G	G	G	G
Cent	- 29.5	- 32.5	- 29.5	- 34.5	- 40.0	- 166 ÷ 5	- 33.2
Hz	385.4	384.7	385.3	384.3	383	1922.7 ÷ 5	384.54
ผลการวัดเสียงสายที่ 3							
ครั้งที่	1	2	3	4	5	ผลรวมหารด้วยจำนวนครั้งที่	ผลลัพธ์
ระดับเสียง	F	F	F	F	F	F	F
Cent	+ 5	+ 2.5	+ 5.5	+ 11.5	+ 0	+ 24.5 ÷ 5	+ 4.9
Hz	350.2	349.7	348.1	351.6	349.3	1748.9 ÷ 5	349.78

ตารางที่ ๔.๘ เปรียบเทียบระบบเสียงแบ่งเท่ากับผลการวัดระดับเสียงของซอบังนายสีทัด อุทโท

ระดับเสียง	ระบบเสียงแบ่งเท่า (Equal Temperament)	ระดับเสียงของเครื่องดนตรี		ค่าเซนต์ของแต่ละระดับเสียง
		สายที่	ค่าเซนต์ที่วัดได้	
C	0			
C [#] D ^b	100			
D	200			
D [#] E ^b	300			
E	400			
F	500	3	+ 4.9	504.9
F [#] G ^b	600			
G	700	1	- 30.8	669.2
		2	- 33.2	666.8
G [#] A ^b	800			
A	900			
A [#] B ^b	1,000			
B	1,100			
C	1,200			

จากข้อมูลข้างต้นเห็นได้ว่าการปรับตั้งเสียงซอบังนายสีทัด อุทโท สายซอสายที่ ๑ อยู่ในระดับเสียง G ที่ความถี่ 385.12 Hz หรือ 669.2 Cent ส่วนสายที่ ๒ อยู่ในระดับเสียง G ความถี่ 384.54 Hz หรือ 666.8 ส่วนสายที่ ๓ อยู่ในระดับเสียง F ที่ความถี่ 349.78 Hz หรือ 504.9 Cent ซึ่งสามารถสรุปได้ว่าเป็นการปรับตั้งเสียงโดยให้สายซอ สายที่ ๑ และสายที่ ๒ มีระดับเสียงเดียวกันหรือ

ใกล้เคียงกันมากที่สุด ส่วนสายที่ ๓ ให้มีระดับเสียงที่ต่ำลงมาหนึ่งชั้นเสียงหรือมีระยะห่างเป็นคู่สองเมเจอร์ (2nd Major)

๔.๑.๕. บทเพลง

ในการศึกษาครั้งนี้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการสังเกตพบว่า บทเพลงที่นายสีทัด อุทโทและนายไสว ภูผาศรี บรรเลงซอบั๊วไม้ไผ่ มี ๗ บทเพลง คือ ลายลำเพลิน ลายพ่อนเกี่ยวหางนกยูง ลายล่องของ ลายลำไทร ลายเดินดง ลายผู้ไท ลายเกี่ยวสาว โดยผู้วิจัยได้ถอดเสียงบันทึกเป็นโน้ตเพลง ดังนี้

ลายลำเพลิน

Tempo 100

ภาพประกอบที่ ๔.๗๒ โน้ตเพลงลายลำเพลิน
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันธะศรี. ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙)

จากภาพประกอบ ๔.๗๒ อธิบายได้ว่าบทเพลงลายลำเพลิน เป็นบทเพลงที่บรรเลงโดยวงดนตรีผู้ไท บ้านหนองห้าง ตำบลหนองห้าง อำเภอภูผินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ สำหรับใช้บรรเลงเพื่อความสนุกสนาน มีคีตลักษณ์ (Form) แบบแบบท่อนเดียวหรือ ยูนิทารีฟอร์ม (Unitary Form) หรือ One Part Form คือ บทเพลงที่มีแนวทำนองสำคัญเพียงทำนองเดียวตั้งแต่เริ่มต้นจนจบสมบูรณ์ โดยทำนองหลักอยู่ในบันไดเสียง เนเจอร์ลัล (Natural) อัตราความเร็ว (Tempo) ของจังหวะต่อนาที (Beats per minute) ประมาณ ๑๐๐/๑ นาที เพลงลายลำเพลินนี้ผู้บรรเลงจะบรรเลงเข้าไปมาขึ้นอยู่กับผู้สีซอบั๊วไม้ไผ่ซึ่งเป็นผู้นำว่าจะ บรรเลงซ้ำที่รอบก่อนที่จะผ่อนจังหวะให้ช้าลงจนจบเพลง

ลายพ็อนเกี่ยวหางนกยูง

Tempo 62

ภาพประกอบที่ ๔.๗๓ โน้ตเพลงลายพ็อนเกี่ยวหางนกยูง
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันธะศรี. ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙)

จากภาพประกอบ ๔.๗๓ อธิบายได้ว่าบทเพลงลายพ็อนเกี่ยวหางนกยูง เป็นบทเพลงที่บรรเลงโดยวงดนตรีผู้ไทบ้านหนองห้าง ตำบลหนองห้าง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ สำหรับใช้บรรเลงเพื่อความสนุกสนาน มีคีตลักษณ์ (Form) แบบท่อนเดียวหรือ ยูนิทารีฟอร์ม (Unitary Form) หรือ One Part Form คือ บทเพลงที่มีแนวทำนองสำคัญเพียงทำนองเดียวตั้งแต่เริ่มต้นจนจบสมบูรณ์ โดยทำนองหลักอยู่ในบันไดเสียงเนเจอร์ล (Natural) อัตราความเร็ว (Tempo) ของจังหวะต่อนาที (Beats per minute) ประมาณ ๖๒/๑ นาที เพลงลายพ็อนเกี่ยวหางนกยูงนี้ผู้บรรเลงจะบรรเลงช้าไปมาขึ้นอยู่กับผู้สืขอั้งไม้ไผ่ซึ่งเป็นผู้นำวงว่าจะบรรเลงช้าก็รอบก่อนที่จะผ่อนจังหวะให้ช้าลงจนจบเพลง

ลายล่องของ

No tempo

ภาพประกอบที่ ๔.๗๔ โน้ตเพลงลายล่องของ
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันธะศรี. ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘)

จากภาพประกอบ ๔.๗๔ อธิบายได้ว่าบทเพลงกลายห้องของ เป็นบทเพลงที่บรรเลงโดยนายไสว ภูผาศรี ชาวบ้านป่อแก้ว ตำบลป่อแก้ว อำเภอนาคู จังหวัดกาฬสินธุ์ สำหรับใช้บรรเลงเพื่อการขับกล่อม มีคีตลักษณ์ (Form) แบบท่อนเดียวหรือ ยูนิทารีฟอร์ม (Unitary Form) หรือ One Part Form คือ บทเพลงที่มีแนวทำนองสำคัญเพียงทำนองเดียวตั้งแต่เริ่มต้นจนจบสมบูรณ์ โดยทำนองหลักอยู่ในบันไดเสียง สามชาร์ป (Key signature 3[#]) บรรเลงในอัตราความเร็วที่เป็นอิสระแล้วแต่ผู้บรรเลง (no tempo) เพลง กลายห้องของนี้ผู้บรรเลงจะบรรเลงซ้ำไปมาขึ้นอยู่กับผู้สืชอบั้งไม่ใ่ว่าจะบรรเลงซ้ำกี่รอบก่อนที่จะผ่อนจังหวะให้ ช้าลงจนจบเพลง

กลายลำให้พร

ภาพประกอบที่ ๔.๗๕ โน้ตเพลงกลายลำให้พร
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันธศรี. ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘)

จากภาพประกอบ ๔.๗๕ อธิบายได้ว่าบทเพลงกลายลำให้พร เป็นบทเพลงที่บรรเลงโดยนายไสว ภูผาศรี ชาวบ้านป่อแก้ว ตำบลป่อแก้ว อำเภอนาคู จังหวัดกาฬสินธุ์ สำหรับใช้บรรเลงเพื่อการขับกล่อม มีคีตลักษณ์ (Form) แบบท่อนเดียวหรือ ยูนิทารีฟอร์ม (Unitary Form) หรือ One Part Form คือ บทเพลงที่มีแนวทำนองสำคัญเพียงทำนองเดียวตั้งแต่เริ่มต้นจนจบสมบูรณ์ โดยทำนองหลักอยู่ในบันไดเสียง สามชาร์ป (Key signature 3[#]) บรรเลงในอัตราความเร็วที่เป็นอิสระแล้วแต่ผู้บรรเลง (no tempo) เพลง กลายลำให้พรนี้ผู้บรรเลงจะบรรเลงซ้ำไปมาขึ้นอยู่กับผู้สืชอบั้งไม่ใ่ว่าจะบรรเลงซ้ำกี่รอบก่อนที่จะผ่อนจังหวะให้ ช้าลงจนจบเพลง

ลายเดินดง

Tempo 80

ภาพประกอบที่ ๔.๗๖ โน้ตเพลงลายเดินดง
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันธะศรี. ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘)

จากภาพประกอบ ๔.๗๖ อธิบายได้ว่าบทเพลงลายเดินดง เป็นบทเพลงที่บรรเลงโดยนายไสว ภูผาศรี ชาวบ้านบ่อแก้ว ตำบลบ่อแก้ว อำเภอนาาคู จังหวัดกาฬสินธุ์ สำหรับใช้บรรเลงเพื่อการขับกล่อม มีคีตลักษณ์ (Form) แบบท่อนเดียวหรือ ยูนิทารีฟอร์ม (Unitary Form) หรือ One Part Form คือ บทเพลงที่มีแนวทำนองสำคัญเพียงทำนองเดียวตั้งแต่เริ่มต้นจนจบสมบูรณ์ โดยทำนองหลักอยู่ในบันไดเสียง สามชาร์ป (Key signature 3[#]) บรรเลงในอัตราความเร็วที่เป็นอิสระแล้วแต่ผู้บรรเลง (no tempo) เพลงลายเดินดงนี้ผู้บรรเลงจะบรรเลงช้าไปมาขึ้นอยู่กับผู้สืชอบั้งไม่ว่าจะบรรเลงช้าที่รอบก่อนที่จะผ่อนจังหวะให้ช้าลงจนจบเพลง

ลายผู้ไท

ภาพประกอบที่ ๔.๗๗ โน้ตเพลงลายผู้ไท
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันธะศรี. ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๕๘)

จากภาพประกอบ ๔.๗๗ อธิบายได้ว่าบทเพลงลายเดินดง เป็นบทเพลงที่บรรเลงโดยนายสีหัด อุทโท บ้านหนองห้าง ตำบลหนองห้าง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ สำหรับใช้บรรเลงประกอบพิธี เหย้า หรือลำผีฟ้า มีคีตลักษณ์ (Form) แบบท่อนเดียวหรือ ยูนิทารีฟอร์ม (Unitary Form) หรือ One Part Form คือ บทเพลงที่มีแนวทำนองสำคัญเพียงทำนองเดียวตั้งแต่เริ่มต้นจนจบสมบูรณ์ โดยทำนองหลัก อยู่ในบันไดเสียงสองแฟลต (Key signature 2^b) อัตราความเร็ว (Tempo) บรรเลงในอัตราความเร็วที่เป็นอิสระแล้วแต่ผู้บรรเลง (no tempo) เพลงลายผู้ไทนี้ผู้บรรเลงจะบรรเลงซ้ำไปมาขึ้นอยู่กับผู้สีซอบังไม่ใ้ว่าจะบรรเลงซ้ำกี่รอบก่อนที่จะผ่อนจังหวะให้ซำลงจนจบเพลง

ลายเกี่ยวสาว

ภาพประกอบ ๔.๗๘ โน้ตเพลงลายเกี่ยวสาว
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันธะศรี. ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๕๘)

จากภาพประกอบ ๔.๗๘ อธิบายได้ว่าบทเพลงลายเกี่ยวสาว เป็นบทเพลงที่บรรเลงโดยนายสีหัด อุทโท บ้านหนองห้าง ตำบลหนองห้าง อำเภอภูผินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ สำหรับใช้บรรเลงเพื่อความสนุกสนาน หรือขณะเดินทางไปเกี่ยวสาวยามค่ำคืนของหนุ่มชาวผู้ไท มีคีตลักษณ์ (Form) แบบท่อนเดียว หรือ ยูนิทารีฟอร์ม (Unitary Form) หรือ One Part Form คือ บทเพลงที่มีแนวทำนองสำคัญเพียงทำนองเดียวตั้งแต่เริ่มต้นจนจบสมบูรณ์ โดยทำนองหลักอยู่ในบันไดเสียงสองแฟลต (Key signature 2^b) อัตราความเร็ว (Tempo) บรรเลงในอัตราความเร็วที่เป็นอิสระแล้วแต่ผู้บรรเลง (no tempo) เพลงลายเกี่ยวสาวนี้ผู้บรรเลงจะบรรเลงเข้าไปมาขึ้นอยู่กับผู้สีซอขบั้งไม้ไผ่ว่าจะบรรเลงซ้ำกี่รอบก่อนที่จะผ่อนจังหวะให้ช้าลงจนจบเพลง

ลายผู้ไท

ภาพประกอบ ๔.๗๙ โน้ตเพลงลายผู้ไท
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันธะศรี. ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘)

จากภาพประกอบ ๔.๗๙ อธิบายได้ว่าบทเพลงลายผู้ไท เป็นบทเพลงที่บรรเลงโดยนายไสว ภูผาศรี ชาวบ้านป่อแก้ว ตำบลป่อแก้ว อำเภอนาคู จังหวัดกาฬสินธุ์ สำหรับใช้บรรเลงเพื่อการขับกล่อม มีคีตลักษณ์ (Form) แบบท่อนเดียวหรือ ยูนิทารีฟอร์ม (Unitary Form) หรือ One Part Form คือ บทเพลงที่มีแนวทำนองสำคัญเพียงทำนองเดียวตั้งแต่เริ่มต้นจนจบสมบูรณ์ โดยทำนองหลักอยู่ในบันไดเสียงห้าชาร์ป (Key signature 5[#]) บรรเลงในอัตราความเร็วที่เป็นอิสระแล้วแต่ผู้บรรเลง (no tempo) เพลงลายผู้ไทนี้ผู้บรรเลงจะบรรเลงเข้าไปมาขึ้นอยู่กับผู้สีซอขบั้งไม้ไผ่ว่าจะบรรเลงซ้ำกี่รอบก่อนที่จะผ่อนจังหวะให้ช้าลงจนจบเพลง

๔.๑.๖. บทบาทหน้าที่ในสังคมและวัฒนธรรม

บทบาทของขบั้งไม้ไผ่ของชาวภูไทนั้น ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องพบว่าขบั้งไม้ไผ่นั้น มีการสืบทอดในชุมชนชาวผู้ไทมาเป็นเวลานานแล้ว ทั้งมีการสืบทอดและถ่ายทอดให้คนในชุมชนบางกลุ่มที่มีความสนใจที่จะฝึกหัด และในช่วงเวลาเดียวกันนั้นคนในชุมชนเองก็ให้การยอมรับและนิยมชมชอบที่จะรับฟังการบรรเลงขบั้งไม้ไผ่ มีการร่วมฟ้อนรำหรือการร้องกลอนลำต่างๆ เข้ากับท่วงทำนองการบรรเลงขบั้งไม้ไผ่ และให้การยอมรับในตัวบุคคลผู้ที่สามารถบรรเลงขบั้งไม้ไผ่ได้ว่าเป็นผู้ที่มีความสามารถพิเศษ นอกจากนี้คน

ในชุมชนเองก็ยิ่งให้การยอมรับและเรียกหาให้ซอบังไม่ไผ่เข้าไปมีส่วนร่วมรับใช้ในกิจกรรมต่างๆ ของคนในชุมชน ซึ่งข้อมูลจากการสัมภาษณ์สามารถจำแนกบทบาทของซอบังไม่ไผ่ในชุมชนชาวผู้ไทในอดีตได้เป็นสองบทบาท คือ บทบาทของซอบังไม่ไผ่ในบริบทเฉพาะกลุ่มบุคคล และบทบาทของซอบังไม่ไผ่ในบริบทเชิงพิธีกรรม

๑. บทบาทของซอบังไม่ไผ่ในบริบทเฉพาะกลุ่มบุคคล

บทบาทของซอบังไม่ไผ่ในบริบทเฉพาะกลุ่มบุคคลในชุมชนนั้น ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์นายไสว ภูผาศรี (๒๕๕๗ : สัมภาษณ์) พบว่าซอบังไม่ไผ่ในบทบาทเฉพาะกลุ่มบุคคลนี้จะเป็นบทบาทในลักษณะที่ไม่เป็นทางการ ไม่มีพิธีการ และไม่มีพิธีกรรมความเชื่อใดๆ เข้ามาเกี่ยวข้องทั้งสิ้น ซึ่งนายไสว ภูผาศรี ได้กล่าวไว้ว่า

“ซอบังไม่ไผ่เป็นเครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงเพื่อความสนุกสนาน บรรเลงได้ทุกที่ทุกเวลา ไม่มีพิธีรีตองใดๆ ไม่มีข้อห้ามข้อเคลำใดๆ เป็นเครื่องดนตรีเพื่อความบันเทิงของชาวบ้าน” (ไสว ภูผาศรี. ๒๕๕๗ : สัมภาษณ์)

จากการศึกษาบทบาทของซอบังไม่ไผ่ในบริบทเฉพาะกลุ่มบุคคลนั้นพบว่าจะมีการใช้ซอบังไม่ไผ่ในสองลักษณะ คือ การในเพื่อความบันเทิงส่วนตัว และการใช้เพื่อความสัมพันธ์กลุ่ม

๑.๑ การใช้เพื่อความบันเทิงส่วนตัวนั้นเป็นบทบาทของซอบังไม่ไผ่ในบริบทเฉพาะบุคคล

โดยมากจะเป็นลักษณะการบรรเลงในยามว่างหรือเมื่อเสร็จสิ้นจากภารกิจประจำวัน อาจเป็นการบรรเลงเพียงคนเดียวเมื่ออยู่เพียงลำพังก็ได้ หรืออาจมีผู้ร่วมบรรเลง ซ้ำร้อง หรือมีผู้ฟังร่วมด้วยก็ได้ ซึ่งการบรรเลงลักษณะนี้จะเป็นการบรรเลงเพื่อผ่อนคลายความเหงาทางอารมณ์ ผ่อนคลายความเหนื่อยล้า ความตึงเครียดจากการทำงาน และซบถ่อมให้จิตใจสงบก่อนการพักผ่อนในแต่ละวัน ส่วนการใช้เพื่อความบันเทิงส่วนตัวอีกรูปแบบหนึ่งคือการใช้บรรเลงในระหว่างการเดินทาง เช่น ใช้บรรเลงระหว่างการเดินทางไปมาระหว่างหมู่บ้าน ใช้บรรเลงระหว่างการเดินทางไปทุ่งนา ใช้บรรเลงระหว่างการเดินทางไปเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น ซึ่งลักษณะการบรรเลงเช่นนี้เป็นการบรรเลงเพื่อใช้เสียงเพลงเป็นเพื่อนยามเดินทาง เป็นการฝึกซ้อมทบทวนบทเพลงที่จะนำไปบรรเลงหรือที่เคยฝึกหัดมาแล้วไม่ให้หลงลืม เป็นต้น

๑.๒ การใช้เพื่อความสัมพันธ์กลุ่มนั้นเป็นบทบาทของซอบังไม่ไผ่ในบริบทเฉพาะกลุ่มบุคคล เป็นการที่ซอบังไม่ไผ่ในโอกาสที่มีการรวมกลุ่มเฉพาะคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเพื่อทำกิจกรรมเฉพาะของกลุ่มนั้นๆ ซึ่งข้อมูลจากการสัมภาษณ์สามารถจำแนกลักษณะกิจกรรมของกลุ่มได้เป็นสามลักษณะ คือ กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการปฏิสัมพันธ์ของคนในชุมชน กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับปฏิสัมพันธ์ของคนหนุ่มสาว และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ (ไสว ภูผาศรี. ๒๕๕๗ : สัมภาษณ์)

๑.๒.๑ กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการปฏิสัมพันธ์ของคนในชุมชน เป็นบทบาทของซอบังไม่ไผ่ในบริบทเฉพาะกลุ่มบุคคล เป็นลักษณะที่มีการนำเอาซอบังไม่ไผ่เข้ามาใช้บรรเลงในระหว่างการพบปะสังสรรค์ของคนในกลุ่ม เช่น การพบปะสังสรรค์ระหว่างเพื่อนฝูง การพบปะสังสรรค์ระหว่างญาติมิตร เป็นต้น ซึ่งลักษณะของกิจกรรมลักษณะนี้ชาวบ้านจะมีการนำเครื่องตีที่เรียกว่า “อู” หรือ “เหล้าอู” ซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์ของชาวผู้ไทอย่างหนึ่ง ส่วนมากจะทำขึ้นเพื่อใช้จัดเลี้ยงในวาระพิเศษต่างๆ หรืองานบุญงานพิธีกรรมต่างๆ เหล้าอูเรียกตามภาษาชนที่บรรจุที่มีลักษณะเป็นโองเล็ก ๆ วัตถุที่ทำมาจากเหล้าอูคือ ข้าวเหนียว แกลบ แป้งข้าวหมาก เหล้าอูจะมีรสชาติหวานๆ ขมๆ เมื่อจะดื่มต้องใช้เวลาจิบที่มาจากปล้องไม้ไผ่ขนาดเล็ก เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ ๑ เซนติเมตร ยาวประมาณ ๓๐ - ๔๐ เซนติเมตร แล้วแต่ขนาดของภาษาชนที่ใช้บรรจุ เเจาะลงไปทางด้านบนของอู การดื่มเหล้าอูนี้ถือเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของชาวผู้ไทที่

สืบทอดปฏิบัติกันมา โดยถือเป็นเครื่องตีในงานประเพณี หรือต้อนรับแขก โดยวิธีการตีจะล้อมวงตีและเวียนไห้เหล้าอุไปรอบวงจนครบทุกคน ซึ่งในโอกาสนี้ก็มีการนำซอบังไม๊ไฝเข้ามาบรรเลงเพื่อความสนุกสนาน โดยอาจมีการบรรเลงร่วมกับเครื่องดนตรีชนิดอื่นหรือประกอบการขับร้องกลอนลำด้วยก็ได้ (ไสว ภูผาศรี. ๒๕๕๗ : สัมภาษณ์)

๑.๒.๒ กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับปฏิสัมพันธ์ของคนหนุ่มสาว เป็นบทบาทของซอบังไม๊ไฝในบริบทเฉพาะกลุ่มบุคคล เป็นลักษณะที่มีการนำเอาซอบังไม๊ไฝเข้ามาใช้บรรเลงในระหว่างปฏิสัมพันธ์ของคนหนุ่มสาว หรือการเกี่ยวพารสกันระหว่างหนุ่มสาวซึ่งเป็นกิจกรรมที่เป็นวัฒนธรรมหนึ่งของหนุ่มสาวชาวชาวผู้ไทที่มีการพบปะกันยามค่ำคืนหลังเสร็จสิ้นภารกิจประจำวัน แม่เฒ่าได้กล่าวถึงวัฒนธรรมของชาวผู้ไทที่ว่าฝ่ายสาวจะหางานอดิเรกมาทำซึ่งเรียกว่า “ลงช่วง” หรือ “อยู่ค่า” การลงช่วงนั้นหมายความว่าหญิงสาวปั่นฝ้ายติดฝ้าย อ้วนฝ้ายบนร้านที่ทำขึ้นเองอยู่ใกล้ๆ บ้านใช้ไฟนกกอไฟให้มีแสงสว่าง ส่วนอยู่ค่าหมายถึงการทำงานอดิเรกดังกล่าวอยู่บนบ้านโดยใช้กระได (กระบอง) หรือตะเกียงน้ำมันก๊าส แทนการก่อกองไฟ และบางคนก็จะทำงานอดิเรกด้วยการ “ตำข้าว” เวลาเดือนหงายแทนการลงช่วงหรืออยู่ค่าก็ได้ ซึ่งเวลาเช่นนี้หนุ่มๆ ชาวผู้ไทจะถือโอกาสมาคุยกับสาว ๆ ซึ่งเรียกว่า “ไปแอ้วสาว” โดยฝ่ายหนุ่มนั้นจะไม่หางานอดิเรกมาทำเลย มีหน้าที่มาเฝ้าเกี่ยวสาวเท่านั้น อย่างมากที่สุดหากใครมีความสามารถในทางดนตรีก็จะนำเครื่องดนตรี แคน ชลุ่ม หรือกระจับปี่ ติดมือมาด้วย พอลงจากเรือนก็จะเป่าแคน ชลุ่ม หรือติดกระจับปี่ ตามแต่ถนัดเดินผ่านไปตามซอกถนนในหมู่บ้าน เพื่อดูว่าสาว ๆ บ้านไหนลงช่วง อยู่ค่า และเสียงแคนเสียงดนตรีนั้นเป็นเสมือนสัญลักษณ์ที่เรียกสาวให้มาอยู่ค่าคอยหนุ่มๆ หากว่าไปกันหลายๆ คนผู้ที่มีฝีมือทางแอ้ว (ลำ) ก็จะแอ้วเข้ากับเสียงแคนไปด้วย (แม่เฒ่า. ๒๕๐๖ : ๒๘) การพบปะกันระหว่างหนุ่มสาวนี้ก็จะมีการพูดจาโต้ตอบกันซึ่งบางครั้งจะเป็นในลักษณะของคำกลอนที่เรียกว่า “ผญา” (คำผญา หรือ ผะหยา เป็นกาพย์กลอนพื้นเมืองอย่างหนึ่ง ที่แสดงความคิด ปัญญา ความฉลาดหลักแหลมของชาวบ้าน พร้อมกันนั้นก็เป็นคำพูดที่แสดงถึงความมีไหวพริบปฏิภาณอันหนักแน่นระหว่าง หนุ่มสาว หญิงชาย ที่ยกขึ้นมาเพื่อถามไถ่เกี่ยวกับความรู้รอบตัว ทักสนทนาคุณสมบัตินี้มีความรักต่อกัน (สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดกาฬสินธุ์. (มปป) ซึ่งในโอกาสนี้ก็มีการนำซอบังไม๊ไฝเข้ามาบรรเลงทั้งในขณะระหว่างการเดินทางไปแอ้วสาว และบรรเลงในระหว่างการเฝ้าเกี่ยวสาวด้วย ซึ่งการบรรเลงก็มีทั้งการบรรเลงเฉพาะซอบังไม๊ไฝเพียงอย่างเดียว แต่บางครั้งก็อาจมีการบรรเลงประกอบกับเครื่องดนตรีอื่นๆ เช่น แคน พิณ และประกอบการขับร้องกลอนลำด้วยก็ได้ (สีหัต อุทโท. ๒๕๕๗ : สัมภาษณ์)

๑.๒.๓ กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ เป็นบทบาทของซอบังไม๊ไฝในบริบทเฉพาะกลุ่มบุคคล เป็นลักษณะที่มีการนำเอาซอบังไม๊ไฝเข้ามาใช้บรรเลงในระหว่างกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพของคนในชุมชน ข้อมูลจากการสัมภาษณ์นายไสว ภูผาศรี ทราบว่ากิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพของคนในชุมชนที่นายไสว ภูผาศรีเคยมีส่วนร่วมในการบรรเลงซอบังไม๊ไฝคือกิจกรรมการฟาดข้าว หรือการตีข้าว (นวดข้าว) การฟาดข้าวเป็นการทำให้ข้าวเปลือกหลุดออกจากรวง โดยภายหลังการเกี่ยวข้าวและมัดข้าวเป็นพ่อนแล้วชาวนาจะเรียกหาเพื่อนบ้านใกล้เคียงให้มาลงแขก หรือการร่วมแรงช่วยเหลือกันของคนในชุมชนซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างคนในหมู่บ้านที่อยู่ร่วมกันแบบพึ่งพาอาศัยกัน โดยไม่มีค่าจ้างใดๆ เพียงเจ้าของบ้านจัดเตรียมข้าวปลาอาหารไว้เลี้ยงผู้มาช่วยงาน ซึ่งถือได้ว่าเป็นวัฒนธรรมประเพณีที่ดำรงมาทั่วทุกภาคของไทย โดยในกิจกรรมการฟาดข้าวนี้อาจใช้เวลาตลอดทั้งกลางวันและกลางคืน ซึ่งในช่วงเวลาการพักผ่อนหรือช่วงเวลาระหว่างการทำงานก็สามารถนำซอบังไม๊ไฝขึ้นมาบรรเลงขับกล่อมเพื่อนร่วมงาน โดยอาจบรรเลงเพียงเครื่องดนตรีชนิดเดียวหรือบรรเลงร่วมกับเครื่อง

ดนตรีชนิดอื่นๆ ก็ได้ หรือในการทำกิจกรรมนั้นอาจมีผู้ที่มีความสามารถในการขับร้องกลอนลำก็สามรถขับลำประกอบการบรรเลงซอด้วงได้ (ไสว ภูผาศรี. ๒๕๕๗ : สัมภาษณ์)

๒. บทบาทของซอด้วงในบริบทเชิงพิธีกรรม

บทบาทของซอด้วงในบริบทเชิงพิธีกรรมในชุมชนนั้น ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้รู้ในชุมชนชาวผู้ไทพบว่าซอด้วงในบทบาทเชิงพิธีกรรมในชุมชนเป็นบทบาทในลักษณะที่ซอด้วงไม่มีส่วนร่วมในพิธีการต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์สามารถจำแนกลักษณะของพิธีการได้เป็นสองลักษณะ คือ พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิต และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อทางศาสนา (บุญเลิศ ภูวิเลิศ. ๒๕๕๗ : สัมภาษณ์)

๒.๑ พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิต เป็นบทบาทของซอด้วงในบริบทเชิงพิธีกรรมในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน ข้อมูลจากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้รู้ และผู้ปฏิบัติทราบว่าพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนชาวผู้ไท ซึ่งนักดนตรีเคยมีโอกาสใช้ซอด้วงไม่มีส่วนร่วมในการบรรเลงในพิธีกรรมเหล่านั้นคือการแต่งงาน การตาย และการรักษาโรค

๒.๑.๑ การแต่งงาน คือพิธีที่จัดทำขึ้นเพื่อให้ชายหญิงได้อยู่กินเป็นสามีภรรยา ถูกต้องตามประเพณีซึ่งเรียกกันในภาษาอีสานว่า “การกินดอง” หมายถึงการกินเลี้ยงเพื่อฉลองการเกี่ยวดองเป็นครอบครัวเดียวกัน ซึ่งขั้นตอนหนึ่งในพิธีการแต่งงานนี้เจ้าบ่าวซึ่งเป็นฝ่ายชายและญาติๆ จะต้องแห่ “ขันหมาก” ซึ่งเป็นขันใส่หมากพลูเชิญไปพร้อมกับของอื่นๆ ในพิธีหมั้นหรือแต่งงานเพื่อเป็นเครื่องค้ำับญาติผู้ใหญ่ทางฝ่ายหญิง เพื่อไปทำพิธีแต่งงานกันที่บ้านของเจ้าสาวในวันที่กำหนด ซึ่งการแห่ขันหมากนี้เหมือนเป็นการประกาศให้ผู้คนรับรู้ว่าคนทั้งคู่กำลังจะแต่งงานกันและเชิญชวนให้ร่วมแสดงความยินดี ซึ่งในช่วงเวลาการแห่ขันหมากก็สามารถนำซอด้วงไม่มีขึ้นมาบรรเลงเพื่อความสนุกสนาน โดยอาจบรรเลงเพียงเครื่องดนตรีชนิดเดียวหรือบรรเลงร่วมกับเครื่องดนตรีชนิดอื่นๆ ก็ได้ หรือในการแห่ขันหมากนั้นอาจมีผู้ที่มีความสามารถในการขับร้องกลอนลำก็สามารถขับลำประกอบการบรรเลงซอด้วงได้ (ไสว ภูผาศรี. ๒๕๕๗ : สัมภาษณ์)

๒.๑.๒ การตาย บ้านที่มีการจัดงานศพคนท้องถิ่นอีสานเรียกว่า “เฮือนดี” หมายถึงบ้านที่มีคนตาย คือบ้านที่กำลังมีศพตั้งอยู่ ขนบธรรมเนียมของคนอีสานก็จะไปช่วยเหลือหยิบจับสิ่งของจัดตกแต่งสถานที่ต่างๆ โดยยึดถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติสืบต่อกันมา เมื่อถึงเวลากลางคืนเจ้าภาพหรือเจ้าของบ้านจำเป็นต้องมีเพื่อนอยู่เฝ้าศพหลังจากเสร็จสิ้นพิธีการทางสงฆ์และสวดพระอภิธรรมแล้วเพื่อนบ้านก็จะยังอยู่เป็นเพื่อนเจ้าภาพโดยการจับกลุ่มสนทนากัน พักผ่อนตามอัธยาศัย โดยเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “งันเฮือนดี” ซึ่งคำว่า “งัน” ในภาษาอีสานนี้หมายถึงการสมโภช การทำให้รื่นเริง บางท้องถิ่นก็เรียกว่า “งันขอน” ฉะนั้นในงานศพของชาวอีสานจึงมีการ “งัน” ด้วยวิธีต่างๆ ซึ่งในช่วงเวลาของการงันนี้เองที่ซอด้วงไม่มีได้ถูกนำมาบรรเลงเพื่อขับกล่อมและเพื่อความสนุกสนานเพื่อนที่อยู่ร่วมงาน โดยอาจบรรเลงเพียงเครื่องดนตรีชนิดเดียวหรือบรรเลงร่วมกับเครื่องดนตรีชนิดอื่นๆ ก็ได้ หรือในการทำกิจกรรมนั้นอาจมีผู้ที่มีความสามารถในการขับร้องกลอนลำก็สามารถขับลำประกอบการบรรเลงซอด้วงได้ (ไสว ภูผาศรี. ๒๕๕๗ : สัมภาษณ์)

๒.๑.๓ การรักษาโรค พิธีกรรมการรักษาโรคของชาวผู้ไทที่มีการสืบต่อกันมาชาวบ้านเรียกว่า “พิธีกรรมเหยา” เป็นพิธีกรรมที่เกิดจากการนับถือผีบรรพบุรุษและความเชื่อในการเสียหาย โดยมูลเหตุของการเหยานั้นเกิดขึ้นจากปัจจัยสามประการคือ ประการแรกเกิดจากความเชื่อชาวผู้ไทในด้านปัญหาการดำรงชีวิตประจำวัน เช่น เมื่อถึงคราวเกิดโรคร้ายไข้เจ็บเกินขีดสามารถที่คนธรรมดาจะแก้ไขได้จึงต้องไปหาหมอเหยามาประกอบพิธีเพื่อให้รู้แนวทางที่จะแก้ไขต่อไป ประการที่สองชาวผู้ไทมีความเชื่อในเรื่องผี เรื่องบาปบุญ ควบคู่กับการนับถือและเลื่อมใสในพุทธศาสนา เพราะชาวผู้ไทจะออกไปประกอบอาชีพ

ในท้องที่ต่างๆ จึงอาจไปล่วงเกินหรือทำผิดผีไว้ จึงหาที่พึ่งทางใจคือการนับถือผีนั่นเอง ประการที่สามเกิดจากสภาพสังคมดั้งเดิมไม่มีสถานพยาบาลที่จะให้การรับรองรักษาผู้ป่วยและยังมีโรคภัยบางชนิดรักษาด้วยยาหรือสมุนไพรไม่หาย จึงทำให้ชนเชื่อว่าเกิดจากการกระทำของผี จึงต้องให้หมอเหยามาทำเหยาเสี่ยงทายดูว่าจะรักษาอย่างไร หรือจะมีวิธีการแก้ไขอย่างไรผู้ป่วยจึงจะหาย อาจกล่าวได้ว่าสาเหตุของการเหยาก็คือ ความเชื่อ และกำลังใจของชาวผู้ไทเพื่อต้องการทำให้จิตใจสบายและหาที่พึ่งทางใจ (บุญยงค์ เกศเทศ. ๒๕๓๖ : ๕๙) โดยมีผู้ประกอบพิธีกรรมคือหมอเหยาและผู้บรรเลงดนตรี ข้อมูลจากการสัมภาษณ์นายสีทัด อุทโท ทราบว่ามารดาเป็นหมอเหยาและตัวนายสีทัด อุทโทก็เป็นผู้บรรเลงดนตรีให้กับมารดาเมื่อมีชาวบ้านร้องขอให้ช่วยทำพิธีเหยา โดยข้อมูลที่ได้ทราบว่าเป็นพิธีกรรมเหยาจะใช้แคนเป็นเครื่องดนตรีหลักในการบรรเลงประกอบพิธีกรรม แต่ก็อาจใช้เครื่องดนตรีอื่นๆ ประสมวงรวมกันได้ เช่น ปี่ ฆ้อง กลอง กระจับปี่ และ บางครั้งนายสีทัด อุทโท ก็ใช้ซอบังไม่ไฟในการบรรเลงร่วมกับเครื่องดนตรีอื่นๆ ด้วย (สีทัด อุทโท. ๒๕๕๗ : สัมภาษณ์)

๒.๒ พิธีการที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อทางศาสนา เป็นบทบาทของซอบังในบริบทเชิงพิธีการ ในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับพิธีการความเชื่อทางศาสนาของคนในชุมชน ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ทราบว่าพิธีการที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อทางศาสนาของคนในชุมชนที่ผู้บรรเลงซอบังไม่ไฟเคยมีส่วนร่วมในการบรรเลงซอบังไม่ไฟคือพิธีที่เกี่ยวข้องกับจารีตประเพณีของชาวอีสาน หรือที่เรียกกันทั่วไปว่า “ฮีดสิบสอง” ฮีด มาจากคำว่า “จารีต” หมายถึงประเพณีแบบแผนการประพฤติปฏิบัติที่กระทำสืบต่อกันมานาน และยึดถือข้อปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับศีลธรรมร่วมกันของคนในสังคม และ สิบสอง หมายถึง “สิบสองเดือน” ดังนั้นคำว่า “ฮีดสิบสอง” จึงหมายถึง ประเพณีที่ประชาชนชาวอีสานยึดถือปฏิบัติกันมาในโอกาสต่างๆ ทั้งสิบสองเดือนของแต่ละปี ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์พบว่าซอบังไม่ไฟในบทบาทบริบทเชิงพิธีการในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับพิธีการความเชื่อทางศาสนาของคนในชุมชนชาวผู้ไทที่เคยมีส่วนร่วมในการบรรเลงซอบังไม่ไฟในแต่ละปี ดังนี้ (ไสว ภูผาศรี. ๒๕๕๗ : สัมภาษณ์)

บุญเดือนสี่ หรือบุญมหาชาติ หรือที่ชาวอีสานเรียกกันโดยทั่วไปว่า “บุญแหวด” โดยเริ่มวันรวมหรือวันโฮม ซอบังไม่ไฟได้ถูกนำมาบรรเลงเพื่อขับกล่อมและเพื่อความสนุกสนานแก่ผู้ที่มาร่วมงาน โดยอาจบรรเลงเพียงเครื่องดนตรีชนิดเดียวหรือบรรเลงร่วมกับเครื่องดนตรีชนิดอื่นๆ ก็ได้ หรือในการทำกิจกรรมนั้นอาจมีผู้ที่มีความสามารถในการขับร้องกลอนลำก็สามารถขับลำประกอบการบรรเลงซอบังไม่ไฟได้ โดยอาจจะมีการบรรเลงประโคมงานในตอนเช้าและในตอนบ่ายจะบรรเลงแห่พระเวสสันดรเข้าเมือง จากนั้นในวันรุ่งขึ้นก็จะบรรเลงแห่กัณฑ์หลอนนำไปถวายวัด (ไสว ภูผาศรี. ๒๕๕๗ : สัมภาษณ์)

บุญเดือนห้า หรือบุญสงกรานต์ เป็นวันขึ้นปีใหม่ตามคติโบราณของชาวไทย ซึ่งชาวอีสานก็จะมีประเพณีทำบุญเฉพาะถิ่นเรียกว่า “บุญแห่ดอกไม้” เป็นการทำบุญถวายต้นดอกไม้แด่พระสงฆ์ หรือบูชาพระรัตนตรัย นิยมทำภายหลังตรุษสงกรานต์ โดยชาวบ้านจะออกไปหาดอกไม้ในป่าและนำไม้ไผ่มาทำเป็นต้นหุ้มด้วยกาบกล้วยหรือหญ้าคา ประดับด้วยดอกไม้ชนิดต่างๆ และมีเครื่องไทยทาน เช่น สมุด ดินสอ ฝ้าย ด้าย ไหม ไม้ขีดไฟ รูปเทียน ฯลฯ ผูกติดกับต้นไม้ เรียกว่า “ต้นดอกไม้” พอตอนเย็น ชาวบ้านก็จะแห่ต้นดอกไม้ไปยังวัด พอถึงวัดแห่รอบวัดสามรอบจึงนำต้นดอกไม้ไปถวายพระสงฆ์ (सार สาระทัศนันท. ๒๕๓๙ : ๒๐) ซึ่งซอบังไม่ไฟได้ถูกนำมาบรรเลงเพื่อความสนุกสนานแก่ผู้ที่มาร่วมงาน โดยอาจบรรเลงเพียงเครื่องดนตรีชนิดเดียวหรือบรรเลงร่วมกับเครื่องดนตรีชนิดอื่นๆ ก็ได้ หรือในการทำกิจกรรมนั้นอาจมีผู้ที่มีความสามารถในการขับร้องกลอนลำก็สามารถขับลำประกอบการบรรเลงซอบังไม่ไฟได้ (ไสว ภูผาศรี. ๒๕๕๗ : สัมภาษณ์)

บุญเดือนหก หรือบุญบั้งไฟ จัดทำขึ้นเพื่อบูชาอารักษ์หลักเมือง เป็นประเพณีขอฝนเพื่อให้ฝนตก ต่อตามฤดูกาล ในวันแรกจะมีการแห่บั้งไฟ ประทัดบั้งไฟ และขบวนแห่แสดงการละเล่นต่างๆ ในวันที่สองของงานจะนำบั้งไฟไปจุด ณ ที่นั่งร้านที่จัดไว้ โดยในระหว่างขบวนแห่หรือที่ชาวอีสานเรียกว่า “เซ็งบั้งไฟ” และการจุดบั้งไฟซอบั้งไม้ไฟได้ถูกนำมาบรรเลงเพื่อขับกล่อมและเพื่อความสนุกสนานแก่ผู้ที่มีส่วนร่วมงาน โดยอาจบรรเลงเพียงเครื่องดนตรีชนิดเดียวหรือบรรเลงร่วมกับเครื่องดนตรีชนิดอื่นๆ ก็ได้ หรือในการทำกิจกรรมนั้นอาจมีผู้ที่มีความสามารถในการขับร้องกลอนลำก็สามรถขับลำประกอบการบรรเลงซอบั้งไม้ไฟได้ (ไสว ภูผาศรี. ๒๕๕๗ : สัมภาษณ์)

บุญเดือนแปด หรือบุญเข้าพรรษา ที่ตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือนแปด ชาวบ้านจะถวายภัตตาหารเช้าหรือ เพล พร้อมเครื่องใช้ต่างๆที่จำเป็นแด่พระสงฆ์ เช่น ไตรจีวร ยารักษาโรค โดยเฉพาะเครื่องให้แสงสว่าง เช่น เทียน ตะเกียง น้ำมัน เป็นต้น นอกจากนี้มีการถวายต้นเทียนซึ่งหล่อเป็นเล่มหรือแท่งขนาดใหญ่ตกแต่งอย่างสวยงาม เรียกว่า “เทียนพรรษา” โดยชาวบ้านจะมีพิธีแห่เทียนพรรษา นำไปถวายวัดเพื่อจุดไว้ในโบสถ์เป็นพุทธบูชาตลอดฤดูพรรษา โดยในระหว่างขบวนแห่หรือที่ชาวอีสานเรียกว่า “แห่เทียนพรรษา” ซอบั้งไม้ไฟได้ถูกนำมาบรรเลงเพื่อขับกล่อมและเพื่อความสนุกสนานแก่ผู้ที่มีส่วนร่วมงาน โดยอาจบรรเลงเพียงเครื่องดนตรีชนิดเดียวหรือบรรเลงร่วมกับเครื่องดนตรีชนิดอื่นๆ ก็ได้ หรือในการทำกิจกรรมนั้นอาจมีผู้ที่มีความสามารถในการขับร้องกลอนลำก็สามรถขับลำประกอบการบรรเลงซอบั้งไม้ไฟได้ (ไสว ภูผาศรี. ๒๕๕๗ : สัมภาษณ์)

บุญเดือนสิบสอง หรือบุญกฐิน เป็นบุญถวายผ้าไตรจีวรแด่พระสงฆ์ซึ่งจำพรรษาแล้ว โดยเจ้าภาพจะเตรียมผ้าไตรจีวร พร้อมอัฐบริวาร และเครื่องไทยทาน วันรุ่งขึ้นก็เคลื่อนขบวนไปสู่วัดที่ทอด เมื่อนำองค์กฐินไปถึงวัดจะมีการแห่เวียนรอบวัดหรือโบสถ์สามรอบ จึงนำผ้ากฐินและเครื่องประกอบอื่นๆไปถวายที่โบสถ์หรือศาลาการเปรียญ โดยในระหว่างขบวนแห่หรือที่ชาวอีสานเรียกว่า “แห่กฐิน” ซอบั้งไม้ไฟได้ถูกนำมาบรรเลงเพื่อขับกล่อมและเพื่อความสนุกสนานแก่ผู้ที่มีส่วนร่วมงาน โดยอาจบรรเลงเพียงเครื่องดนตรีชนิดเดียวหรือบรรเลงร่วมกับเครื่องดนตรีชนิดอื่นๆ ก็ได้ หรือในการทำกิจกรรมนั้นอาจมีผู้ที่มีความสามารถในการขับร้องกลอนลำก็สามรถขับลำประกอบการบรรเลงซอบั้งไม้ไฟได้ (ไสว ภูผาศรี. ๒๕๕๗ : สัมภาษณ์)

บุญผ้าป่า เป็นบุญที่ชาวบ้านจะนำสิ่งของต่างๆไปทอด ได้แก่ ผ้าไตรจีวร พร้อมเครื่องใช้ต่างๆ ตลอดอาหารและยารักษาโรค นำสิ่งของดังกล่าวไปไว้ที่วัด มีการกล่าวคำถวายผ้าป่าและมีปัจจัยคือเงินถวายพระภิกษุสามเณรและวัดเป็นพิเศษด้วย การทอดผ้าป่าจะทำเมื่อใดก็ได้แล้วแต่สะดวก โดยในระหว่างขบวนแห่หรือที่ชาวอีสานเรียกว่า “แห่ผ้าป่า” ซอบั้งไม้ไฟได้ถูกนำมาบรรเลงเพื่อขับกล่อมและเพื่อความสนุกสนานแก่ผู้ที่มีส่วนร่วมงาน โดยอาจบรรเลงเพียงเครื่องดนตรีชนิดเดียวหรือบรรเลงร่วมกับเครื่องดนตรีชนิดอื่นๆ ก็ได้ หรือในการทำกิจกรรมนั้นอาจมีผู้ที่มีความสามารถในการขับร้องกลอนลำก็สามรถขับลำประกอบการบรรเลงซอบั้งไม้ไฟได้ (ไสว ภูผาศรี. ๒๕๕๗ : สัมภาษณ์)

บุญบวช การบวชถือเป็นประเพณีไทยที่สืบทอดกันมานานไม่ว่าจะเป็นการบวชเพื่อทดแทนพระคุณพ่อ แม่ หรือเป็นการบวชเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว ในประเพณีอีสานเมื่อมีการปลงศพมาเสร็จแล้วในตอนเช้า ในตอนบ่ายก็จะมีแห่หน้าเข้าโบสถ์จากบริเวณบ้านของเจ้าภาพผู้จัดงานจนถึงวัดเสร็จพิธีจึงกลับมาจัดงานฉลองกันที่บ้าน โดยในระหว่างขบวนแห่หรือที่ชาวอีสานเรียกว่า “แห่หน้า” ซอบั้งไม้ไฟได้ถูกนำมาบรรเลงเพื่อขับกล่อมและเพื่อความสนุกสนานแก่ผู้ที่มีส่วนร่วมงาน โดยอาจบรรเลงเพียงเครื่องดนตรีชนิดเดียวหรือบรรเลงร่วมกับเครื่องดนตรีชนิดอื่นๆ ก็ได้ หรือในการทำกิจกรรมนั้นอาจมีผู้ที่มีความสามารถในการขับร้องกลอนลำก็สามรถขับลำประกอบการบรรเลงซอบั้งไม้ไฟได้ (ไสว ภูผาศรี. ๒๕๕๗ : สัมภาษณ์)

ปัจจุบันบทบาทของซอบังไม๊ไผ่ในชุมชนชาวผู้ไท คงเหลือเพียงการใช้เพื่อความบันเทิงส่วนตัวเท่านั้น และเป็นลักษณะการบรรเลงในยามว่างหรือเมื่อเสร็จสิ้นจากภารกิจประจำวัน ซึ่งสภาพการณ์เช่นนี้เริ่มเกิดขึ้นมาเมื่อช่วงระยะเวลาประมาณ ๓๐ ปีที่ผ่านมา (ประมาณปีพุทธศักราช ๒๕๒๐ – ๒๕๓๐) ซึ่งจากการสัมภาษณ์นายไสว ภูผาศรี ได้ให้ข้อมูลว่าช่วงเวลานั้นคนในชุมชนที่สนใจในซอบังไม๊ไผ่เริ่มลดน้อยลง เยาวชนคนรุ่นใหม่ในช่วงเวลานั้นรู้จักและเรียนรู้เครื่องดนตรีหรือความบันเทิงอื่นๆ จากสื่อรูปแบบต่างๆ ที่เข้ามาถึงในชุมชน ทำให้ความต้องการใช้ซอบังไม๊ไผ่ในการรับใช้กิจกรรมต่างๆ ของชุมชนค่อยๆ ลดน้อยลงจนหมดไป กิจกรรมบางอย่างภายในชุมชนก็เปลี่ยนรูปแบบไป เช่น การทำนาโดยใช้เครื่องจักร การแทนที่เน้นความสนุกสนานร่าเริงตามความต้องการของกลุ่มเยาวชน การปฏิสัมพันธ์ของคนหนุ่มสาวยุคใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้ผู้ที่สนใจในวัฒนธรรมซอบังไม๊ไผ่เหลือเพียงผู้สูงอายุที่เคยเล่นหรือเคยทำซอบังไม๊ไผ่มาเมื่อครั้งยังหนุ่ม แต่ไม่สามารถหาผู้ที่จะมาสืบทอดองค์ความรู้การทำซอบังไม๊ไผ่และการบรรเลงซอบังไม๊ไผ่ต่อได้ (ไสว ภูผาศรี. ๒๕๕๗ : สัมภาษณ์)

สรุปองค์ความรู้ของซอบังไม๊ไผ่ชาวผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์ ด้านลักษณะทางกายภาพพบความแตกต่างกันอยู่ ๒ ลักษณะ คือ ลักษณะที่ ๑ เป็นซอบังไม๊ไผ่เหลาให้ส่วนด้านล่างบางกว่าด้านบนและเจาะรูขยายเสียงทางด้านหลัง (ด้านตรงข้ามกับสายซอ) ลักษณะที่ ๒ เป็นซอบังไม๊ไผ่เหลาให้บางทั้งตัวและเจาะรูขยายเสียงทางด้านหน้าซอ (ด้านสายซอ) ลักษณะท่าทางการบรรเลงซอบังไม๊ไผ่ชาวผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์ พบลักษณะท่าทางการบรรเลงสามลักษณะ คือ การนั่งบรรเลงแบบธรรมดาที่วางตัวซอบนหน้าขา การนั่งบรรเลงแบบใช้เท้าประกบตัวซอ และการยืนบรรเลง วิธีการบรรเลงซอบังไม๊ไผ่นั้นพบว่ารูปแบบการบรรเลงมีสองลักษณะ คือ รูปแบบโบราณซอบังไม๊ไผ่จะมีสายหลักสองสาย และปรับตั้งเสียงของสายซอให้มีระดับเสียงเดียวกัน แต่มีหน้าที่ที่แตกต่างกัน โดยสายที่หนึ่งที่อยู่ทางด้านซ้ายของผู้บรรเลงจะทำหน้าที่เป็น “สายบรรเลงทำนอง” ส่วนสายซอบังไม๊ไผ่ที่อยู่ทางด้านขวาของผู้บรรเลงจะทำหน้าที่เป็น “สายเสียงประสานยืน” (Drone) และรูปแบบทั่วไปซอบังไม๊ไผ่จะใช้สายหลักสองสาย โดยปรับตั้งเสียงของสายหลักให้มีระดับที่แตกต่างกัน โดยให้สายที่หนึ่งกับสายที่สองมีระดับเสียงห่างกันเป็นคู่สี่ (4th Perfect) ซึ่งในการศึกษาระบบเสียงของซอบังไม๊ไผ่ครั้งนี้พบระบบเสียงที่แตกต่างกัน ๓ ระบบ คือ ระบบสองสายเสียงเท่ากัน ระบบสองสายเสียงไม่เท่ากัน และระบบสามสาย

บทเพลงที่นายสีหัต อุทโทและนายไสว ภูผาศรี บรรเลงซอบังไม๊ไผ่ มี ๕ บทเพลง คือ ลายลำเพลิน ลายพ่อนเกี่ยวทางนกยูง ลายเพลงล่องของ และลายเพลงลำให้พร

ด้านบทบาทหน้าที่ในสังคมและวัฒนธรรมของซอบังไม๊ไผ่ของชาวผู้ไทนั้น พบว่าซอบังไม๊ไผ่นั้นมีการสืบทอดในชุมชนชาวผู้ไทมาเป็นเวลานานแล้ว ทั้งมีการสืบทอดและถ่ายทอดให้คนในชุมชนบางกลุ่มที่มีความสนใจที่จะฝึกหัด และในช่วงเวลาเดียวกันนั้นคนในชุมชนเองก็ให้การยอมรับและนิยมชมชอบที่จะรับฟังการบรรเลงซอบังไม๊ไผ่ มีการร่วมพอรำหรือการร้องกลอนลำต่างๆ เข้ากับท่วงทำนองการบรรเลงซอบังไม๊ไผ่ และให้การยอมรับในตัวบุคคลผู้ที่สามารถบรรเลงซอบังไม๊ไผ่ได้ว่าเป็นผู้ที่มีความสามารถพิเศษ นอกจากนี้คนในชุมชนเองก็ยังให้การยอมรับและเรียกหาให้ซอบังไม๊ไผ่เข้าไปมีส่วนร่วมรับใช้ในกิจกรรมต่างๆ ของคนในชุมชน ซึ่งสามารถจำแนกบทบาทของซอบังไม๊ไผ่ในชุมชนชาวผู้ไทในอดีตได้เป็นสองบทบาท คือ บทบาทของซอบังไม๊ไผ่ในบริบทเฉพาะกลุ่มบุคคล และบทบาทของซอบังไม๊ไผ่ในบริบทเชิงพิธีกรรม

บทบาทของซอบังไม๊ไผ่ในบริบทเฉพาะกลุ่มบุคคลในชุมชนนั้น พบว่าซอบังไม๊ไผ่ในบทบาทเฉพาะกลุ่มบุคคลนี้จะเป็นบทบาทในลักษณะที่ไม่เป็นทางการ ไม่มีพิธีการ และไม่มีพิธีกรรมความเชื่อใดๆ เข้ามาเกี่ยวข้องทั้งสิ้น โดยพบว่าจะมีการใช้ซอบังไม๊ไผ่ในสองลักษณะ คือ การใช้เพื่อความบันเทิงส่วนตัวเช่น ใช้

บรรเลงระหว่างการเดินทางไปมาระหว่างหมู่บ้าน ใช้บรรเลงระหว่างการเดินทางไปทุ่งนา ใช้บรรเลงระหว่างการเดินทางไปเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น และการใช้เพื่อความสัมพันธกลุ่ม เช่น กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการปฏิสัมพันธ์ของคนในชุมชน กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับปฏิสัมพันธ์ของคนหนุ่มสาว และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ เป็นต้น

ส่วนบทบาทของซอบังในบริบทเชิงพิธีการในชุมชนนั้น พบว่าซอบังไม่ใ้ในบทบาทเชิงพิธีการในชุมชนเป็นบทบาทในลักษณะที่ซอบังไม่ใ้มีส่วนร่วมในพิธีการต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน คือ พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิต และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อทางศาสนา

พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิต เป็นบทบาทของซอบังในบริบทเชิงพิธีการในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน พบว่าพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนชาวผู้ไท ซึ่งนักดนตรีเคยมีโอกาสใช้ซอบังไม่ใ้มีส่วนร่วมในการบรรเลงในพิธีกรรมเหล่านั้นคือการแต่งงาน การตาย และการรักษาโรค (การเหยา)

พิธีการที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อทางศาสนา เป็นบทบาทของซอบังในบริบทเชิงพิธีการในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับพิธีการความเชื่อทางศาสนาของคนในชุมชน พบว่าพิธีการที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อทางศาสนาของคนในชุมชนที่ผู้บรรเลงซอบังไม่ใ้เคยมีส่วนร่วมในการบรรเลงซอบังไม่ใ้คือพิธีที่เกี่ยวข้องกับจารีตประเพณีของชาวอีสาน หรือที่เรียกกันทั่วไปว่า “ฮีดสิบสอง” ฮีด มาจากคำว่า “จารีต” หมายถึงประเพณีแบบแผนการประพฤติปฏิบัติที่กระทำสืบต่อกันมานาน และยึดถือข้อปฏิบัติที่เกี่ยวกับศีลธรรมร่วมกันของคนในสังคม และ สิบสอง หมายถึง “สิบสองเดือน” ดังนั้นคำว่า “ฮีดสิบสอง” จึงหมายถึง ประเพณีที่ประชาชนชาวอีสานยึดถือปฏิบัติกันมาในโอกาสต่างๆ ทั้งสิบสองเดือนของแต่ละปี

๔.๒ แนวทางการส่งเสริม อนุรักษ์ และพัฒนา ซอบังชาวผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์

๔.๒.๑. แนวทางการส่งเสริม ซอบังชาวผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์

๔.๒.๑. ๑ ส่งเสริมให้มีการบรรเลงซอบังไม่ใ้ชาวผู้ไททุกรูปแบบที่ควรจัดให้มีได้

นายบุญเลิศ ภูวิเลิศ (๒๕๕๘ : สัมภาษณ์) วัฒนธรรมอำเภอนาคู จังหวัดกาฬสินธุ์ ได้ให้ข้อมูลว่า การส่งเสริมการบรรเลงซอบังไม่ใ้ชาวผู้ไทนั้นควรมีการส่งเสริมให้มีการบรรเลงให้มากและบ่อยครั้ง โดยเฉพาะงานเทศกาลที่สำคัญของท้องถิ่นหรือกิจกรรมต่างๆ ที่หน่วยงานในท้องถิ่นจัดขึ้นก็ควรจัดให้มีการบรรเลงซอบังชาวผู้ไทเพื่อเป็นการส่งเสริมประชาสัมพันธ์ให้วัฒนธรรมประจำถิ่นเป็นที่รู้จักของคนในชุมชน ปลุกฝังให้เกิดค่านิยมรักในวัฒนธรรมของตนเอง เป็นเวทีให้ปราชญ์ชาวบ้านที่มีความสามารถทางด้านดนตรีได้แสดงและถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาให้เยาวชนและประชาชนได้รับชม เปิดโอกาสให้เยาวชนที่มีความสามารถได้แสดงผลงานและควรมีการมอบเกียรติบัตรเพื่อเป็นกำลังใจแก่เยาวชนด้วย ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์จำรัส ไชยสุข (๒๕๕๘ : สัมภาษณ์) กำนันประจำตำบลนาโก อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ได้ให้ข้อมูลว่าองค์การบริหารส่วนตำบล และกำนัน ได้มีการส่งเสริมให้การบรรเลงดนตรีผู้ไทเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนอยู่เสมอทั้งกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและกิจกรรมต่างๆ ที่ทางภาครัฐจัดขึ้น นอกจากนี้ทางภาครัฐควรส่งเสริมให้ปราชญ์ชาวบ้านทางด้านดนตรีได้มีโอกาสแสดงฝีมือให้เป็นตัวอย่างแก่เยาวชน

ภาพประกอบที่ ๔.๘๐ การบรรเลงซอบังไม้ไผ่ร่วมกับเครื่องดนตรีผู้ไท ในงานประชุมกลุ่มที่วัดสิมนาโก ตำบลนาโก อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ วันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันธะศรี. ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙)

นอกจากนี้ในงานประเพณี “บุญบายศรีสู่ขวัญข้าวคุณลานสืบตำนานพระแม่โพสพเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ” หรือบุญเดือนสามซึ่งเป็นงานประจำปีของจังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งในปี ๒๕๕๙ นี้จัดขึ้น ณ วัดเศวตวันนาราม หมู่ที่ ๑ ตำบลเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ ในวันที่ ๕ – ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙ วงดนตรีผู้ไทบ้านหนองห้าง ตำบลหนองห้าง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ก็ได้รับเชิญให้บรรเลงเพื่อแสดงวัฒนธรรมการดนตรีของชาวผู้ไทด้วย

ภาพประกอบที่ ๔.๘๑ การบรรเลงซอบังไม้ไผ่ร่วมกับเครื่องดนตรีผู้ไท ในงานบุญบายศรีสู่ขวัญข้าวคุณลานสืบตำนานพระแม่โพสพเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ณ วัดเศวตวันนาราม หมู่ที่ ๑ ตำบลเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ ในวันที่ ๕ – ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันธะศรี. ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙)

๔.๒.๑. ๒ ส่งเสริมให้คนในชุมชนได้มีโอกาสเรียนรู้และตระหนักถึงความสำคัญของข้อบ่ง
 ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ดร.พระครูศรีธรรมโกศล (๒๕๕๘ : สัมภาษณ์) รองเจ้าคณะ
 อำเภอกุฉินารายณ์ว่าการรณรงค์ให้ชุมชนตระหนักในความสำคัญของข้อบ่งว่าเป็นเรื่องที่คุณต้องให้การ
 รับผิดชอบร่วมกันในการส่งเสริมสนับสนุน ประสานงานการบริการความรู้วิชาการและทุนทรัพย์สำหรับจัด
 กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับข้อบ่งและการบรรเลงดนตรีผู้ไท ร่วมกันทำให้วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นส่วน
 หนึ่งของชีวิตประจำวันอย่างแท้จริง ไม่ใช่เป็นเพียงการจัดแสดงหรือรณรงค์เป็นบางช่วงเท่านั้น โดยเฉพาะ
 การนำเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆที่จัดขึ้นในชุมชน เช่น วัด โรงเรียน หรืองานพิธีการต่างๆของ
 สมาชิกในชุมชน ก็ควรมีการนำการบรรเลงดนตรีผู้ไทเข้ามามีส่วนร่วมด้วย
 ข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการสังเกตก็ทราบว่าในการจัดการประชุมกลุ่มเพื่อหาแนวทางการส่งเสริม
 อนุรักษ์ และพัฒนาข้อบ่งในครั้งนี้ ชาวบ้านและผู้นำชุมชนหมู่บ้านนาโก ตำบลนาโก อำเภอกุฉินารายณ์ที่
 ทราบเรื่องต่างก็มาร่วมงานครั้งนี้ด้วยความเต็มใจ ไม่ว่าจะเป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้อำนวยการโรงเรียน
 ผู้อำนวยการในหมู่บ้าน กลุ่มแม่บ้าน และชาวบ้านอื่น ซึ่งส่วนใหญ่ต่างก็ให้ข้อมูลว่าเคยได้ยินแต่คำว่าข้อบ่งไม่ไผ่
 แต่ไม่เคยเห็นหรือสัมผัสของจริง เมื่อมีโอกาสก็อยากมาร่วมและเต็มใจที่จะช่วยเหลือในการส่งเสริม อนุรักษ์
 และพัฒนาข้อบ่งไม่ไผ่ ซึ่งนอกจากจะเป็นกิจกรรมการพบปะระดมความคิดเห็นระหว่างคนในชุมชนแล้วก็ยัง
 เป็นการเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในชุมชนด้วย โดยนอกจากจะเป็นการสร้างงานสร้างรายได้ให้แก่ักดนตรี
 ผู้บรรเลงดนตรีผู้ไทแล้ว คนในชุมชนก็ได้เรียนรู้และสนุกสนานกับการบรรเลงของดนตรีผู้ไทด้วย

ภาพประกอบที่ ๔.๘๒ ภาพหมู่ผู้ที่มีมาร่วมประชุมกลุ่มที่วัดสิมนาโก ตำบลนาโก อำเภอกุฉินารายณ์
 จังหวัดกาฬสินธุ์
 (ที่มา : พิทยวัฒน์ พันธะศรี. ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙)

๔.๒.๑.๓ ส่งเสริมให้มีการบรรเลงข้อบ่งประกอบการแสดงต่างๆ ของชาวผู้ไท
 นายบุญเลิศ ภูวิเลิศ (๒๕๕๘ : สัมภาษณ์) วัฒนธรรมอำเภอนาคู จังหวัดกาฬสินธุ์ ได้ให้
 ข้อมูลว่า การส่งเสริมการบรรเลงข้อบ่งไม่ไผ่ชาวผู้ไทนั้นควรมีการส่งเสริมให้มีการบรรเลงประกอบการแสดง
 ต่างๆ ของชาวผู้ไท โดยเฉพาะการแสดงที่มีความโดดเด่นที่สุดก็คือการฟ้อนผู้ไท ด้วยมีลักษณะท่วงท่าที่อ่อน
 ซ้อยงดงามตามรูปแบบวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวผู้ไท ซึ่งหากได้ร่วมแสดงกับการบรรเลงข้อบ่งและเครื่อง
 ดนตรีผู้ไทอื่นๆ ก็จะมีคามงดงามตราตรึงใจแก่ผู้ที่ได้ชม และผู้นำชุมชนต้องมีบทบาทในการจัดสรรหา

งบประมาณและประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐและเอกชน โดยกำหนดให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการสืบสานประเพณีท้องถิ่นที่ได้จัดทำขึ้น จะสามารถช่วยสืบสานขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวผู้ไทสืบต่อไป ในการประชุมกลุ่มเพื่อหาแนวทางส่งเสริม อนุรักษ์ และพัฒนาซอขี้ชาวผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์ ในวันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙ ที่วัดสิมนาโก บ้านนาโก ตำบลนาโก อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ นายบุญเลิศ ภูวิเลิศ ยังได้ขอความอนุเคราะห์ให้นักดนตรีและผู้บรรเลงซอขี้ได้บรรเลงร่วมกันและได้ขอให้กลุ่มแม่บ้านบ้านนาโกได้พื่อนผู้ไทประกอบการบรรเลงด้วย

ภาพประกอบที่ ๔.๘๓ การบรรเลงซอขี้ร่วมกับเครื่องดนตรีผู้ไทประกอบการพื่อนรำ ของกลุ่มแม่บ้านบ้านนาโก ตำบลนาโก อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ (ที่มา : พิทยวัฒน์ พันธะศรี. ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙)

ภาพประกอบที่ ๔.๘๔ การพื่อนรำประกอบการบรรเลงดนตรีผู้ไท ของกลุ่มแม่บ้านบ้านนาโก ตำบลนาโก อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ (ที่มา : พิทยวัฒน์ พันธะศรี. ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙)

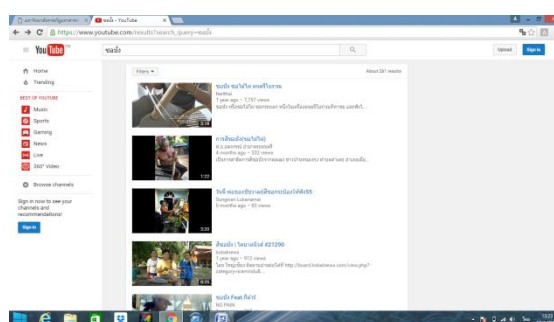
๔.๒.๑.๔ ส่งเสริมวัฒนธรรมดนตรีผู้ไทให้แพร่หลายเกิดเครือข่ายทั้งในประเทศและต่างประเทศ การเผยแพร่ความรู้วัฒนธรรมดนตรีผู้ไทในสื่อต่างๆ ของชุมชนก็เป็นอีกวิธีการหนึ่งที่จะช่วยในการอนุรักษ์ซอขี้และดนตรีผู้ไทอื่นๆ เพื่อให้ทุกคนมีโอกาสได้สัมผัสหรือทำความรู้จักกับดนตรีผู้ไทมากขึ้น ซึ่งสื่อ

ในท้องถิ่นในปัจจุบันก็มีเป็นจำนวนมาก เช่น สื่อวิทยุ โทรทัศน์ และอินเทอร์เน็ต โดยเฉพาะสื่ออินเทอร์เน็ตที่ถือได้ว่าเป็นศูนย์รวมข่าวสารสาระต่างๆ ที่สามารถเข้าถึงได้ง่ายในปัจจุบัน และองค์การบริหารส่วนตำบลต่างๆ ก็ได้จัดทำเว็บไซต์ขององค์กรตนเองขึ้นมาจึงเป็นสิ่งที่ง่ายในการที่จะใช้เป็นสื่อประชาสัมพันธ์ความรู้ด้านวัฒนธรรมต่างๆ โดยเฉพาะความรู้ทางด้านดนตรีผู้ไทในท้องถิ่นของตน จึงควรผลักดันให้เกิดเครือข่ายความร่วมมือทางด้านวัฒนธรรมทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติและนานาชาติ (ศรีนัย เถาว์ขาลี. ๒๕๕๘ : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบที่ ๔.๘๕ ภาพหน้าเว็บไซต์อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ (ที่มา <http://www.amphoe.com/menu.php?mid=๓&am=๒๖&pv=๓> สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๕๘)

จากการสัมภาษณ์นายจรัส ไชยสุข (๒๕๕๘ : สัมภาษณ์) กำนันประจำตำบลนาโก อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดมหาสารคาม ได้ให้ข้อมูลว่าองค์การบริหารส่วนตำบล และกำนัน ได้มีการพยายามส่งเสริมวงดนตรีผู้ไท เช่น จัดหาชุดเสื้อผ้าการแสดง วัสดุผลิตเครื่องดนตรี เป็นต้น ส่วนเรื่องการเผยแพร่ความรู้ด้านมโหรีอีสานในสื่อต่างๆ ของชุมชนก็เป็นส่วนที่ส่วนงานภาครัฐที่รับผิดชอบจะดำเนินการต่อไป

ภาพประกอบที่ ๔.๘๖ เว็บไซต์ยูทูปที่มีการนำเอาซอบังไม้ไผ่ลงเผยแพร่ (ที่มา https://www.youtube.com/results?search_query=%E0%B8%8B%E0%B8%AD%E0%B8%A%E0%B8%B1%E0%B8%89%E0%B8%87 สืบค้นวันที่ ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๕๙)

๔.๒.๑.๕ ส่งเสริมให้ผู้ชมได้รับความรู้ความเข้าใจในการชมและฟังการบรรเลงดนตรีของชาวผู้ไท

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์พระครูเมตตาคุณาภรณ์ (๒๕๕๘ : สัมภาษณ์) เจ้าคณะอำเภอและเจ้าอาวาสวัดสิมนาโก บ้านนาโก ตำบลนาโก อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ว่าแนวทางหนึ่งที่จะช่วยในการส่งเสริมซอบังไม๊ไผ่และเครื่องดนตรีผู้ไทอื่นๆ ได้ก็คือการให้ความรู้ความเข้าใจแก่คนในท้องถิ่นและบุคคลทั่วไปเกี่ยวกับบทเพลง การแสดง และ เครื่องดนตรีพื้นบ้านชาวผู้ไท เพื่อให้คนในท้องถิ่นหรือบุคคลทั่วไปได้เข้ามาศึกษาเรียนรู้วัฒนธรรมประจำท้องถิ่น

จากการสังเกตพบว่าที่วัดสิมนาโกซึ่งมีพิพิธภัณฑสถานหรือศูนย์เรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่นชาวผู้ไท โดยมีการจัดแสดงข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ ทั้งยังเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้านในชุมชน เมื่อมีการจัดกิจกรรมขึ้นก็ได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านเป็นอย่างดี ดังจะเห็นได้จากการเข้าร่วมการประชุมกลุ่มเพื่อหาแนวทางส่งเสริม อนุรักษ์และพัฒนาซอบังไม๊ไผ่ของชาวผู้ไทก็พบว่าชาวบ้านให้ความสนใจที่จะเรียนรู้บทเพลงและเครื่องดนตรีพื้นบ้านของชาวผู้ไท จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านส่วนใหญ่ให้ข้อมูลว่ามีความสนใจในบทเพลงและเครื่องดนตรีพื้นบ้านชาวผู้ไทแต่ไม่มีโอกาสเรียนรู้หรือฝึกหัดเครื่องดนตรีเหล่านี้ โดยเฉพาะซอบังไม๊ไผ่ส่วนใหญ่บอกว่าเคยได้ยินแต่เพียงชื่อและเรื่องเล่าของคนเฒ่าคนแก่ฟังเคยเห็นและสัมผัสซอบังไม๊ไผ่จริงๆ ในครั้งนี้ ดังนั้นการส่งเสริมให้ผู้ชมได้รับความรู้ความเข้าใจในการชมและฟังการบรรเลงดนตรีของชาวผู้ไทโดยใช้สถานที่ที่วัดสิมนาโก บ้านนาโก ตำบลนาโก อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ จึงน่าจะเป็นแนวทางการส่งเสริมหนึ่งที่ควรนำไปดำเนินการต่อไป

ภาพประกอบที่ ๔.๘๗ การเรียนรู้เครื่องดนตรีพื้นบ้านชาวผู้ไทของชาวบ้านนาโก ที่วัดสิมนาโก บ้านนาโก ตำบลนาโก อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ (ที่มา : พิทยวัฒน์ พันธะศรี. ๒๕๖ กุณาพันธ์ ๒๕๕๙)

๔.๒.๑.๖ ผลิตเครื่องดนตรีให้มากและหลากหลายขนาดตามความเหมาะสมของผู้บรรเลง

ดร.เสนอชัย เถาว์ชาติ (๒๕๕๘ : สัมภาษณ์) ได้ให้ข้อเสนอแนะในการส่งเสริมซอบังไม๊ไผ่ว่าควรมีการถ่ายทอดเทคนิคและวิธีการประดิษฐ์เครื่องดนตรีชนิดนี้ให้แก่เยาวชนและประชาชนผู้สนใจโดยทั่วไป ซึ่งเชื่อว่าหากมีการผลิตเครื่องดนตรีให้มีจำนวนที่มากก็จะเป็นการส่งเสริมให้ผู้คนได้มีโอกาสเรียนรู้และฝึกหัดเครื่องดนตรีเครื่องดนตรีชนิดนี้มากตามไปด้วย

นอกจากการผลิตเครื่องดนตรีให้มีจำนวนที่มากแล้ว การผลิตเครื่องดนตรีให้มีขนาดที่หลากหลาย เพื่อให้เหมาะสมกับสรีระของผู้บรรเลง เช่น ขนาดที่เหมาะสมกับเยาวชนตามช่วงอายุต่างๆ เป็นต้น ซึ่งก็จะ

ทำให้เยาวชนหรือผู้ที่สนใจที่จะฝึกหัดสามารถเลือกใช้เครื่องดนตรีที่มีขนาดเหมาะสมกับสรีระของตนเอง ส่งผลให้การเรียนรู้และการฝึกหัดเครื่องดนตรีทำได้ง่ายมากขึ้น

๔.๒.๑.๗ จัดให้มีการประกวดการบรรเลงซอด้วงและมีการจำหน่ายแจกโสตทัศนศึกษาต่างๆ นายบุญเลิศ ภูวิเลิศ (๒๕๕๘ : สัมภาษณ์) วัฒนธรรมอำเภอนาคู จังหวัดกาฬสินธุ์ ได้ให้ข้อมูลว่า การส่งเสริมการบรรเลงซอด้วงไม่เฉพาะชาวไทยหนึ่งสิ่งหนึ่งควรมีการส่งเสริมให้มีการประกวดการบรรเลงซอด้วงของเยาวชนและประชาชนโดยทั่วไป ซึ่งสามารถทำได้ทั้งในสถานศึกษาต่างๆ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยเฉพาะงานเทศกาลที่สำคัญของท้องถิ่นหรือกิจกรรมต่างๆ ที่หน่วยงานในท้องถิ่นจัดขึ้นก็ควรจัดให้มีการประกวดการบรรเลงซอด้วงชาวไทย นอกจากนี้ควรมีการนำโสตทัศนศึกษาต่างๆ เช่น สื่อภาพเคลื่อนไหว (VCD) แผ่นบันทึกเสียง ทั้งที่เป็นการแสดง บทเพลงต่างๆ หรือสื่อการเรียนการสอนดนตรีพื้นบ้านอื่นๆ เป็นต้น นำมาจำหน่ายแจกเป็นวิทยาทานให้แก่ผู้ที่สนใจเพื่อเป็นการส่งเสริมประชาสัมพันธ์ให้วัฒนธรรมประจำถิ่นของตนเองสืบต่อไป

๔.๒.๒. แนวทางอนุรักษ์ซอด้วงชาวไทย จังหวัดกาฬสินธุ์ จากการศึกษาข้อมูลซอด้วงชาวไทย จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการสังเกต จากกลุ่มผู้รู้เรื่องราวเกี่ยวกับซอด้วง กลุ่มผู้บรรเลงและกลุ่มประชาชนทั่วไป ทำให้ได้ข้อมูลแนวทางการอนุรักษ์ซอด้วงชาวไทย จังหวัดกาฬสินธุ์ ดังนี้

๔.๒.๒.๑ จัดศูนย์แสดงเครื่องดนตรีเพื่ออนุรักษ์และให้ความรู้บุคคลทั่วไป

แนวทางการอนุรักษ์ เอกลักษณ์ มีแนวทางปฏิบัติโดยการจัดทำพิพิธภัณฑ์ชาวไทย และกิจกรรมส่งเสริมคุณค่าทางเอกลักษณ์ได้แก่การดูแลรักษา ซ่อมแซม จัดระเบียบ และเผยแพร่กิจกรรมทางเอกลักษณ์ การอนุรักษ์ ขนบธรรมเนียม ประเพณีมีแนวทางปฏิบัติโดยการเสริมคุณค่าได้แก่การยอมรับนับถือ ทำนุบำรุง ส่งเสริม ยกย่องให้เกียรติแก่ขนบธรรมเนียมประเพณี และผู้ปฏิบัติ

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์พระครูเมตตาคุณาภรณ์ (๒๕๕๘ : สัมภาษณ์) เจ้าคณะอำเภอและเจ้าอาวาสวัดสิมนาโก บ้านนาโก ตำบลนาโก อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ว่าแนวทางหนึ่งที่จะช่วยในการอนุรักษ์ซอด้วงไม่เฉพาะเครื่องดนตรีผู้ไทอื่นๆ ได้ก็คือการรวบรวมและจัดแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับเครื่องดนตรีพื้นบ้านชาวไทย เพื่อให้คนในท้องถิ่นหรือบุคคลทั่วไปได้เข้ามาศึกษาเรียนรู้วัฒนธรรมประจำท้องถิ่น ซึ่งอาจจะจัดในลักษณะของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหรือศูนย์เรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่น

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น เป็นสถานที่จัดแสดงวัฒนธรรมท้องถิ่นต่างๆ เช่น ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรม และจารีตปฏิบัติที่ทุกคนในท้องถิ่นยึดถือ โดยพระครูเมตตาคุณาภรณ์ได้ริเริ่มการรวบรวมและจัดแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับวัฒนธรรมวิถีชีวิตชาวไทย โดยการนำโบราณวัตถุต่างๆ เช่น เครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน เครื่องดนตรี เหยียดโบราณ เป็นต้น ซึ่งทั้งหมดได้รับบริจาคจากชาวบ้านหรือหน่วยงานสถานที่ต่างๆ มารวบรวมเก็บไว้ในหอพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นผู้ไทวัดสิมนาโก ซึ่งการเก็บรวบรวมโบราณวัตถุเหล่านี้เพื่อให้เยาวชนและผู้สนใจได้ศึกษาเรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่นของชาวไทย และในการจัดประชุมกลุ่มเพื่อหาแนวทางในการอนุรักษ์ ส่งเสริมและพัฒนาซอด้วงชาวไทยในครั้งนี้ นายสีทัด อุทโท นายไสว ภูผาศรี และนายบุญเลิศ ภูวิเลิศ ได้ถวายซอด้วงไม่เฉพาะ ดร.พระครูศรีธรรมโกศล รองเจ้าคณะอำเภอกุฉินารายณ์และรองเจ้าอาวาสวัดสิมนาโก ตำบลนาโก อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เพื่อไว้จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นผู้ไทวัดสิมนาโกต่อไป

ภาพประกอบที่ ๔.๘๘ พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นผู้ไทวัดสิมนาโก อำเภอภูฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันระศรี. ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙)

ภาพประกอบที่ ๔.๘๙ ส่วนจัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นผู้ไทวัดสิมนาโก อำเภอภูฉินารายณ์
จังหวัดกาฬสินธุ์
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันระศรี. ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙)

ภาพประกอบที่ ๔.๙๐ นายสีหัต อุทโท ถวายซอบั้งไม้ไผ่แก่ดร.พระครูศรีธรรมโกศล
รองเจ้าคณะอำเภอภูฉินารายณ์
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันระศรี. ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙)

ภาพประกอบที่ ๔.๙๑ นายไสว ภูผาศรีถวายเป็นถวายขอขมาแด่ดร.พระครูศรีธรรมโกศล
รองเจ้าคณะอำเภอภูผินารายณ์
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันธะศรี. ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙)

ภาพประกอบที่ ๔.๙๒ นายบุญเลิศ ภูวิเลิศ ถวายขอขมาแด่ดร.พระครูศรีธรรมโกศล
รองเจ้าคณะอำเภอภูผินารายณ์
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันธะศรี. ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙)

๔.๒.๒.๒ อนุรักษ์การละเล่นต่างๆ ที่ใช้ดนตรีประกอบ

นายบุญเลิศ ภูวิเลิศ (๒๕๕๘ : สัมภาษณ์) วัฒนธรรมอำเภอนาคู จังหวัดกาฬสินธุ์ ได้ให้ข้อมูลว่า การอนุรักษ์การละเล่นต่างๆ ที่ใช้ดนตรีประกอบก็เป็นอีกแนวทางหนึ่งที่จะช่วยให้องค์ประกอบวัฒนธรรมการแสดงของชาวผู้ไทมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

การแสดงที่สำคัญของชาวผู้ไทจังหวัดกาฬสินธุ์นั้นการแสดงที่สำคัญที่สุดคือการฟ้อนผู้ไท โดยการแสดงฟ้อนผู้ไทจังหวัดกาฬสินธุ์ มีลักษณะการแต่งกายแตกต่างจากฟ้อนผู้ไทในถิ่นอื่นๆ โดยการแต่งกายนั้น จะสวมเสื้อสีดำขลิบด้วยผ้าขิด ห่มผ้าแพรวา ซึ่งเป็นผ้าที่มีชื่อเสียงประจำจังหวัดกาฬสินธุ์ นุ่งผ้าถุงมัดหมี่ มีลีลาการฟ้อนที่อ่อนช้อยงดงาม นอกจากการฟ้อนผู้ไทแล้วยังมีการขับลำผู้ไทที่เป็นการขับร้องที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวผู้ไทที่ควรได้รับการอนุรักษ์ให้คงอยู่คู่กับการบรรเลงดนตรีของชาวผู้ไทสืบไป

ภาพประกอบที่ ๔.๙๓ การแสดงการฟ้อนผู้ไทของกลุ่มแม่บ้านบ้านนาโก ที่วัดสิมนาโก บ้านนาโก ตำบลนาโก อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ วันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันระศรี. ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙)

ภาพประกอบที่ ๔.๙๔ การแสดงขับลำผู้ไทของกลุ่มแม่บ้านบ้านนาโก ที่วัดสิมนาโก บ้านนาโก ตำบลนาโก อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ วันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันระศรี. ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙)

๔.๒.๒.๓ อนุรักษ์ผลงานของปราชญ์ศิลปินชาวบ้านและบทเพลงผู้ไทเก่าๆที่กำลังสูญไป

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์พระครูศรีธรรมโกศล รองเจ้าคณะอำเภอกุฉินารายณ์ และนายบุญเลิศ ภูวิเลิศ (๒๕๕๘ : สัมภาษณ์) ได้ข้อมูลว่าแนวทางการอนุรักษ์ซอบังไม้ไผ่นั้นสิ่งหนึ่งควรเป็นการอนุรักษ์ผลงานของปราชญ์ศิลปินชาวบ้านและบทเพลงผู้ไทเก่าๆที่กำลังสูญไป โดยปราชญ์ศิลปินชาวบ้านเป็นทรัพยากรบุคคลที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นผู้ที่มีองค์ความรู้เกี่ยวกับซอบังไม้ไผ่โดยตรง ได้รับการถ่ายทอดหรือมีประสบการณ์เกี่ยวกับซอบังไม้ไผ่ ซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่สำคัญทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นบทเพลง เทคนิคการบรรเลง การประดิษฐ์เครื่องดนตรี และขนบธรรมเนียมปฏิบัติต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับซอบังไม้ไผ่ เป็นต้น ดังนั้นการอนุรักษ์ผลงานของปราชญ์ศิลปินชาวบ้านจึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง เพราะนอกจากจะเป็นการบันทึกไว้ซึ่งบทเพลงที่บรรเลงโดยฝีมือของปราชญ์ศิลปินชาวบ้านแล้วยังเป็นการอนุรักษ์บทเพลงหรือลายทำนองบทเพลงชาวผู้ไทที่มีความเก่าแก่ต่างๆ ซึ่งปัจจุบันนับแต่รอวันสูญหายไปเนื่องจากขาดการอนุรักษ์ ส่งเสริมและพัฒนาจากภาคส่วนต่างๆ ดังนั้นแนวทางหนึ่งที่จะอนุรักษ์ซอบังไม้ไผ่และบทเพลงของชาวผู้ไทได้ก็คือการอนุรักษ์ผลงาน

ของปราชญ์ศิลปินชาวบ้านและบทเพลงผู้ไทเก่าๆ ที่กำลังสูญไป โดยการนำปราชญ์ศิลปินชาวบ้านมาบรรเลง บทเพลงลายทำนองของชาวผู้ไทต่างๆ และบันทึกเสียง หรืออาจเป็นการบรรเลงประกอบการฟ้อนรำต่างๆ และบันทึกไว้ทั้งภาพและเสียง ทั้งนี้โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อการศึกษาและการเผยแพร่ การจ่ายแจกให้แก่ สถานศึกษา ชุมชนผู้ไทท้องถิ่นต่างๆ เป็นต้น

ภาพประกอบที่ ๔.๙๕ ตัวอย่างแผ่นบันทึกเสียงเพลงพื้นบ้านอีสาน เซิ้งผู้ไท
(ที่มา http://www.lannung.com/viewproduct_lannung-๐๕๕๐๘ สืบค้นเมื่อวันที่ ๗ มิถุนายน ๒๕๕๙)

๔.๒.๒.๔ ปลุกฝังค่านิยมที่ดีให้แก่กลุ่มเด็กเยาวชน

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์นายสีหัต อุทโท (๒๕๕๘ : สัมภาษณ์) ผู้รู้และผู้บรรเลงซอบังไม้ไผ่ พบว่าแนวทางการอนุรักษ์ซอบังไม้ไผ่นั้นสิ่งหนึ่งควรเป็นการปลุกฝังค่านิยมที่ดีให้แก่เยาวชนในชุมชน เพื่อเป็นการเปลี่ยนแปลงค่านิยมของคนในชุมชนปัจจุบันที่ละเลยหรือไม่ให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมพื้นบ้านซึ่งเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านของชาวผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์

ซึ่งการปลุกฝังค่านิยมที่ดีให้แก่เยาวชนนี้จะทำให้เยาวชนเกิดความรัก ความหวงแหน และเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมประจำท้องถิ่นของตน ซึ่งจากการสังเกตก็พบว่าในวงดนตรีผู้ไทของนายสีหัต อุทโท ซึ่งรับงานแสดงต่างๆ นั้น ก็มีเยาวชนให้ความสนใจเข้ามาชมการบรรเลงดนตรีผู้ไทจำนวนมาก และเยาวชนส่วนหนึ่งก็ให้ความสนใจซอบังไม้ไผ่เนื่องจากเป็นเครื่องดนตรีที่ไม่เคยเห็นและมีความสนใจที่จะเรียนรู้ ซึ่งวงดนตรีผู้ไทของนายสีหัต อุทโทนี้ ได้เปิดโอกาสให้เยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบรรเลงเครื่องดนตรีผู้ไทด้วย ซึ่งจากการสัมภาษณ์ก็พบว่าเยาวชนที่เข้ามามีส่วนร่วมบรรเลงนี้มีอายุระหว่าง ๑๕ - ๒๘ ปี ดังนี้

นายสีหัต อุทโท อายุ ๖๙ ปี เป็นหัวหน้าวงดนตรีผู้ไท บ้านหนองห้าง ตำบลหนองห้าง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ได้เริ่มเรียนรู้การบรรเลงดนตรีผู้ไทจากพี่ชายสามารถบรรเลงเครื่องดนตรีได้หลายชนิด เช่น ซอบังไม้ไผ่ แคน พิณ ปี่ผู้ไท เป็นต้น

ภาพประกอบที่ ๔.๙๖ นายสีหัต อุทโท
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันธะศรี. ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙)

นายพุฒิศักดิ์ ดุลชาติ เกิดวันที่ ๑๓ เดือนธันวาคม ๒๕๒๙ เป็นรองหัวหน้าวงดนตรีผู้ไท บ้านหนองห้าง ตำบลหนองห้าง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ได้เริ่มเรียนรู้การบรรเลงดนตรีผู้ไทจากนายสีหัต อุทโทสามารถบรรเลงเครื่องดนตรีได้หลายชนิด เช่น แคน พิณ ปี่ผู้ไท เป็นต้น

ภาพประกอบที่ ๔.๙๗ นายพุฒิศักดิ์ ดุลชาติ
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันธะศรี. ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙)

นายนายนิรมิต คำมัน เกิดวันที่ ๑๙ เดือนมิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๔๒ เป็นสมาชิกในวงดนตรีผู้ไท บ้านหนองห้าง ตำบลหนองห้าง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ได้เริ่มเรียนรู้การบรรเลงดนตรีผู้ไทจากนายสีหัต อุทโท ปัจจุบันทำหน้าที่บรรเลงพิณในวงดนตรีผู้ไทบ้านหนองห้าง

ภาพประกอบที่ ๔.๙๘ นายนิรมิต คำมัน
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันธะศรี. ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙)

นายสุรชัย โคตรพัฒน์ เกิดวันที่ ๒๕ เดือนเมษายน พุทธศักราช ๒๕๓๙ เป็นสมาชิกในวงดนตรีผู้ไท บ้านหนองห้าง ตำบลหนองห้าง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ได้เริ่มเรียนรู้การบรรเลงดนตรีผู้ไทจากนายสีหัต อุทโท ปัจจุบันทำหน้าที่เป่าปี่ผู้ไทในวงดนตรีผู้ไทบ้านหนองห้าง

ภาพประกอบที่ ๔.๙๙ นายสุรชัย โคตรพัฒน์
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันธะศรี. ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙)

นายวิษณุ อุทโท เกิดวันที่ ๑๑ เดือนกรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๓๑ เป็นสมาชิกในวงดนตรีผู้ไท บ้านหนองห้าง ตำบลหนองห้าง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ได้เริ่มเรียนรู้การบรรเลงดนตรีผู้ไท จากนายสีหัต อุทโท ปัจจุบันทำหน้าที่ตีกลองในวงดนตรีผู้ไทบ้านหนองห้าง

ภาพประกอบที่ ๔.๑๐๐ นายวิษณุ อุทโท
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันธะศรี. ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙)

นายวุฒิชัย สุระเสียง เกิดวันที่ ๕ เดือนมกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๒ เป็นสมาชิกในวงดนตรีผู้ไท บ้านหนองห้าง ตำบลหนองห้าง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ได้เริ่มเรียนรู้การบรรเลงดนตรีผู้ไท จากนายสีหัต อุทโท ปัจจุบันทำหน้าที่เป่าแคนและสีซอบังไม้อัฒในวงดนตรีผู้ไทบ้านหนองห้าง

ภาพประกอบที่ ๔.๑๐๑ นายวุฒิชัย สุระเสียง
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันธะศรี. ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙)

โดยเยาวชนเหล่านี้เป็นลูกหลานชาวผู้ไทบ้านหนองห้าง เริ่มต้นด้วยการเห็นเครื่องดนตรีผู้ไทต่างๆ บรรเลงตามงานบุญประเพณีและพิธีกรรมอื่นๆ ที่จัดขึ้นในชุมชน จึงเกิดความสนใจและอยากฝึกหัดบรรเลงเครื่องดนตรีของชาวผู้ไท จึงเริ่มต้นฝึกหัดเครื่องดนตรีโดยได้รับคำแนะนำจากผู้รู้และนักดนตรีในหมู่บ้าน ต่อมาจึงได้ชักชวนเยาวชนที่มีความสนใจในการบรรเลงดนตรีผู้ไทให้เข้ามาร่วมฝึกหัดและบรรเลงร่วมวงกัน (พุฒิศักดิ์ ดุลชาติ. ๒๕๕๘ : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบที่ ๔.๑๐๒ การบรรเลงดนตรีผู้ไทบ้านหนองห้าง งานบุญเดือนสามจังหวัดกาฬสินธุ์ (ที่มา : พิทยวัฒน์ พันธะศรี. ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙)

ภาพประกอบที่ ๔.๑๐๓ เยาวชนที่สนใจการบรรเลงซอบังไม้ไผ่ (ที่มา : พิทยวัฒน์ พันธะศรี. ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙)

๔.๒.๒.๕ ถ่ายทอดองค์ความรู้สู่เยาวชนรุ่นใหม่สร้าง สายสัมพันธ์อันดีระหว่างครูกับศิษย์
ข้อมูลจากการสัมภาษณ์นายบุญเลิศ ภูวิเลิศ (๒๕๕๘ : สัมภาษณ์) เชื่อว่าแนวทางหนึ่งในการอนุรักษ์ซอบังไม้ไผ่ก็คือการจัดให้มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมและภูมิปัญญาพื้นบ้านจากคนรุ่นเก่าสู่คนรุ่นใหม่ โดยเฉพาะมุ่งเน้นไปที่เยาวชนภายในหมู่บ้าน ซึ่งจะเป็นการเสริมสร้างความสัมพันธ์ของคนภายในชุมชน เสริมสร้างความสัมพันธ์ภายในครอบครัว และเป็นการเสริมสร้างสายสัมพันธ์อันดีระหว่างครูกับศิษย์

บุญเลิศ ภูวเลิศ (๒๕๕๘ : สัมภาษณ์) ได้ให้แนวคิดเพิ่มเติมว่า “ครอบครัว วัดและชุมชน จะต้องประสานสอดคล้องกัน” โดยครอบครัวซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้ปฐมภูมิต้องปลูกฝังและถ่ายทอดวัฒนธรรมภูมิปัญญาพื้นบ้านจากคนรุ่นเก่าสู่คนรุ่นใหม่ที่อยู่อาศัยร่วมในครอบครัว ซึ่งนอกจากจะเป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่เยาวชนในครอบครัวแล้วยังเป็นการเสริมสร้างความสัมพันธ์ภายในครอบครัวได้เป็นอย่างดี ส่วนวัดหรือโรงเรียนควรเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้และการจัดกิจกรรมต่างๆ เช่น การจัดชมรมประจำท้องถิ่น หรือการเชิญผู้ที่มีความรู้ทางด้านดนตรีผู้ไทในชุมชนมาถ่ายทอดความรู้ให้แก่คนรุ่นหลัง หรือจัดกิจกรรมการเรียนการสอนขึ้นในวัดหรือโรงเรียน และชุมชนต้องให้การสนับสนุนส่งเสริมกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนให้มีการบรรเลงดนตรีผู้ไท เป็นต้น

ซึ่งข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้รู้และผู้บรรเลงซอบังไม่เฝ้พบว่าบางส่วนได้เคยมีประสบการณ์ในการเข้าร่วมเป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้เรื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานในสถานศึกษาของท้องถิ่นมาแล้ว เช่น นายบุญเลิศ ภูวเลิศ เคยได้รับเชิญเป็นวิทยากรพิเศษให้ความรู้เรื่องดนตรีพื้นบ้านที่โรงเรียนบ้านภูแล่นช้าง ตำบลภูแล่นช้าง อำเภอนาคู จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยเป็นวิทยากรถ่ายทอดวิธีการเป่าแคน (บุญเลิศ ภูวเลิศ. ๒๕๕๘ : สัมภาษณ์) นายสีหัต อุทโท เคยได้รับเชิญเป็นวิทยากรพิเศษให้ความรู้เรื่องดนตรีพื้นบ้านที่โรงเรียนบ้านหนองห้าง ตำบลหนองห้าง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยเป็นวิทยากรถ่ายทอดวิธีการบรรเลงเครื่องดนตรีผู้ไทชนิดต่างๆ เช่น แคน พิณ ซอบังไม่เฝ้ ปี่ผู้ไท เป็นต้น (สีหัต อุทโท . ๒๕๕๘ : สัมภาษณ์) และในการศึกษาครั้งนี้ก็พบว่าวัดสิมนาโก บ้านนาโก ตำบลนาโก อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นสถานที่ที่ชาวบ้านได้ร่วมกันจัดให้เป็นหอพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นผู้ไท เป็นสถานที่รวบรวมโบราณวัตถุต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมชาวผู้ไท ซึ่งรวมถึงเครื่องดนตรีต่างๆ โดยส่วนใหญ่โบราณวัตถุเหล่านี้ได้รับบริจาคจากชาวบ้านที่เป็นชาวผู้ไทที่อาศัยอยู่ในชุมชนและนอกจากนี้บางส่วนก็ได้รับบริจาคจากชาวผู้ไทในชุมชนอื่นๆ ด้วย

พระครูเมตตาคุณากรณ์ เจ้าคณะอำเภอกุฉินารายณ์และเจ้าอาวาสวัดสิมนาโก เป็นผู้ริเริ่มและสนับสนุนให้เกิดพิพิธภัณฑท์แห่งนี้ขึ้นเพื่อให้ลูกหลานเยาวชนในหมู่บ้านหรือผู้ที่สนใจได้มาเรียนรู้วัฒนธรรมของชาวผู้ไทที่วัดสิมนาโก โดยมีดร.พระครูศรีธรรมโกศล รองเจ้าคณะอำเภอและรองเจ้าอาวาส เป็นผู้ดูแล โดยมีแผนในการส่งเสริมให้ประชาชนชาวบ้านที่มีความรู้ความสามารถทางด้านดนตรีพื้นบ้านอีสานแขนงต่างๆ เช่น พิณ แคน โปงกลาง ปี่ ซอ มาให้ความรู้แก่เยาวชนในชุมชนให้มีความสามารถพิเศษติดตัว เมื่อไปศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นก็สามารถฝึกฝนต่อยอดความรู้ความสามารถของนักเรียนให้สูงขึ้นได้ (พระครูเมตตาคุณากรณ์ ๒๕๕๘ : สัมภาษณ์) และชุมชน ก็เป็นอีกองค์คัพพหนึ่งที่มีส่วนสำคัญในการอนุรักษ์ซอบังไม่เฝ้ ทั้งการสนับสนุนจากคนในชุมชน ทั้งกำลังกายและกำลังทรัพย์ การให้ความช่วยเหลือด้านวัสดุสิ่งของ เช่น วัสดุในการประดิษฐ์เครื่องดนตรีซึ่งส่วนใหญ่เป็นวัสดุที่มีในท้องถิ่น เป็นต้น และรวมไปถึงการให้โอกาสวงดนตรีผู้ไทได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นในชุมชน

ภาพประกอบที่ ๔.๑๐๔ หอพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นผู้ไท วัดสิมนาโก อำเภอแก่งกระจาน จังหวัดกาญจนบุรี
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันระศรี. ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙)

ภาพประกอบที่ ๔.๑๐๕ โป่งกลาง และกลองตุ้ม ในหอพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นผู้ไท วัดสิมนาโก
อำเภอแก่งกระจาน จังหวัดกาญจนบุรี
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันระศรี. ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙)

ภาพประกอบที่ ๔.๑๐๖ กลองยาวและฉาบในหอพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นผู้ไท วัดสิมนาโก อำเภอแก่งกระจาน
จังหวัดกาญจนบุรี
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันระศรี. ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙)

๔.๒.๓ แนวทางการพัฒนาซอบังชาวผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์

จากการศึกษาแนวทางการส่งเสริม อนุรักษ์และพัฒนาซอบังชาวผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยการเก็บ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการสังเกต จากกลุ่มผู้รู้เรื่องราวเกี่ยวกับซอบังไม่ไผ่ และกลุ่ม ประชาชนทั่วไป ทำให้ได้ข้อมูลแนวทางการพัฒนาซอบังไม่ไผ่ชาวผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์ ดังนี้

๔.๒.๓.๑ ปรับปรุงรูปแบบการบรรเลงให้ทันสมัย

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการสังเกตผู้บรรเลงซอบังไม่ไผ่ชาวผู้ไทจังหวัดกาฬสินธุ์ ได้ข้อมูลว่า ลักษณะรูปแบบการบรรเลงซอบังไม่ไผ่นั้นเป็นลักษณะที่สืบทอดกันมาจากอดีต ซึ่งไม่อาจให้คำตอบที่ชัดเจน ได้ว่าเริ่มมาจากเมื่อใด แต่จากลักษณะการบรรเลงและหลักอุโฆษวิทยาของเครื่องดนตรีพบว่า การสั่นสะเทือน ของสายซอบังไม่ไผ่นั้นฐานรองที่ช่วยกระจายเสียงซึ่งเป็นไม้ไผ่นั้นมีลักษณะแข็งจึงไม่สามารถสั่นสะเทือนเพื่อ กระจายเสียงของสายซอบังไม่ไผ่ได้ ทำให้เสียงของซอบังไม่ไผ่มีระดับเสียงค่อนข้างเบา ต่างจากเสียงของซอ ดั้งที่มีฐานรองที่ช่วยกระจายเสียงทำจากหนังและสามารถสั่นสะเทือนกระจายเสียงได้ดี ทำให้มีระดับ เสียงดัง และเมื่อสังเกตการบรรเลงรวมวงดนตรีผู้ไทของนายสีทัด อุทโท ซึ่งประกอบด้วยเครื่องดนตรี ซอบังไม่ไผ่ ปี่ผู้ไท พิณโป่ง แคน และกลอง ก็พบว่าเครื่องดนตรีทั้งหมดเป็นเครื่องดนตรีที่มีระดับเสียง ค่อนข้างเบา เหมาะที่จะใช้บรรเลงเพื่อการขับกล่อมมากกว่าที่จะใช้บรรเลงเพื่อการประโคมหรือแห่แห่นเช่น วงกลองยาว แต่เนื่องด้วยซอบังไม่ไผ่เป็นเครื่องดนตรีประเภทเสียงเกิดจากการสั่นสะเทือนของสาย (Chordophones) จัดอยู่ในประเภทพิณ (Lute) ชนิดที่ใช้สี (Bowed) และมีระดับเสียงที่ไม่แน่นอน (Indefinite Pitch Instruments) จึงทำให้เครื่องดนตรีชนิดนี้สามารถนำไปบรรเลงร่วมกับเครื่องดนตรีหรือวง ดนตรีอื่นๆ ได้ ข้อมูลจากพุมศิกดิ์ ดุลชาติ (๒๕๕๘ : สัมภาษณ์) พบว่ามีความต้องการนำเอาซอบังไม่ไผ่ไป ร่วมบรรเลงกับวงดนตรีอื่นๆ แต่ก็ต้องมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการบรรเลง เช่น การปรับตั้งระดับเสียง การปรับลักษณะท่าทางการบรรเลง และการปรับแต่งอุปกรณ์รับสัญญาณเสียง เป็นต้น

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์พบว่า ในอดีตซอบังไม่ไผ่ถูกใช้ในลักษณะของการเดินบรรเลงด้วย จาก วัฒนธรรม“ลงช่วง” หรือ “อยู่ค้ำ” ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่หนุ่มๆ ชาวผู้ไทจะถือโอกาสมาคุยกับสาว ๆ ซึ่ง เรียกว่า “ไปแอ้วสาว” โดยฝ่ายหนุ่มนั้นจะจับกลุ่มกันเดินมาและหากใครมีความสามารถในทางดนตรีก็จะนำ เครื่องดนตรี แคน กระจับปี่ ซอบังไม่ไผ่ติดมือมาด้วย พอลงจากเรือนก็จะเป่าแคน ตีตกระจับปี่ สีซอบังไม่ ไผ่ ผู้ที่มีความสามารถขับลำก็จะลำเคล้ากับเสียงดนตรี เดินผ่านไปตามชอกถนนในหมู่บ้าน เพื่อดูว่าสาว ๆ บ้านไหนลงช่วง อยู่ค้ำ และเสียงแคนเสียงดนตรีนั้นเป็นเสมือนสัญลักษณ์ที่เรียกสาวให้อยู่ค้ำคอยหนุ่มๆ (สีทัด อุทโท. ๒๕๕๘ : สัมภาษณ์) ซึ่งสอดคล้องกับไสว ภูผาศรี (๒๕๕๘ : สัมภาษณ์) ที่ได้ให้ข้อมูลว่า ซอบังไม่ไผ่ สามารถใช้บรรเลงได้ทุกที่ เช่น ใช้บรรเลงระหว่างการเดินทางไปมาระหว่างหมู่บ้าน ใช้บรรเลงระหว่างการ เดินทางไปทุ่งนา ใช้บรรเลงระหว่างการเดินทางไปเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น ซึ่งลักษณะการบรรเลงเช่นนี้เป็นการ บรรเลงเพื่อใช้เสียงเพลงเป็นเพื่อนยามเดินทาง เป็นการฝึกซ้อมทบทวนบทเพลงที่จะนำไปบรรเลงหรือที่เคย ฝึกหัดมาแล้วไม่ให้หลงลืม

ภาพประกอบที่ ๔.๑๐๗ ลักษณะการยืนบรรเลงซอบังไม๊ไผ่
(ที่มา : พิทยวัฒน์ พันระศรี. ๒ มิถุนายน ๒๕๕๗)

ดังนั้นหากมีการพัฒนาการบรรเลงซอบังไม๊ไผ่ชาวไทยโดยปรับปรุงให้สามารถนำมาใช้ในขบวนแห่แทน
ต่างๆ ใช้เครื่องขยายเสียงเข้ามาช่วยและมีรูปแบบการแสดงประกอบระหว่างการบรรเลงเพิ่มความสวยงาม
และความสนุกสนานให้เป็นที่นิยมของประชาชนโดยทั่วไปเช่นเดียวกับวงกลองยาว เพื่อเป็นการเบี่ยง
ของนักดนตรีที่บรรเลงอีกทั้งในการบรรเลงประกอบขบวนแห่ยังเป็นการเพิ่มความดังของเสียงการบรรเลงให้ได้
ยินอย่างทั่วถึงกันตลอดทั้งขบวน นอกจากนี้ก็ควรมีการเพิ่มการแสดง เช่น การฟ้อนรำ การแสดงท่าทาง
ประกอบการบรรเลง เป็นต้น เพื่อให้การบรรเลงของซอบังไม๊ไผ่และเครื่องดนตรีผู้ไทเป็นไปอย่างสนุกสนาน
และมีความสวยงามควบคู่กัน

๔.๒.๓. ๒ การประยุกต์ใช้อุปกรณ์สมัยใหม่

แนวความคิดพัฒนาซอบังไม๊ไผ่อีกอย่างหนึ่งคือ จะต้องพยายามคิดค้นดัดแปลงใหม่เพิ่มเติมจาก
ของเดิมอยู่เสมอและต้องให้เข้ากันด้วยดีกลมกลืนกับของเก่า ซึ่งข้อมูลจากพุฒิศักดิ์ ดุลชาติ (๒๕๕๘ :
สัมภาษณ์) ในหัวข้อก่อนหน้านี้อีกก็พบว่ามีความต้องการนำเอาซอบังไม๊ไผ่ไปร่วมบรรเลงกับวงดนตรีอื่นๆ
โดยเฉพาะการปรับแต่งอุปกรณ์รับสัญญาณเสียง

อุปกรณ์รับสัญญาณเสียงหรือตัวรับสัญญาณเสียง เป็นอุปกรณ์ที่นิยมนำมาใช้กับเครื่องดนตรี
ประเภทอคูสติค (Acoustic) เช่น กีตาร์โปร่ง แซกโซโฟน เป็นต้น อุปกรณ์เหล่านี้ได้แก่ไมค์โครโฟนไร้สาย
(Wireless Microphone) และ ปิ๊กอัพกีตาร์ไฟฟ้า (Pick up) โดยในปัจจุบันวงดนตรีต่างๆ และช่างผู้ผลิต
เครื่องดนตรีนิยมนำมาใช้กับซอเพื่อขยายเสียงในการบรรเลงร่วมกับเครื่องดนตรีอื่นๆ การประยุกต์ใช้อุปกรณ์
สมัยใหม่นำมาใช้กับซอบังไม๊ไผ่จึงเป็นอีกแนวทางการพัฒนาหนึ่งที่สมาชิกในวงดนตรีผู้ไทอยากนำมาดัดแปลงเพื่อ
ใช้ในการบรรเลงซอบังไม๊ไผ่

ภาพประกอบที่ ๔.๑๐๘ ไมค์โครโฟนไร้สาย

(ที่มา <http://www.audiocity๒๐๐.com/Wireless-Microphone/Sennheiser-AVX-ME๒-SET.html>)

สืบค้นวันที่ ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๙)

ภาพประกอบที่ ๔.๑๐๙ ปิ๊กอัพรับสัญญาณเสียงของกีตาร์ไฟฟ้า

(ที่มา <http://www.guitar-rich.com/category/๒/%E๐%B๘%๙B%E๐%B๘%B๔%E๐%B๙%๘A%E๐%B๘%๘๑%E๐%B๘%AD%E๐%B๘%B๑%E๐%B๘%๙E-%E๐%B๘%๘๔%E๐%B๘%AD%E๐%B๘%๙๙%E๐%B๘%๘๐%E๐%B๙%๘๐%E๐%B๘%๙๗%E๐%B๘%๘๔%E๐%B๘%A๓%E๐%B๘%B๑%E๐%B๘%๙A%E๐%B๙%๘๐%E๐%B๘%AA%E๐%B๘%B๕%E๐%B๘%A๒%E๐%B๘%๘๗-pickup>)

สืบค้นวันที่ ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๙)

ภาพประกอบที่ ๔.๑๑๐ ตัวอย่างลักษณะซอไฟฟ้าติดปีกอัฟใสในตัวซอที่มีจำหน่ายในปัจจุบัน
(ที่มา <https://www.facebook.com/๖๒๖๙๐๓๙๗๓๖๗๙๖๘/photos/pcb.๑๐๑๓๘๙๙๐๖๒๐๐๑๗๘๙/๑๐๑๓๘๙๘๘๐๕๓๓๕๑๔๘/?type=๓&theater> สืบค้นวันที่ ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๙)

๔.๒.๓.๓ ผสมผสานวัฒนธรรมดั้งเดิมกับวัฒนธรรมเพลงสมัยใหม่

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้รู้และผู้บรรเลงซอบังไม๊ไผ่ชาวผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์ พบข้อมูลว่าบทเพลงที่ใช้บรรเลงโดยทั่วไปนั้นเป็นลายทำนองเพลงพื้นบ้านอีสานที่สืบทอดต่อกันมา เช่น ลายพ็อนภูไท ลายแมงภูตอมดอก ลายลมพัดพร้าว เป็นต้น ซึ่งบทเพลงจากอดีตเหล่านี้บางบทเพลงผู้บรรเลงก็หลงลืมไปเนื่องจากไม่ได้บรรเลงอย่างต่อเนื่อง ไสว ภูผาศรี (๒๕๕๘ : สัมภาษณ์) ได้ให้ข้อมูลว่าตนเองเคยจดจำทำนองได้เป็นจำนวนมากแต่ปัจจุบันคงจำได้แต่เพียงสี่ถึงห้าทำนองเท่านั้น นอกจากนี้หากมีการได้รับไปงานบรรเลงแต่ละครั้งผู้ที่มารับฟังก็มักจะขอร้องให้บรรเลงเฉพาะบทเพลงที่มีท่วงทำนองไพเราะติดหูและมีจังหวะสนุกสนาน จึงเป็นเหตุให้โดยมากก็มักจะได้บรรเลงเฉพาะเพลงซ้ำๆ เดิมๆ และในปัจจุบันเยาวชนรุ่นใหม่ก็ไม่ใส่ใจและไม่สนใจที่จะฟังบทเพลงหรือลายทำนองแบบโบราณ ดังนั้นจึงเชื่อว่าการผสมผสานวัฒนธรรมการบรรเลงซอบังไม๊ไผ่แบบดั้งเดิมกับวัฒนธรรมบทเพลงสมัยใหม่จะเป็นการพัฒนาซอบังไม๊ไผ่ชาวผู้ไทอีกรูปแบบหนึ่งที่จะทำให้ซอบังไม๊ไผ่ได้รับความนิยมจากผู้คนทุกวัย

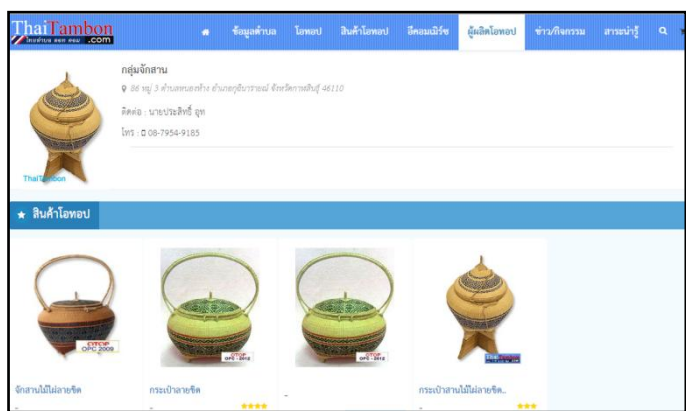
การผสมผสานวัฒนธรรม ซอบังไม๊ไผ่ชาวผู้ไทกับวัฒนธรรมบทเพลงสมัยใหม่นั้นคือการนำเอาบทเพลงที่ได้รับความนิยมในปัจจุบันมาบรรเลงในจังหวะและลีลาตามแบบฉบับของซอบังไม๊ไผ่ชาวผู้ไท เพื่อให้ผู้ฟังได้ฟังบทเพลงที่มีท่วงทำนองที่ไพเราะติดหูผู้ฟังในยุคปัจจุบันซึ่งผู้ฟังส่วนใหญ่เป็นกลุ่มเยาวชนก็สามารถที่จะรับ

ฟังและเข้าถึงสุนทรียรสของการฟังการบรรเลงซอบั้งไม้ไผ่ได้ง่าย อีกทั้งการบรรเลงทั้งบทเพลงสมัยใหม่สลับกับลายทำนองแบบดั้งเดิมก็จะทำให้ผู้ฟังไม่รู้สึกรู้สีก่อนหน้ากับบทเพลงที่ตนเองไม่คุ้นชิน และเยาวชนยังได้ฝึกฟังลายทำนองเพลงพื้นบ้านอีสานแบบดั้งเดิมไปด้วย

๔.๒.๓.๔ พัฒนาให้เป็นผลิตภัณฑ์เชิงพาณิชย์

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ช่างที่ผลิตซอบั้งไม้ไผ่ชาวผู้ไทได้ข้อมูลว่าซอบั้งไม้ไผ่ทั้งหมดเป็นเครื่องดนตรีที่ใช้ผลิตขึ้นโดยใช้วัสดุในท้องถิ่นและส่วนใหญ่ผู้บรรเลงจะประดิษฐ์ซอบั้งไม้ไผ่ขึ้นเพื่อใช้เฉพาะตนเองและอาจจะมีบ้างที่ผู้พบเห็นหรือผู้ที่ทราบและสนใจอาจจะสั่งซื้อหรือสั่งทำขึ้นตามความต้องการของตนเอง แต่ยังไม่เคยมีการจัดทำเพื่อวางจำหน่ายหรือจัดจำหน่ายในรูปแบบลักษณะอื่นๆ นพพร นวลงาม (๒๕๕๘ : สัมภาษณ์) จึงให้ข้อเสนอว่าควรมีการผลิตซอบั้งไม้ไผ่และเครื่องดนตรีชาวผู้ไทเป็นผลิตภัณฑ์เชิงพาณิชย์รูปแบบอื่นๆ เพื่อเป็นการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ

การพัฒนาให้เป็นผลิตภัณฑ์เชิงพาณิชย์ หมายถึงการปรับเปลี่ยนลักษณะรูปแบบของเครื่องดนตรี เช่น ขนาดของเครื่องดนตรี วัสดุที่ใช้ประดิษฐ์เครื่องดนตรี เป็นต้น เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ด้านอื่นๆ เช่น การประดิษฐ์เพื่อเป็นของฝากของที่ระลึกประจำท้องถิ่น การประดิษฐ์เพื่อใช้เป็นของชำร่วย การประดิษฐ์เพื่อใช้เป็นของแต่งงาน เป็นต้น ซึ่งลักษณะการประดิษฐ์เครื่องดนตรีนี้สามารถดูตัวอย่างได้จากกลุ่มจักสานบ้านหนองห้าง ตำบลหนองห้าง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ที่มีการผลิตเครื่องจักสานเป็นสินค้าประจำตำบล (OTOP) ออกจำหน่ายทั้งภายในและภายนอกชุมชน นอกจากนี้ก็ยังมีผลิตเครื่องจักสานจากไม้ไผ่ในลักษณะรูปแบบที่หลากหลายเพื่อให้ผู้ซื้อเลือกซื้อหาได้ตามประโยชน์ใช้สอยที่ตนเองต้องการ

ภาพประกอบที่ ๔.๑๑๑ เครื่องจักสานบ้านหนองห้าง ตำบลหนองห้าง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ (ที่มา <http://www.thaitambon.com/shop/๐๕๑๒๑๑๓๙๒-%E๐%B๘%๘๑%E๐%B๘%A๕%E๐%B๘%B๘%๘๘%E๐%B๘%A๑%E๐%B๘%๘๘%E๐%B๘%B๑%E๐%B๘%๘๑%E๐%B๘%AA%E๐%B๘%B๒%E๐%B๘%๙๙> สืบค้นวันที่ ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๙)

๔.๒.๓.๕ ใช้อุปกรณ์ทันสมัยช่วยในการเรียนการฝึก

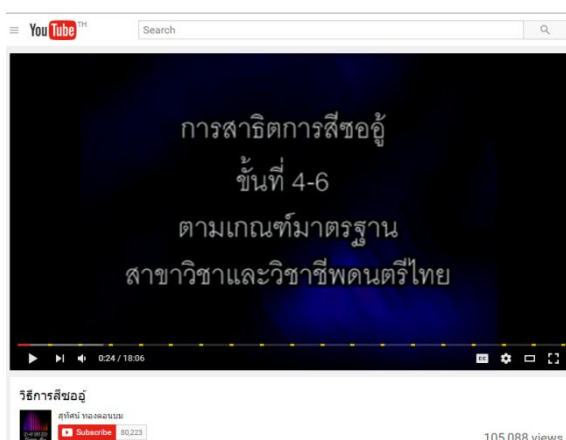
ข้อมูลจากการสัมภาษณ์นายพุฒิศักดิ์ ดุลชาติ (๒๕๕๘ : สัมภาษณ์) สมาชิกในวงดนตรีผู้ไทบ้านหนองห้าง ตำบลหนองห้าง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ระบุว่า การเรียนรู้ดนตรีพื้นบ้านชาวผู้ไทนั้นจากอดีตจนถึงปัจจุบันจะต้องมาเรียนต่อมือจากครูผู้สูงอายุในหมู่บ้านโดยตรงหรือที่เรียกว่าที่เรียกว่าการเรียนรู้นับแบบ “มุขปาฐะ” เนื่องจากไม่มีสื่อการสอนอย่างอื่นมาช่วยในการเรียนรู้ ดังนั้นแนวทางใน

การพัฒนาดนตรีพื้นบ้านชาวผู้ไทในมุมมองของกลุ่มเยาวชนนี้ก็คือการมีสื่อที่ทันสมัยเข้ามาช่วยในการเรียนรู้และการฝึกหัดซอขี้ม้ายี่และดนตรีพื้นบ้านอื่นๆ ของชาวผู้ไท

ปัจจุบันก็เป็นที่น่าทึ่งกันว่าสื่อการเรียนรู้ในเครือข่ายอินเทอร์เน็ตหรือสื่อออนไลน์ต่างๆ เป็นสื่อที่เข้าถึงกลุ่มเยาวชนมากที่สุด ซึ่งหากมีการใช้ประโยชน์จากสื่อสาธารณะเหล่านี้ก็จะสามารถเพิ่มการเรียนรู้ให้แก่ผู้ที่สนใจในการฝึกหัดซอขี้ม้ายี่หรือดนตรีพื้นบ้านอื่นๆ ได้ เช่น การจัดทำเว็บไซต์ให้ความรู้และการฝึกหัดซอขี้ม้ายี่ การจัดทำบทเรียนเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานออนไลน์ หรือแม้แต่การเผยแพร่เทคนิคการบรรเลงซอขี้ม้ายี่หรือเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานอื่นๆ ผ่านเว็บไซต์ต่างๆ เช่น ยูทูบ (YOU TUBE) เป็นต้น เหล่านี้ก็จะสามารถทำให้เยาวชนหรือผู้ที่สนใจที่จะฝึกหัดเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานสามารถเข้าถึงการเรียนรู้ได้อย่างหลากหลายในโลกปัจจุบัน

ภาพประกอบที่ ๔.๑๑๒ ตัวอย่างแผ่นบันทึกภาพและเสียง (VCD) การสอนตีพิณ (ที่มา http://www.taradplaza.com/_tarad/_templates/b/_modules/view_image_๒.php?shopurl=jarungjai&picname=http://img.tarad.com/shop/j/jarungjai/img-lib/spd_๒๐๐๕๐๗๒๒๑๔๔๐๔๗_b.jpg สืบค้นเมื่อวันที่ ๗ มิถุนายน ๒๕๕๙)

ภาพประกอบที่ ๔.๑๑๓ ตัวอย่างการสอนสีซอขี้ม้ายี่ผ่านเว็บไซต์ยูทูบ (ที่มา <https://www.youtube.com/watch?v=LKgi๗MqsWZI> สืบค้นเมื่อวันที่ ๗ มิถุนายน ๒๕๕๙)

สรุป แนวทางการส่งเสริม อนุรักษ์ และพัฒนา ซอบังชาวผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์

๑. แนวทางการส่งเสริม ซอบังชาวผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์ ควรมีแนวทางการส่งเสริมดังนี้

๑.๑ ส่งเสริมให้มีการบรรเลงซอบังไม่เฝ้ชาวผู้ไททุกรูปแบบที่ควรจัดให้มีได้โดยเฉพาะงานเทศกาลที่สำคัญของท้องถิ่นหรือกิจกรรมต่างๆ ที่หน่วยงานในท้องถิ่นจัดขึ้นก็ควรจัดให้มีการบรรเลงซอบังชาวผู้ไทเพื่อเป็นการส่งเสริมประชาสัมพันธ์ให้วัฒนธรรมประจำถิ่นเป็นที่รู้จักของคนในชุมชน

๑. ๒ ส่งเสริมให้คนในชุมชนได้มีโอกาสเรียนรู้และตระหนักถึงความสำคัญของซอบัง ร่วมกันทำให้อวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันอย่างแท้จริง โดยเฉพาะการนำเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆที่จัดขึ้นในชุมชน เช่น วัด โรงเรียน หรืองานพิธีการต่างๆของสมาชิกในชุมชน ก็ควรมีการนำการบรรเลงดนตรีผู้ไทเข้ามามีส่วนร่วมด้วย เป็นต้น

๑.๓ ส่งเสริมให้มีการบรรเลงซอบังประกอบการแสดงต่างๆ ของชาวผู้ไท โดยเฉพาะการแสดงที่มีความโดดเด่นที่สุดก็คือการฟ้อนผู้ไท ด้วยมีลักษณะท่วงท่าที่อ่อนช้อยงดงามตามรูปแบบวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวผู้ไท ซึ่งหากได้ร่วมแสดงกับการบรรเลงซอบังและเครื่องดนตรีผู้ไทอื่นๆ ก็จะทำให้ความงดงามตราตรึงใจแก่ผู้ที่ได้ชม

๑.๔ ส่งเสริมวัฒนธรรมดนตรีผู้ไทให้แพร่หลายเกิดเครือข่ายทั้งในประเทศและต่างประเทศ เพื่อให้ทุกคนมีโอกาสได้สัมผัสหรือทำความรู้จักกับดนตรีผู้ไทมากขึ้น โดยเฉพาะสื่ออินเทอร์เน็ตที่ถือได้ว่าเป็นศูนย์รวมข่าวสารสาระต่างๆ ที่สามารถเข้าถึงได้ง่ายในปัจจุบัน และองค์การบริหารส่วนตำบลต่างๆ ก็ได้จัดทำหน้าเว็บไซต์ขององค์กรตนเองเพื่อใช้เป็นสื่อประชาสัมพันธ์ความรู้ด้านวัฒนธรรมต่างๆ โดยเฉพาะความรู้ทางด้านดนตรีผู้ไทในท้องถิ่นของตน

๑.๕ ส่งเสริมให้ผู้ชมได้รับความรู้ความเข้าใจในการชมและฟังการบรรเลงดนตรีของชาวผู้ไท คือการให้ความรู้ความเข้าใจแก่คนในท้องถิ่นและบุคคลทั่วไปเกี่ยวกับบทเพลง การแสดง และ เครื่องดนตรีพื้นบ้านชาวผู้ไท เพื่อให้คนในท้องถิ่นหรือบุคคลทั่วไปได้เข้ามาศึกษาเรียนรู้วัฒนธรรมประจำท้องถิ่น

๑.๖ ผลิตรองดนตรีให้มากและหลากหลายขนาดตามความเหมาะสมของผู้บรรเลง โดยควรมีการถ่ายทอดเทคนิคและวิธีการประดิษฐ์เครื่องดนตรีชนิดนี้ให้แก่เยาวชนและประชาชนผู้สนใจโดยทั่วไป ซึ่งเชื่อว่าหากมีการผลิตเครื่องดนตรีให้มีจำนวนที่มากก็จะเป็นการส่งเสริมให้ผู้คนได้มีโอกาสเรียนรู้และฝึกหัดเครื่องดนตรีเครื่องดนตรีชนิดนี้มากตามไปด้วย

๑.๗ จัดให้มีการประกวดการบรรเลงซอบังและมีการจำหน่ายแจกโสตทัศนศึกษาต่างๆ ซึ่งสามารถทำได้ทั้งในสถานศึกษาต่างๆ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยเฉพาะงานเทศกาลที่สำคัญของท้องถิ่นหรือกิจกรรมต่างๆ ที่หน่วยงานในท้องถิ่นจัดขึ้นก็ควรจัดให้มีการประกวดการบรรเลงซอบังชาวผู้ไท นอกจากนี้ควรมีการนำโสตทัศนศึกษาต่างๆ เช่น สื่อภาพเคลื่อนไหว (VCD) แผ่นบันทึกเสียง ทั้งที่เป็นการแสดง บทเพลงต่างๆ หรือสื่อการเรียนการสอนดนตรีพื้นบ้านอื่นๆ เป็นต้น นำมาจำหน่ายแจกเป็นวิทยาทานให้แก่ผู้ที่สนใจ

๒. แนวทางอนุรักษ์ซอบังชาวผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์

๒.๑ จัดศูนย์แสดงเครื่องดนตรีเพื่อเพื่ออนุรักษ์และให้ความรู้บุคคลทั่วไปในรูปแบบพิพิธภัณฑ์และกิจกรรมส่งเสริมคุณค่าทางเอกลักษณ์ได้แก่การดูแลรักษา ซ่อมแซม จัดระเบียบ และเผยแพร่กิจกรรมทางเอกลักษณ์ การอนุรักษ์ ขนบธรรมเนียม ประเพณีมีแนวทางปฏิบัติโดยการเสริมคุณค่าได้แก่การยอมรับนับถือ ทำนุบำรุง ส่งเสริม ยกย่องให้เกียรติแก่ขนบธรรมเนียมประเพณี และผู้ปฏิบัติ

๒.๒ อนุรักษ์การเล่นต่างๆ ที่ใช้ดนตรีประกอบ โดยเฉพาะการแสดงที่สำคัญที่สุดคือการฟ้อนผู้ไท และการขับลำผู้ไทที่เป็นารขับร้องที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวผู้ไทที่ควรได้รับการอนุรักษ์ให้คงอยู่กับ การบรรเลงดนตรีของชาวผู้ไทสืบไป

๒.๓ อนุรักษ์ผลงานของปราชญ์ศิลปินชาวบ้านและบทเพลงผู้ไทเก่าๆ ที่กำลังสูญไป โดยทำการ บันทึกทั้งภาพและเสียงเป็นองค์ความรู้ทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นบทเพลง เทคนิคการบรรเลง การประดิษฐ์เครื่องดนตรี และขนบธรรมเนียมปฏิบัติต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับซอบังไม้ไผ่ เป็นต้น

๒.๔ ปลูกฝังค่านิยมที่ดีให้แก่กลุ่มเด็กเยาวชน เพื่อเป็นการเปลี่ยนแปลงค่านิยมของคนในชุมชน ปัจจุบันที่ละเลยหรือไม่ให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมพื้นบ้านซึ่งเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านของชาวผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์

๒.๕ ถ่ายทอดองค์ความรู้สู่เยาวชนรุ่นใหม่สร้างสายสัมพันธ์อันดีระหว่างครูกับศิษย์ โดยเฉพาะ มุ่งเน้นไปที่เยาวชนภายในหมู่บ้าน ซึ่งจะเป็นการเสริมสร้างความสัมพันธ์ของคนภายในชุมชน เสริมสร้าง ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว และเป็นการเสริมสร้างสายสัมพันธ์อันดีระหว่างครูกับศิษย์

๓. แนวทางการพัฒนาซอบังชาวผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์

๓.๑ ปรับปรุงรูปแบบการบรรเลงให้ทันสมัย เช่น การปรับตั้งระดับเสียง การปรับลักษณะ ท่าทางการบรรเลง การปรับแต่งอุปกรณ์รับสัญญาณเสียง ปรับปรุงให้สามารถนำมาใช้ในขบวนแห่แห่นต่างๆ ใช้เครื่องขยายเสียงเข้ามาช่วยและมีรูปแบบการแสดงประกอบระหว่างการบรรเลงเพิ่มความสวยงามและความ สนุกสนาน เป็นต้น

๓.๒ การประยุกต์ใช้อุปกรณ์สมัยใหม่ เช่น อุปกรณ์รับสัญญาณเสียงหรือตัวรับ สัญญาณเสียง การประยุกต์ใช้อุปกรณ์สมัยใหม่อื่นๆ มาใช้กับซอบังไม้ไผ่ เป็นต้น

๓.๓ ผสมผสานวัฒนธรรมดั้งเดิมกับวัฒนธรรมเพลงสมัยใหม่ เพราะในปัจจุบันเยาวชนรุ่นใหม่ก็ ไม่ใส่ใจและไม่สนใจที่จะฟังบทเพลงหรือลายทำนองแบบโบราณ ดังนั้นจึงเชื่อว่าการผสมผสานวัฒนธรรมการ บรรเลงซอบังไม้ไผ่แบบดั้งเดิมกับวัฒนธรรมบทเพลงสมัยใหม่จะเป็นการพัฒนาซอบังไม้ไผ่ชาวผู้ไทอีกรูปแบบ หนึ่งที่จะทำให้ซอบังไม้ไผ่ได้รับความนิยมจากผู้คนทุกวัย

๓.๔ พัฒนาให้เป็นผลิตภัณฑ์เชิงพาณิชย์ ซอบังไม้ไผ่ทั้งหมดเป็นเครื่องดนตรีที่ใช้ผลิตขึ้นโดยใช้ วัสดุในท้องถิ่นจึงให้ข้อเสนอว่าควรมีการผลิตซอบังไม้ไผ่และเครื่องดนตรีชาวผู้ไทเป็นผลิตภัณฑ์เชิงพาณิชย์ รูปแบบอื่นๆ เพื่อเป็นการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ

๓.๕ ใช้อุปกรณ์ทันสมัยช่วยในการเรียนการฝึก เนื่องจากในอดีตไม่มีสื่อการสอนอย่างอื่นมา ช่วยในการเรียนรู้ ดังนั้นแนวทางในการพัฒนาดนตรีพื้นบ้านชาวผู้ไทในมุมมองของกลุ่มเยาวชนนี้ก็คือการมีสื่อ ที่ทันสมัยเข้ามาช่วยในการเรียนรู้และการฝึกหัดซอบังไม้ไผ่และดนตรีพื้นบ้านอื่นๆ ของชาวผู้ไท

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องแนวทางการส่งเสริม อนุรักษ์ และพัฒนา ซอบังชาวผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งมีวัตถุประสงค์การวิจัย ๒ ประการ คือ ๑. เพื่อศึกษาองค์ความรู้ของซอบังชาวผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์ ที่เกี่ยวข้องกับลักษณะทางกายภาพ ระบบเสียง บทเพลง บทบาทหน้าที่ในสังคมและวัฒนธรรม ๒. เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริม อนุรักษ์ และพัฒนา ซอบังชาวผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร การสังเกต การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม ตั้งแต่เดือนตุลาคม ๒๕๕๗ ซึ่งผลการศึกษาสรุปได้ ดังนี้

สรุปผล

๑. องค์ความรู้ของซอบังชาวผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์

๑.๑ ลักษณะทางกายภาพ

ซอบังไม้ไผ่ที่พบในการศึกษารุ่นนี้มีของนายสีทัด อุทโท นายไสว ภูผาศรี และนายบุญเลก พันภู ซึ่งมีลักษณะทางกายภาพที่แตกต่างกันอยู่ ๒ ลักษณะ คือ ลักษณะที่ ๑ เป็นซอบังไม้ไผ่เหลาให้ส่วนด้านล่างบางกว่าด้านบนและเจาะรูขยายเสียงทางด้านหลัง (ด้านตรงข้ามกับสายซอ) ลักษณะที่ ๒ เป็นซอบังไม้ไผ่เหลาให้บางทั้งตัวและเจาะรูขยายเสียงทางด้านหน้าซอ (ด้านสายซอ) โดยทั้งสองลักษณะมีรายละเอียดดังนี้

- ซอบังลักษณะที่ ๑ เป็นซอบังที่ประดิษฐ์โดยนายสีทัด อุทโท และนายไสว ภูผาศรี เป็นซอที่ประดิษฐ์ขึ้นโดยใช้ไม้ไผ่ทั้งปล้อง ซึ่งไม้ไผ่ที่นำมาประดิษฐ์เป็นซอบังไม้ไผ่นั้น ชาวบ้านเรียกว่า “ไม้ไผ่บ้าน” เป็นไม้ไผ่ขนาดใหญ่ ลำต้นมีเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ ๖ - ๑๕ เซนติเมตร สูงประมาณ ๑๕ - ๓๐ เมตร มีปล้องยาวประมาณ ๒๐ - ๕๐ เซนติเมตร มีสีเขียวเป็นมัน ผิวของลำเรียบ ลักษณะขึ้นเป็นกอแน่น ไม้ไผ่บ้านนี้ชาวบ้านปลูกไว้เพื่อใช้ประโยชน์ต่างๆ เช่นการทำเครื่องจักรสาน การทำเครื่องใช้ในบ้าน เช่น พัด หวด กะติบข้าวเหนียว ร้ว แคร่ เป็นต้น การเลือกไม้ไผ่เพื่อนำมาประดิษฐ์เป็นซอบังไม้ไผ่นั้น จะเลือกไม้ไผ่ที่มีอายุประมาณ ๒ ปี ขึ้นไป ทั้งที่ต้องไม่ใช่ไม้ไผ่ที่อ่อนหรือแก่เกินไปเพราะจะส่งผลต่อเสียงและลักษณะของซอบังไม้ไผ่ กล่าวคือ ถ้าหากเป็นไม้ที่อ่อนเกินไปเนื้อไม้จะไม่อยู่ตัวเมื่อนำไปทำซอจะทำให้ตัวซอหรือปล้องของไม้ไผ่ที่จะต้องขูดออกให้มีลักษณะบางนั้นยุบตัวลงหรือฉีกขาดได้ ส่วนหากเป็นไม้ไผ่ที่แก่เกินไปจะให้เสียงที่ไม่กังวาล (สีทัด อุทโท. ๒๕๕๘ : สัมภาษณ์) การเลือกไม้ไผ่นี้ช่างทำซอจะใช้ความชำนาญในการคัดเลือกโดยพิจารณาจากความยาวของปล้องไม้ไผ่ ความหนาของเนื้อไม้ เส้นผ่านศูนย์กลางของกระบอกไม้ไผ่ และความตรงของลำไม้ไผ่ เมื่อเลือกได้ไม้ไผ่ตามที่ต้องการช่างจะตัดไม้ไผ่โดยให้ปล้องไม้ไผ่อยู่ตรงกึ่งกลางหนึ่งปล้อง ซึ่งจะต้องเหลือเนื้อไม้ทางด้านต้นของลำไม้ไผ่ให้ยาวจากลำปล้องไม้ไผ่ประมาณ ๑๕ เซนติเมตร ส่วนลำตัวของซอบังไม้ไผ่ใช้ความยาวของปล้องไม้ไผ่ทั้งปล้องประมาณ ๔๕ เซนติเมตร ลักษณะทางกายภาพของซอบังไม้ไผ่มีส่วนประกอบดังนี้

๑. ส่วนหัวซอ
๒. ส่วนตัวซอ
๓. ส่วนท้ายซอ
๔. คันสี

ลักษณะสำคัญของซอบังไม้ไผ่ชาวผู้ไทลักษณะที่ ๑ คือ สายซอและช่องขยายเสียงจะอยู่ตรงข้ามกัน โดยสายซอจะซึงพาดผ่านด้านหน้าซอส่วนช่องขยายเสียงจะถูกเจาะตรงบริเวณด้านหลังตรงข้ามกับสายซอ

- ซอบังลักษณะที่ ๒ เป็นซอบังที่ประดิษฐ์โดยนายบุญเลข พันพู่ ซอบังไม้ไผ่ของนายบุญเลข พันพู่ เป็นซอที่ประดิษฐ์ขึ้นโดยใช้ไม้ไผ่ทั้งปล้อง โดยนำไม้ไผ่ที่ชาวบ้านเรียกว่า “ไม้ไผ่บ้าน” ซึ่งเป็นไม้ไผ่ขนาดใหญ่ ลำต้นมีเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ ๖ - ๑๕ เซนติเมตร สูงประมาณ ๑๕ - ๓๐ เมตร มีปล้องยาวประมาณ ๒๐ - ๕๐ เซนติเมตร มีสีเขียวเป็นมัน ผิวของลำเรียบ นายบุญเลข พันพู่ จะเลือกไม้ไผ่ที่มีอายุประมาณ ๒ ปี ขึ้นไป ทั้งที่ต้องไม่ใช่ไม้ไผ่ที่อ่อนหรือแก่เกินไปเพราะจะส่งผลต่อเสียงและลักษณะของซอบังไม้ไผ่ กล่าวคือ ถ้าหากเป็นไม้ไผ่ที่อ่อนเกินไปเนื้อไม้จะไม่อยู่ตัวเมื่อนำไปทำซอจะทำให้ตัวซอหรือปล้องของไม้ไผ่ที่จะต้องชูดอกให้มีลักษณะบางนั้นยุบตัวลงหรือฉีกขาดได้ ส่วนหากเป็นไม้ไผ่ที่แก่เกินไปจะให้เสียงที่ไม่วาง (บุญเลข พันพู่, ๒๕๕๘ : สัมภาษณ์) การเลือกไม้ไผ่นี้ช่างทำซอจะใช้ความชำนาญในการคัดเลือกโดยพิจารณาจากความยาวของปล้องไม้ไผ่ ความหนาของเนื้อไม้ เส้นผ่านศูนย์กลางของกระบอกไม้ไผ่ และความตรงของลำไม้ไผ่ เมื่อเลือกได้ไม้ไผ่ตามที่ต้องการช่างจะตัดไม้ไผ่โดยให้ปล้องไม้ไผ่อยู่ตรงกึ่งกลางหนึ่งปล้อง ซึ่งจะต้องเหลือเนื้อไม้ทางด้านต้นของลำไม้ไผ่ให้ยาวจากลำปล้องไม้ไผ่ประมาณ ๑๕ เซนติเมตร ส่วนลำตัวของซอบังไม้ไผ่ใช้ความยาวของปล้องไม้ไผ่ทั้งปล้องประมาณ ๔๖ เซนติเมตร

ลักษณะทางกายภาพของซอบังไม้ไผ่ของนายบุญเลข พันพู่มีส่วนประกอบดังนี้

๑. ส่วนหัวซอ
๒. ส่วนตัวซอ
๓. ส่วนท้ายซอ
๔. คันสี

ลักษณะสำคัญของซอบังไม้ไผ่ชาวผู้ไทลักษณะที่ ๒ คือ สายซอและช่องขยายเสียงจะอยู่ด้านเดียวกัน โดยสายซอจะซึงพาดผ่านด้านหน้าซึ่งมีช่องขยายเสียงเจาะตรงบริเวณด้านหน้าซอเช่นเดียวกัน

๑.๒ ลักษณะการบรรเลง

ลักษณะท่าทางการบรรเลงซอบังไม้ไผ่ชาวผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์ จากการสัมภาษณ์และการสังเกตพบลักษณะท่าทางการบรรเลงสามลักษณะ คือ การนั่งบรรเลงแบบธรรมดา การนั่งบรรเลงแบบใช้เท้าประกบตัวซอ และการยืนบรรเลง

๑. การนั่งบรรเลงแบบธรรมดา ผู้บรรเลงจะนั่งขัดสมาธิตัวตรง วางตัวซอไว้ด้านหน้าค้อมมาทางด้านซ้ายเล็กน้อย โดยให้ส่วนหน้าซอหรือส่วนที่สายซอพาดผ่านหันออกทางด้านหน้า ใช้มือซ้ายรัดประคองตัวซอให้มั่นคง โดยใช้นิ้วหัวแม่มือประคองทางด้านหลังซอ และใช้นิ้วชี้ นิ้วกลาง นิ้วนาง และนิ้วนัยประคองทางด้านหน้าซอ ส่วนมือขวาใช้จับคันสีหรือคันชัก

๒. การนั่งบรรเลงแบบใช้เท้าประกบตัวซอ ผู้บรรเลงจะนั่งชันเข่าทางด้านซ้ายขึ้นและโน้มตัวมาข้างหน้าเล็กน้อย วางตัวซอไว้ด้านหน้าค้อมมาทางด้านซ้ายเล็กน้อย โดยให้ส่วนล่างของตัวซอชิดติดกับข้างเท้าซ้ายด้านในและใช้ฝ่าเท้าข้างขวาประกบตัวซอด้านตรงข้ามกับเท้าซ้ายเพื่อประกบเข้าหากัน ใช้มือซ้ายรัดประคองตัวซอให้มั่นคง ส่วนมือขวาใช้จับคันสีหรือคันชัก

๓. การยืนบรรเลง ผู้บรรเลงจะยืนตัวตรง ก้าวขาซ้ายมาทางด้านหน้าประมาณครึ่งก้าว วางตัวซอด้านล่างไว้ตรงหน้าขาข้างซ้ายทำมุมเอียงกับลำตัวประมาณ ๔๕ องศา ให้ส่วนหน้าซอหรือส่วนที่สายซอพาดผ่านหันออกทางด้านหน้าและคว่ำลงด้านล่างเล็กน้อย ใช้มือซ้ายรัดประคองตัวซอให้มั่นคง ส่วน

มือขวาใช้จับคันสีหรือคันชัก ซึ่งลักษณะท่าทางการยืนบรรเลงนี้จะใช้ในโอกาสที่มีการยืนบรรเลงอยู่กับที่และการเดินบรรเลง

๑.๓ วิธีการบรรเลง

วิธีการบรรเลงซอบังไม้นั้นจากการสัมภาษณ์และการสังเกตพบว่ารูปแบบการบรรเลงมีสองลักษณะคือ รูปแบบโบราณ และรูปแบบทั่วไป ดังนี้

รูปแบบโบราณ เป็นลักษณะการบรรเลงที่สืบทอดกันมาแต่โบราณ ข้อมูลการสัมภาษณ์พบข้อแตกต่างอยู่สองลักษณะ คือ รูปแบบโบราณของนายไสว ภูผาศรี และรูปแบบโบราณของนายสีหัด อุทโท

รูปแบบโบราณของนายไสว ภูผาศรี (๒๕๕๘ : สัมภาษณ์) ซอบังไม้นี้จะมีสายหลักสองสาย และปรับตั้งเสียงของสายซอให้มีระดับเสียงเดียวกัน แต่มีหน้าที่ที่แตกต่างกัน โดยสายที่หนึ่งที่อยู่ทางด้านซ้ายของผู้บรรเลงจะทำหน้าที่เป็น “สายบรรเลงทำนอง” ส่วนสายซอบังไม้นี้ที่อยู่ทางด้านขวาของผู้บรรเลงจะทำหน้าที่เป็น “สายเสียงประสานยืน” (Drone)

รูปแบบโบราณของนายสีหัด อุทโท (๒๕๕๘ : สัมภาษณ์) ซอบังไม้นี้จะมีสายหลักสองสาย และสายรองอีกหนึ่งสาย โดยปรับตั้งเสียงของสายหลักให้มีระดับเสียงเดียวกัน และปรับตั้งเสียงสายรองให้มีระดับเสียงต่ำกว่าสายรองหนึ่งขั้นเสียง (Tone) โดยสายหลักสองสายมีหน้าที่แตกต่างกัน โดยสายที่หนึ่งที่อยู่ทางด้านซ้ายของผู้บรรเลงจะทำหน้าที่เป็น “สายบรรเลงทำนอง” และสายซอบังไม้นี้ที่อยู่ทางด้านขวาของผู้บรรเลงจะทำหน้าที่เป็น “สายเสียงประสานยืน” (Drone) ส่วนสายรองจะใช้ทำหน้าที่บรรเลงรับทำนองเสียงต่ำเฉพาะของลายทำนองพ็อนภูไทเท่านั้น

รูปแบบทั่วไป เป็นรูปแบบที่พบในการบรรเลงของนายสีหัด อุทโท (๒๕๕๘ : สัมภาษณ์) โดยซอบังไม้นี้จะใช้สายหลักสองสาย โดยปรับตั้งเสียงของสายหลักให้มีระดับที่แตกต่างกัน โดยให้สายที่หนึ่งกับสายที่สองมีระดับเสียงห่างกันเป็นคู่สี่ (4th Perfect) ในขณะที่บรรเลง นายสีหัด อุทโท ผู้บรรเลงจะลากหางมาให้สัมผัสกับสายซอบังไม้นี้ที่ละสายเช่นเดียวกับการสีซอดังหรือซอฮู้ ซึ่งการบรรเลงซอบังไม้นี้ในลักษณะรูปแบบทั่วไปนี้ นายสีหัด อุทโท จะใช้บรรเลงลายทำนองอื่นๆ และใช้บรรเลงประสมวงร่วมกับเครื่องดนตรีของชาวผู้ไทอื่นๆ ด้วย

๑.๔ ระบบเสียง

การศึกษาาระบบเสียงของซอบังไม้นี้ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาระดับความถี่ของเสียงสองระบบคือ ระบบเสียงแบ่งเท่า (Equal Temperament) หรือระบบเซนต์ (Cent System) และระบบวัดจำนวนรอบการสั่นสะเทือนของเสียงต่อวินาที (Cycle per second) ที่มีหน่วยเป็นเฮิร์ตซ์ (Hertz) ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องเทียบเสียงระบบดิจิทัล (Digital Tuner) วัดระดับเสียงของซอบังไม้นี้ซึ่งขึ้นสายและสีโดยนายสีหัด อุทโท และนายไสว ภูผาศรี และวัดระดับเสียงสายเปิด (Open string) ก่อนการบรรเลง โดยทำการวัดแต่ละระดับเสียงจำนวน ๕ ครั้ง และนำมาหาค่าเฉลี่ย ทั้งนี้พบระบบเสียงที่แตกต่างกัน ๓ ระบบ คือ ระบบสองสายเสียงเท่ากันคือการตั้งเสียงสายซอทั้งสองสายให้มีระดับเสียงเดียวกัน ระบบสองสายเสียงไม่เท่ากันคือการตั้งเสียงสายซอให้มีระยะห่างของเสียงเป็นคู่ ๔ (4th Perfect) และระบบสามสายคือการตั้งเสียงสายซอสองสายให้มีระดับเสียงเดียวกันส่วนอีกหนึ่งสายให้มีระดับเสียงต่ำกว่าสองสายนั้น ๑ เสียง (Tone)

๑.๕. บทเพลง

ในการศึกษาครั้งนี้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการสังเกตพบบทเพลงที่นายสีหัด อุทโทและนายไสว ภูผาศรี บรรเลงซอบังไม้นี้ มี ๗ บทเพลง คือ ลายลำเพลิน ลายพ็อนเกี้ยวหางนกยูง ลายล่องของ

ลายลำไ้พร ลายเดินดง ลายผู้ไท และลายเกี่ยวสาว

๑.๖. บทบาทหน้าที่ในสังคมและวัฒนธรรม

บทบาทของซอบังไม้ไผ่ของชาวภูไทนั้น ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องพบว่าซอบังไม้ไผ่นั้น มีการสืบทอดในชุมชนชาวผู้ไทมาเป็นเวลานานแล้ว ทั้งมีการสืบทอดและถ่ายทอดให้คนในชุมชนบางกลุ่มที่มีความสนใจที่จะฝึกหัด และในช่วงเวลาเดียวกันนั้นคนในชุมชนเองก็ให้การยอมรับและนิยมชมชอบที่จะรับฟังการบรรเลงซอบังไม้ไผ่ มีการร่วมฟ้อนรำหรือการร้องกลอนลำต่างๆ เข้ากับท่วงทำนองการบรรเลงซอบังไม้ไผ่ และให้การยอมรับในตัวบุคคลผู้ที่สามารถบรรเลงซอบังไม้ไผ่ได้ว่าเป็นผู้ที่มีความสามารถพิเศษ นอกจากนี้คนในชุมชนเองก็ยังให้การยอมรับและเรียกหาให้ซอบังไม้ไผ่เข้าไปมีส่วนร่วมรับใช้ในกิจกรรมต่างๆ ของคนในชุมชน ซึ่งข้อมูลจากการสัมภาษณ์สามารถจำแนกบทบาทของซอบังไม้ไผ่ในชุมชนชาวผู้ไทในอดีตได้เป็นสองบทบาท คือ บทบาทของซอบังไม้ไผ่ในบริบทเฉพาะกลุ่มบุคคล และบทบาทของซอบังไม้ไผ่ในบริบทเชิงพิธีกรรม

๑. บทบาทของซอบังไม้ไผ่ในบริบทเฉพาะกลุ่มบุคคล

บทบาทของซอบังไม้ไผ่ในบริบทเฉพาะกลุ่มบุคคลในชุมชนนั้น เป็นบทบาทในลักษณะที่ไม่เป็นทางการ ไม่มีพิธีการ และไม่มีพิธีกรรมความเชื่อใดๆ เข้ามาเกี่ยวข้องทั้งสิ้น มีการใช้ซอบังไม้ไผ่ในสองลักษณะ คือ การในเพื่อความบันเทิงส่วนตัว และการใช้เพื่อความสัมพันธกลุ่ม

๑.๑ การใช้เพื่อความบันเทิงส่วนตัวนั้นเป็นบทบาทของซอบังไม้ไผ่ในบริบทเฉพาะบุคคล

โดยมากจะเป็นลักษณะการบรรเลงในยามว่างหรือเมื่อเสร็จสิ้นจากภารกิจประจำวัน อาจเป็นการบรรเลงเพียงคนเดียวเมื่ออยู่เพียงลำพังก็ได้ หรืออาจมีผู้ร่วมบรรเลง ขับร้อง หรือมีผู้ฟังร่วมด้วยก็ได้ ส่วนการใช้เพื่อความบันเทิงส่วนตัวอีกรูปแบบหนึ่งคือการใช้บรรเลงในระหว่างการเดินทาง เช่น ใช้บรรเลงระหว่างการเดินทางไปมาระหว่างหมู่บ้าน ใช้บรรเลงระหว่างการเดินทางไปทุ่งนา ใช้บรรเลงระหว่างการเดินทางไปเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น

๑.๒ การใช้เพื่อความสัมพันธกลุ่มคือ กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการปฏิสัมพันธ์ของคนในชุมชน กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับปฏิสัมพันธ์ของคนหนุ่มสาว และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ

๑.๒.๑ กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการปฏิสัมพันธ์ของคนในชุมชน เป็นลักษณะที่มีการนำเอาซอบังไม้ไผ่เข้ามาใช้บรรเลงในระหว่างการประชุมสังสรรค์ของคนในกลุ่ม เช่น การประชุมสังสรรค์ระหว่างเพื่อฝูง การประชุมสังสรรค์ระหว่างญาติมิตร เป็นต้น

๑.๒.๒ กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับปฏิสัมพันธ์ของคนหนุ่มสาว เป็นลักษณะที่มีการนำเอาซอบังไม้ไผ่เข้ามาใช้บรรเลงในระหว่างปฏิสัมพันธ์ของคนหนุ่มสาว หรือการเกี่ยวพาราสีกันระหว่างหนุ่มสาวซึ่งเป็นกิจกรรมที่เป็นวัฒนธรรมหนึ่งของหนุ่มสาวชาวผู้ไทที่มีการพบปะกันยามค่ำคืนหลังเสร็จสิ้นภารกิจประจำวัน ซึ่งเรียกว่า “ไปแอ้วสาว” โดยฝ่ายหนุ่มนั้นพอลงจากเรือนก็จะเป่าแคน ขลุ่ย หรือตีดกระຈប់ปี ตามแต่ถนัดเดินผ่านไปตามชอกถนนในหมู่บ้าน เพื่อคว่าสาวๆ บ้านไหนลงช่วง อยู่ค่า และเสียงแคนเสียงดนตรีนั้นเป็นเสมือนสัญลักษณ์ที่เรียกสาวให้อยู่ค่าคอยหนุ่มๆ หากว่าไปกันหลายๆ คนผู้ที่มีฝีมือทางแอ้ว (ลำ) ก็จะแอ้วเข้ากับเสียงแคนไปด้วย

๑.๒.๓ กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ เป็นบทบาทของซอบังไม้ไผ่ในบริบทเฉพาะกลุ่มบุคคล เป็นลักษณะที่มีการนำเอาซอบังไม้ไผ่เข้ามาใช้บรรเลงในระหว่างกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพของคนในชุมชน คือกิจกรรมการพาดข้าว หรือการตีข้าว (นวดข้าว) โดยในกิจกรรมการพาดข้าวนี้อาจใช้เวลาตลอดทั้งกลางวันและกลางคืน ซึ่งในช่วงเวลาการพักผ่อนหรือช่วงเวลาระหว่างการทำงานก็สามารถนำซอบังไม้ไผ่ขึ้นมาบรรเลงขับกล่อมเพื่อนร่วมงาน โดยอาจบรรเลงเพียงเครื่องดนตรีชนิดเดียวหรือ

บรรเลงร่วมกับเครื่องดนตรีชนิดอื่นๆ ก็ได้ หรือในการทำกิจกรรมนั้นอาจมีผู้ที่มีความสามารถในการขับร้อง กลอนลำก็สามารถขับลำประกอบการบรรเลงซอด้วงได้ (ไสว ภูผาศรี. ๒๕๕๗ : สัมภาษณ์)

๒. บทบาทของซอด้วงในบริบทเชิงพิธีกรรม

บทบาทของซอด้วงในบริบทเชิงพิธีกรรมในชุมชนนั้น ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้รู้ในชุมชนชาวผู้ไท พบว่าซอด้วงไม่ได้อยู่ในบทบาทเชิงพิธีกรรมในชุมชนเป็นบทบาทในลักษณะที่ซอด้วงไม่มีส่วนร่วมในพิธีกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์สามารถจำแนกลักษณะของพิธีกรรมได้เป็นสองลักษณะ คือ พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิต และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อทางศาสนา (บุญเลิศ ภูวิเลิศ. ๒๕๕๗ : สัมภาษณ์)

๒.๑ พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิต เป็นบทบาทของซอด้วงในบริบทเชิงพิธีกรรมในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน ข้อมูลจากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้รู้ และผู้ปฏิบัติทราบว่าพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนชาวผู้ไท ซึ่งนักดนตรีเคยมีโอกาสใช้ซอด้วงไม่มีส่วนร่วมในการบรรเลงในพิธีกรรมเหล่านั้นคือการแต่งงาน การตาย และการรักษาโรค

๒.๑.๑ การแต่งงาน คือพิธีที่จัดทำขึ้นเพื่อให้ชายหญิงได้อยู่กินเป็นสามีภรรยา ถูกต้องตามประเพณีซึ่งเรียกกันในภาษาอีสานว่า “การกินดอง” หมายถึงการกินเลี้ยงเพื่อฉลองการเกี่ยวดอง เป็นครอบครัวเดียวกัน ซึ่งขั้นตอนหนึ่งในพิธีการแต่งงานนี้เจ้าบ่าวซึ่งเป็นฝ่ายชายและญาติๆ จะต้องแห่ “ขันหมาก” ซึ่งในช่วงเวลาการแห่ขันหมากก็สามารถนำซอด้วงไม่ได้อยู่มาบรรเลงเพื่อความสนุกสนาน โดยอาจบรรเลงเพียงเครื่องดนตรีชนิดเดียวหรือบรรเลงร่วมกับเครื่องดนตรีชนิดอื่นๆ ก็ได้ หรือในการแห่ขันหมากนั้นอาจมีผู้ที่มีความสามารถในการขับร้องกลอนลำก็สามารถขับลำประกอบการบรรเลงซอด้วงได้ (ไสว ภูผาศรี. ๒๕๕๗ : สัมภาษณ์)

๒.๑.๒ การตาย บ้านที่มีการจัดงานศพคนท้องถิ่นอีสานเรียกว่า “เฮือนดี” หมายถึงบ้านที่มีคนตาย คือบ้านที่กำลังมีศพตั้งอยู่ เมื่อถึงเวลากลางคืนเจ้าภาพหรือเจ้าของบ้านจำเป็นต้องมีเพื่อนอยู่เฝ้าศพหลังจากเสร็จสิ้นพิธีทางสงฆ์และสวดพระอภิธรรมแล้วเพื่อนบ้านก็จะยังอยู่เป็นเพื่อนโดยเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “งันเฮือนดี” ซึ่งคำว่า “งัน” ในภาษาอีสานนี้หมายถึงการสมโภช การทำให้รื่นเริง บางท้องถิ่นก็เรียกว่า “งันซอน” ฉะนั้นในงานศพของชาวอีสานจึงมีการ “งัน” ด้วยวิธีต่างๆ ซึ่งในช่วงเวลาของการงันนี้เองที่ซอด้วงไม่ได้อยู่ถูกนำมาบรรเลงเพื่อขับกล่อมและเพื่อความสนุกสนานเพื่อนที่อยู่ร่วมงาน โดยอาจบรรเลงเพียงเครื่องดนตรีชนิดเดียวหรือบรรเลงร่วมกับเครื่องดนตรีชนิดอื่นๆ ก็ได้ หรือในการทำกิจกรรมนั้นอาจมีผู้ที่มีความสามารถในการขับร้องกลอนลำก็สามารถขับลำประกอบการบรรเลงซอด้วงได้ (ไสว ภูผาศรี. ๒๕๕๗ : สัมภาษณ์)

๒.๑.๓ การรักษาโรค พิธีกรรมการรักษาโรคของชาวผู้ไทที่มีการสืบทอดต่อกันมาชาวบ้านเรียกว่า “พิธีกรรมเหยา” เป็นพิธีกรรมที่เกิดจากการนับถือผีบรรพบุรุษและความเชื่อในการเสี่ยงทาย โดยมูลเหตุของการเหยานั้นเกิดขึ้นจากปัจจัยสามประการคือ ประการแรกเกิดจากความเชื่อชาวผู้ไทในด้านปัญหาการดำรงชีวิตประจำวัน ประการที่สองชาวผู้ไทมีความเชื่อในเรื่องผี เรื่องบาปบุญ ควบคู่กับการนับถือและเลื่อมใสในพุทธศาสนา ประการที่สามเกิดจากสภาพสังคมดั้งเดิมไม่มีสถานพยาบาลที่จะให้การรับรองรักษาผู้ป่วยและยังมิโรคภัยบางชนิดรักษาด้วยยาหรือสมุนไพรไม่หาย จึงทำให้ชนเชื่อว่าเกิดจากการกระทำของผี จึงต้องให้หมอเหยามาทำเหยาเสี่ยงทายว่าจะรักษาอย่างไร โดยมีผู้ประกอบพิธีกรรมคือหมอเหยาและผู้บรรเลงดนตรี ข้อมูลจากการสัมภาษณ์นายสีห์ ตูโท ทราบว่ามารดาเป็นหมอเหยาและตัวนายสีห์ ตูโทก็เป็นผู้บรรเลงดนตรีให้กับมารดาเมื่อมีชาวบ้านร้องขอให้ช่วยทำพิธีเหยา โดยข้อมูลที่ได้ทราบว่าส่วนใหญ่ในพิธีกรรมเหยาจะใช้แคนเป็นเครื่องดนตรีหลักในการบรรเลงประกอบพิธีกรรม แต่ก็อาจใช้เครื่อง

ดนตรีอื่นๆ ประสมวงร่วมได้ เช่น ปี่ ข้อง กลอง กระจับปี่ และบางครั้งนายสีหัด อุทโท ก็ใช้ซอด้วงไม่ใ้
ในการบรรเลงร่วมกับเครื่องดนตรีอื่นๆ ด้วย (สีหัด อุทโท. ๒๕๕๗ : สัมภาษณ์)

๒.๒ พิธีการที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อทางศาสนา เป็นบทบาทของซอด้วงในบริบทเชิงพิธีการ
ในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับพิธีการความเชื่อทางศาสนาของคนในชุมชน ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ทราบว่าพิธีการที่
เกี่ยวข้องกับความเชื่อทางศาสนาของคนในชุมชนที่ผู้บรรเลงซอด้วงไม่ใ้เคยมีส่วนร่วมในการบรรเลงซอด้วงไม่ใ้
คือพิธีที่เกี่ยวข้องกับจารีตประเพณีของชาวอีสาน หรือที่เรียกกันทั่วไปว่า “ฮีตสิบสอง” หมายถึง ประเพณี
ที่ประชาชนชาวอีสานยึดถือปฏิบัติกันมาในโอกาสต่างๆ ทั้งสิบสองเดือนของแต่ละปี ข้อมูลที่ได้จากการ
สัมภาษณ์พบว่าซอด้วงไม่ใ้ในบทบาทบริบทเชิงพิธีการในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับพิธีการความเชื่อทางศาสนาของ
คนในชุมชนชาวผู้ไทที่เคยมีส่วนร่วมในการบรรเลงซอด้วงไม่ใ้ในแต่ละปี ดังนี้ (ไสว ภูผาศรี. ๒๕๕๗ :
สัมภาษณ์)

บุญเดือนสี่ หรือบุญมหาชาติ หรือที่ชาวอีสานเรียกกันโดยทั่วไปว่า “บุญผะเหวด” โดยเริ่มวันรวม
หรือวันโฮม ซอด้วงไม่ใ้ได้ถูกนำมาบรรเลงเพื่อขับกล่อมและเพื่อความสนุกสนานแก่ผู้ที่มาร่วมงาน โดยอาจ
บรรเลงเพียงเครื่องดนตรีชนิดเดียวหรือบรรเลงร่วมกับเครื่องดนตรีชนิดอื่นๆ ก็ได้ หรือในการทำกิจกรรมนั้น
อาจมีผู้ที่มีความสามารถในการขับร้องกลอนลำก็ก็สามารถขับลำประกอบการบรรเลงซอด้วงไม่ใ้ได้ โดยอาจจะ
มีการบรรเลงประโคมงานในตอนเช้าและในตอนบ่ายจะบรรเลงแห่พระเวสสันดรเข้าเมือง จากนั้นในวันรุ่งขึ้นก็
จะบรรเลงแห่กัณฑ์หลอนนำไปถวายวัด (ไสว ภูผาศรี. ๒๕๕๗ : สัมภาษณ์)

บุญเดือนห้า หรือบุญสงกรานต์ เป็นวันขึ้นปีใหม่ตามคติโบราณของชาวไทย ซึ่งชาวอีสานก็จะมีการ
ประเพณีทำบุญเฉพาะถิ่นเรียกว่า “บุญแห่ดอกไม้” โดยชาวบ้านจะออกไปหาดอกไม้ในป่าและนำไม้ดอกไม้มาทำ
เป็นต้น เรียกว่า “ต้นดอกไม้” พอตอนเย็น ชาวบ้านก็จะแห่ต้นดอกไม้ไปยังวัด พอถึงวัดแห่รอบวัดสามรอบ
จึงนำต้นดอกไม้ไปถวายพระสงฆ์ ซึ่งซอด้วงไม่ใ้ได้ถูกนำมาบรรเลงเพื่อความสนุกสนานแก่ผู้ที่มา
ร่วมงาน โดยอาจบรรเลงเพียงเครื่องดนตรีชนิดเดียวหรือบรรเลงร่วมกับเครื่องดนตรีชนิดอื่นๆ ก็ได้

บุญเดือนหก หรือบุญบั้งไฟ จัดทำขึ้นเพื่อบูชาอารักษ์หลักเมือง เป็นประเพณีขอฝนเพื่อให้ฝนตก
ต้องตามฤดูกาล ในวันแรกจะมีการแห่บั้งไฟ ประทัดบั้งไฟ และขบวนแห่แสดงการละเล่นต่างๆ ในวันที่
สองของงานจะนำบั้งไฟไปจุด ณ ที่นั่งร้านที่จัดไว้ โดยในระหว่างขบวนแห่หรือที่ชาวอีสานเรียกว่า
“เซ็งบั้งไฟ” และการจุดบั้งไฟซอด้วงไม่ใ้ได้ถูกนำมาบรรเลงเพื่อขับกล่อมและเพื่อความสนุกสนานแก่ผู้ที่มา
ร่วมงาน โดยอาจบรรเลงเพียงเครื่องดนตรีชนิดเดียวหรือบรรเลงร่วมกับเครื่องดนตรีชนิดอื่นๆ ก็ได้

บุญเดือนแปด หรือบุญเข้าพรรษา ที่ตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือนแปด ชาวบ้านจะถวายภัตตาหาร
เช้าหรือ เพล พร้อมเครื่องใช้ต่างๆที่จำเป็นแด่พระสงฆ์ เช่น ไตรจีวร ยารักษาโรค โดยเฉพาะเครื่องให้แสง
สว่าง เช่น เทียน ตะเกียง น้ำมัน เป็นต้น นอกจากนี้มีการถวายต้นเทียนซึ่งหล่อเป็นเล่มหรือแท่งขนาด
ใหญ่ตกแต่งอย่างสวยงาม เรียกว่า “เทียนพรรษา” โดยชาวบ้านจะมีพิธีแห่เทียนพรรษา นำไปถวายวัดเพื่อ
จุดไว้ในโบสถ์เป็นพุทธบูชาตลอดฤดูพรรษา โดยในระหว่างขบวนแห่หรือที่ชาวอีสานเรียกว่า “แห่เทียน
พรรษา” ซอด้วงไม่ใ้ได้ถูกนำมาบรรเลงเพื่อขับกล่อมและเพื่อความสนุกสนานแก่ผู้ที่มา
ร่วมงาน โดยอาจ
บรรเลงเพียงเครื่องดนตรีชนิดเดียวหรือบรรเลงร่วมกับเครื่องดนตรีชนิดอื่นๆ ก็ได้

บุญเดือนสิบสอง หรือบุญกฐิน เป็นบุญถวายผ้าไตรจีวรแด่พระสงฆ์ซึ่งจำพรรษาแล้ว โดยเจ้าภาพจะ
เตรียมผ้าไตรจีวร พร้อมอัฐบริวาร และเครื่องไทยทาน วันรุ่งขึ้นก็เคลื่อนขบวนไปสู่วัดที่ทอด เมื่อนำองค์
กฐินไปถึงวัดจะมีการแห่เวียนรอบวัดหรือโบสถ์สามรอบ จึงนำผ้ากฐินและเครื่องประกอบอื่นๆไปถวายที่โบสถ์
หรือศาลาการเปรียญ โดยในระหว่างขบวนแห่หรือที่ชาวอีสานเรียกว่า “แห่กฐิน” ซอด้วงไม่ใ้ได้ถูกนำมา

บรรเลงเพื่อขับกล่อมและเพื่อความสนุกสนานแก่ผู้ที่มาร่วมงาน โดยอาจบรรเลงเพียงเครื่องดนตรีชนิดเดียว หรือบรรเลงร่วมกับเครื่องดนตรีชนิดอื่นๆ ก็ได้

บุญผ้าป่า เป็นบุญที่ชาวบ้านจะนำสิ่งของต่างๆไปทอด ได้แก่ ผ้าไตรจีวร พร้อมเครื่องใช้ต่างๆ ตลอดจนอาหารและยารักษาโรค นำสิ่งของดังกล่าวไปไว้ที่วัด มีการกล่าวคำถวายผ้าป่าและมีปัจจัยคือเงินถวาย พระภิกษุสามเณรและวัดเป็นพิเศษด้วย การทอดผ้าป่าจะทำเมื่อใดก็ได้แล้วแต่สะดวก โดยในระหว่างขบวนแห่หรือที่ชาวอีสานเรียกว่า “แห่ผ้าป่า” ซอบังไม้ไผ่ได้ถูกนำมาบรรเลงเพื่อขับกล่อมและเพื่อความสนุกสนานแก่ผู้ที่มาร่วมงาน โดยอาจบรรเลงเพียงเครื่องดนตรีชนิดเดียวหรือบรรเลงร่วมกับเครื่องดนตรีชนิดอื่นๆ ก็ได้

บุญบวช การบวชถือเป็นประเพณีไทยที่สืบทอดกันมานาน ในประเพณีอีสานเมื่อมีการปลงศพจนเสร็จแล้วในตอนเช้า ในตอนบ่ายก็จะมีแห่มาเข้าโบสถ์จากบริเวณบ้านของเจ้าภาพผู้จัดงานจนถึงวัดเสร็จพิธีจึงกลับมาจัดงานฉลองกันที่บ้าน โดยในระหว่างขบวนแห่หรือที่ชาวอีสานเรียกว่า “แห่นาค” ซอบังไม้ไผ่ได้ถูกนำมาบรรเลงเพื่อขับกล่อมและเพื่อความสนุกสนานแก่ผู้ที่มาร่วมงาน โดยอาจบรรเลงเพียงเครื่องดนตรีชนิดเดียวหรือบรรเลงร่วมกับเครื่องดนตรีชนิดอื่นๆ ก็ได้

ปัจจุบันบทบาทของซอบังไม้ไผ่ในชุมชนชาวผู้ไท คงเหลือเพียงการใช้เพื่อความบันเทิงส่วนตัวเท่านั้น และเป็นลักษณะการบรรเลงในยามว่างหรือเมื่อเสร็จสิ้นจากภารกิจประจำวัน ซึ่งสภาพการณ์เช่นนี้เริ่มเกิดขึ้นมาเมื่อช่วงระยะเวลาประมาณ ๓๐ ปีที่ผ่านมา (ประมาณปีพุทธศักราช ๒๕๒๐ – ๒๕๓๐) ซึ่งจากการสัมภาษณ์นายไสว ภูผาศรี ได้ให้ข้อมูลว่าช่วงเวลานั้นคนในชุมชนที่สนใจในซอบังไม้ไผ่เริ่มลดน้อยลง เยาวชนคนรุ่นใหม่ในช่วงเวลานั้นรู้จักและเรียนรู้เครื่องดนตรีหรือความบันเทิงอื่นๆ จากสื่อรูปแบบต่างๆ ที่เข้ามาถึงในชุมชน ทำให้ความต้องการใช้ซอบังไม้ไผ่ในการรับใช้กิจกรรมต่างๆ ของชุมชนค่อยๆ ลดน้อยลงจนหมดไป กิจกรรมบางอย่างภายในชุมชนก็เปลี่ยนรูปแบบไป เช่น การทำนาโดยใช้เครื่องจักร การแห่แห่นาคที่เน้นความสนุกสนานเร้าใจตามความต้องการของกลุ่มเยาวชน การปฏิสัมพันธ์ของคนหนุ่มสาวยุคใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้ผู้ที่สนใจในวัฒนธรรมซอบังจึงเหลือเพียงผู้สูงอายุที่เคยเล่นหรือเคยทำซอบังไม้ไผ่มาเมื่อครั้งยังหนุ่ม แต่ไม่สามารถหาผู้ที่จะมาสืบทอดองค์ความรู้การทำซอบังไม้ไผ่และการบรรเลงซอบังไม้ไผ่ต่อได้ (ไสว ภูผาศรี. ๒๕๕๗ : สัมภาษณ์)

๒. แนวทางการส่งเสริม อนุรักษ์ และพัฒนา ซอบังชาวผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์

๒.๑. แนวทางการส่งเสริมซอบังชาวผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์

๒.๑.๑ ส่งเสริมให้มีการบรรเลงซอบังไม้ไผ่ชาวผู้ไททุกรูปแบบที่ควรจัดให้มีได้

นายบุญเลิศ ภูวิเลิศ (๒๕๕๘ : สัมภาษณ์) วัฒนธรรมอำเภอนาคู จังหวัดกาฬสินธุ์ ได้ให้ข้อมูลว่า การส่งเสริมการบรรเลงซอบังไม้ไผ่ชาวผู้ไทนั้นควรมีการส่งเสริมให้มีการบรรเลงให้มากและบ่อยครั้ง โดยเฉพาะงานเทศกาลที่สำคัญของท้องถิ่นหรือกิจกรรมต่างๆ ที่หน่วยงานในท้องถิ่นจัดขึ้นก็ควรจัดให้มีการบรรเลงซอบังชาวผู้ไทเพื่อเป็นการส่งเสริมประชาสัมพันธ์ให้วัฒนธรรมประจำถิ่นเป็นที่รู้จักของคนในชุมชน ปลุกฝังให้เกิดค่านิยมรักในวัฒนธรรมของตนเอง เป็นเวทีให้ปราชญ์ชาวบ้านที่มีความสามารถทางด้านดนตรีได้แสดงและถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาให้เยาวชนและประชาชนได้รับชม เปิดโอกาสให้เยาวชนที่มีความสามารถได้แสดงผลงานและควรมีการมอบเกียรติบัตรเพื่อเป็นกำลังใจแก่เยาวชนด้วย

๒.๑.๒ ส่งเสริมให้คนในชุมชนได้มีโอกาสเรียนรู้และตระหนักถึงความสำคัญของซอบัง

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ดร.พระครูศรีธรรมโกศล (๒๕๕๘ : สัมภาษณ์) รองเจ้าคณะอำเภอกุฉินารายณ์ว่าการรณรงค์ให้ชุมชนตระหนักในความสำคัญของซอบังว่าเป็นเรื่อง que ทุกคนต้องให้การรับผิดชอบร่วมกันในการส่งเสริมสนับสนุน ประสานงานการบริการความรู้วิชาการและทุนทรัพย์สำหรับจัด

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับซอบั๊งและการบรรเลงดนตรีผู้ไท ร่วมกันทำให้วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันอย่างแท้จริง ไม่ใช่เป็นเพียงการจัดแสดงหรือรณรงค์เป็นบางช่วงเท่านั้น โดยเฉพาะการนำเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นในชุมชน เช่น วัด โรงเรียน หรืองานพิธีการต่างๆ ของสมาชิกในชุมชน ก็ควรมีการนำการบรรเลงดนตรีผู้ไทเข้ามามีส่วนร่วมด้วย

๒.๑.๓ ส่งเสริมให้มีการบรรเลงซอบั๊งประกอบการแสดงต่างๆ ของชาวผู้ไท

นายบุญเลิศ ภูวิเลิศ (๒๕๕๘ : สัมภาษณ์) วัฒนธรรมอำเภอนาคู จังหวัดกาฬสินธุ์ ได้ให้ข้อมูลว่า การส่งเสริมการบรรเลงซอบั๊งไม่ใ้ชาวผู้ไทนั้นควรมีการส่งเสริมให้มีการบรรเลงประกอบการแสดงต่างๆ ของชาวผู้ไท โดยเฉพาะการแสดงที่มีความโดดเด่นที่สุดก็คือการฟ้อนผู้ไท ด้วยมีลักษณะท่วงท่าที่อ่อนช้อยงดงามตามรูปแบบวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวผู้ไท ซึ่งหากได้ร่วมแสดงกับการบรรเลงซอบั๊งและเครื่องดนตรีผู้ไทอื่นๆ ก็จะทำให้ความงดงามตราตรึงใจแก่ผู้ที่ได้ชม และผู้นำชุมชนต้องมีบทบาทในการจัดสรรหางบประมาณและประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐและเอกชน โดยกำหนดให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการสืบสานประเพณีท้องถิ่นที่ได้จัดทำขึ้น จะสามารถช่วยสืบสานขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวผู้ไทสืบต่อไป

๒.๑.๔ ส่งเสริมวัฒนธรรมดนตรีผู้ไทให้แพร่หลายเกิดเครือข่ายทั้งในประเทศและต่างประเทศ

การเผยแพร่ความรู้วัฒนธรรมดนตรีผู้ไทในสื่อต่างๆ ของชุมชนก็เป็นอีกวิธีการหนึ่งที่จะช่วยในการอนุรักษ์ซอบั๊งและดนตรีผู้ไทอื่นๆ เพื่อให้ทุกคนมีโอกาสได้สัมผัสหรือทำความรู้จักกับดนตรีผู้ไทมากขึ้น ซึ่งสื่อในท้องถิ่นในปัจจุบันก็มีเป็นจำนวนมาก เช่น สื่อวิทยุ โทรทัศน์ และอินเทอร์เน็ต โดยเฉพาะสื่ออินเทอร์เน็ตที่ถือได้ว่าเป็นศูนย์รวมข่าวสารสาระต่างๆ ที่สามารถเข้าถึงได้ง่ายในปัจจุบัน และองค์การบริหารส่วนตำบลต่างๆ ก็ได้จัดทำเว็บไซต์ขององค์กรตนเองขึ้นมาจึงเป็นสิ่งที่ง่ายในการที่จะใช้เป็นสื่อประชาสัมพันธ์ความรู้ด้านวัฒนธรรมต่างๆ โดยเฉพาะความรู้ทางด้านดนตรีผู้ไทในท้องถิ่นของตน จึงควรผลักดันให้เกิดเครือข่ายความร่วมมือทางด้านวัฒนธรรมทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติและนานาชาติ (ศรีนัย เถาว์ชาติ. ๒๕๕๘ : สัมภาษณ์)

๒.๑.๕ ส่งเสริมให้ผู้ชมได้รับความรู้ความเข้าใจในการชมและฟังการบรรเลงดนตรีของชาวผู้ไท

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์พระครูเมตตาคุณาภรณ์ (๒๕๕๘ : สัมภาษณ์) เจ้าคณะอำเภอและเจ้าอาวาสวัดสิมโนโก บ้านนาโก ตำบลนาโก อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ว่าแนวทางหนึ่งที่จะช่วยในการส่งเสริมซอบั๊งไม่ใ้และเครื่องดนตรีผู้ไทอื่นๆ ได้ก็คือการให้ความรู้ความเข้าใจแก่คนในท้องถิ่นและบุคคลทั่วไปเกี่ยวกับบทเพลง การแสดง และ เครื่องดนตรีพื้นบ้านชาวผู้ไท เพื่อให้คนในท้องถิ่นหรือบุคคลทั่วไปได้เข้ามาศึกษาเรียนรู้วัฒนธรรมประจำท้องถิ่น

๒.๑.๖ ผลิตเครื่องดนตรีให้มากและหลากหลายขนาดตามความเหมาะสมของผู้บรรเลง

ดร.เสนอชัย เถาว์ชาติ (๒๕๕๘ : สัมภาษณ์) ได้ให้ข้อเสนอแนะในการส่งเสริมซอบั๊งไม่ใ้ว่าควรมีการถ่ายทอดเทคนิคและวิธีการประดิษฐ์เครื่องดนตรีชนิดนี้ให้แก่เยาวชนและประชาชนผู้สนใจโดยทั่วไป ซึ่งเชื่อว่าหากมีการผลิตเครื่องดนตรีให้มีจำนวนที่มากมีขนาดที่หลากหลายเพื่อให้เหมาะสมกับสรีระของผู้บรรเลง ก็จะเป็นการส่งเสริมให้ผู้คนได้มีโอกาสเรียนรู้และฝึกหัดเครื่องดนตรีเครื่องดนตรีชนิดนี้มากตามไปด้วย

๒.๑.๗ จัดให้มีการประกวดการบรรเลงซอบั๊งและมีการจำหน่ายแจกใส่ตักศึกษาต่างๆ

นายบุญเลิศ ภูวิเลิศ (๒๕๕๘ : สัมภาษณ์) วัฒนธรรมอำเภอนาคู จังหวัดกาฬสินธุ์ ได้ให้ข้อมูลว่า การส่งเสริมการบรรเลงซอบั๊งไม่ใ้ชาวผู้ไทนั้นสิ่งหนึ่งควรมีการส่งเสริมให้มีการประกวดการบรรเลงซอบั๊งของเยาวชนและประชาชนโดยทั่วไป ซึ่งสามารถทำได้ทั้งในสถานศึกษาต่างๆ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยเฉพาะงานเทศกาลที่สำคัญของท้องถิ่นหรือกิจกรรมต่างๆ ที่หน่วยงานในท้องถิ่นจัดขึ้นก็ควรจัดให้

มีการประกวดการบรรเลงซอบั๊วชาวผู้ไท นอกจากนี้ควรมีการนำโสตทัศนศึกษาต่างๆ เช่น สื่อภาพเคลื่อนไหว (VCD) แผ่นบันทึกเสียง ทั้งที่เป็นการแสดง บทเพลงต่างๆ หรือสื่อการเรียนการสอนดนตรีพื้นบ้านอื่นๆ เป็นต้น นำมาจำหน่ายแจกเป็นวิทยาทานให้แก่ผู้ที่สนใจเพื่อเป็นการส่งเสริมประชาสัมพันธ์ให้วัฒนธรรมประจำถิ่นของตนเองสืบต่อไป

๒.๒. แนวทางอนุรักษ์ซอบั๊วชาวผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์

จากการศึกษาข้อมูลซอบั๊วชาวผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการสังเกต จากกลุ่มผู้รู้เรื่องราวเกี่ยวกับซอบั๊ว กลุ่มผู้บรรเลงและกลุ่มประชาชนทั่วไป ทำให้ได้ข้อมูลแนวทางการอนุรักษ์ซอบั๊วชาวผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์ ดังนี้

๒.๒.๑ จัดศูนย์แสดงเครื่องดนตรีเพื่อเพื่ออนุรักษ์และให้ความรู้บุคคลทั่วไป

แนวทางการอนุรักษ์ เอกลักษณ์ มีแนวทางปฏิบัติโดยการจัดทำพิพิธภัณฑ์ชาวผู้ไท และกิจกรรมส่งเสริมคุณค่าทางเอกลักษณ์ได้แก่การดูแลรักษา ซ่อมแซม จัดระเบียบ และเผยแพร่กิจกรรมทางเอกลักษณ์ การอนุรักษ์ ขนบธรรมเนียม ประเพณีมีแนวทางปฏิบัติโดยการเสริมคุณค่าได้แก่การยอมรับนับถือ ทำนุบำรุง ส่งเสริม ยกย่องให้เกียรติแก่ขนบธรรมเนียมประเพณี และผู้ปฏิบัติ

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์พระครูเมตตาคุณากรณ์ (๒๕๕๘ : สัมภาษณ์) เจ้าคณะอำเภอและเจ้าอาวาสวัดสิมนาโก บ้านนาโก ตำบลนาโก อำเภอภูพาน จังหวัดกาฬสินธุ์ ว่าแนวทางหนึ่งที่จะช่วยในการอนุรักษ์ซอบั๊วไม่ไห้และเครื่องดนตรีผู้ไทอื่นๆ ได้ก็คือการรวบรวมและจัดแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับเครื่องดนตรีพื้นบ้านชาวผู้ไท เพื่อให้คนในท้องถิ่นหรือบุคคลทั่วไปได้เข้ามาศึกษาเรียนรู้วัฒนธรรมประจำท้องถิ่น ซึ่งอาจจะจัดในลักษณะของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหรือศูนย์เรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่น

๒.๒.๒ อนุรักษ์การเล่นต่างๆ ที่ใช้ดนตรีประกอบ

นายบุญเลิศ ภูวิเลิศ (๒๕๕๘ : สัมภาษณ์) วัฒนธรรมอำเภอนาโค จังหวัดกาฬสินธุ์ ได้ให้ข้อมูลว่า การอนุรักษ์การเล่นต่างๆ ที่ใช้ดนตรีประกอบก็เป็นอีกแนวทางหนึ่งที่จะช่วยให้องค์ประกอบวัฒนธรรมการแสดงของชาวผู้ไทมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

การแสดงที่สำคัญของชาวผู้ไทจังหวัดกาฬสินธุ์นั้นการแสดงที่สำคัญที่สุดคือการฟ้อนผู้ไท โดยการแสดงฟ้อนภูไทจังหวัดกาฬสินธุ์ มีลักษณะการแต่งกายแตกต่างจากฟ้อนภูไทในถิ่นอื่นๆ โดยการแต่งกายนั้น จะสวมเสื้อสีดำขลิบด้วยผ้าขิด ห่มผ้าแพรวา ซึ่งเป็นผ้าที่มีชื่อเสียงประจำจังหวัดกาฬสินธุ์ นุ่งผ้าถุงมัดหมี่ มีลีลาการฟ้อนที่อ่อนช้อยงดงาม นอกจากการฟ้อนผู้ไทแล้วก็ยังมีซอบั๊วผู้ไทที่เป็นซอที่เป็นการขับร้องที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวผู้ไทที่ควรได้รับการอนุรักษ์ให้คงอยู่คู่กับการบรรเลงดนตรีของชาวผู้ไทสืบไป

๒.๒.๓ อนุรักษ์ผลงานของปราชญ์ศิลปินชาวบ้านและบทเพลงผู้ไทเก่าๆ ที่กำลังสูญไป

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์พระครูศรีธรรมโกศล รองเจ้าคณะอำเภอภูพาน และนายบุญเลิศ ภูวิเลิศ (๒๕๕๘ : สัมภาษณ์) ได้ข้อมูลว่าแนวทางการอนุรักษ์ซอบั๊วไม่ไห้หนึ่งสิ่งหนึ่งควรเป็นการอนุรักษ์ผลงานของปราชญ์ศิลปินชาวบ้านและบทเพลงผู้ไทเก่าๆ ที่กำลังสูญไป ไม่ว่าจะเป็นบทเพลง เทคนิคการบรรเลง การประดิษฐ์เครื่องดนตรี และขนบธรรมเนียมปฏิบัติต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับซอบั๊วไม่ไห้ เป็นต้น ดังนั้นการอนุรักษ์ผลงานของปราชญ์ศิลปินชาวบ้านจึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง โดยการนำปราชญ์ศิลปินชาวบ้านมาบรรเลงบทเพลงลายทำนองของชาวผู้ไทต่างๆ และบันทึกเสียง หรืออาจเป็นการบรรเลงประกอบการฟ้อนรำต่างๆ และบันทึกไว้ทั้งภาพและเสียง ทั้งนี้โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อการศึกษาและการเผยแพร่ การแจกจ่ายให้แก่สถานศึกษา ชุมชนผู้ไทท้องถิ่นต่างๆ เป็นต้น

๒.๒.๔ ปลุกฝังค่านิยมที่ดีให้แก่กลุ่มเด็กเยาวชน

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์นายสีทัด อุทโท (๒๕๕๘ : สัมภาษณ์) ผู้รู้และผู้บรรเลงซอบังไม้มี่ไฟ พบว่าแนวทางการอนุรักษ์ซอบังไม้มี่ไฟนั้นสิ่งหนึ่งควรเป็นการปลูกฝังค่านิยมที่ดีให้แก่เยาวชนในชุมชน เพื่อเป็นการเปลี่ยนแปลงค่านิยมของคนในชุมชนปัจจุบันที่ละเลยหรือไม่ให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมพื้นบ้านซึ่งเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านของชาวผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์

ซึ่งการปลูกฝังค่านิยมที่ดีให้แก่เยาวชนนี้จะทำให้เยาวชนเกิดความรัก ความหวงแหน และเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมประจำท้องถิ่นของตน ซึ่งจากการสังเกตก็พบว่าในวงดนตรีผู้ไทของนายสีทัด อุทโท ซึ่งรับงานแสดงต่างๆ นั้น ก็มีเยาวชนให้ความสนใจเข้ามาชมการบรรเลงดนตรีผู้ไทจำนวนมาก และเยาวชนส่วนหนึ่งก็ให้ความสนใจซอบังไม้มี่ไฟเนื่องจากเป็นเครื่องดนตรีที่ไม่เคยเห็นและมีความสนใจที่จะเรียนรู้

๒.๒.๕ ถ่ายทอดองค์ความรู้สู่เยาวชนรุ่นใหม่สร้าง สายสัมพันธ์อันดีระหว่างครูกับศิษย์

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์นายบุญเลิศ ภูวิเลิศ (๒๕๕๘ : สัมภาษณ์) เชื่อว่าแนวทางหนึ่งในการอนุรักษ์ซอบังไม้มี่ไฟก็คือการจัดให้มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมและภูมิปัญญาพื้นบ้านจากคนรุ่นเก่าสู่คนรุ่นใหม่ โดยเฉพาะมุ่งเน้นไปที่เยาวชนภายในหมู่บ้าน ซึ่งจะเป็นการเสริมสร้างความสัมพันธ์ของคนภายในชุมชน เสริมสร้างความสัมพันธ์ภายในครอบครัว และเป็นการเสริมสร้างสายสัมพันธ์อันดีระหว่างครูกับศิษย์

บุญเลิศ ภูวิเลิศ (๒๕๕๘ : สัมภาษณ์) ได้ให้แนวคิดเพิ่มเติมว่า “ครอบครัว วัดและชุมชน จะต้องประสานสอดคล้องกัน” โดยครอบครัวซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้ปฐมภูมิต้องปลูกฝังและถ่ายทอดวัฒนธรรมภูมิปัญญาพื้นบ้านจากคนรุ่นเก่าสู่คนรุ่นใหม่ที่อยู่อาศัยร่วมในครอบครัว ซึ่งนอกจากจะเป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่เยาวชนในครอบครัวแล้วยังเป็นการเสริมสร้างความสัมพันธ์ภายในครอบครัวได้เป็นอย่างดี ส่วนวัดหรือโรงเรียนควรเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้และการจัดกิจกรรมต่างๆ เช่น การจัดชมรมประจำท้องถิ่น หรือการเชิญผู้ที่มีความรู้ทางด้านดนตรีผู้ไทในชุมชนมาถ่ายทอดความรู้ให้แก่คนรุ่นหลัง หรือจัดกิจกรรมการเรียนการสอนขึ้นในวัดหรือโรงเรียน และชุมชนต้องให้การสนับสนุนส่งเสริมกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนให้มีการบรรเลงดนตรีผู้ไท เป็นต้น

๒.๓ แนวทางการพัฒนา ซอบังชาวผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์

จากการศึกษาแนวทางการส่งเสริม อนุรักษ์และพัฒนาซอบังชาวผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการสังเกต จากกลุ่มผู้รู้เรื่องราวเกี่ยวกับซอบังไม้มี่ไฟ และกลุ่มประชาชนทั่วไป ทำให้ได้ข้อมูลแนวทางการพัฒนาซอบังไม้มี่ไฟชาวผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์ ดังนี้

๒.๓.๑ ปรับปรุงรูปแบบการบรรเลงให้ทันสมัย

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการสังเกตผู้บรรเลงซอบังไม้มี่ไฟชาวผู้ไทจังหวัดกาฬสินธุ์ ได้ข้อมูลว่า ลักษณะรูปแบบการบรรเลงซอบังไม้มี่ไฟนั้นเป็นลักษณะที่สืบทอดกันมาจากอดีต เครื่องดนตรีทั้งหมดเป็นเครื่องดนตรีที่มีระดับเสียงค่อนข้างเบา เหมาะที่จะใช้บรรเลงเพื่อการขับกล่อมมากกว่าที่จะใช้บรรเลงเพื่อการประโคมหรือแห่แหนเช่นวงกลองยาว แต่เนื่องด้วยซอบังไม้มี่ไฟเป็นเครื่องดนตรีประเภทเสียงเกิดจากการสั่นสะเทือนของสาย (Chordophones) จัดอยู่ในประเภทพิณ (Lute) ชนิดที่ใช้สี (Bowed) และมีระดับเสียงที่ไม่แน่นอน (Indefinite Pitch Instruments) จึงทำให้เครื่องดนตรีชนิดนี้สามารถนำไปบรรเลงร่วมกับเครื่องดนตรีหรือวงดนตรีอื่นๆ ได้ ข้อมูลจากพุมศักดิ์ ดุลชาติ (๒๕๕๘ : สัมภาษณ์) พบว่ามีความต้องการนำเอาซอบังไม้มี่ไฟไปร่วมบรรเลงกับวงดนตรีอื่นๆ แต่ก้ต้องมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการบรรเลง เช่น การปรับตั้งระดับเสียง การปรับลักษณะท่าทางการบรรเลง และการปรับแต่งอุปกรณ์รับสัญญาณเสียง เป็นต้น

๒.๓. ๒ การประยุกต์ใช้อุปกรณ์สมัยใหม่

แนวคิดการพัฒนาซอบังไม้มี่ไฟอีกอย่างหนึ่งคือ จะต้องพยายามคิดค้นดัดแปลงใหม่เพิ่มเติมจากของเดิมอยู่เสมอและต้องให้เข้ากันด้วยดีกลมกลืนกับของเก่า ซึ่งข้อมูลจากพุมศักดิ์ ดุลชาติ (๒๕๕๘ :

สัมภาษณ์) ในหัวข้อก่อนหน้านี้นี้ก็พบว่ามีความต้องการนำเอาซอบังไม๊ไผ่ไปร่วมบรรเลงกับวงดนตรีอื่นๆ โดยเฉพาะการปรับแต่งอุปกรณ์รับสัญญาณเสียง

๒.๓.๓ ผสมผสานวัฒนธรรมดั้งเดิมกับวัฒนธรรมเพลงสมัยใหม่

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้รู้และผู้บรรเลงซอบังไม๊ไผ่ชาวผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์ พบข้อมูลว่าบทเพลงที่ใช้บรรเลงโดยทั่วไปนั้นเป็นลายทำนองเพลงพื้นบ้านอีสานที่สืบทอดต่อกันมา เช่น ลายพ็อนภูไท ลายแมงภูตอมดอก ลายลมพัดพร้าว เป็นต้น ซึ่งบทเพลงจากอดีตเหล่านี้บางบทเพลงผู้บรรเลงก็หลงลืมไปเนื่องจากไม่ได้บรรเลงอย่างต่อเนื่อง ไสว ภูผาศรี (๒๕๕๘ : สัมภาษณ์) การผสมผสานวัฒนธรรมซอบังไม๊ไผ่ชาวผู้ไทกับวัฒนธรรมบทเพลงสมัยใหม่นั้นคือการนำเอาบทเพลงที่ได้รับความนิยมในปัจจุบันมาบรรเลงในจังหวะและลีลาตามแบบฉบับของซอบังไม๊ไผ่ชาวผู้ไท เพื่อให้ผู้ฟังได้ฟังบทเพลงที่มีท่วงทำนองที่ไพเราะติดหูผู้ฟังในยุคปัจจุบันซึ่งผู้ฟังส่วนใหญ่เป็นกลุ่มเยาวชนก็สามารถที่จะรับฟังและเข้าถึงสุนทรียรสของการฟังการบรรเลงซอบังไม๊ไผ่ได้ง่าย อีกทั้งการบรรเลงทั้งบทเพลงสมัยใหม่สลับกับลายทำนองแบบดั้งเดิมก็จะทำให้ผู้ฟังไม่รู้สึกเบื่อหน่ายกับบทเพลงที่ตนเองไม่คุ้นชิน และเยาวชนยังได้ฝึกฟังลายทำนองเพลงพื้นบ้านอีสานแบบดั้งเดิมไปด้วย

๒.๓.๔ พัฒนาให้เป็นผลิตภัณฑ์เชิงพาณิชย์

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ช่างที่ผลิตซอบังไม๊ไผ่ชาวผู้ไทได้ข้อมูลว่าซอบังไม๊ไผ่ทั้งหมดเป็นเครื่องดนตรีที่ใช้ผลิตขึ้นโดยใช้วัสดุในท้องถิ่นและส่วนใหญ่ผู้บรรเลงจะประดิษฐ์ซอบังไม๊ไผ่ขึ้นเพื่อใช้เฉพาะตนเองและอาจจะมีบ้างที่ผู้พบเห็นหรือผู้ที่ทราบและสนใจอาจจะสั่งซื้อหรือสั่งทำขึ้นตามความต้องการของตนเอง แต่ยังไม่เคยมีการจัดทำเพื่อวางจำหน่ายหรือจัดทำขึ้นในรูปแบบลักษณะอื่นๆ นพพร นวลงาม (๒๕๕๘ : สัมภาษณ์) จึงให้ข้อเสนอว่าควรมีการผลิตซอบังไม๊ไผ่และเครื่องดนตรีชาวผู้ไทเป็นผลิตภัณฑ์เชิงพาณิชย์รูปแบบอื่นๆ เพื่อเป็นการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ หมายถึงการปรับเปลี่ยนลักษณะรูปแบบของเครื่องดนตรี เช่น ขนาดของเครื่องดนตรี วัสดุที่ใช้ประดิษฐ์เครื่องดนตรี เป็นต้น เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ด้านอื่นๆ เช่น การประดิษฐ์เพื่อเป็นของฝากของที่ระลึกประจำท้องถิ่น การประดิษฐ์เพื่อใช้เป็นของขวัญ การประดิษฐ์เพื่อใช้เป็นของแต่งบ้าน เป็นต้น

๒.๓.๕ ใช้อุปกรณ์ทันสมัยช่วยในการเรียนการฝึก

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์นายพุฒิศักดิ์ ดุลชาติ (๒๕๕๘ : สัมภาษณ์) สมาชิกในวงดนตรีผู้ไทบ้านหนองห้าง ตำบลหนองห้าง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ระบุว่า การเรียนรู้ดนตรีพื้นบ้านชาวผู้ไทนั้นจากอดีตจนถึงปัจจุบันจะต้องมาเรียนต่อมือจากครูผู้สูงอายุในหมู่บ้านโดยตรงหรือที่เรียกว่าที่เรียกว่าการเรียนรูแบบ “มุขปาฐะ” เนื่องจากไม่มีสื่อการสอนอย่างอื่นมาช่วยในการเรียนรู้ ดังนั้นแนวทางในการพัฒนาดนตรีพื้นบ้านชาวผู้ไทในมุมมองของกลุ่มเยาวชนนี้ก็คือการมีสื่อที่ทันสมัยเข้ามาช่วยในการเรียนรู้และการฝึกหัดซอบังไม๊ไผ่และดนตรีพื้นบ้านอื่นๆ ของชาวผู้ไท

อภิปรายผล

ประเด็นในการอภิปรายผลมีดังนี้

๑. การเปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพของซอบังไม๊ไผ่ชาวผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์

ชาวผู้ไทในจังหวัดกาฬสินธุ์ได้อพยพเข้ามาอาศัยในเขตพื้นที่จังหวัดกาฬสินธุ์ประมาณ พ.ศ. ๒๓๘๔ - ๒๓๘๗ ในช่วงรัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ โดยเชื่อว่าเป็นชาวผู้ไทที่อพยพมาจากจากเมืองวังของประเทศลาว จนถึงปัจจุบันชาวผู้ไทในจังหวัดกาฬสินธุ์ก็ยังคงสืบทอดวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนเองไว้ เช่น

วัฒนธรรมด้านภาษา การแต่งกาย ความเชื่อ จารีตประเพณีต่างๆ เป็นต้น และสามารถปรับตัวอยู่ร่วมกับคนไทยเชื้อชาติอื่นๆ ได้เป็นอย่างดี สอดคล้องกับทฤษฎีประวัติศาสตร์ (Historical Theory) ของฟรานซ์ โบแอส (Franz Boas) ได้กล่าวถึงลักษณะของการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมและการผสมกลมกลืนทางประวัติศาสตร์ว่าวัฒนธรรมแต่ละสังคมได้รับอิทธิพลจากเอกลักษณ์ของประวัติศาสตร์วัฒนธรรมเฉพาะสังคมจากองค์ประกอบหลายด้านมากมาย รวมทั้งเป็นพื้นฐานเฉพาะวัฒนธรรมนั้น

วัฒนธรรมการดนตรีของชาวผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นอีกรวมวัฒนธรรมหนึ่งที่ได้มีการสืบทอดต่อกันมา แต่เมื่อถึงระยะเวลาหนึ่งก็มีการปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคม โดยเฉพาะลักษณะทางกายภาพของซอบังไม้ไผ่ชาวผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์ จากการศึกษาพบว่ามีการเปลี่ยนแปลงจากวัสดุแบบดั้งเดิมที่เคยใช้วัสดุจากธรรมชาติทั้งหมด คือ ลำตัวและด้ามคันทักทำจากไม้ไผ่ รัดอกทำจากเส้นหวาย สายซอทำจากเส้นไหมพันเป็นสาย และสายคันทักทำจากหางม้า แต่เมื่อราวปีพุทธศักราช ๒๕๒๐ ก็เริ่มมีการใช้วัสดุและอุปกรณ์จากวัฒนธรรมภายนอกอันเกิดขึ้นจากความเจริญก้าวหน้าของวิทยาการต่างๆ เช่น ใช้สายรัดอกซอทำจากสายพลาสติกรัดของแทนเส้นหวาย ใช้เส้นลวดโลหะจากสายเบรครถจักรยานทำเป็นสายซอแทนเชือกพันจากเส้นไหม ใช้เส้นเอ็นเบ็ดตกปลาทำสายคันทักแทนหางม้า เป็นต้น ทำให้วัสดุเหล่านี้เป็นสิ่งที่หาได้ง่ายในท้องถิ่นและมีราคาที่ถูกลง หรือบางครั้งก็เป็นวัสดุที่เหลือจากการใช้งาน ซึ่งปรากฏการณ์เช่นนี้ส่วนหนึ่งเกิดขึ้นจากการเข้ามาของวัสดุจากวัฒนธรรมภายนอก แต่บางอย่างก็เกิดขึ้นจากความคิดประดิษฐ์ดัดแปลงเพื่อใช้ให้เกิดประโยชน์จากวัสดุเหลือใช้ขึ้นๆ โดยส่วนใหญ่เกิดจากการที่นักดนตรีหรือผู้ที่ประดิษฐ์เครื่องดนตรีได้สังเกตและดัดแปลงจากเครื่องดนตรีอื่นที่พัฒนาก่อนแล้ว เช่น พิณที่ใช้สายเป็นโลหะ เช่นเดียวกับกีตาร์ เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (The Diffusion Theory of Culture) ราล์ฟ ลินตัน (Ralp Linton) ที่กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลง ทางสังคมเกิดจากการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม โดยเกิดจากการติดต่อสื่อสารกันระหว่างสังคมที่ต่างวัฒนธรรมร่วมกันและต่างแพร่กระจายวัฒนธรรมไปสู่กันและกัน และเกิดการรับวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน และสอดคล้องกับวาสนา ซึ่งรัมย์ (๒๕๕๒ : ๘๐ - ๑๑๒) ได้ศึกษาดนตรีผู้ไทบ้านโพนสว่าง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่าวัฒนธรรมดนตรีผู้ไทเป็นการสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน การประดิษฐ์เครื่องดนตรีจะใช้วัสดุ อุปกรณ์ที่มีในท้องถิ่นเป็นหลักสำคัญตามหลักภูมิศาสตร์ ในปัจจุบัน เครื่องดนตรีบางชนิด ไม่ได้ประดิษฐ์เอง แต่เป็นการซื้อจากที่อื่นหรือเป็นการดัดแปลง และสอดคล้องกับศิริวรรณ แก้วเพ็งกรอ (๒๕๕๑ : ๑๕๐ - ๒๑๗) ได้ศึกษาภูมิปัญญาพื้นบ้านเพื่อสืบสานและพัฒนารูปแบบการแสดงดนตรีของชาวผู้ไท พบว่าชาวผู้ไทจังหวัดกาฬสินธุ์มีเครื่องดนตรีทั้งประเภทดีด สี ตี เป่า เมื่อมีความเจริญแทรกซึมเข้ามา ชาวผู้ไทติดต่อสัมพันธ์กับชาวอีสานจึงนำเอาเครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงในวงดนตรีพื้นบ้านอีสานหรือวงโปงลางและวงกลองยาวมารวมบรรเลง ส่งผลให้การลำ การฟ้อน เครื่องแต่งกาย การฝึกซ้อม ลำดับการแสดงมีแบบแผนมากขึ้น ซึ่งมีทั้งเครื่องดนตรีที่คิดประดิษฐ์ดัดแปลงสร้างสรรค์ขึ้นเอง เครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงในวงดนตรีพื้นบ้านอีสานหรือวงโปงลางและวงกลองยาวทำให้เกิดความหลากหลายในการบรรเลง

๒. การสูญเสียบทบาททางสังคมของซอบังไม้ไผ่ จังหวัดกาฬสินธุ์

บทบาทของซอบังไม้ไผ่ของชาวผู้ไทนั้น พบว่าในอดีตซอบังไม้ไผ่มีการสืบทอดในชุมชนชาวผู้ไทมาเป็นเวลานานแล้ว ทั้งมีการสืบทอดและถ่ายทอดให้คนในชุมชนบางกลุ่มที่มีความสนใจที่จะฝึกหัด และในช่วงเวลาเดียวกันนั้นคนในชุมชนเองก็ให้การยอมรับและนิยมชมชอบที่จะรับฟังการบรรเลงซอบังไม้ไผ่ มีการร่วมฟ้อนรำหรือการร้องกลอนลำต่างๆ เข้ากับท่วงทำนองการบรรเลงซอบังไม้ไผ่ และให้การยอมรับในตัวบุคคลผู้ที่สามารถบรรเลงซอบังไม้ไผ่ได้ว่าเป็นผู้ที่มีความสามารถพิเศษ จนมีคำเรียกขานเฉพาะว่า “หมอซอ” หรือผู้

ที่มีความเชี่ยวชาญในการสื่อสาร นอกจากนั้นคนในชุมชนเองก็ยิ่งให้การยอมรับและเรียกหาให้ขอบั้งไม้ไผ่เข้าไปมีส่วนร่วมรับใช้ในกิจกรรมต่างๆ ของคนในชุมชน ทำให้เกิดเป็นกลุ่มสังคม และมีแนวคิด ค่านิยม จารีตประเพณี ความเชื่อและทัศนคติ และมีวิถีการดำรงชีวิตที่ทางกลุ่มบัญญัติขึ้นร่วมกัน และใช้เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวสังคมให้อยู่ร่วมกันได้โดยสันติสุข ลักษณะของการยึดเหนี่ยวทางสังคมเช่นนี้สอดคล้องกับทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ของแรดคลิฟฟ์ บราวน์ อธิบายว่าระบบสังคมโดยส่วนรวมจะดำรงอยู่ได้ต้องศึกษาความแตกต่างความพึงพอใจที่บุคคลต้องการ และสังคมต้องการ โดยประเพณีหรือสถาบันต่างๆ ในสังคมมีหน้าที่เชื่อมโยงเกี่ยวพันระหว่างกัน แต่เมื่อเวลาผ่านไปนานเข้าก็เกิดการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ในชุมชน แต่กระนั้นก็ตามกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์ก็ยังสามารถรักษาเอกลักษณ์และขนบธรรมเนียมประเพณีที่โดดเด่นหลายประการเอาไว้ได้จนปัจจุบัน เช่น การฟ้อนผู้ไท ดนตรีผู้ไท พิธีกรรมการรักษาการเจ็บป่วย (เหยา) เป็นต้น ลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเช่นนี้ สอดคล้องกับทฤษฎีวิวัฒนาการทางสังคมของอากุสโต คอมาท์ ที่ว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดจากโครงสร้างสองส่วน คือ ส่วนที่เปลี่ยนแปลงและส่วนที่อยู่คงที่ซึ่งก็คือวัฒนธรรมที่ยังคงเหลืออยู่ (Survival) เพราะคนบางกลุ่มในสังคมยังมีความเชื่อคล้ายคลึง หรือยึดมั่นในความเชื่อของสังคมและวัฒนธรรมเดิม

การสูญเสียบทบาททางสังคมของขอบั้งไม้ไผ่ จังหวัดกาฬสินธุ์นั้นจึงเกิดขึ้นจากโครงสร้างทางสังคมส่วนที่เปลี่ยนแปลงหรือพลวัต (Social Dynamics) ซึ่งปัจจุบันเป็นชนกลุ่มใหญ่ในสังคม เป็นกลุ่มเยาวชน กลุ่มคนทำงาน และเป็นกลุ่มคนที่มีปฏิสัมพันธ์กับวัฒนธรรมภายนอก เป็นกลุ่มคนที่รับเอาวัฒนธรรมภายนอกเข้ามาใช้หรือดัดแปลงให้เข้ากับวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนเอง จนทำให้ความนิยมในดนตรีผู้ไทในกลุ่มคนเหล่านี้ค่อยๆ ลดลง งานประเพณีหรือกิจกรรมทางสังคมต่างๆที่เคยใช้ขอบั้งไม้ไผ่หรือเครื่องดนตรีอื่นๆ ของชาวผู้ไทจึงถูกละเลยหรือถูกแทนที่ด้วยเครื่องดนตรีอื่นๆ จากวัฒนธรรมภายนอก คงเหลือเพียงกลุ่มคนรุ่นเก่าและผู้ที่ยังสนใจจำนวนน้อยเท่านั้นที่ยังคงให้ความสำคัญกับดนตรีผู้ไทแบบดั้งเดิม สอดคล้องกับวาทนา ซึ่งรัมย์ (๒๕๕๒ : ๘๐ - ๑๑๒) ได้ศึกษาดนตรีผู้ไทบ้านโพนสว่าง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่าในปัจจุบันการอนุรักษ์วัฒนธรรมดนตรีผู้ไท มีเพียงกลุ่มผู้สนใจ ประกอบด้วย ผู้สูงอายุและคนรุ่นใหม่เข้ามาเพียงเล็กน้อยเท่านั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มชาวผู้ไทที่เป็นคนรุ่นใหม่ให้ความสำคัญกับดนตรีผู้ไทลดลง ตลอดจนความนิยมลดลง ทำให้มีแนวโน้มว่าจะสูญหายไปตามคนรุ่นเก่า

๓. องค์ความรู้เกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริม อนุรักษ์และพัฒนาขอบั้งไม้ไผ่ จังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่าแนวทางการส่งเสริมมี ๔ แนวทาง คือ ๑. ส่งเสริมให้มีการบรรเลงขอบั้งไม้ไผ่ชาวผู้ไททุกรูปแบบที่ควรจัดให้มีได้โดยเฉพาะงานเทศกาลที่สำคัญของท้องถิ่นหรือกิจกรรมต่างๆ ที่หน่วยงานในท้องถิ่นจัดขึ้น ให้มีการบรรเลงขอบั้งประกอบการแสดงต่างๆ ของชาวผู้ไท และจัดให้มีการประกวดการบรรเลงขอบั้งและมีการจำหน่ายแจกโสตทัศนศึกษาต่างๆ ๒. ส่งเสริมให้มีการเรียนรู้ให้คนในชุมชนได้มีโอกาสเรียนรู้และตระหนักถึงความสำคัญของขอบั้ง ให้ผู้ชมได้รับความรู้ความเข้าใจในการชมและฟังการบรรเลงดนตรีของชาวผู้ไท ร่วมกันทำวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันอย่างแท้จริง โดยเฉพาะการนำเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆที่จัดขึ้นในชุมชน เช่น วัด โรงเรียน หรืองานพิธีการต่างๆของสมาชิกในชุมชน ก็ควรมีการนำการบรรเลงดนตรีผู้ไทเข้ามามีส่วนร่วมด้วย ๓. ส่งเสริมให้มีการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ส่งเสริมวัฒนธรรมดนตรีผู้ไทให้แพร่หลายเกิดเครือข่ายทั้งในประเทศและต่างประเทศ เพื่อให้ทุกคนมีโอกาสได้สัมผัสหรือทำความรู้จักกับดนตรีผู้ไทมากขึ้น ๔. ส่งเสริมให้มีการผลิตเครื่องดนตรีให้มากและหลากหลายขนาดตามความเหมาะสมของผู้บรรเลง โดยควรมีการถ่ายทอดเทคนิคและวิธีการประดิษฐ์เครื่องดนตรีชนิดนี้ให้แก่เยาวชนและประชาชนผู้สนใจโดยทั่วไป ซึ่งเชื่อว่าหากมีการผลิตเครื่องดนตรีให้มีจำนวนที่มากก็จะเป็นการส่งเสริมให้ผู้คนได้มีโอกาสเรียนรู้และฝึกหัดเครื่องดนตรีเครื่องดนตรีชนิดนี้มาก

ตามไปด้วย สอดคล้องกับพระมหาชาญยุทธ สุทธิย์ (๒๕๕๒ : ๘๒ - ๑๓๓) ได้ศึกษาการสืบสาน
 ขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวล้านนา พบว่าแนวทางแก้ไขเพื่อนำไปสู่การสืบสานขนบธรรมเนียมประเพณีอัน
 ดั้งเดิมของชาวล้านนา ได้แก่การจัดหาคนรุ่นใหม่ที่มีความสนใจในเรื่องประเพณีของชาวล้านนา จัดหาบุคลากรที่มี
 ความคิดที่หลากหลาย และจัดหาเงินกองทุนในการสนับสนุนกิจกรรมและสื่อโฆษณาประชาสัมพันธ์ เช่นป้าย
 สื่อใบปลิว สื่อวิทยุชุมชน ผู้นำชุมชนต้องมีบทบาทในการจัดสรรทางงบประมาณและประสานงานกับหน่วยงาน
 ต่าง ๆ ของรัฐและเอกชน โดยชุมชนได้มีส่วนร่วมในการสืบสานประเพณีท้องถิ่นที่ได้จัดทำขึ้น และอาศัยหลัก
 ในการพัฒนาอาชีพของชุมชนเพื่อเป็นการส่งเสริมการสืบสานขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวล้านนาในการ
 เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในหมู่บ้าน และสอดคล้องกับพูนพิศ อมาตยกุล. (๒๕๓๑ : ๑๐๘ - ๑๑๑)
 ได้กล่าวถึงแนวทางในการส่งเสริมและอนุรักษ์ดนตรีไทยให้คงอยู่สืบไป ควรมีแนวทางส่งเสริมดังนี้ ส่งเสริมให้
 มีการบรรเลงดนตรีไทยให้เป็นที่รู้จักทุกรูปแบบที่ควรจัดให้มีได้ ส่งเสริมให้ประชาชนที่อยู่ในจังหวัดหรือ
 สถานที่จัดงานนั้น ได้มีโอกาสเรียนรู้เรื่องดนตรีไทย ส่งเสริมให้มีความเข้าใจในการดูและฟังเพลงไทย
 ส่งเสริมให้ครูดนตรีได้มีโอกาสแสดงฝีมือให้เป็นตัวอย่าง ส่งเสริมให้มีการแสดงดนตรีประกอบการละเล่นหรือ
 แสดงนาฏศิลป์ประกอบการดนตรี ส่งเสริมให้ผู้มาชมได้รับความรู้เกี่ยวกับดนตรีไทยมิใช่แต่การฟังอย่างเดียว

แนวทางการอนุรักษ์ซอด้วงไม่ผิด จังหวัดกาฬสินธุ์ มี ๓ แนวทาง คือ ๑. จัดศูนย์แสดงเครื่อง
 ดนตรีเพื่ออนุรักษ์และให้ความรู้บุคคลทั่วไปในรูปแบบพิพิธภัณฑ์และกิจกรรมส่งเสริมคุณค่าทางเอกลักษณ์
 และเผยแพร่กิจกรรมทางเอกลักษณ์ การอนุรักษ์ ขนบธรรมเนียม ประเพณีมีแนวทางปฏิบัติโดยการเสริม
 คุณค่าได้แก่การยอมรับนับถือ ทำนุบำรุง ส่งเสริม ยกย่องให้เกียรติแก่ขนบธรรมเนียมประเพณี และ
 ผู้ปฏิบัติ ๒. อนุรักษ์ผลงานของปราชญ์ศิลปินชาวบ้านและบทเพลงผู้ไท และการอนุรักษ์การละเล่นต่างๆ ที่
 ใช้ดนตรีประกอบ โดยเฉพาะการแสดงที่สำคัญที่สุดคือการฟ้อนผู้ไท และการขับลำผู้ไทที่เป็นการขับร้องที่
 เป็นเอกลักษณ์ของชาวล้านนาที่ควรได้รับการอนุรักษ์ให้คงอยู่คู่กับการบรรเลงดนตรีของชาวล้านนาสืบไป ๓.
 ปลุกฝังค่านิยมที่ดีให้แก่กลุ่มเด็กเยาวชน ถ่ายทอดองค์ความรู้สู่เยาวชนรุ่นใหม่สร้างสายสัมพันธ์อันดีระหว่าง
 ครูกับศิษย์ เพื่อเป็นการเปลี่ยนแปลงค่านิยมของคนในชุมชนปัจจุบันที่ละเลยหรือไม่ให้ความสำคัญกับ
 วัฒนธรรมพื้นบ้านซึ่งเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านของชาวล้านนา จังหวัดกาฬสินธุ์ สอดคล้องกับพิมพร ชัยจิตรสกุล
 (๒๕๕๕ : ๑๗๖ - ๑๘๒) ได้ศึกษาเรื่อง การสืบทอดวัฒนธรรมดนตรีไทย : กรณีศึกษา ชุมชนอัมพวา จังหวัด
 สมุทรสงคราม พบว่าวิธีการอนุรักษ์วัฒนธรรมดนตรีไทยของชุมชนอัมพวามีอยู่มากมายหลายวิธี เช่น ปลุกฝัง
 ดนตรีไทยให้แก่กลุ่มเด็กเยาวชน สร้างสายสัมพันธ์อันดีระหว่างครูกับศิษย์ เป็นต้น สอดคล้องกับพูนพิศ
 อมาตยกุล. (๒๕๓๑ : ๑๐๘ - ๑๑๑) ได้กล่าวถึงแนวทางในการส่งเสริมและอนุรักษ์ดนตรีไทยให้คงอยู่สืบไป
 ควรมีแนวทางการอนุรักษ์ได้แก่ อารังไว้ซึ่งประเพณีในการดนตรีของไทย เช่น พิธีไหว้ครู อนุรักษ์ช่างทำ
 เครื่องดนตรีไทย อนุรักษ์การละเล่นต่างๆ ที่ใช้ดนตรีประกอบ อนุรักษ์เพลงเก่า หรือทางบรรเลงเก่าๆ ที่
 กำลังสูญไป หรือที่มีผู้รู้จักน้อย อนุรักษ์ศิลปินเพลงไทย โดยการเชิญมาร่วมงาน มาร่วมการแสดง

แนวทางการพัฒนาซอด้วงไม่ผิด จังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่ามี ๔ แนวทาง คือ ๑. ปรับปรุงรูปแบบ
 การบรรเลงให้ทันสมัย และผสมผสานวัฒนธรรมดั้งเดิมกับวัฒนธรรมเพลงสมัยใหม่ เช่น การปรับตั้งระดับ
 เสียง การปรับลักษณะท่าทางการบรรเลง การปรับแต่งอุปกรณ์รับสัญญาณเสียง ปรับปรุงให้สามารถ
 นำมาใช้ในขบวนแห่แห่นางดำ ใช้เครื่องขยายเสียงเข้ามาช่วยและมีรูปแบบการแสดงประกอบระหว่างการ
 บรรเลงเพิ่มความสวยงามและความสนุกสนาน เป็นต้น ๒. การประยุกต์ใช้อุปกรณ์สมัยใหม่ เช่น อุปกรณ์
 รับสัญญาณเสียงหรือตัวรับสัญญาณเสียง การประยุกต์ใช้อุปกรณ์สมัยใหม่อื่นๆ มาใช้กับซอด้วงไม่ผิด เป็นต้น
 ๓. พัฒนาเครื่องดนตรีให้เป็นผลิตภัณฑ์เชิงพาณิชย์ ซอด้วงไม่ผิดทั้งหมดเป็นเครื่องดนตรีที่ใช้ผลิตขึ้นโดยใช้วัสดุ
 ในท้องถิ่นจึงให้ข้อเสนอว่าควรมีการผลิตซอด้วงไม่ผิดและเครื่องดนตรีชาวล้านนาเป็นผลิตภัณฑ์เชิงพาณิชย์

รูปแบบอื่นๆ เพื่อเป็นการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ ๔. ใช้อุปกรณ์ทันสมัยช่วยในการเรียนการฝึก เนื่องจากในอดีตไม่มีสื่อการสอนอย่างอื่นมาช่วยในการเรียนรู้ ดังนั้นแนวทางในการพัฒนาดนตรีพื้นบ้านชาวผู้ไทในมุมมองของกลุ่มเยาวชนนี้ก็คือการมีสื่อที่ทันสมัยเข้ามาช่วยในการเรียนรู้และการฝึกหัดข้อบั้งไม้ไผ่และดนตรีพื้นบ้านอื่นๆ ของชาวผู้ไท สอดคล้องกับวิเชียร กุสตันท์. (๒๕๐๐ : ๑ - ๑๓) ได้กล่าวถึงหลักในการส่งเสริมการดนตรีไทยให้เจริญขึ้นนั้นจะต้องรู้จักปรับปรุงและแก้ไขให้เหมาะสมกับสิ่งแวดล้อมเฉพาะหน้าและสภาพของเหตุการณ์ปัจจุบัน และสอดคล้องกับกระทรวงวัฒนธรรม. (๒๕๔๘ : ๑๑) ที่ได้กล่าวถึงยุทธศาสตร์และภารกิจสำคัญที่จะดำเนินการของกระทรวงวัฒนธรรมข้อหนึ่งคือการนำทุนทางวัฒนธรรมของประเทศมาสร้างคุณค่าทางสังคมและเพิ่มพูนทางเศรษฐกิจ

ข้อเสนอแนะ

เนื่องจากงานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับองค์ความรู้หลายสาขาวิชา ว่าด้วยวัฒนธรรมการดนตรีขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ วิถีชีวิต การอนุรักษ์ ฉะนั้นงานวิจัยนี้ย่อมจะเป็นประโยชน์แก่หลายหน่วยงาน ทั้งที่เป็นของรัฐและของเอกชน เช่น ผู้นำชุมชน วัด โรงเรียน มหาวิทยาลัย ศูนย์วัฒนธรรมประจำจังหวัด องค์กรเอกชนที่ดำเนินงานด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรม องค์กรบริหารส่วนตำบล องค์กรบริหารส่วนจังหวัด สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม เป็นต้น โดยหน่วยงานที่กล่าวมานี้ ควรจะได้นำงานวิจัยเรื่องแนวทางการส่งเสริม อนุรักษ์ และพัฒนา ข้อบั้งชาวผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์ ไปศึกษาและปรับใช้ในหน่วยงานของตน เพื่อให้เกิดการอนุรักษ์และส่งเสริมอย่างบูรณาการทุกภาคส่วน ตามแนวที่ควรปฏิบัติดังนี้

๑. ผู้นำชุมชน ควรนำแนวทางการส่งเสริม อนุรักษ์และพัฒนาข้อบั้งไม้ไผ่ชาวผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์ ไปปรับใช้ พร้อมทั้งปฏิบัติเป็นแบบอย่างที่ดีในการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่น ทั้งนี้เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกในการให้เกียรติและยอมรับนับถือ ความภาคภูมิใจ ความรู้จักตนเอง และเพื่อให้สมาชิกในชุมชนทุกคนมองเห็นข้อดีและประโยชน์ของสิ่งดี ๆ ในท้องถิ่น ตลอดจนก่อให้เกิดความสามัคคีและหวงแหนมรดกในท้องถิ่น

๒. วัดและโรงเรียน ควรนำแนวทางการส่งเสริม อนุรักษ์และพัฒนาข้อบั้งไม้ไผ่ชาวผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์ ไปปรับใช้โดยเฉพาะการเป็นศูนย์กลางในการส่งเสริมการศึกษาวัฒนธรรมประจำถิ่น การทำวิจัยและจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อใช้สอนในสถานศึกษาทุกระดับ ทั้งนี้เพื่อปลูกฝังค่านิยมให้เกิดความรักมรดกวัฒนธรรมท้องถิ่น สร้างความภาคภูมิใจในความเป็นชุมชน ตลอดจนก่อให้เกิดความสามัคคีและหวงแหนมรดกในท้องถิ่น

๓. มหาวิทยาลัยในแต่ละท้องถิ่นควรสนับสนุนการวิจัยด้านศิลปวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ในแต่ละท้องถิ่น เพื่อสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนและนำทุนทางวัฒนธรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ ตลอดจนความสามัคคีของคนในชาติ เพราะแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ย่อมมีเอกลักษณ์และมรดกที่สืบทอดจากบรรพบุรุษที่หลากหลายและแตกต่างกันซึ่งจะก่อให้เกิดการแพร่กระจายและแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม

๔. องค์กรเอกชนที่ดำเนินงานด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรม ควรศึกษางานวิจัยนี้และนำวิธีการไปปรับใช้ในการส่งเสริม อนุรักษ์และพัฒนาให้เยาวชนหรือประชาชนทั่วไปสามารถนำไปประยุกต์ประกอบอาชีพสำหรับประชาชนในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งจะทำให้ชาวบ้านมีอาชีพเสริม มีเศรษฐกิจ มีวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

๕. สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดควรได้ศึกษางานวิจัยนี้ เพื่อหาแนวทางในการส่งเสริม อนุรักษ์และพัฒนาขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชนในท้องถิ่น ตลอดจนเผยแพร่วัฒนธรรมประเพณีในชุมชน และดูแลสิทธิประโยชน์ทรัพย์สินทางปัญญาของปราชญ์ชาวบ้าน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างเป็นระบบและปราชญ์ชาวบ้านได้รับผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม

๖. องค์การบริหารส่วนตำบลและองค์การบริหารส่วนจังหวัด ควรศึกษางานวิจัยนี้และนำวิธีการไปปรับใช้ในการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพสำหรับประชาชนในแต่ละท้องถิ่น เพราะแต่ละท้องถิ่นย่อมมีทรัพยากรด้านต่าง ๆ หลากหลาย ทั้งที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรบุคคล และทรัพยากรทางวัฒนธรรม

๗. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติและกรมพัฒนาชุมชนควรจะได้นำงานวิจัยนี้ไปศึกษาวิเคราะห์เพื่อดูความเป็นไปได้ ในการสำรวจ รวบรวม ข้อมูลของชุมชนในแต่ละท้องถิ่น ว่าชุมชนใดบ้างมีศักยภาพที่จะเป็นหมู่บ้านชุมชนวัฒนธรรม เพื่อจะได้ส่งเสริม ให้ความรู้และให้การสนับสนุน ในการพัฒนาหมู่บ้านในชนบท ว่าแต่ละหมู่บ้านมีจุดอ่อนหรือ จุดแข็งอะไร ส่วนใดจะสามารถพัฒนาได้และจะพัฒนาอย่างไร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาอาชีพ และความเป็นอยู่ของประชาชน

๘. กระทรวงศึกษาธิการและกระทรวงวัฒนธรรม ควรศึกษางานวิจัยนี้เพื่อนำไปปรับใช้ในการวางแผนทางการศึกษาและการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมในประเทศ เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ และป้องกันผลกระทบที่อาจส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมของประเทศ นำไปสู่การจัดทำโครงการด้านการอนุรักษ์ และส่งเสริมวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบและสอดคล้องประสานกัน ของหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และชุมชน ทั้งในระดับภูมิภาคและระดับชาติ อันเป็นการสร้างเสริมความเข้มแข็งของวัฒนธรรมในชุมชน สร้างคุณค่าของวัฒนธรรมประเพณี นำมาซึ่งความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์วัฒนธรรมของประเทศชาติ

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

๑. การศึกษาเครื่องดนตรีซอบังของชาวภูไทในท้องถิ่นต่างๆ ทั้งในและต่างประเทศ เช่น ซอบังไม้ไผ่ในประเทศไทย ลาว และกัมพูชา เนื่องจากประเทศไทย ลาว และกัมพูชา เป็นประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีวัฒนธรรมการดนตรีที่คล้ายคลึงกันแต่แตกต่างกันในระบบสังคมและพัฒนาการทางสังคม การศึกษาถึงสภาพปัจจุบันของเครื่องดนตรีซอบังไม้ไผ่ในสามประเทศนี้จึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจในการศึกษา

๒. การศึกษาเปรียบเทียบบทเพลงซอบังของชาวภูไทในท้องถิ่นต่างๆ ทั้งในและต่างประเทศ เพื่อเปรียบเทียบความเหมือนหรือแตกต่างของท่วงทำนอง จังหวะหรือเทคนิคการบรรเลงต่างๆ

๓. การศึกษาและจัดทำทำเนียบนักดนตรีซอบังไม้ไผ่ ของชาวภูไทในท้องถิ่นต่างๆ ทั้งในและต่างประเทศ ทั้งที่อาศัยในชุมชนเมือง อาศัยอยู่ตามหัวเมืองและอาศัยอยู่ตามชนบท จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะจัดข้อมูลนักดนตรีเพื่อเป็นประโยชน์ในการศึกษาทางมานุษยวิทยาทางดนตรีต่อไป

๔. การศึกษาแนวทางในการอนุรักษ์และส่งเสริมซอบังไม้ไผ่ในภูมิภาคอาเซียน ซึ่งการที่จะอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมการดนตรีแขนงใดแขนงหนึ่งให้ประสบผลสำเร็จได้นั้นไม่สามารถกระทำได้โดยบุคคลเพียงคนเดียว หรือองค์กรเดียว แต่ควรเป็นการร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานของรัฐ องค์กรเอกชน และชุมชนต่างๆ นอกจากนี้ก็ควรมีการศึกษาแนวทางในการอนุรักษ์และส่งเสริมซอบังในประเทศใกล้เคียงเพื่อให้เกิดความร่วมมือในการดำเนินงานระหว่างประเทศอันเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งของวัฒนธรรมในภูมิภาคและเป็นการวางแผนรับมือกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต

บรรณานุกรม

- กมล เกตุศิริ “ประเพณีเก่าชาวสุรินทร์” ใน เอกสารวัฒนธรรมชุดที่ ๑ เพลงพื้นบ้านและการละเล่นพื้นบ้านจังหวัดสุรินทร์. สุรินทร์ : ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์ วิทยาลัยครูสุรินทร์. ๒๕๒๘.
- กระทรวงวัฒนธรรม. กระทรวงวัฒนธรรม ๒๕๔๘. กรุงเทพฯ : กชกร พับลิชชิ่ง, ๒๕๔๘.
- เกรียงไกร หัวบุญศาล. ภูไทหรือผู้ไท ชนเผ่าไทแห่งแคว้นสิบสองจุไทในประเทศ จากเว็บไซต์ <http://www.oknation.net/blog/kriengkrai/2014/04/14/entry-1>. สืบค้น เมื่อวันที่ ๑๙ มิถุนายน ๒๕๕๘.
- เครือจิต ศรีบุญนาคาค. การฟ้อนรำ : เพลงและการละเล่นพื้นบ้านอีสาน. สุรินทร์ : ภาควิชานาฏศิลป์ คณะวิชาคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครูสุรินทร์. ๒๕๓๔.
- จรัญ กาญจนประดิษฐ์. ดนตรีชาวกระเหรี่ยงหมู่บ้านกอม่งทะเล ตำบลไล่โว่ อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี. ปริญญาโท ศบ.ม. (มานุษยวิทยา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร. ๒๕๔๗.
- จารุบุตร เรืองสุวรรณ. ของดีอีสาน. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา. ๒๕๒๐.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. คติชาวบ้านไทย. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม. ๒๕๕๓.
- เจริญชัย ชนไฟโรจน์. ดนตรีผู้ไท. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม. ๒๕๒๙.
- _____ . ดนตรีพื้นบ้านอีสาน. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม. ๒๕๒๖.
- ชยา ภาคภูมิ. ทัศนคติของเยาวชนชนต่อประเพณีแต่งงานของชาติพันธุ์ผู้ไทและญ้อ. ปริญญาโท ศบ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๒.
- ชัชวาล วงษ์ประเสริฐ. มีการอบรมนาฏศิลป์พื้นบ้านอีสาน โครงการส่งเสริมวัฒนธรรม ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๓๕.
- ถวิล จันลาวงค์. ผู้ไท ในผู้ไทล้าลึก ครั้งที่๒. กภาพสินธุ์: โรงพิมพ์รุ่งไค้. ๒๕๑๕.
- ทวี ถาวร. รายงานการวิจัยเรื่องการศึกษาวิถีชีวิตชนกลุ่มน้อยในเขตพื้นที่ภาคอีสาน. มหาสารคาม: สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. ๒๕๔๐.
- ทองคุณ หงส์พันธุ์. มูนมั่งอีสาน : วารสารวิชาการวิทยาลัยครูสกลนครฉบับพิเศษ นิทรรศการมูนมั่งอีสาน. สกลนคร : วิทยาลัยครูสกลนคร, ๒๕๒๒.
- ธวัช ปุณโณทก. “บ่อเกิดเพลงพื้นบ้านอีสาน” ใน การสัมมนาเพลงพื้นบ้านอีสาน. มหาสารคาม : วิทยาลัยครูมหาสารคาม. ๒๕๒๔.
- ธวัช วิวัฒน์ปฐพี. มโนรีพื้นบ้านอีสาน อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (ไทยคดีศึกษา) มหาสารคาม : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม. ๒๕๓๘.
- ธิดา โมสิกรัตน์ และคนอื่นๆ. “ดนตรีพื้นบ้านของไทย” ใน ศิลปะและการแสดงพื้นบ้านของไทย. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. ๒๕๓๒.
- นภลัย สุวรรณธาดา และคนอื่นๆ. ภาษาไทย ๘. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. ๒๕๓๑.
- บุญมี ภูเดช. พงศาวดารเมืองกาฬสินธุ์และประวัติเมืองขึ้นในยุคเก่า. กภาพสินธุ์ : จินตทัศน์การพิมพ์. ๒๕๒๕.

- บุญยงค์ เกศเทศ. วัฒนธรรมเผ่าพันธุ์มนุษย์. อุบลราชธานี : ยงสวัสดิ์การพิมพ์, ๒๕๓๖.
- ปรีชา พิณทอง. ประเพณีโบราณไทยอีสาน. อุบลราชธานี : ศิริธรรมออฟเซ็ท. ๒๕๓๒.
- แผนที่จังหวัดกาฬสินธุ์. www.folktravel.com : สืบค้นวันที่ ๓ ธันวาคม ๒๕๕๗.
- พรรณราย คำโสภา. การวิเคราะห์เพลงพื้นบ้านกันตรึมของหมู่บ้านดงมัน จังหวัดสุรินทร์. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (มานุษยดุริยางควิทยา) กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. ๒๕๔๒.
- พระมหาชาญยุทธ สุทธิพิศ. การสืบสานขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวมุขไท เพื่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดกาฬสินธุ์. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๒.
- พระมหาทองจันทร์ ทิพย์วัฒน์. สุขภาวะองค์กรรวม : การอนุรักษ์ พื้นฟู และพัฒนาภูมิปัญญาหม้อพื้นบ้านในการรักษาโรคกระดูกจากอุบัติเหตุของกลุ่มชาติพันธุ์ ไทย – ลาวและผู้ไทในภาคอีสาน. วิทยานิพนธ์ ปร.ด. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๓.
- พันใจ นครชัย. พิธีกรรมเหย้าของชาวมุขไท ตำบลโนนยาง อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๓๘.
- พิมพ์ร ชัยจิตร์สกุล. การสืบทอดวัฒนธรรมดนตรีไทย : กรณีศึกษา ชุมชนอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๕.
- พูนพิศ อมาตยกุล. “ข้อคิดเกี่ยวกับงานดนตรีไทยอุดมศึกษา.” ใน ดนตรีไทยอุดมศึกษาครั้งที่ ๒๐. หน้า ๑๐๘-๑๑๑. นครนายก : โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า-จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๑.
- _____. ดนตรีวิจักษ์ (ความรู้เรื่องดนตรีไทยเพื่อความชื่นชม). กรุงเทพฯ : คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดี มหาวิทยาลัยมหิดล. ๒๕๒๙.
- _____. การใช้วงดนตรีพื้นเมืองอีสานบรรเลงเพลงไทยภาคกลาง. กรุงเทพฯ : สยามรัฐ, ๒๕๒๘.
- ไพบุลย์ ตรีเดซี. การศึกษาเจตคติดนตรีพื้นบ้านอีสานของนักศึกษาวิทยาลัยครูภาคตะวันออกเฉียงเหนือในสหวิทยาลัยอีสานเหนือ. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม. ๒๕๓๒.
- มนตรี ภูงาม. การศึกษาองค์ประกอบทางดุริยางค์ศาสตร์ ของบทเพลงกันตรึม ในเขตอำเภอประโคนชัย และอำเภอกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์. บุรีรัมย์: วิทยาลัยครูบุรีรัมย์, ๒๕๒๙.
- มานะชาติ คล่องดี. การศึกษารูปแบบการสร้างเครือข่าย ความเข้มแข็งทางสังคม ด้วยพิธีกรรมเหย้าของชาวมุขไท จังหวัดมุกดาหาร. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัย มหาสารคาม. ๒๕๕๒.
- มังขวัญ ชนไฟโรจน์. แนวทางการอนุรักษ์พื้นฟูและพัฒนาเอกลักษณ์และขนบธรรมเนียมประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์กลาในภาคอีสาน. วิทยานิพนธ์ ปร.ด. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๑.
- แม่เต่า. ชุมนุมชาวภูไทย. ณ สมาคมศิษย์เก่าชิราวุธวิทยาลัย, วังสราญรมย์. ๑๘ มกราคม ๒๕๐๗.
- รัตนันท์ ยงยันต์. การศึกษาการลำผู้ไทในจังหวัดกาฬสินธุ์. วิทยานิพนธ์ ศป.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ๒๕๔๘.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์. ๒๕๒๖.

- ลัดดา พันสนอก. การละเล่นพื้นเมือง. สกลนคร : ภาควิชานาฏศิลป์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
สถาบันราชภัฏสกลนคร. ม.ป.ป.
- วสันต์ชาย อิมโอษฐ์. เครื่องดนตรีของชนเผ่าม้ง. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร. ๒๕๔๓.
- วาสนา ซึ่งรัมย์. ดนตรีผู้ไทบ้านโพสวาง อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดกาฬสินธุ์. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม.
มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๒.
- วิเชียร กุลตันท์. “ความรู้ทั่วไปในการดนตรีไทย,” ใน เอกสารการนิเทศการศึกษา ฉบับที่ ๒๙. หน้า ๔-
๑๓. กรุงเทพฯ : หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๐๐.
- วิทยาลัยครูสกลนคร. มูนม้งอีสาน. สกลนคร : โรงพิมพ์ไทยสามัคคี. ๒๕๒๑.
- วิโรจน์ เอี่ยมสุข. “เครื่องดนตรีอีสานใต้” ใน สมบัติอีสานใต้ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์. ๒๕๒๗.
- วิภา วิสเพ็ญ. “ดนตรีพื้นบ้านอีสาน” ใน ศิลปวัฒนธรรมอีสานสัญจร ครั้งที่ ๑. มหาสารคาม :
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม. ๒๕๒๖.
ศิลปวัฒนธรรมสัญจร ครั้งที่ ๑. มหาสารคาม : ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมภาพ
ตะวันออกเฉียงเหนือ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม. ๒๕๓๓.
- ศิริวรรณ แก้วเพ็งกรอ. ภูมิปัญญาพื้นบ้านเพื่อสืบสานและพัฒนารูปแบบการแสดงดนตรีของชาวผู้ไทจังหวัด
กาฬสินธุ์. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๑.
- ส.พลายน้อย. สารานุกรมประวัติศาสตร์ไทย. กรุงเทพฯ: รวมสาส์น. ๒๕๑๗.
- สมชัย สุวรรณไตร. ดนตรีของชาวโล้ อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม.
มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๓๙.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. การศึกษาสังคมและวัฒนธรรม : แนวความคิด วิธีวิทยา และทฤษฎี. ภาควิชาสังคม
วิทยาและมานุษยวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๔.
- สมัย สุทธิธรรม. สารคดี ชุด ถิ่นทองของไทย : กาฬสินธุ์. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๑.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. ทฤษฎีสังคมวิทยา การสร้าง การประเมินค่าและการใช้ประโยชน์. พิมพ์ครั้งที่ ๔.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒.
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. ดนตรีพื้นบ้านและศิลปะการแสดงของไทย. กรุงเทพฯ :
สำนักงานคณะกรรมการแห่งชาติ. ๒๕๒๘.
- สำเร็จ คำโหมง. “ดนตรีอีสาน” ใน แคน โปงกลาง ชุง. มหาสารคาม : วิทยาลัยครู มหาสารคาม.
๒๕๒๒.
- สิทธิศักดิ์ จำปาแดง และคณะ. แนวทางการอนุรักษ์และสืบทอด วงปี่พาทย์บ้านหม้อ ตำบลเขวาสินรินทร์ อำเภอบ้านพญากลาง จังหวัดมหาสารคาม. มหาสารคาม. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๑.
- สุกรี เจริญสุข. ดนตรีชาวสยาม. กรุงเทพฯ : Dr. Sax, ๒๕๓๘.
- สุกิจ พลประดม. ดนตรีพื้นบ้านอีสาน. อุดรธานี : มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์สถาบันราชภัฏอุดรธานี.
๒๕๓๘.
- สุจิริต บัวพิมพ์. ดนตรีพื้นบ้านอีสาน. อุดรธานี : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏ
อุดรธานี. ๒๕๓๘.
- สุเทพ ไชยจันทร์. ผู้ไท ลูกแคน. กรุงเทพฯ : ตถาตา, ๒๕๕๖.
- สุเทพ สุนทรเกตุ. แนะแนวการศึกษาามานุษยวิทยา. กรุงเทพฯ : ศูนย์วิจัยและพัฒนาการทหารไทย-สหรัฐ,
๒๕๑๒.

สุรศักดิ์ พิมพ์เสน. การทำแคน : ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านสีแก้ว ตำบลสีแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด.
 ปริญญาานิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม. ๒๕๓๒.
 อังคณาใจเหิม. การวิเคราะห์ดนตรีพื้นเมืองเหนือ. ปริญญาานิพนธ์ ศป.ม. (มานุษยดุริยางควิทยา).
 กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร. ๒๕๔๓.
 เอนก อัจฉริยะ. แนวทางการฟื้นฟูประเพณีบุญผะเหวดของชาวผู้ไท จังหวัดมุกดาหารเพื่อส่งเสริมอัตลักษณ์
ท้องถิ่น. ปริญญาานิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. ๒๕๕๑.

บรรณานุกรมสัมภาษณ์

ท่า สกุลโพน บ้านเลขที่ ๑๔๒ หมู่ที่ ๖ บ้านโนนสว่าง ตำบลกุดสิมคุ้มใหม่ อำเภอเขาวง จังหวัด
 กาฬสินธุ์ เมื่อวันที่ ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๕๘
 เทิดศักดิ์ พอศรี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ พิทยวัฒน์ พันระศรี เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ ๗ หมู่ที่ ๑ บ้าน
 จาน ตำบลนาจาน อำเภอนาคู จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อวันที่ ๖ มิถุนายน ๒๕๕๘
 บุญเลิศ ภูวิเลิศ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ พิทยวัฒน์ พันระศรี เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ ๑๒๓ หมู่ที่ ๑ ตำบล
 ภูแล่นช้าง อำเภอนาคู จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อวันที่ ๖ มิถุนายน ๒๕๕๘
 พุทธิศักดิ์ ดุลชาติ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ พิทยวัฒน์ พันระศรี เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านหนองสระพัง บ้านเลขที่
 ๑ หมู่ที่ ๓ ตำบลหนองห้าง เมื่อวันที่ ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๕๘
 มนัส เนินเขา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ พิทยวัฒน์ พันระศรี เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ ๑๔๐ หมู่ที่ ๑ ตำบล
 บ่อแก้ว อำเภอนาคู จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อวันที่ ๖ มิถุนายน ๒๕๕๘
 สมพร เลิศศรี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ พิทยวัฒน์ พันระศรี เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ ๙๕ บ้านภูแล่นช้าง
 หมู่ ๒ ตำบลภูแล่นช้าง อำเภอนาคู จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อวันที่ ๖ มิถุนายน ๒๕๕๘
 สีสัต อูโท เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ พิทยวัฒน์ พันระศรี เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ ๑ หมู่ที่ ๓ ตำบล
 หนองห้าง อำเภอภูพานรายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อวันที่ ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๕๘
 ไสว ภูมาศรี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ พิทยวัฒน์ พันระศรี เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ ๑๔๐ หมู่ที่ ๑ ตำบล
 บ่อแก้ว อำเภอนาคู จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อวันที่ ๖ มิถุนายน ๒๕๕๘
 หมวน โสमित เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ พิทยวัฒน์ พันระศรี เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ ๗ หมู่ที่ ๑ บ้านจาน
 ตำบลนาจาน อำเภอนาคู จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อวันที่ ๖ มิถุนายน ๒๕๕๘

ภาคผนวก

รายชื่อผู้เข้าร่วมประชุมกลุ่ม
เรื่อง แนวทางการส่งเสริม อนุรักษ์ และพัฒนาซอบั้งชาวผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์
วันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙ ณ วัดสิริมาโก อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

ลำดับ	ชื่อ - สกุล	ลงชื่อ	ที่อยู่/ที่ทำงาน	หมายเหตุ
1	นางสาวกัญญา วัฒนศิริ		จ.นครราชสีมา	วิจัย.
2	นางสาว กัญญา		"	นางสาวกัญญา
3	ดร.พรอรุณศรีธรรมมา		วัดสิริมาโก	รองเลขาธิการ
4	ดร.สัมพันธ์ ธรรมมา		วัดสิริมาโก	ดร.
5	พ.ศ.ศุภอักษร ใจเย็น		วัดสิริมาโก	ผู้ช่วย
6	น.ส. ฉวีมาลา งามดี		วัดสิริมาโก	ครู
7	ท.ศ. สุวิทย์ ธีรธรรม		วัดสิริมาโก	เจ้าอาวาส
8	นาย อ. ศ. ธีรธรรม		วัดสิริมาโก	เจ้าอาวาส
9	ดร.อ.สมใจ ใจดี		"	อ.สมใจ
10	นายสมชาย ใจดี		ม.ขอนแก่น 1	อ.สมชาย
11	นายสมใจ ใจดี		ม.ขอนแก่น 1	อ.สมใจ
12	นายสมใจ ใจดี		ม.ขอนแก่น 1	อ.สมใจ
13	นาง อ. อ. ใจดี		จ.ขอนแก่น	นาง อ. อ.
14	นาง อ. อ. ใจดี		จ.ขอนแก่น	นาง อ. อ.
15	นาง อ. อ. ใจดี		จ.ขอนแก่น	นาง อ. อ.
16	นาง อ. อ. ใจดี		จ.ขอนแก่น	นาง อ. อ.
17	นาง อ. อ. ใจดี		จ.ขอนแก่น	นาง อ. อ.
18	นาง อ. อ. ใจดี		จ.ขอนแก่น	นาง อ. อ.
19	นาง อ. อ. ใจดี		จ.ขอนแก่น	นาง อ. อ.
20	นาง อ. อ. ใจดี		จ.ขอนแก่น	นาง อ. อ.
21	นาง อ. อ. ใจดี		จ.ขอนแก่น	นาง อ. อ.
22	นาง อ. อ. ใจดี		จ.ขอนแก่น	นาง อ. อ.
23	นาง อ. อ. ใจดี		จ.ขอนแก่น	นาง อ. อ.
24	นาง อ. อ. ใจดี		จ.ขอนแก่น	นาง อ. อ.
25	นาง อ. อ. ใจดี		จ.ขอนแก่น	นาง อ. อ.
26	นาง อ. อ. ใจดี		จ.ขอนแก่น	นาง อ. อ.
27	นาง อ. อ. ใจดี		จ.ขอนแก่น	นาง อ. อ.
28	นาง อ. อ. ใจดี		จ.ขอนแก่น	นาง อ. อ.
29	นาง อ. อ. ใจดี		จ.ขอนแก่น	นาง อ. อ.
30	นาง อ. อ. ใจดี		จ.ขอนแก่น	นาง อ. อ.
31	นาง อ. อ. ใจดี		จ.ขอนแก่น	นาง อ. อ.

รองเลขาธิการ

นาง อ. อ.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ นายพิทยวัฒน์ พันธะศรี

วันเกิด วันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ. 2520

สถานที่เกิด อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

สถานที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่ 193 หมู่ที่ 13 ตำบลแก่งเลิงจาน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม 44000

สถานที่ทำงานปัจจุบัน หลักสูตรสาขาวิชาดนตรี คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2538	มัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนร้อยเอ็ดวิทยาลัย จังหวัดร้อยเอ็ด
พ.ศ. 2542	ปริญญาครุศาสตรบัณฑิต (ค.บ.) วิชาเอกดนตรีศึกษา สถาบันราชภัฏมหาสารคาม
พ.ศ. 2546	ปริญญาศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต (ศป.ม) สาขาวิชามานุษยดุริยางควิทยา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
พ.ศ. 2554	ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (ปร.ด.) สาขาวิชาดุริยางคศิลป์ (ดนตรีวิทยา) มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ผลงานการวิจัย

- การศึกษาบทเพลงของวงมโหรีอีสานหมู่บ้านเทียมแซ่ จังหวัดร้อยเอ็ด (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต) พ.ศ.2546
- มโหรีอีสาน จังหวัดร้อยเอ็ด (โครงการภูมิบ้านภูมิเมือง สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ) พ.ศ. 2548
- หมอลำกลอน จังหวัดมหาสารคาม (โครงการภูมิบ้านภูมิเมือง สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ) พ.ศ.2548
- การสืบทอดวัฒนธรรมดนตรีอีสาน : กรณีศึกษาบ้านหนองแวงต้อน ตำบลงัวบา อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดมหาสารคาม (ทุนวิจัยจากมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม) พ.ศ.2550
- ดนตรีและการแสดงกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของหมู่บ้านในชนบท จังหวัดมหาสารคาม กรณีศึกษาบ้านชี ตำบลเขาใหญ่ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม (ทุนวิจัยจากมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม) พ.ศ. 2551
- ความอยู่รอดและการเปลี่ยนแปลงของมโหรีในสังคมเขมร (วิทยานิพนธ์ ดุษฎีบัณฑิต) พ.ศ.2554